

Universitatea de Stat din Moldova

Asociația Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu”
Centrul de Cercetări Științifice „M. Marunevici” din UTA Gagauz Yeri

ASPECTE SOCIO-CULTURALE ALE GĂGĂUZILOR ÎN ISTORIA REPUBLICII MOLDOVA. INTEGRAREA GĂGĂUZILOR ÎN SPAȚIUL SOCIO-CULTURAL, ECONOMIC, POLITIC ȘI JURIDIC AL REPUBLICII MOLDOVA

SOCIO-CULTURAL ASPECTS OF THE GAGAUZ PEOPLE IN THE
HISTORY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA.
THE INTEGRATION OF THE GAGAUZ PEOPLE INTO THE
SOCIO-CULTURAL, ECONOMIC, POLITICAL AND LEGAL SPACE
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Coordonatori:
Ruslan Șevcenco, dr.
Anatol Petrencu, dr. hab.
Victoria Fonari, dr.

Chișinău, 2024

Culegerea de articole științifice a fost aprobată de Consiliul Științific al Universității de Stat din Moldova din 19 iunie 2024, proces-verbal nr. 8.

Coordonatori: Ruslan ȘEVCENCO, doctor în istorie, director de proiect
Anatol PETRENCU, doctor habilitat în istorie, profesor universitar
Victoria FONARI, doctor în filologie, conferențiar universitar

Recenzenți: Valentin TOMULEȚ, doctor habilitat în istorie, profesor universitar
Emil DRAGNEV, doctor în istorie, conferențiar universitar
Octavian MOȘIN, doctor în filosofie, conferențiar universitar

Traducere în limba engleză din limbile română și rusă: Viorica LIFARI, doctor în filologie, conferențiar universitar, Madlen LIFARI, master în psihologie, asistent universitar

Comitetul organizatoric al conferinței:

Director de proiect: Ruslan Șevcenco, dr., rsevenco1@gmail.com,
Coordonator și moderator: Anatol Petrencu, dr. hab., prof. univ.
anatol_petrencu@yahoo.com,
Coordonator: Victoria Fonari, dr. conf. univ.
victoria_fonari@yahoo.com

Redactor: Claudia Cemârtan

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Aspecte socio-culturale ale găgăuzilor în istoria Republicii Moldova. Integrarea găgăuzilor în spațiul socio-cultural, economic, politic și juridic al Republicii Moldova = Socio-Cultural Aspects of the Gagauz People in the History of the Republic of Moldova. The Integration of the Gagauz People into the Socio-Cultural, Economic, Political and Legal Space of the Republic of Moldova : Culegere de articole științifice / coordonatori: Ruslan Șevcenco [et al.] ; traducere în engleză din română și rusă: Viorica Lifari, Madlen Lifari. – Chișinău : Lexon-Prim, 2024. – 215, [1] p. : fot.

Antetit.: Universitatea de Stat din Moldova [et al.]. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – [300] ex.

ISBN 978-9975-172-68-4.

94(=512.165)(478)(082)=135.1=111=161.1

A 88

MD-2049, mun. Chișinău, str. Pan Halippa 6G/13A
GSM: 0 699 04 555; 0 795 29 555
fax. 022 28 81 78; www.lexon.md
e-mail: lexonprim2001@gmail.com

© Toate drepturile aparțin autorilor

Universitatea de Stat din Moldova

Asociația Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu”
Centrul de Cercetări Științifice „M. Marunevici” din UTA Gagauz Yeri

ASPECTE SOCIO-CULTURALE ALE GĂGĂUZILOR ÎN ISTORIA REPUBLICII MOLDOVA. INTEGRAREA GĂGĂUZILOR ÎN SPAȚIUL SOCIO-CULTURAL, ECONOMIC, POLITIC ȘI JURIDIC AL REPUBLICII MOLDOVA”

SOCIO-CULTURAL ASPECTS OF THE GAGAUZ PEOPLE IN THE
HISTORY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA. THE INTEGRATION OF THE
GAGAUZ PEOPLE INTO THE SOCIO-CULTURAL, ECONOMIC,
POLITICAL AND LEGAL SPACE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Culegere de articole științifice

Coordonatori:

Ruslan Șevcenco, dr.

Anatol Petrencu, dr. hab.

Victoria Fonari, dr.

Chișinău, 2024

CUPRINS

Ruslan ȘEVCENCO.

*Relațiile științifice între savanții din Chișinău și Comrat sunt în ascensiune
(Introducere) 6*

Cuvinte de salut

Igor ȘAROV, dr., conf. univ., rector al USM 10

Elena CRISTIAN, Ofițer de Programe în domeniul Drepturilor Omului,
Misiunea OSCE în Moldova 12

Irina CONSTANTINOVA, director al Centrului de Cercetări Științifice
„M. Marunevici” din UTA Gagauz Yeri 13

Igor BERCU, dr., decan al Facultății de Istorie și Filozofie a USM 18

Elena CRISTIAN, Ofițer de Programe în domeniul Drepturilor Omului,
Misiunea OSCE în Moldova. *Rolul educației multilingve pentru
promovarea integrării societăților diverse 22*
*The role of multilingual education in promoting the integration of
diverse societies 25*

Nicolae OSMOCHEȘCU, dr., prof. univ.
Recunoașterea statelor: practica internațională 28
State recognition: international practice 41

Victor ȚVIRCUN, dr.hab., prof.univ., ambasador.
*UTA Gagauz Yeri în contextul relațiilor Republicii Moldova cu
Republica Turcă 54*
*ATU Gagauz Yeri in the context of the relations between the
Republic of Moldova and the Republic of Turkey 59*

Ruslan ȘEVCENCO, dr.
*Dezmințirea miturilor cu privire la istoria unor
raioane sudice ale Moldovei 64*
*Debunking myths about the history of some southern
districts of Moldova 79*

Sergiu CORNEA, dr. hab., conf. univ., rector al Universității din Cahul.
Populația găgăuză în cadrul ținutului Dunărea de Jos 94
The Gagauz population within the Lower Danube region 102

Victoria FONARI , dr., conf. univ. <i>Contribuția liceelor „Orizont” în integritatea teritorială a Republicii Moldova</i>	111
<i>Contribution of „Orizont” high schools to the territorial integrity of the Republic of Moldova</i>	117
Stepan BULGAR , dr., cercetător științific superior. <i>Гагаузы – деятели культуры, науки, выдающиеся личности Бессарабии в конце XIX – начале XX вв</i>	123
<i>Gagauz people – cultural figures, scientists, outstanding personalities of Bessarabia in the late XIX – early XX century</i>	137
Diana NICOGLO , dr., cercetător științific superior <i>Идентичность гагаузов на страницах газеты Комратского района (1948–1962 гг.)</i>	150
<i>Identity of the gagauz people in the pages of the Comrat district newspaper (1948–1962)</i>	161
Anatol PETRENCU , dr. hab., prof. univ. <i>Studierea istoriei găgăuzilor, reflectată în istoria românească</i>	171
<i>Studying the history of the Gagauz people, reflected in Romanian history</i>	176
Svetlana ROMANOVA , drd. <i>Судьбы гагаузов, не разделенные Прутом: Михаил Петрович Губоглу и Михаил Николаевич Губогло</i>	182
<i>The destinies of the Gagauzians, not separated by the Prut: Mikhail Petrovich Guboglu and Mikhail Nikolaevich Guboglo</i>	190
Nicolae TERZI , dr. <i>Perioada de tranziție în raioanele Moldovei, populate preponderent de găgăuzi (1990-1994)</i>	197
<i>Transition period in the districts of Moldova, populated mainly by Gagauz people (1990-1994)</i>	205
Anatol PETRENCU , dr. hab., prof. univ. <i>Postfață</i>	213
Publicații despre conferință	216

INTRODUCERE

RELAȚIILE ȘTIINȚIFICE ÎNTRE SAVANȚII DIN CHIȘINĂU ȘI COMRAT SUNT ÎN ASCENSIUNE

Pentru comunitatea științifică contemporană este caracteristică integrarea eforturilor savanților din diferite țări și regiuni. De aceea, în ultimele decenii, noi am devenit martori ai faptului cum lumea savanților formează propriile rețele informaționale, participă activ în conferințe online și realizează alte forme de contacte științifice. A devenit mai intensă integrarea savanților din diferite ramuri și în cadrul statelor lumii.

În sfârșit, acest proces a atins și Moldova. Pe parcursul ultimelor decenii, savanții din Comrat și din capitala țării, Chișinău, existau, practic, în două lumi paralele, contactând relativ puțin. Dar, în ultimul timp, au intervenit schimbări și în această direcție. La 20 decembrie 2023 și 21 martie 2024, respectiv, la Chișinău și Comrat, au avut loc două „mese rotunde” cu participarea istoricilor, a reprezentanților Asociației Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu” și Centrului Național de Cercetare al UTA Gagauz Yeri „M.Marunevici”. Aceste manifestări erau consacrate istoriei localităților care fac parte din regiunea populată preponderent de găgăuzi, în perioada interbelică și sovietică, și au permis savanților să stabilească contacte mai strânse. A continuat aceste eforturi conferința științifică „Aspecte socio-culturale ale găgăuzilor în istoria Republicii Moldova. Integrarea găgăuzilor în spațiul socio-cultural, economic, politic și juridic al Republicii Moldova”, care a avut loc la 5 aprilie 2024 în Sala Senatului Universității de Stat din Moldova. Scopul principal al acestui for științific a fost prezentarea căilor de integrare a locuitorilor Moldovei de naționalitate găgăuză în diferite domenii ale vieții țării noastre.

Cu mesaje de salut către participanții conferinței s-au adresat rectorul USM I. Șarov, doctor în istorie, conferențiar universitar, E.Cristian, ofițer al programelor OSCE pentru drepturile omului, I.Constantinova, directorul Centrului de Cercetări Științifice „M.Marunevici”, și doctorul în istorie, decanul Facultății de Istorie și Filosofie al USM I.Bercu.

Participanții la conferință – istoricii V.Țvirunc, dr.hab., prof. univ., ambasador, A. Petrencu, dr.hab., prof.univ, R.Șevcenco, dr., S. Bulgar, dr., cercetător științific superior, D.Nicoglo, dr., cercetător științific superior, R.Romanova,

doctorandă, juriștii N. Osmochescu, dr., prof.univ., N.Terzi, dr., filologul V.Fonari, dr.conf., reprezentanți ai OSCE (E.Cristian), PNUD (N.Manastârli) – au abordat diferite probleme, ce țin de istoria și starea actuală în care se află astăzi populația găgăuză. Ei s-au referit la aspecte educaționale, legate de predarea limbii române în școlile și liceele UTA Gagauz Yeri, la integrarea tinerilor din regiune în viața social-politică a Moldovei, la locul UTA Gagauz Yeri în cadrul relațiilor moldo-turce și contribuția liceelor „Orizont” în acest proces, procedura de recunoaștere a statelor. Savanții care reprezentau comunitatea găgăuză au prezentat materiale ce țineau de biografia unor personalități marcante din istoria găgăuzilor, de identitatea găgăuzilor, reflectată în presa sovietică republicană și din perioada de tranziție, de istoria unor raioane sudice ale Moldovei în anii 1990-1994.

În cadrul conferinței s-au identificat mai multe poziții comune în ceea ce privește soluționarea problemelor legate de integrarea populației găgăuze în viața social-politică, economică și culturală a Moldovei. Diferite păreri, uneori diametral opuse, care au fost exprimate de participanți, au reflectat acele aspecte asupra cărora savanții Chișinăului și Comratului trebuie să găsească limba comună în viitorul apropiat. Procesul de colaborare care a fost inițiat, în opinia noastră, nu trebuie să se limiteze doar cu sfera științifico-educatională. Noi credem că, în perspectivă, el va include și alte domenii ale vieții noastre cotidiene – cultura, comerțul, sfera deservirii populației, justiția etc. Acest lucru va deschide calea pentru extinderea participării locuitorilor UTA Gagauz Yeri în aceste domenii, va contribui la conștientizarea de către ei pe sine înșiși, în primul rând, ca cetățeni ai Moldovei, și va consolida serios stabilitatea politică internă, pacea și concilierea în Moldova.

Ruslan ȘEVCENCO, doctor în istorie
Făclia, 2024, 26 aprilie, nr.16 (3796)

SCIENTIFIC RELATIONS BETWEEN SCHOLARS FROM CHISINAU AND COMRAT ARE ON THE RISE

For the contemporary scientific community, the integration of efforts among scholars from different countries and regions is characteristic. Therefore, in recent decades, we have witnessed the world of scholars forming their own information networks, actively participating in online conferences, and establishing other forms of scientific contacts. The integration of scholars from different branches within the countries of the world has become more intense.

Finally, this process has also reached Moldova. In recent decades, scholars from Comrat and the capital of the country, Chișinău, seem to have been operating in two parallel worlds, with relatively little contact. But recently, changes have occurred in this direction. An event aimed at thawing these relations was the national scientific conference “Socio-cultural Aspects of the Gagauz People in the History of the Republic of Moldova. The Integration of the Gagauz People into the Socio-cultural, Economic, Political, and Legal Space of the Republic of Moldova” held on April 5th. The event was organized in partnership with the State University of Moldova, the Association of Historians of the Republic of Moldova “Alexandru Moșanu”, and the Center for Scientific Research “M. Marunevici”. The main purpose of this scientific forum was to present ways of integrating the inhabitants of Moldova of Gagauz nationality into various areas of our country’s life.

During the opening session in the Senate Hall, the participants included the Rector of the SUM, PhD, Associate Professor, Igor Șarov, OSCE Human Rights Officer, Elena Cristian, Director of the Center for Scientific Research “M. Marunevici”, Irina Constantinova, and the Dean of the Faculty of History and Philosophy at SUM, Igor Bercu.

The conference was attended by specialists from various fields, such as those in History – Anatol Petrencu, PhD, Full University Professor; His Excellency Ambassador Victor Țvirčun, PhD, Full University Professor; the undersigned, PhD; Stepan Bulgar, PhD, Senior Researcher; Diana Nicoglo, PhD, Senior Researcher; Svetlana Romanova, PhD student; also in Law – Nicolae Osmochescu, PhD, Full University Professor, Nicolae Terzi, PhD; in Philology – Victoria Fonari, PhD, Associate Professor; representatives from OSCE – Elena Cristian, from UNDP – Nadejda Manastârli, MA. In their speeches, various aspects related to the history and current situation of the Gagauz population were reflected. They addressed educational aspects related to teaching the Romanian language

in schools and the UTA Gagauz Yeri high schools, the integration of young people from the region into the socio-political life of Moldova, the place of UTA Gagauz Yeri in Moldovan-Turkish relations, and the contribution of „Orizont” high schools in this process, as well as the procedure for recognizing states. Scholars representing the Gagauz community presented materials related to the biographies of prominent people in Gagauz history, the Gagauz identity as reflected in the republican Soviet press and during the transition period in the history of some southern districts of Moldova in 1990-1994.

During the conference, several common positions were identified regarding solving issues related to the integration of the Gagauz population into the socio-political, economic, and cultural life of Moldova. Different, sometimes diametrically opposed opinions expressed by participants reflected those aspects on which scholars from Chișinău and Comrat must find common ground in the near future.

In this context, the following proposal was made: to involve students from pre-university institutions in extracurricular activities, such as projects and competitions, which would contribute to their communication skills in the Romanian language so that they can continue their studies in Romanian. Aspects of multiculturalism and the professional skills of Romanian language and literature teachers in these areas were nuanced. Gagauz participants mentioned the importance of teaching the Romanian language in kindergartens.

The collaborative process initiated, in our opinion, needs to be developed in the scientific-educational sphere. We believe that scientific books need to be produced on the true situation of the Gagauz people during the famine, deportations, and organized resettlements, which are more found in the covers of archival documents than in school textbooks. Understanding this situation is necessary to comprehend the importance of the pro-European path.

Ruslan ȘEVCENCO, PhD in History
Făclia, 2024, april 26, nr.16 (3796)

CUVINTE DE SALUT

Igor ȘAROV,
dr., conf. univ., rector al USM

Stimate dl Petrencu, Președinte al Asociației Istorice din Republica Moldova, stimate dle decan, stimați oaspeți din UTA Gagauz Yeri, stimată dnă reprezentantă a OSCE, dragi colegi, dragi profesori!

Astăzi avem un eveniment deosebit la Universitatea de Stat din Moldova – conferința științifică cu genericul anunțat de dl profesor Petrencu. Relațiile noastre cu istoricii din UTA Gagauz Yeri nu totdeauna au fost foarte bune. În cadrul celor două mese rotunde au fost conturate multiplele acțiuni care au început să fie realizate la Universitatea de Stat din Moldova împreună cu Centrul „M.Marunevici”. Sunt sigur că în soluționarea problemelor politizate în societate, în reflectarea diverselor probleme de ordin istoric, rolul istoricilor este unul deosebit. Vreau să mulțumesc dlui profesor Petrencu, colegilor de la Facultate pentru organizarea acestui eveniment. Menționăm deosebit spiritul interdisciplinar, prezent la această conferință: istoricii, specialiști în domeniul dreptului, științele conexe. Vreau să mulțumesc dlui Nicolae Osmochescu și să-l felicit, cu acest prilej, cu ocazia zilei de naștere. Mulțumesc pentru participare dlui profesor Victor Țvircun și colegilor noștri din UTA Gagauz Yeri. Cu dânsii noi am avut, avem și vom avea o colaborare foarte strânsă. Desfășurarea pe parcursul ultimului an a multiplelor acțiuni științifice, fie ele din domeniul istorico-politic, fie din diverse domenii, fie pe tematica dedicată lui M.Ceachir, relațiile care există între cele două universități, susținerea tezelor de licență de către studenții de la Universitatea de Stat din Moldova – sunt doar o parte din acțiunile care sunt organizate. Noi ne facem datoria. Eu sunt sigur că rezultatele acestei conferințe vor avea contribuții reale la studierea acestui spațiu. Mulțumim conducerii Facultății, mulțumim celor prezenți și reprezentantei OSCE pentru participare la conferință și să fie ea într-un ceas bun pentru realizarea obiectivelor noastre.

Igor ȘAROV,
Ph.D., Associate Professor,
Rector of the State University of Moldova

Dear Mr. Petrencu, President of the Association of Historians of the Republic of Moldova, esteemed dean, guests from UTA Gagauz Yeri, dear representative of the OSCE, colleagues and professors!

Today we have a special event at the State University of Moldova - the scientific conference with the topic announced by Professor Petrencu. Our relations with the historians from UTA Gagauz Yeri have not always been very good. During the two round tables, multiple actions were outlined, and we began to carry them out at the State University of Moldova together with the “M. Marunevici” Center. I am sure that in addressing politicized issues in society, in reflecting on various historical issues, the role of historians is crucial. I want to thank professor Petrencu and the colleagues from the Faculty for organizing this event. We mention the exceptional interdisciplinary spirit present at this event: historians, specialists in law, and related sciences. I want to thank Mr. Nicolae Osmochescu and congratulate him on his birthday. I thank for the participation to professor Victor Țvirțun and our colleagues from UTA Gagauz Yeri. With them, we were and continue to be in very close collaboration. The organization over the past year of numerous scientific events, either in the field of historico-political studies or in various other fields, or on the topic dedicated to M. Ceakir, the relations between the two universities, and the support for students’ theses at the State University of Moldova are just part of the actions that are being taken. We are doing our duty. I am sure that the results of this conference will make real contributions to the study of this space. We thank the Faculty management team, those present, and the OSCE representative for their participation and wish them all the best in achieving our objectives.

**Elena CRISTIAN,
Ofițer de Programe în domeniul
Drepturilor Omului,
Misiunea OSCE în Moldova**

Permiteți-mi să vă salut. În calitate de reprezentantă a misiunii OSCE, sunt onorată să particip la acest eveniment, care se referă la diferite aspecte ale situației social-culturale a comunității găgăuzilor în istoria Republicii Moldova, la integrarea lor în viața social-politică, juridică și culturală a societății noastre. OSCE, în calitate de organizație internațională, pune accent foarte serios pe includerea minorităților naționale în societate. Noi salutăm acest eveniment și vă dorim ca, în urma acestei discuții, să fie propuse soluții eficiente pentru orice provocări, pentru a crea o societate tolerantă. Vă mulțumesc mult și vă doresc succese.

**Elena CRISTIAN,
Human Rights Program Officer, OSCE Mission**

Allow me to greet you. As the representative of the OSCE mission, I am honored to participate in this event, which addresses various aspects of the social-cultural situation of the Gagauz community in the history of the Republic of Moldova, their integration into the social, political, legal, and cultural life of our society. The OSCE, as an international organization, places a strong emphasis on the inclusion of national minorities in society. We welcome this event and hope that effective solutions will be proposed following this discussion to address any challenges and to create a tolerant society. Thank you very much, and I wish you all success.

Irina CONSTANTINOVA,
director al Centrului de
Cercetări Științifice „M. Marunevici”
din UTA Gagauz Yeri

Господин Ректор, г-жа Елена Кристиан,
г-н Петренку!

Как известно всем участникам и гостям научного форума, посвященного социокультурным аспектам в истории гагаузского народа и Республики Молдова,

сегодня мы все собрались с Вами, чтобы обсудить важные вопросы многовековой истории гагаузов и их интеграции в социокультурное, экономическое, политическое и юридическое пространство нашей республики.

Гагаузы – это очень уникальный народ, со своей особой историей и богатым культурным наследием. Исследование социокультурных аспектов в жизни гагаузов позволит лучше понять их место и роль в нашем общем доме и на примере гагаузов можно выстроить диалог с другими этническими группами на благо нашей общей истории. В последнее время, в научных кругах публикуются сведения из разных источников и звучат мнения о том, что гагаузы были поселены в Буджаке Российской империей в период 1806-1812 гг. Однако это не соответствует сведениям из исторических документов. Они указывают на то, что гагаузы начали селиться на юге Бессарабии, в Буджаке, еще в конце 17 века. Именно поэтому я хочу сегодня остановиться на 5 важных аспектах.

Общепризнанный авторитет в области гагаузоведения, один из его основоположников, В.Мошков, писал, что в Бессарабию гагаузы, как оказывается, пришли раньше молдаван и расселились в Болградском уезде и севере Измаильского, преимущественно в бассейне реки Ялпуг. Первые, одинокие гагаузские переселенцы перебирались в Россию без ведома русского правительства. Поэтому сведения о их дальнейшей судьбе не имеются. Другой исследователь, А.Скальковский, в своем исследовании «Болгарские колонии в Бессарабии и Новороссийском крае», сообщает, что гагаузы жили спокойно среди ногайцев. Можно даже сказать, что гагаузы переходили Дунай со всем сельскохозяйственным имуществом и выращивали зерно, в котором нуждались ногайцы, еще задолго до 1806 г.

Другим аспектом является то, что история сел, основанных гагаузами в Буджаке в конце 17 - начале 18 веков, мало изучена. Тем не менее, некоторые факты известны. Описание Бессарабии от Буджака до Аккермана

прямо утверждает это. Колония Валканеш существовала с 1733 г. В работе Т.Ненчева «Bulgarii Basarabiei de Sud» сказано, что в 1732 г. переселенцы из Болгарии основали село Валканеш.

Третий аспект. Молдавский исследователь Дан Хайдарлы в своей работе «Юг Пруто-Днестровского междуречья в XVII-начале XIX вв. Этномиграционные процессы», пишет: Насколько позволяют судить источники, группы задунайских переселенцев селились на юге Пруто-Днестровского междуречья и до русско-турецких войн 1768-1774 гг. и 1787-1791 гг.

Четвертый аспект. В своей книге «История гагаузов Бессарабии» великий просветитель молдавского и гагаузского народов Михаил Чакир писал: Из молдавских бояр самым видным был и больше всего понимал по-гагаузски боярин Балш, который занимал большой пост в турецком и молдавском диване. Поскольку он имел многочисленные имения и земли и нуждался в рабочей силе крестьян, он с правого берега Дуная переселил гагаузов в Молдавию, в губернию Лэпушна, и здесь, на земле Балша, гагаузы создали две колонии, Чадыр и Курат, и построили три церкви. Балш переселил несколько гагаузов и на другие свои земли вдоль реки Сирет. Что касается истории проживания гагаузов на территории средневековой Молдовы, то имеются сведения, что в районе города Фэлчиу есть 4 гагаузских села – Попень, Жигэлэу, Шейкань, Рэу. Это указано в источниках, в книге, которую написал А.Макриш "Găgăuzii cred în ziua de mâine". Больше всего гагаузов прибыло в Молдавию в ходе русско-турецкой войны 1806-1812 гг. Вследствие чего в Буджакской степи создалось компактное гагаузское население. Причем сюда прибыли и гагаузы, которые ранее проживали в молдавских селах – Мусаид, Алуат, Ковурлуй, Томай, Пелиния Молдаванка, Манта, Вадул-луй-Исак, Коштангалия, Тартаул, Шапалия и другие. Эти данные есть в Национальном Архиве Республики Молдова.

Из этих документов следует, что гагаузы осваивают юг Бессарабии и Буджака уже в 17 веке, то есть задолго до войны 1806-1812 гг. Это очень важный период в истории гагаузов Бессарабии в целом. Объективное освещение истории гагаузов в Буджаке имеет важное значение для успешной этносоциальной и культурной интеграции гагаузов в полиэтничное сообщество Республики Молдова. Свидетельства, содержащиеся в работах таких исследователей, как Мошков, Скальковский, показывают, что мирное сосуществование гагаузов с другими народами в регионе, значительный вклад в его развитие, который они внесли - это важная веха в истории народов, проживающих на этой территории. Все

эти исследования и констатации обращают наше внимание на важность вклада гагаузского народа в развитие региона с конца 17 века. Интеграция гагаузов в различные сферы молдавского социума – это процесс взаимного обогащения и взаимодействия всех его участников, который способствует укреплению единства и целостности нашей страны, нашей прекрасной Молдовы. Я и мои коллеги благодарны организаторам за приглашение принять участие в этой дискуссии, чтобы найти лучший путь для сотрудничества во благо нашего Отечества, гагаузского народа и остальных народов, которые проживают в нашей стране.

В завершение своего приветствия, в знак готовности делиться опытом и открытости к сотрудничеству на благо молдавского, гагаузского и других народов нашей страны, я хотела бы представить ректору, представителю ОБСЕ, Министерства образования, и Председателю Ассоциации историков Республики Молдова «Александру Мошану» серию наших публикаций, посвященных истории гагаузского народа, которая, я надеюсь, будет обогащена совместными усилиями наших ученых.

Объективное освещение истории гагаузской стабилизации в Буджаке и ее развития имеет большое значение для успешной этносоциальной и культурной интеграции гагаузского народа в полиэтничное сообщество Молдовы.

Благодарю за внимание и желаю всем участникам открытых и продуктивных дискуссий.

Irina CONSTANTINOVA,
Director of the Scientific Research Center “M.Marunevici”
of the Gagauz Territorial Autonomy (UTA Gagauz Yeri)

Dear organizers, Mr. Șarov, Ms. Cristian, Mr. Berku,
Dear colleagues, guests, and journalists,

I am pleased to welcome all participants and guests to the scientific forum dedicated to the socio-cultural aspects in the history of the Gagauz people and the Republic of Moldova. Today, we have gathered here to discuss important issues concerning the centuries-old history of the Gagauz people and their integration into the socio-cultural, economic, and political life of Moldova.

The Gagauz people are one of the unique communities in our country, with their own history and rich cultural heritage. Exploring the socio-cultural aspects of Gagauz life will allow us to better understand the place and role of the Gagauz people in our society and, through their example, to engage in dialogue with other representatives of our multiethnic community for the benefit of our common homeland - the Republic of Moldova.

Lately, in scientific circles, publications, and the press of the Republic of Moldova, there has been an increasing opinion that the Gagauz people were settled in Budjak by the imperial government of the Russian Empire during the period of 1806-1812. However, this does not correspond to the information from historical documents, which indicate that the Gagauz people began settling in southern Bessarabia and Budjak as early as the late 17th century.

Therefore, I would like to draw your attention to several important historical aspects related to Gagauz studies and the Gagauz people:

The first aspect. As acknowledged by the renowned authority in Gagauz studies, one of its pioneers, Russian ethnographer Valentin Moshkov, Gagauz settlers arrived in Bessarabia earlier than Bulgarians and occupied the southern part of the Bender district and the northern part of the Izmail district, mainly in the Yalpuh river basin.

The second aspect. The history of villages founded by the Gagauz people in Budjak in the late 17th - early 18th centuries is poorly studied. However, some facts are known. The “Statistical Description of Bessarabia, known as Budjak...” (Akerman, 1899) directly states that the colony of Volkanesht existed in 1703.

The third aspect. Moldovan researcher Dan Haidarly writes in his work “The South of the Prut-Dniester Interfluvium in the 17th - early 19th centuries: Ethnomigration Aspects” that “as far as the sources allow us to judge, groups of ‘trans-Danube settlers’ settled in the south of the Prut-Dniester interfluvium before the Russo-Turkish wars of 1768–1774 and 1787–1791”.

The fourth aspect. Great enlightener of the Moldovan and Gagauz peoples, Mikhail Chakir, wrote in his book “History of the Gagauz of Bessarabia” about the prominent Moldovan boyar Balsh, who helped the Gagauz people the most. Balsh resettled several groups of Gagauz to his other lands along the Sirets River.

Undoubtedly, the largest influx of Gagauz people arrived in southern Bessarabia during the Russo-Turkish War of 1806-1812, resulting in the compact settlement of lands in the Budjak steppe, encompassing more than thirty populated areas today.

The fifth aspect. Furthermore, Gagauz people who previously lived in Moldovan villages such as Musait, Aluat, Kugurluy, Tomay, Satunov, Piliniya Moldavan, Manta, Vaduluy Isak, Koshtangaliya, Tartaul, Shamaili, etc., also arrived in these villages. (National Archive of the Republic of Moldova, f. 6, d. 672, p. 226ob, 227, 227ob, 229, 228ob, 229).

From these and other historical documents, it follows that the Gagauz people settled in southern Bessarabia and Budjak as early as the 17th century, that is, long before the war of 1806-1812. Although the resettlement of Gagauz people in Budjak during the Russo-Turkish War of 1806-1812 was significant, historical facts indicate that the settlement process began long before this period. Historical data on the establishment of Gagauz settlements in Budjak in the late 17th and early 18th centuries serve as confirmation of this. The accounts of researchers such as Valentin Moshkov and Apolonariy Skalkovskiy confirm the peaceful coexistence of Gagauz people with other ethnic groups in the region and their significant contribution to its development.

All these studies and findings enrich our understanding of history and the importance of the Gagauz people's contribution to the region's development since the late 17th century. The integration of Gagauz people into various spheres of Moldovan social life is a process of mutual enrichment and interaction among all its participants, which contributes to the strengthening of unity and integrity in our country. My colleagues and I are grateful to the organizers for inviting us to participate in the discussion on this topic, for the opportunity to exchange experiences and opinions, in order to find the best ways of cooperation and development for the benefit of our homeland, which has become the Motherland for Moldovan, Gagauz, and representatives of other peoples living in this small but beautiful country - the Republic of Moldova.

In conclusion of my greeting, as a sign of readiness to share experiences and openness to cooperation for the benefit of Moldovan, Gagauz, and other peoples of our country, I would like to present to the rector, representatives of the OSCE and the Ministry, and the President of the Association of Historians of the Republic of Moldova, Alexandru Moshanu, a series of our publications dedicated to the history of the Gagauz people, which I hope will be enriched by the joint efforts of our scholars.

Objective coverage of the history of Gagauz stabilization in Budjak and its development is of great importance for the successful ethno-social and cultural integration of Gagauz people into the multi-ethnic community of Moldova.

Thank you for your attention and I wish all participants open and productive discussions.

Igor BERCU, decan al Facultății de Istorie și Filosofie al USM

Stimate dle Rector, prof. univ., dr. Igor ȘAROV, stimată Președinte al Asociației Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu”, stimați cercetători și dragi oaspeți!

În lumina diversității culturale și a complexității istorice a Republicii Moldova, astăzi suntem prezenți aici, pentru a discuta despre un aspect crucial al istoriei și prezentului Republicii Moldova - integrarea găgăuzilor în țesătura socio-culturală, economică, politică și juridică a acestei țări. Găgăuzii, o comunitate cu o moștenire bogată și o identitate distinctă, au contribuit în mod semnificativ la diversitatea și bogăția culturală a Republicii Moldova.

Înțelegerea istoriei găgăuzilor în cadrul Republicii Moldova este esențială pentru a aprecia pe deplin impactul lor asupra societății moldovenești. Găgăuzii, un grup etnic de origine turcică, și-au păstrat tradițiile, limba și obiceiurile de-a lungul secolelor, chiar și în fața schimbărilor politice și sociale. De-a lungul istoriei, găgăuzii au fost o comunitate stabilă și unită, care și-a respectat valorile și credințele, contribuind, astfel, la diversitatea culturală a Republicii Moldova. Prin intermediul conservării tradițiilor și limbii lor, găgăuzii au păstrat o identitate distinctă, aducând o contribuție semnificativă la mozaicul cultural al țării. Această angajare în menținerea și promovarea patrimoniului lor cultural a servit drept sursă de inspirație pentru întreaga societate, evidențiind importanța respectului și toleranței față de diversitatea etnică și culturală.

Procesul de integrare a găgăuzilor în Republica Moldova a fost unul complex, dar, în același timp, unul care a adus beneficii atât comunității găgăuze, cât și societății moldovenești în ansamblu. În ciuda provocărilor și obstacolelor, Republica Moldova a făcut progrese semnificative în promovarea incluziunii și drepturilor găgăuzilor în cadrul societății.

În domeniul socio-cultural, găgăuzii au adus o contribuție inestimabilă la diversitatea culturală a Republicii Moldova. Tradițiile, dansurile, muzica și gastronomia găgăuză îmbogățesc peisajul cultural al țării și reprezintă un element vital al identității moldovenești.

Economic, această comunitate etnică a jucat și joacă un rol important în dezvoltarea și diversificarea economiei Republicii Moldova. Prin implicarea sa

În diverse sectoare economice, precum agricultura, industria și afacerile mici și mijlocii, găgăuzii au contribuit și contribuie la creșterea economică a țării.

În sfera politică, integrarea găgăuzilor în viața politică a Republicii Moldova a fost un proces evolutiv. Prin asigurarea reprezentării adecvate a găgăuzilor în instituțiile de guvernare și prin promovarea dialogului și colaborării interetnice, Republica Moldova a demonstrat angajamentul său față de principiile democratice și incluzive.

În sfârșit, din punct de vedere juridic, Republica Moldova a adoptat legi și politici care protejează și promovează drepturile și interesele găgăuzilor. Aceste măsuri au asigurat un cadru legal solid pentru integrarea lor în societate și pentru garantarea egalității de șanse și drepturi pentru toți cetățenii.

Cu toate acestea, provocările rămân. Este crucial să fie continuat efortul structurilor guvernamentale și al instituțiilor culturale pentru a consolida și a îmbunătăți procesul de integrare a găgăuzilor în Republica Moldova. Prin promovarea dialogului intercultural, a înțelegerii reciproce și a cooperării interetnice, putem construi o societate mai unită și mai prosperă, în care diversitatea este sărbătorită și respectată.

În încheiere, vreau să le doresc participanților la acest important eveniment științific prezentarea unor comunicări interesante, dezbateri constructive, iar ca finalitate, publicarea unei culegeri de articole, care va servi drept reper în elaborarea diverselor politici ce vizează comunitatea găgăuzilor.

Vă urez un eveniment plin de inspirație și dialog constructiv!

Igor BERCU,
Dean of the Faculty of History and Philosophy at USM

Dear Rector, Professor, Dr. Igor ŞAROV,
Dear President of the Association of Historians of the Republic of Moldova
„Alexandru Moşanu,”
Respected researchers, and
Dear guests,

In light of the cultural diversity and historical complexity of the Republic of Moldova, today we have gathered here to discuss a crucial aspect of Moldova's history and present - the integration of the Gagauz people into the socio-cultural, economic, political, and legal fabric of this country. The Gagauz people, a community with a rich heritage and a distinct identity, have significantly contributed to the cultural diversity and richness of the Republic of Moldova.

Understanding the history of the Gagauz people within the Republic of Moldova is essential to fully appreciate their impact on Moldovan society. The Gagauz people, an ethnic group of Turkic origin, have preserved their traditions, language, and customs over centuries, even in the face of political and social changes. Throughout history, the Gagauz people have been a stable and united community, upholding their values and beliefs, thus contributing to the cultural diversity of the Republic of Moldova. Through the preservation of their traditions and language, the Gagauz people have maintained a distinct identity, making a significant contribution to the country's cultural mosaic. Their commitment to preserving and promoting their cultural heritage has served as a source of inspiration for the entire society, highlighting the importance of respect and tolerance for ethnic and cultural diversity.

The process of integrating the Gagauz people into the Republic of Moldova has been complex, but at the same time, it has brought benefits to both the Gagauz community and Moldovan society as a whole. Despite challenges and obstacles, Moldova has made significant progress in promoting the inclusion and rights of the Gagauz people within society.

In the socio-cultural sphere, the Gagauz people have made invaluable contributions to the cultural diversity of the Republic of Moldova. Gagauz traditions, dances, music, and cuisine enrich the country's cultural landscape and represent a vital element of Moldovan identity.

Economically, this ethnic community has played and continues to play an important role in the development and diversification of Moldova's economy.

Through their involvement in various economic sectors, such as agriculture, industry, and small and medium-sized enterprises, the Gagauz people have contributed to the country's economic growth.

In the political sphere, the integration of the Gagauz people into the political life of the Republic of Moldova has been an evolutionary process. By ensuring adequate representation of the Gagauz people in governance institutions and by promoting interethnic dialogue and collaboration, Moldova has demonstrated its commitment to democratic and inclusive principles.

Finally, from a legal perspective, the Republic of Moldova has adopted laws and policies that protect and promote the rights and interests of the Gagauz people. These measures have provided a solid legal framework for their integration into society and for ensuring equal opportunities and rights for all citizens.

However, challenges remain. It is crucial for government structures and cultural institutions to continue their efforts to strengthen and improve the integration process of the Gagauz people in the Republic of Moldova. By promoting intercultural dialogue, mutual understanding, and interethnic cooperation, we can build a more united and prosperous society where diversity is celebrated and respected.

In conclusion, I wish the participants of this important scientific event insightful presentations, constructive debates, and, ultimately, the publication of a collection of articles that will serve as a reference for the development of various policies aimed at the Gagauz community.

I wish you an inspiring and constructive event!

ROLUL EDUCAȚIEI MULTILINGVE PENTRU PROMOVAREA INTEGRĂRII SOCIETĂȚILOR DIVERSE

Elena CRISTIAN

Summary: The role of multilingual education in promoting the integration of diverse societies.

Bilingual and multilingual education seems to offer a way out of this linguistic segregation. These data prove to us that the deeper integration of the diversity of the Moldovan society can be achieved through effective educational policies that balance the need to achieve fluency in the state language, on the one hand, and to preserve and develop the languages of national minorities, on the other part. A concrete example of this effort is the Integration Program with respect for diversity, launched by the OSCE in 2015, which involves the simultaneous learning of Romanian and Gagauz languages in kindergartens in Gagauzia. This program contributes to preserving the ethnic and linguistic identity of the Gagauz Autonomy and to the integration of a diverse and multi-ethnic society, such as the Republic of Moldova.

Keywords: educational institutions, education, study, bilingual, multilingual, culture.

Cuvinte-cheie: instituții de învățământ, învățământ, studiu, bilingv, multilingv, cultura.

Stimate doamne și domni!

Este cu adevărat o onoare să mă pronunț astăzi pe un subiect de o importanță crucială pentru societatea noastră tot mai diversă. Unul din obiectivele acestei conferințe științifice este integrarea persoanelor vorbitoare de limbă găgăuză în contextul educațional și politic al Republicii Moldova.

Republica Moldova, ca multe alte state din regiunea OSCE, este o societate diversă din punct de vedere etnic și lingvistic. Însă sistemul nostru educațional se confruntă cu provocarea de a răspunde nevoilor diferitor grupuri lingvistice.

Nu întâmplător, limba, ca mijloc de integrare, reprezintă unul dintre cele patru domenii prioritare ale Strategiei Naționale pentru Consolidarea Relațiilor Interetnice pentru perioada 2017-2027. Aceasta stabilește ca obiective specifice promovarea diversității lingvistice prin studierea și cunoașterea limbii de stat și protecția și dezvoltarea limbilor minoritare.

Pentru mulți dintre noi, limba reprezintă mai mult decât un simplu mijloc de comunicare. Ea este o parte esențială a culturii, a patrimoniului și identității noastre. Atunci când vorbim despre integrarea minorităților lingvistice, nu vorbim despre asimilare, ci despre valorificarea acestei diversități, pentru a îmbogăți și mai mult spațiul nostru cultural și social.

În acest context, integrarea nu înseamnă doar coexistența diferitor grupuri etnice și culturale, ci implică crearea unui mediu în care aceste grupuri pot interacționa în mod pașnic și productiv, respectând diferențele culturale și colaborând pentru binele comun.

Pentru a realiza o integrare eficientă, trebuie să facem eforturi concertate la diferite niveluri - societal, instituțional și individual.

La nivel societal, trebuie să promovăm un mediu incluziv, în care toate limbile sunt respectate și apreciate.

Instituțiile de învățământ joacă un rol crucial în facilitarea acestui proces, oferind sprijin pentru educația bilingvă sau multilingvă și asigurându-se că toți copiii au acces egal la oportunități de învățare de calitate.

Cu toate acestea, aspectul cel mai vital al integrării constă în atitudinile și acțiunile individuale. Este nevoie de empatie, deschidere și dorință de a învăța unul de la celălalt.

În acest context, permiteti-mi să vă prezint câteva rezultate ale unui studiu (Etnobarometrul) efectuat în 2020 cu suportul OSCE, care scot în evidență anumite aspecte legate de cunoașterea limbii de stat și importanța acesteia pentru minoritățile naționale.

Rezultatele acestui studiu arată că doar unul din patru respondenți ai minorităților naționale vorbește și înțelege bine limba de stat, iar proporția este mult mai mică în rândul populației găgăuze - unu din zece. Totuși, toate minoritățile naționale conștientizează și apreciază înalt necesitatea cunoașterii limbii de stat și consideră că acest lucru are un impact pozitiv asupra perspectivelor de dezvoltare profesională.

Educația bilingvă și multilingvă pare să ofere o cale de ieșire din această segregare lingvistică. Aceste date ne demonstrează că integrarea mai profundă a diversității societății moldovenești poate fi realizată prin politici educaționale eficiente, care să echilibreze nevoia de a obține fluentă în limba de stat, pe de o parte, și să păstreze și să dezvolte limbile minorităților naționale, pe de altă parte.

Un exemplu concret al acestui efort este *Programul de Integrare cu respect pentru diversitate*, lansat de OSCE în 2015, care presupune învățarea simultană a limbilor română și găgăuză în grădinițele din Găgăuzia. Acest program contribuie la păstrarea identității etnice și lingvistice din Autonomia Găgăuză și la integrarea unei societăți diverse și multietnice, cum este Republica Moldova.

Prin educația multilingvă, nu doar că deschidem uși către o lume mai largă, dar facilităm și înțelegerea reciprocă între diferite grupuri lingvistice și culturale. Ea joacă, de asemenea, un rol crucial în combaterea discriminării și a prejudecăților, promovând o societate mai incluzivă și mai tolerantă.

Implementarea unei educații multilingve nu este lipsită de provocări, dar apreciem eforturile Ministerului Educației și Cercetării, precum și ale Direcției de Învățământ din Găgăuzia, de a dezvolta și implementa politici educaționale care să răspundă nevoilor diverselor grupuri lingvistice din Republica Moldova.

Închei prin a sublinia importanța continuării dialogului și a eforturilor comune, pentru a promova integrarea și diversitatea lingvistică și culturală în Republica Moldova.

Vă mulțumesc pentru atenție.

Datele despre autor:

Information about the author:

Numele, prenumele: Elena Cristian

Funcția deținută: Human Rights Program Officer, OSCE,

Afilieră instituțională: OSCE Mission to the Republic of Moldova,

Chișinău, str. A. Mateevici, 75

E-mail: elena.cristian@osce.org

THE ROLE OF MULTILINGUAL EDUCATION IN PROMOTING THE INTEGRATION OF DIVERSE SOCIETIES

Elena CRISTIAN

Summary: Bilingual and multilingual education offers a solution to linguistic segregation. Deeper integration of Moldovan society can be achieved through effective educational policies that balance the need for fluency in the state language with preserving and developing the languages of national minorities. An example is the Integration Program with Respect for Diversity, launched by the OSCE in 2015, which involves simultaneous learning of Romanian and Gagauz languages in kindergartens in Gagauzia. This program contributes to preserving the ethnic and linguistic identity of the Gagauz Autonomy and to the integration of Moldova's diverse and multi-ethnic society.

Keywords: educational institutions, education, study, bilingual, multilingual, culture

Cuvinte-cheie: instituții de învățământ, învățământ, studiu, bilingv, multilingv, cultura.

Dear ladies and gentlemen,

It is truly an honor to address you today on a subject of crucial importance for our increasingly diverse society. One of the objectives of this scientific conference is the integration of Gagauz-speaking individuals within the educational and political context of the Republic of Moldova.

The Republic of Moldova, like many other states in the OSCE region, is an ethnically and linguistically diverse society. However, our educational system faces the challenge of responding to the needs of various linguistic groups.

Not coincidentally, language as a means of integration is one of the four priority areas of the National Strategy for Consolidating Interethnic Relations for the period 2017-2027. It establishes specific objectives such as promoting linguistic diversity through the study and knowledge of the state language and the protection and development of minority languages.

For many of us, language represents more than just a means of communication. It is an essential part of our culture, heritage, and identity. When we talk

about integrating linguistic minorities, we are not talking about assimilation, but about harnessing this diversity to enrich our cultural and social space even further.

In this context, integration does not only mean the coexistence of different ethnic and cultural groups but involves creating an environment where these groups can interact peacefully and productively, respecting cultural differences and collaborating for the common good.

To achieve effective integration, concerted efforts are needed at various levels - societal, institutional, and individual.

At the societal level, we must promote an inclusive environment where all languages are respected and appreciated.

Educational institutions play a crucial role in facilitating this process by providing support for bilingual or multilingual education and ensuring that all children have equal access to quality learning opportunities.

However, the most vital aspect of integration lies in individual attitudes and actions. It requires empathy, openness, and a willingness to learn from one another.

In this context, allow me to present some results from a study (Ethnobarometer) conducted in 2020 with the support of the OSCE, which highlight certain aspects related to the knowledge of the state language and its importance for national minorities.

The results of this study show that only one in four respondents from national minorities speaks and understands the state language well, and the proportion is even lower among the Gagauz population - one in ten. However, all national minorities are aware of and highly value the need for knowledge of the state language, considering it to have a positive impact on their professional development prospects.

Bilingual and multilingual education seems to offer a way out of this linguistic segregation. These data demonstrate that deeper integration of Moldovan society can be achieved through effective educational policies that balance the need to achieve fluency in the state language, on the one hand, and to preserve and develop the languages of national minorities, on the other hand.

A concrete example of this effort is the Integration Program with Respect for Diversity, launched by the OSCE in 2015, which involves simultaneous learning of Romanian and Gagauz languages in kindergartens in Gagauzia. This program contributes to preserving the ethnic and linguistic identity of the Gagauz Autonomy and to the integration of a diverse and multi-ethnic society, such as the Republic of Moldova.

Through multilingual education, we not only open doors to a wider world but also facilitate mutual understanding between different linguistic and cul-

tural groups. It also plays a crucial role in combating discrimination and prejudice, promoting a more inclusive and tolerant society.

Implementing multilingual education is not without its challenges, but we appreciate the efforts of the Ministry of Education and Research, as well as the Education Directorate in Gagauzia, to develop and implement educational policies that respond to the needs of the various linguistic groups in the Republic of Moldova.

In conclusion, I emphasize the importance of continuing dialogue and joint efforts to promote integration and linguistic and cultural diversity in the Republic of Moldova.

Thank you for your attention.

Information about the author:

Numele, prenumele: Elena Cristian

Funcția deținută: Human Rights Program Officer, OSCE,

Afilieră instituțională: OSCE Mission to the Republic of Moldova,

Chișinău, str. A.Mateevici, 75

E-mail: elena.cristian@osce.org

RECUNOAȘTEREA STATELOR ÎN PRACTICA INTERNAȚIONALĂ CONTEMPORANĂ

Nicolae OSMOCHEȘCU

Summary: States recognition in practice contemporary international

The end of the 20th century, the beginning of the XXI century, is characterised by serious changes on the political map of the world. As a result of geopolitical changes, some states disintegrate, others cease to exist, other state entities become independent and are recognised, and others with a secessionist character remain unrecognised or are recognised by only a few states. Thus, recognition is the process of accepting a new state formation as a subject of international relations. In international law, recognition means a unilateral act, by which a state recognizes the existence of certain facts or acts, which may have consequences on its rights and obligations or on its political interests, and expressly declares or implicitly admits that these constitute elements that will be based on its future legal relations in relation to the new entity or situation.

Keyword: recognition as a political-legal act, de jure and de facto recognition, state formation, secessionism

Cuvinte cheie: recunoașterea ca act politico-juridic, recunoașterea *de iure* și *de facto*, formațiune statală, secesionism.

Una din noțiunile de drept internațional cel mai greu de definit este *recunoașterea*. Datorită diversității practicilor statelor, în acest domeniu, nu s-au putut desprinde reguli cutumiare clare. Recunoașterea ridică numeroase probleme politice. Deseori, recunoașterea este utilizată de anumite state ca instrument de politică externă, pentru a-și exprima aprobarea sau dezaprobarea față de noile situații care se produc în viața internațională¹.

În doctrina dreptului internațional există două teorii ale recunoașterii: **constitutivă** și **declarativă**. Prima teorie a fost formulată de Ministrul Afacerilor Externe al Ecuadorului la 15 martie 1907 și s-a afirmat cu numele de

¹ Problema recunoașterii noilor state - subiecte de DIP și relații internaționale, vezi: Nicolae Osmochescu, Cap. VI în manualul *Drept internațional public*, p.109-164.), Ediția a V-a (revăzută și adăugată). Chișinău, Combinatul poligrafic, Coordonator al ediției O. Bălan, O. Dorul, 2021. 7,0 c. a.

„Doctrina Tobago”. Însemnătatea decisivă se acordă actului de recunoaștere în procesul constituirii noului stat ca subiect de drept internațional. În conformitate cu această teorie, este actul de recunoaștere – este și noul subiect de drept internațional, nu există asemenea act – nu este nici noul subiect².

Teoria declarativă confirmă că, prin actul de recunoaștere, nu se creează noul subiect de drept internațional, acest act este o declarație constatatoare a apariției unui subiect de drept internațional³.

La sfârșitul secolului XX – începutul secolului XXI, în doctrina și practica Dreptului internațional se cristalizează o nouă teorie a recunoașterii statelor ca nou subiect de drept internațional, care, convențional, o numim teoria „discreționară”. Această teorie și practică este promovată de către Federația Rusă și realizată în procesul de recunoaștere a Abhaziei și Osetiei de Sud în anul 2008, și a Crimeii în 2014, care și-a proclamat independența în baza unui plebiscit, ale cărui rezultate nu au fost recunoscute de majoritatea statelor democratice ale lumii, tot așa cum nu este recunoscută și încorporarea Crimeii în componența Federației Ruse în calitate de subiect federal.

În dreptul internațional, prin *recunoaștere* se înțelege un act unilateral, prin care un stat constată existența anumitor fapte sau acte, care pot avea consecințe asupra drepturilor și obligațiilor sale sau asupra intereselor sale politice, și declară expres sau admite implicit că acestea constituie elemente pe care se vor baza relațiile sale juridice viitoare în raport cu noua entitate sau situație⁴.

În calitate de act unilateral declarativ, *recunoașterea* are următoarele caracteristici juridice: 1) este un act (unilateral) individual; 2) este un act (unilateral) discreționar; 3) este un act (declarativ), pur și simplu; 4) în calitate de act declarativ, produce efecte *ex tunc*, astfel încât personalitatea juridică a statului recunoscut se consideră dobândită retroactiv, în data întrunirii celor trei elemente de fapt constitutive⁵.

Considerăm că instituția recunoașterii în dreptul internațional este o instituție complexă. Majoritatea normelor juridice sunt din domeniul dreptului calității de subiect de drept internațional public, însă norme referitor la calitatea de DIP sunt și în dreptul tratatelor internaționale, dreptul organizațiilor internaționale ș.a.

Din punct de vedere al dreptului internațional, actul de recunoaștere este un act juridic, care constituie temelia stabilirii, modificării sau încetării relațiilor internaționale interstatale.

² *Dicționar de Drept Internațional Public.* / coord. I. Cloșca. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 119.

³ Тимченко, Л. Д. *Международное право.* Харьков: Издательство „КОНСУМ”, 2004, p. 35.

⁴ Dediu-Martîniuc, Cristina, Osmochescu, Nicolae. *Subiecții de Drept Internațional Public Contemporan.* Chișinău, CEP USM, 2008, p. 51-58.

⁵ Boțan, Diana, Constantin, Valentin. *Drept internațional: partea generală,* București, Editura Hamangiu, 2023, p.288.

Recunoașterea mai este definită ca fiind „procedul prin care un subiect de drept internațional, în mod special un stat, care nu a participat la nașterea unei situații sau la adoptarea unui act, acceptă ca acea situație sau act să-i fie opozabile; adică admite ca efectele juridice ale acestora să i se aplice”.

Astfel, situațiile noi care pot influența raporturile juridice dintre state și care pun problema recunoașterii sunt: crearea unui stat nou, instalarea unui nou guvern într-un stat existent, o modificare teritorială, statutul de neutralitate al unui anumit stat sau teritoriu, apariția unei stări insurecționale.

Pentru a fi recunoscută ca stat, o nouă entitate trebuie să întrunească trăsăturile caracteristice necesare existenței statului, dar pentru ca această existență să fie opozabilă unui alt stat, trebuie ca statul în cauză să aibă această existență recunoscută.

Prin această prismă, putem defini recunoașterea unui nou stat ca un act juridico-politic unilateral, prin care unul sau mai multe state admit, explicit sau tacit, că ele consideră o nouă entitate juridică ca stat și că, în consecință, îi recunosc acestuia personalitatea juridică internațională, respectiv capacitatea de a obține drepturi și de a contracta obligații internaționale.

Fiind un act unilateral, recunoașterea poate lua forma unor note diplomatice sau a unei notificări directe, care se face către statul recunoscut; dar poate îmbrăca și forma unor comunicări publice – mesaje, telegrame, declarații oficiale. De asemenea, recunoașterea poate fi cuprinsă în textul unor tratate bilaterale sau multilaterale, în care se precizează natura și conținutul relațiilor ce se stabilesc, după cum ea poate proveni din partea unui stat sau a unui grup de state în baza unui tratat multilateral⁶.

În dreptul internațional cutumiar nu există obligația de a recunoaște un stat nou. Recunoașterea are un caracter facultativ și decurge din suveranitatea de stat. Statele au dreptul, nu și obligația, de a recunoaște noua entitate. Ca atare, recunoașterea constituie un act discreționar, deoarece statele pot refuza recunoașterea, atunci când constată că un teritoriu a fost obținut în mod ilegal.

Relevant, în acest sens, este exemplul Kosovo, recunoscut ca stat suveran de către 97 de state membre ONU (SUA, Regatul unit; Germania și Franța, însă nu și de așa supraputeri, precum China, Rusia; România și însăși Serbia), iar statu-

⁶ De exemplu, prin Tratatul de la Berlin din 1878, a fost recunoscută independența României, Serbiei, Bulgariei și Muntenegrului; sau prin Tratatul de la Versailles din 1919, s-a legiferat recunoașterea Cehoslovaciei și a Poloniei. În legătură cu aceste tratate, s-a emis și opinia unei recunoașteri condiționate, deoarece Tratatul din 1878 recunoștea independența sub condiția respectării libertății de conștiință și a celei religioase pentru minoritățile din acele țări, iar cel din 1919 subordona pentru minoritățile lor naționale regimul prevăzut în tratatele referitoare la protecția minorităților. Drept exemplu de recunoaștere colectivă poate fi menționată recunoașterea de către Comunitatea Economică Europeană, la 15 ianuarie 1992, a Sloveniei și Croației.

tul său este contestat. Kosovo nu este membru ONU, dar totuși este membru al mai multor organizații internaționale și un potențial candidat pentru aderarea la Uniunea Europeană. Menționăm că admiterea unui stat la ONU (Republica Moldova – din 02.03.1992) echivalează cu o recunoaștere colectivă a calității lui de membru legitim al comunității internaționale, dat fiind faptul că, potrivit art.4 din Carta ONU, admiterea în ONU pretinde votul afirmativ a, cel puțin, două treimi din statele membre, inclusiv al celor 5 membri plenipotențiar ai Consiliului de Securitate.

Atât recunoașterea, cât și refuzul acesteia trebuie să se producă în conformitate cu principiile de drept internațional. Practica de nerecunoaștere a unor state poate fi considerată ca neamicală, creând obstacole în calea normalizării relațiilor dintre state și favorizând factorii care se opun evoluției în societatea internațională.

Recunoașterea este un act declarativ, și nu constitutiv, în sensul că, prin acest act, se constată existența unui stat nou, care există ca efect al creării sale, și nu ca rezultat al actului de recunoaștere. Astfel, statul devine subiect de drept internațional prin însăși existența sa, și actul de recunoaștere nu poartă amprenta decisivă la calitatea de subiect de drept internațional.

Recunoașterea nu conferă personalitate internațională statului nou-recunoscut, dar ajută la dezvoltarea și promovarea relațiilor de drept internațional de către statul în cauză. Statul, din momentul creării sale și independent de actul recunoașterii, beneficiază de drepturi și obligații internaționale, în virtutea calității de subiect de drept internațional, putând participa la încheierea tratatelor, la conferințe și organizații internaționale etc.

Recunoașterea poate îmbrăca două forme, și anume:

- recunoașterea expresă;
- recunoașterea tacită.

Recunoașterea expresă se face printr-un act special al organului de stat competent – declarație sau notificare formală – adresată noului stat, prin care se exprimă în mod cert intenția de a-l recunoaște⁷.

Recunoașterea tacită este cea care se poate deduce din faptele concludente ale unui stat, cum ar fi stabilirea de relații diplomatice, încheierea unui tratat bi-

⁷ Un exemplu relativ recent de recunoaștere expresă poate servi Declarația Guvernului României de recunoaștere a Republicii Moldova, din 27 august 1991, prin care se ia act de Declarația de Independență a Republicii Moldova în aceeași zi, se salută „proclamarea unui stat românesc independent pe teritoriile anexate cu forța în urma înțelegerilor stabilite prin Pactul Ribbentrop-Molotov”, se „recunoaște independența Republicii Moldova” și „se declară disponibilitatea stabilirii de relații diplomatice, de acordare a sprijinului necesar autorităților din Republica Moldova pentru consolidarea independenței” și „pentru dezvoltarea raporturilor de colaborare frățescă dintre românii de pe cele două maluri ale Prutului”.

lateral, care reglementează problema generală, fără a enunța rezerve în privința recunoașterii, și este practică de statele latino-americane⁸.

Din punctul de vedere al efectelor pe care le produce, recunoașterea este:

- *de iure* și
- *de facto*.

Atât recunoașterea *de iure*, cât și recunoașterea *de facto* se exprimă prin actul oficial al statului de la care emană recunoașterea. Deosebirea dintre aceste forme constă, în general, în întinderea efectelor juridice ale recunoașterii.

În cazul recunoașterii *de facto*, relațiile dintre statul care recunoaște și cel recunoscut sunt mai restrânse ca întindere, având un caracter nestabil și provizoriu, în sensul că ea operează în domeniile consimțite de către statul care o acordă (cooperare economică internațională).

Recunoașterea *de facto* este incompletă, constituind o fază premergătoare pentru recunoașterea *de iure*. Nefiind definitivă, recunoașterea *de facto* poate fi revocată.

Un stat poate acorda această formă de recunoaștere, dacă dorește ca, pentru anumite motive, să amâne recunoașterea deplină și definitivă. Aceste motive ar fi: îndoieli despre viabilitatea noului stat ori reținere din partea noului stat de a accepta obligații în baza dreptului internațional, sau refuzul acestuia de a rezolva probleme proeminente.

Recunoașterea *de iure* a unui stat este completă și definitivă. Ea este irevocabilă, deoarece efectele ei se sting numai odată cu încetarea calității de subiect de drept al statului recunoscut.

Această formă are ca efect recunoașterea deplină a personalității juridice a noului stat, a tot ceea ce rezultă din exercitarea suveranității acestuia, precum și stabilirea de relații internaționale în diferite domenii, în mod special a relațiilor diplomatice și consulare, încheierea de tratate bilaterale etc.

În materia recunoașterii, doctrina și practica stipulează că participarea unui stat nerecunoscut la conferințe internaționale sau admiterea acestuia într-o organizație internațională nu echivalează cu recunoașterea individuală sau colectivă a statului în cauză de către alte state. De asemenea, nu constituie recunoaștere de către alte state faptul că un stat devine parte la un tratat multilateral general.

Raporturile juridice între state se stabilesc numai după ce a intervenit actul de recunoaștere în sensul stabilirii de relații diplomatice, cu toate implicațiile

⁸ Drept exemplu de recunoaștere tacită îl constituie votul exprimat de Marea Britanie, cu această semnificație, în favoarea admiterii ca membru al ONU a fostei Republici Iugoslave Macedonia, la 8 aprilie 1993. În februarie 2000, acceptarea de către regimul taliban de la Kabul a deschiderii unei ambasade a „Republicii Cecenia” în Afganistan este un alt astfel de exemplu.

lor, dezvoltarea raporturilor convenționale bilaterale, protecția diplomatică a cetățenilor, adresarea în mod direct a reclamațiilor în cazul provocării de daune etc. Ca atare, recunoașterea este un mijloc de înlesnire a exercitării drepturilor suverane de către statele recunoscute, a participării lor la viața internațională.

O problemă deosebit de actuală a devenit problema statutului juridic al statelor autoproclamate, apărute, în special, în spațiul postsovietic (Abhazia, Osetia, Transnistria, Karabahul de Munte) și postiuugoslav (Kosovo). Evenimentele de ultimă oră demonstrează că practica și doctrina tratează această problemă în mod diferit – de la cererea de recunoaștere de către comunitatea internațională la negarea absolută a legalității acestor formațiuni statale.

În acest sens, constatăm că recunoașterea Kosovo, a Abhaziei, a Osetiei de Sud ar fi fost mult mai largă, dacă statele „matcă” ar fi acceptat secesiunea lor și ar fi recunoscut, ele înseși, noile entități secesioniste.

Putem afirma că instituția *recunoașterii* în dreptul internațional este o una complexă. Majoritatea normelor juridice sunt din domeniul dreptului calității de subiect de DIP, însă norme referitor la calitatea de subiect de drept internațional sunt și în dreptul tratatelor internaționale, dreptul organizațiilor internaționale ș. a. Din punctul de vedere al dreptului internațional, actul de recunoaștere este un fapt juridic care este temelia stabilirii, modificării sau încetării relațiilor internaționale interstatale.

Aspecte ale calității de subiect de drept internațional al statelor cu structură complexă

Din punctul de vedere al dreptului internațional, statele se clasifică în funcție de structura lor, precum și în funcție de atribuțiile pe care le au organele care le reprezintă în relațiile internaționale⁹:

- state unitare (predominante în organizarea statelor europene) și
- state compuse (reprezintă asocierea între două sau mai multe state)¹⁰.

Statul unitar reprezintă o unitate statală simplă, cu o autoritate publică unică și o competență integrală. El se caracterizează prin existența unui singur sistem de organe supreme ale puterii, administrației și justiției. Chiar dacă un stat unitar este împărțit în unități teritoriale sau dacă acestea cunosc un grad mai mare sau mai mic de autonomie locală, ele nu sunt de natură să producă schimbări în structura acestuia. Marea majoritate a statelor lumii sunt organizate ca state unitare (Republica Moldova, România, Bulgaria, Ungaria, Polonia etc.). În relațiile internaționale, statul unitar apare ca subiect unic de drept internațional.

⁹ Dacă, în cazul federației, politica externă este de competența organelor federale, în cazul confederației, statele membre își mențin calitatea de subiect al raporturilor juridice internaționale.

¹⁰ A se vedea: Burian A., *Geopolitica lumii contemporane: curs de lecții*. (Ed. a 3-a, rev. și adăug.). Chișinău: CEP USM, 2008. 416 p.

Statele compuse reprezintă asocieri între două sau mai multe state. De-a lungul istoriei, statele compuse au cunoscut o varietate de forme de asociere, începând cu forme simple sau tradiționale – „uniuni personale” și „uniuni reale” – și continuând cu federații și confederații.

Din punctul de vedere al dreptului internațional, nu există diferențe între state ca subiecți ai acestui drept, fie ele state unitare sau compuse. Indiferent de structura pe care o au, statele sunt subiecți de drept internațional și sunt egale în drepturi. Însă, în cazul unui stat compus, se pot ridica probleme în privința determinării subiectului de drept internațional și a capacității juridice a acestuia. Astfel, trebuie să se stabilească dacă numai statul compus are calitatea de subiect de drept internațional sau această calitate aparține, de asemenea, și statelor ce alcătuiesc acest stat, precum și limitele capacității acestora.

Pentru a înțelege mai bine conceptul actual al noțiunii de *stat*, considerăm necesară enunțarea următoarelor forme ale statelor compuse, și anume:

- uniunea personală;
- uniunea reală;
- confederația;
- federația.

Uniunea personală constă în asocierea dintre două state, având ca șef de stat sau monarh aceeași persoană.

Acest fel de uniune a constituit o asociere dintre două state suverane, care continuau să rămână complet autonome, dar care erau conduse de un singur monarh.

Uniunea personală se referă la situația internațională a două state care, deși, în mod teoretic, erau distincte unul de altul, se întâmplă să aibă, în fapt, același suveran.

Această uniune de state se caracteriza prin „unitatea pe care o asigură monarhul” și nu implica „unitatea de structură” a statelor componente. Statele rămân, din punct de vedere juridic, subiecți distincți de drept internațional. Astfel de uniuni au fost create, în trecut, atunci când suveranul unui stat a devenit, în același timp, și suveranul altui stat, prin alegere¹¹ sau joc al succesiunii¹².

¹¹ De exemplu, uniunile personale dintre Polonia și Lituania (1386-1569), în cadrul cărora suveranul comun era ales de fiecare dată de dieta poloneză, ținând seama de legile succesoriale ale Lituaniei; Uniunea dintre Țările de Jos și Luxemburg (1815-1890) a fost creată pe baza unei hotărâri a Congresului de la Viena din 1815 (Mazilu, D. *Dreptul internațional public*. 2 vol. București: Editura Lumina-Lex, vol. 1, 2001, p. 133-134). De asemenea, uniunea dintre Spania și Germania, când regele Spaniei, Carol I, a fost și împăratul Germaniei – 1519-1556 (Mihăilă, M. *Elemente de drept internațional public și privat*. București: Editura ALL BECK, 2001).

¹² De exemplu, uniunea dintre Aragon și Castilia în 1474, creată prin căsătoria dintre Ferdinand al V-lea și Izabela; Uniunea Burgundiei și Țărilor de Jos cu Austria, realizată în 1479, ca urmare a căsătoriei dintre Maria, fiica lui Carol Temerarul, cu Maximilian de Habsburg (Geamănu, Gr. *Drept Internațional contemporan*. București: Editura Didactica și Pedagogica, 1995, p. 288).

Fiecare stat component al uniunii își păstrează personalitatea juridică internațională, menținându-și propria sa legislație, administrație și justiție, încheind tratate în numele său, având reprezentanțe diplomatice proprii.

Uniunea personală de state nu implică nicio fuziune a activității internaționale a statelor asociate. În consecință, raporturile juridice care se stabilesc între cele două state sunt raporturi de drept internațional și pot fi reglementate prin tratat.

Uniunea personală nu devine un stat, fiecare stat este distinct și rămâne independent unul față de altul, conservându-și politica sa proprie, alianțele și tratatele sale distincte.

În istoria poporului român, o uniune personală a fost creată în anul 1600 prin unirea politică a celor trei Țări Românești – Transilvania, Moldova și Țara Românească – sub un singur domnitor: Mihai Vodă Viteazul. De asemenea, în ianuarie 1859, s-a realizat o uniune personală, prin unirea Țării Românești și a Moldovei, sub un singur domnitor – A. I. Cuza – cu denumirea de „Principatele Unite”. Această uniune personală avea ca instituții comune: Comisia centrală de la Focșani, cu atribuții legislative, și o Curte de casație¹³. Țările române păstrau însă două guverne și două parlamente, existau două armate, organizate similar, pentru a se putea unifica la nevoie¹⁴. Instituția uniunii personale, devenită în prezent o curiozitate istorică, a fost cunoscută sub forma aplicației ei tradiționale până în secolul al XIX-lea.

Uniunea reală reprezintă asocierea a două sau mai multe state, având același monarh, precum și organe comune de reprezentare în sfera relațiilor internaționale și în alte domenii de interes general (economic, finanțe etc.)¹⁵.

Din punct de vedere constituțional, legislativ și administrativ, fiecare dintre statele membre ale uniunii constituie o unitate distinctă. În mod esențial, uniunea reală se caracterizează prin organizarea politico-juridică paralelă a două state. Aceasta se afirmă, mai ales, în domeniul exterior, ajungându-se, în mod practic, la o politică externă unitară.

Într-o asemenea uniune, personalitatea internațională atât a uniunii, cât și a statelor componente depinde în întregime de aranjamentele interne ale statelor membre și de atitudinea statelor terțe față de ea.

Chiar dacă uniunea reală are unele trăsături comune cu uniunea personală¹⁶, caracteristicile proprii o definesc ca o instituție distinctă. Uniunea reală reprezintă o uniune dorită și hotărâtă, și nu numai una ocazională. La originea

¹³ *Relațiile României în documente (1368-1900)*. București: Editura Politică, 1971, p. 331.

¹⁴ Unirea din 1859 a fost realizată în baza Convenției de la Paris, din 19 august 1858, încheiată de șapte mari puteri europene cu privire la organizarea „Principatelor Unite ale Moldovei și Valahiei” (*Relațiile României în documente (1368-1900)*). București: Editura Politică, 1971, p. 331 și urm.)

¹⁵ Mazilu, D. *Dreptul internațional public*. 2 vol. București: Editura Lumina-Lex, vol. 1, 2001, p. 134.

¹⁶ De exemplu, identitatea fizică a sefului de stat, uniunea a două state etc.

acesteia se află întotdeauna un act juridic explicit (tratat sau lege internă), prin care statele asociate convin să exercite activități în comun.

Uniunea reală reprezintă o comunitate stipulată. Regimurile constituționale din cele două state trebuie să fie asemănătoare. Uniunea reală presupune existența unuia sau mai multor organe comune – șef de guvern, delegații mixte în parlament, comisii de apărare – care au în sarcină administrarea afacerilor comune.

Domeniile în care organele uniunii reale au în funcție administrarea afacerilor comune (apărare, finanțe, politică externă) sunt într-un număr restrâns, pentru celelalte domenii fiecare stat își păstrează competența proprie.

Uniunea reală are calitatea de subiect de drept internațional. Ea are o competență, creată prin voința statelor membre, care este derivată și modificabilă și nicidecum originară.

Raporturile dintre statele membre sunt raporturi de drept internațional și fiecare dintre ele constituie un subiect distinct de drept internațional.

Printre aplicațiunile pe care le-a avut această instituție, putem menționa: Uniunea dintre Suedia și Norvegia (1815-1905), creată în baza unui tratat, Uniunea dintre Austria și Ungaria (1867-1918), constituită în temeiul unui act de compromis și a două legi adaptate în cele două state, Uniunea dintre Danemarca și Islanda (1818-1944), creată printr-o lege daneză, în care fiecare stat component a continuat să-și exercite calitatea de subiect al dreptului internațional în domenii de interes propriu și în limitele teritoriului său, cu excepția acelor probleme care au intrat în competența uniunii¹⁷.

În această formă de uniune reală s-au aflat Moldova și Muntenia în perioada 1861-1862, când, în afara existenței unui singur șef de stat – domnitorul A.I.Cuza –, s-au format și organe comune: un guvern și o Adunare a deputaților. Uniunea astfel creată devine unic subiect de drept internațional, iar cele două entități componente rămân provincii cu autonomie administrativă¹⁸.

Confederația este o asociere a două sau mai multor state, în care statele își păstrează independența și calitatea de subiect de drept internațional, creând, totodată, organe comune cu atribuții limitate în domenii de interes general.

¹⁷ Suedia și Norvegia, cu un rege comun și o politică externă comună, aveau, totodată, constituții și armate proprii, steaguri și frontiere vamale proprii, putând încheia separat tratate internaționale; Uniunea austro-ungară avea ca organe comune: șeful statului, ministerele afacerilor externe, de finanțe și război, delegație legislativă formată pe bază paritară din deputați numiți din cele două parlamente, în rest, fiecare stat exercitând atribute interne și externe ale suveranității; Uniunea danezo-islandeză avea un șef de stat și o reprezentare externă comune, cele două state păstrând însă calitatea de subiecți ai dreptului internațional, îndeosebi în ce privește încheierea tratatelor (Rousseau, Ch. *Droit international public*. (Les sujets de Droit). Paris: Sirey, t.II, 1974, p. 121-137).

¹⁸ Acordul marilor puteri din 4 decembrie 1861 prevedea păstrarea frontierelor între cele două Țări Românești și crearea în fiecare dintre ele a unui consiliu provincial pentru problemele locale.

Confederația de state se constituie în baza unui tratat în care sunt stipulate prerogativele comune, de regulă, în domeniul apărării, în cel financiar și al politicii externe. Repartizarea competențelor se face prin acest pact federal, care este, în mod obișnuit, inegală. Astfel, competențele esențiale rămân statelor componente, în timp ce Confederația are competența limitată la administrarea intereselor, declarate în mod expres comune. În caz de nesiguranță, competența statelor confederate se consideră prezumată.

Statele care se asociază în confederație își creează un organ comun, denumit dietă sau congres. Dieta reprezintă singurul mecanism central, care se prezintă sub forma unei adunări deliberative de tip diplomatic. Guvernele dau reprezentanților lor niște instrucțiuni imperative după care se votează. Fiecare delegație dispune de un vot sau de același număr de voturi. Adoptarea deciziilor se face în condițiile unei majorități stricte sau chiar cu unanimitatea membrilor confederației, sub rezerva aprobării ulterioare de către statele confederate.

În Confederație nu are loc o specializare funcțională, Dieta exercitând, în același timp, competența legislativă și atribuțiile centrale de ordin executiv.

Dietei îi sunt conferite mai multe atribuții în baza acordului încheiat între statele membre. Astfel, confederația participă la relațiile internaționale putând declara război, încheia tratate de pace, precum și de a primi și acredita agenți diplomatici. Deși nu constituie un stat, în accepțiunea uzuală a termenului, confederația are și ea calitatea de subiect distinct de drept internațional datorită acestor împuterniciri.

Statele confederate trebuie să respecte anumite obligații:

- să nu cauzeze daune Confederației;
- să supună diferendele dintre ele procedurilor prevăzute în pactul confederal;
- să nu declare război între ele;
- să execute deciziile organului central.

Din punctul de vedere al organizării, confederația rămâne o grupare de state care își păstrează, în cea mai mare parte, competențele¹⁹. Astfel, competența atribuită confederației este limitată numai asupra statelor, nu și asupra cetățenilor lor.

Printre principalele aplicațiuni ale instituției Confederației putem menționa: Confederația Statelor Unite ale Americii de Nord (1778-1787); Confederația Elvețiană (1291-1798 și 1815-1848); Confederația Țărilor de Jos (1579-1795); Confederația Germanică (1815-1866).

Menționăm că fenomenul de confederație a rezultat dintr-o reacție de a asigura apărarea comună a statelor asociate și menținerea păcii între ele. Prezentând multiple deficiențe, atât structurale, cât și funcționale, confederațiile de state aparțin trecutului. Această formă statală a constituit o fază intermediară,

¹⁹ Într-o Confederație ca Elveția, din 1815 până în 1848, personalitatea internațională era deținută de fiecare dintre membrii care o compuneau.

în unele cazuri, spre statul federal. Cele mai importante confederații s-au transformat în state federale²⁰.

Federația reprezintă o structură complexă, constituită din mai multe state, care nu au calitatea de stat, în sensul dreptului internațional, ci numai statul federal are calitatea de subiect de drept internațional²¹.

Spre deosebire de confederație, statul federal funcționează pe baza unei constituții proprii ca act intern. Raporturile dintre statele federale sunt raporturi de drept intern, și nu raporturi de drept internațional, ca în cazul confederației. Statul federal dispune de organe de stat federale, care exprimă voința și competența sa proprie, fapt ce-l impune drept autoritate care se suprapune statelor componente.

Organizarea constituțională a statului federal este supusă unor constante în ceea ce privește structura organelor statale și repartizarea competențelor statale. Astfel, organele legislative și jurisdicționale au un caracter predeterminat. Organul legislativ este bicameral, Camera inferioară reprezintă populația locală, iar Camera superioară asigură statelor o reprezentare egalitară. În privința organului jurisdicțional, trebuie să menționăm că, în toate statele federale, există un Tribunal Suprem (Curte Supremă), care soluționează eventualele diferende dintre statul federal și statele membre sau dintre înseși statele membre.

În Constituție sunt definite competențele organelor federale și cele ale statelor membre. Astfel, organele federale au competențe generale (relații externe, cetățenie, probleme militare și economice, menținerea ordinii publice), care se exercită și asupra cetățenilor statelor componente. Statele componente ale federației își mențin însă o organizare proprie, dar competența lor se limitează la problemele locale și nu depășește raza lor teritorială, având, în general, dreptul de a participa la decizii privind problemele de interes comun.

Menționăm că o asemenea structură a statului federal are ca rezultat faptul că subiect de drept internațional cu capacitate deplină este *statul federal*, și nu statele componente. În mod normal, cel care exercită în totalitate capacitatea de a încheia tratate este statul federal. Constituțiile unor state federale rezervă statului federal întreaga competență în materie de încheiere a tratatelor²². Însă, în funcție de prevederile constituționale, statele membre pot avea dreptul de a participa direct la relații internaționale, și anume – dreptul de a încheia tratate.

²⁰ Confederațiile sunt, de regulă, forme de asociere premergătoare creării federațiilor sau chiar constituirii unor state unitare. Astfel, confederația elvețiană, creată în 1291, s-a organizat în 1848 în stat federal; confederația Statelor Unite ale Americii de Nord, creată în 1778, s-a transformat, prin Constituția de la Philadelphia, în 1787, într-un stat federal; iar confederația Țărilor de Jos, creată în 1579, s-a transformat în 1795 în stat unitar.

²¹ Ca exemplu de state federale menționăm: Argentina, Austria, Australia, Belgia, Brazilia, Canada, Germania, Elveția, India, Malaysia, Mexic, S.U.A., Federația Rusă, în trecut – URSS etc.

²² Art. I sec. 10 din Constituția SUA - <http://www.academia.brooklin.cuny.edu>; <http://www.glin.gov>, prevede: „Nici un stat nu va participa la nici un tratat, alianță sau confederație”. (Игнатенко, Г. В., Тиунов, О. И. Международное право. Москва: Издательство „Норма”, 2004, p. 73.

Nu dreptul internațional este acela care stabilește competența federației și a subiecților federației în materia relațiilor internaționale, ci dreptul intern. Competența organelor federale și a organelor subiecților federației este reglementată prin actele interne ale statelor – constituție, acorduri de delimitare a competențelor.

Practica actuală demonstrează că statele federale delegă unele din competențele lor exclusive subiecților federației. Așa, conform art. 32 din Constituția RFG, landurile, cu consimțământul guvernului federal, pot încheia acorduri cu alte state²³.

O practică aparte există în Federația Rusă, formată din republici, ținuturi, regiuni și orașe federale, regiuni autonome și districte autonome – subiecți egali ai federației. Conform Legii federale „Cu privire la coordonarea relațiilor internaționale și economice externe a subiecților Federației Ruse” din 4 ianuarie 1999, subiecții Federației Ruse, în limita competenței constituționale, a legilor federale și a acordurilor semnate cu organele federale, au dreptul de a întreține relații internaționale, relații economice externe cu subiecții statelor străine și de a participa în activitatea organizațiilor internaționale²⁴.

În constituțiile Tatarstanului și Bașkortostanului a fost stipulată calitatea de subiect de drept internațional a acestora. Curtea Constituțională a Federației Ruse, prin Hotărârea sa din 13 martie 1992 „Cazul Tatarstan”, a declarat neconstituționale aceste prevederi, constatând că o asemenea prevedere, în esența sa, constituie o afirmare că republica nu are calitatea unui subiect al Federației Ruse, fapt incompatibil cu statutul constituțional-juridic al republicii ca subiect în componența Federației Ruse²⁵.

Așadar, subiecții Federației Ruse, conform Legii menționate, au dreptul la exercitarea relațiilor internaționale, relațiilor economice externe, în domeniul științei, culturii, sportului etc., cu excepția celor ce țin de competența exclusivă a organelor federale (tratate și acorduri interguvernamentale cu alte state, schimb de reprezentanțe diplomatice și consulare, calitate de membru al organizațiilor internaționale). Republicile pot încheia acorduri cu subiecții federațiilor străine, unitățile administrativ-teritoriale ale altor state, dar numai în limita competențelor acestora.

²³ Constituția R.F.G. – Disponibil: <http://www.bundesregierung.de>

²⁴ Закон О координации международных и внешнеэкономических связей субъектов Российской Федерации”. – art. 1, p.1. Disponibil: [//www.garant.ru](http://www.garant.ru)

²⁵ Конституция Российской Федерации 1993 года; Постановление Конституционного Суда РФ от 13 марта 1992 года № 3-П: „По делу о проверке конституционности Декларации о государственном суверенитете Татарской ССР” от 30 августа 1990 года; Закона Татарской ССР от 18 апреля 1991 года „Об изменениях и дополнениях Конституции (Основного Закона) Татарской ССР”; Закона Татарской ССР от 29 ноября 1991 года „О референдуме Татарской ССР”; постановления Верховного Совета Республики Татарстан от 21 февраля 1992 года „О проведении референдума Республики Татарстан по вопросу о государственном статусе Республики Татарстан”. В: *10 лет Конституции России*. Москва: Система ГАРАНТ. 2003. Disponibil : [//www.constitution.garant.ru](http://www.constitution.garant.ru)

Toate acestea ne conving că acordurile încheiate de subiecții Federației Ruse au un caracter secundar și derivat, scopul final fiind asigurarea tratatelor respective ale Federației Ruse.

În final, menționăm că existența diferitor forme de stat nu ține numai de trecut, și în prezent există state în care sunt elemente ale „uniunii reale” în spațiul ex-iugoslav. Un interes deosebit, în acest sens, îl poate prezenta viitorul uniunii Rusia - Belarus, care poate deveni un caz inedit în materia calității de subiect de drept internațional.

Bibliografie:

Cristina Dediu-Martîniuc, Nicolae Osmochescu, *Subiecții de Drept Internațional Public Contemporan*. Chișinău, CEP USM, 2008, 326 p.;

Vitalie Gămurari, Nicolae Osmochescu. *Suveranitatea și Dreptul Internațional. Probleme teoretice și practice actuale*. Chișinău: CEP USM, 2007, 258 p.;

Anghel, I. M. *Subiectele de drept internațional*. București: Editura Lumina-Lex, 1998. 391 p.;

Brownlie, I. *Principles of Public International Law*. Oxford: Clarendon University Press, 2003. 794 p.;

Kelsen, H. *Doctrina pură a dreptului*. București: Editura Humanitas, 2000. 424 p.;

Mazilu, D. *Dreptul internațional public*, 2 vol. București: Editura Lumina-Lex, vol. II, 2002. 600 p.;

Preda-Mătășaru, A. *Tratat de drept internațional public*. București: Editura Lumina-Lex, 2002. 450 p.;

Блищенко, И. П., Дориа, Ж.. Прецеденты в международном публичном праве. Москва: Издательство МНИМП, 1999. 472 с.;

Лукашук, И. И. Международное право. Общая часть. Москва: Издательство БЕК, 2000. 432 с.;

Тункин, Г. И. Теория международного права. Москва: Издательство „Зерцало”, серия «Юридическое наследие», Второе переработанное издание, Предисловие проф. Шестакова Л.Н., 2009. 396 с.;

Фельдман, Д. И., Курдюков, Г. И. Основные тенденции развития международной правосубъектности. Казань: Издательство Казанского университета, 1974. 132 с.

Datele despre autor:

Numele, prenumele: Nicolae Osmochescu,

Titlul științific, gradul didactic: doctor, profesor universitar,

Afiere instituțională: Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău.

E-mail: nicolaeosmochescu@gmail.com

STATE RECOGNITION IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL PRACTICE

Nicolae OSMOCHESCU

Summary: States recognition in contemporary international practice

The late 20th century and the beginning of the 21st century are marked by significant changes on the political map of the world. Due to geopolitical shifts, some states disintegrate, others cease to exist, while new state entities emerge and gain recognition. Meanwhile, some entities with a secessionist character remain unrecognized or are acknowledged by only a few states. Recognition, therefore, is the process of accepting a new state formation as a subject of international relations. In international law, recognition constitutes a unilateral act by which a state acknowledges the existence of certain facts or acts, which may have implications for its rights, obligations, or political interests. This act expressly declares or implicitly acknowledges that these elements will form the basis of its future legal relations concerning the new entity or situation.

Keywords: recognition as a political-legal act, de jure and de facto recognition, state formation, secessionism.

Cuvinte cheie: recunoașterea ca act politico-juridic, recunoașterea de iure și de facto, formațiune statală, secesionism.

One of the most challenging notions in international law is recognition. Due to the diversity of state practices in this field, clear customary rules have not emerged. Recognition raises numerous political issues. Often, recognition is used by certain states as a tool of foreign policy to express approval or disapproval of new situations occurring in the international life²⁶.

In International Law doctrine, there are two theories of recognition: constitutive and declarative. The first theory was formulated by the Minister of Foreign Affairs of Ecuador on March 15, 1907, and became known as the “Tobago Doctrine”. According to this theory, decisive significance is given to the act of

²⁶ Problema recunoașterii noilor state subiecte de DIP și relații internaționale vezi: Nicolae Osmochescu, Cap. VI în manualul Drept internațional public, ...p.109-164., Ediția a V-a (revăzută și adăugată). Manual, Chișinău, Combinatul poligrafic, Coordonator al ediției O. Bălan, O. Dorul, 2021. 7,0 c. a.

recognition in the process of constituting the new state as a subject of International Law. In accordance with this theory, the act of recognition is what constitutes the new subject of International Law; without such an act, there is no new subject²⁷.

At the end of the 20th century and the beginning of the 21st century, a new theory of state recognition as a new subject of International Law crystallizes in the doctrine and practice of International Law, conventionally referred to as the “discretionary” theory. This theory and practice are promoted by the Russian Federation and implemented in the process of recognizing Abkhazia and South Ossetia in 2008, and Crimea in 2014, which proclaimed its independence based on a referendum, the results of which were not recognized by the majority of democratic states worldwide, just as the incorporation of Crimea into the Russian Federation as a federal subject is not recognized²⁸.

In international law, recognition is understood as a unilateral act by which a state acknowledges the existence of certain facts or acts that may have consequences for its rights and obligations or for its political interests, and expressly declares or implicitly admits that these constitute elements upon which its future legal relations will be based in relation to the new entity or situation²⁹.

As a unilateral declaratory act, recognition has the following legal characteristics: 1. It is an individual (unilateral) act; 2. It is a discretionary (unilateral) act; 3. It is a purely declaratory act; 4. As a declaratory act, it produces retroactive effects (*ex tunc*), so that the legal personality of the recognized state is considered acquired retroactively, from the date of meeting the three constitutive factual elements³⁰.

We consider the institution of recognition in international law to be a complex one. Most legal norms concern the status of subjects of public international law, but norms regarding the status of international legal personality are also found in treaties, international organizations law, etc.

From the perspective of International Law, recognition is a legal act that forms the basis for establishing, modifying, or terminating interstate international relations. Recognition is defined as “the process by which a subject of international law, especially a state, which has not participated in the birth of a situation or the adoption of an act, accepts that situation or act to be opposable to it; in other words, it admits that the legal effects of these apply to it.”

²⁷ Tymchenko, L. D. *International Law*. - Kharkov: «KONSUM» Publishing House, 2004, p. 35.

²⁸ Cristina Dediú-Martíniuc, Nicolae Osmochescu, «Subjects of Contemporary Public International Law», Chișinău, CEP USM, 2008, pp. 51-58.

²⁹ Cristina Dediú-Martíniuc, Nicolae Osmochescu, «Subjects of Contemporary Public International Law», Chișinău, CEP USM, 2008, pp. 51-58.

³⁰ Diana Boțan, Valentin Constantin; *International Law: General Part*, Bucharest, Hamangiu Publishing House, 2023, p. 288.

Thus, new situations that can affect legal relationships between states and raise the issue of recognition include the creation of a new state, the installation of a new government in an existing state, a territorial change, the neutral status of a certain state or territory, or the emergence of an insurrectional situation.

To be recognized as a state, a new entity must meet the characteristic features necessary for statehood, but for this existence to be opposable to another state, the said state must have this existence recognized.

Through this lens, we can define the recognition of a new state as a unilateral legal and political act by which one or more states admit, explicitly or tacitly, that they consider a new legal entity as a state and, consequently, recognize its international legal personality, namely the capacity to acquire rights and undertake international obligations.

Being a unilateral act, recognition can take the form of diplomatic notes or a direct notification addressed to the recognized state. It can also take the form of public communications such as messages, telegrams, or official statements. Additionally, recognition can be included in the text of bilateral or multilateral treaties, specifying the nature and content of the established relationships, or it can come from a state or a group of states based on a multilateral treaty³¹.

In customary International Law, there is no obligation to recognize a new state. Recognition is discretionary and stems from state sovereignty. States have the right, but not the obligation, to recognize the new entity. As such, recognition is a discretionary act because states can refuse recognition when they find that a territory has been acquired illegally.

A relevant example in this regard is Kosovo, recognized as a sovereign state by 97 UN member states (including the US, the UK, Germany, and France, but not superpowers like China, Russia, Romania, and Serbia itself), while its status is contested. Kosovo is not a UN member but is a member of several other international organizations and a potential candidate for EU membership. It's worth mentioning that the admission of a state to the UN (such as the Republic of Moldova on March 2, 1992) amounts to a collective recognition of its status as a legitimate member of the international community, as according to Article 4 of the UN Charter, admission to the UN requires an affirmative vote of at least two-thirds of the member states, including all five permanent members of the Security Council.

³¹ For example, the Treaty of Berlin in 1878 recognized the independence of Romania, Serbia, Bulgaria, and Montenegro; or the Treaty of Versailles in 1919, which legislated the recognition of Czechoslovakia and Poland. In connection with these treaties, the opinion of conditional recognition has been issued, as the 1878 Treaty recognized independence under the condition of respecting freedom of conscience and religion for minorities in those countries, and the 1919 Treaty subordinated the regime provided for their national minorities in treaties concerning minority protection. An example of collective recognition can be mentioned the recognition by the European Economic Community, on January 15, 1992, of Slovenia and Croatia.

Both recognition and refusal thereof must occur in accordance with principles of international law. The practice of non-recognition of states can be considered unfriendly, creating obstacles to the normalization of relations between states and favouring factors opposed to the evolution of the international society.

Recognition is a declaratory act and not constitutive, in the sense that, through this act, the existence of a new state is noted, which exists as a result of its creation, and not as a result of the act of recognition. Thus, the state becomes a subject of international law by its very existence, and the act of recognition does not decisively affect its status as a subject of international law.

Recognition does not confer international personality on the newly recognized state, but it helps in the development and promotion of international legal relations by the state in question. The state, from the moment of its creation and independently of the act of recognition, enjoys rights and obligations under international law, by virtue of being a subject of international law, and can participate in treaty negotiations, conferences, international organizations, etc.

Recognition can take two forms:

- Express recognition;
- Tacit recognition.

Express recognition is made through a special act of the competent state organ - a formal declaration or notification - addressed to the new state, expressing the clear intention to recognize it³².

Tacit recognition is one that can be deduced from the conclusive actions of a state, such as the establishment of diplomatic relations, the conclusion of a bilateral treaty that regulates the general issue without stating reservations regarding recognition, and is practiced by Latin American states³³.

From the perspective of the effects it produces, recognition can be:

De jure and De facto.

Both *de jure* and *de facto* recognition are expressed through the official act of the recognizing state. The difference between these forms generally lies in the extent of the legal effects of recognition.

³² A relatively recent example of explicit recognition can be found in the Declaration of the Government of Romania regarding the recognition of the Republic of Moldova, dated August 27, 1991. In this declaration, Romania acknowledges the Declaration of Independence of the Republic of Moldova on the same day. It welcomes «the proclamation of an independent Romanian state on the territories forcibly annexed following the agreements established by the Ribbentrop-Molotov Pact», recognizes «the independence of the Republic of Moldova», and declares readiness to establish diplomatic relations and provide necessary support to the authorities of the Republic of Moldova for consolidating independence and for developing fraternal collaboration between Romanians on both sides of the Prut River.

³³ An example of tacit recognition is the vote cast by the United Kingdom, with this significance, in favor of admitting the former Yugoslav Republic of Macedonia as a member of the United Nations on April 8, 1993. Another example is the acceptance by the Taliban regime in Kabul in February 2000 of opening an embassy of the «Republic of Chechnya» in Afghanistan.

In the case of *de facto* recognition, the relations between the recognizing state and the recognized one are more limited in scope, having an unstable and provisional character, operating in the areas consented to by the state granting it (international economic cooperation).

De facto recognition is incomplete, constituting a preliminary phase for *de jure* recognition. Being not definitive, *de facto* recognition can be revoked. A state may grant this form of recognition if it wishes to postpone full and final recognition for certain reasons, such as doubts about the viability of the new state, or the new state's reluctance to accept obligations under international law or its refusal to resolve prominent issues.

De jure recognition of a state is complete and final. It is irrevocable, as its effects cease only with the cessation of the recognized state's status as a subject of law.

This form entails the full recognition of the legal personality of the new state, all resulting from the exercise of its sovereignty, as well as the establishment of international relations in various fields, especially diplomatic and consular relations, the conclusion of bilateral treaties, etc.

In the matter of recognition, doctrine and practice stipulate that the participation of an unrecognized state in international conferences or its admission to an international organization does not equate to individual or collective recognition of the state in question by other states. Likewise, the fact that a state becomes a party to a general multilateral treaty does not constitute recognition by other states.

Legal relations between states are established only after the act of recognition in the sense of establishing diplomatic relations, with all their implications, the development of conventional bilateral relations, diplomatic protection of citizens, direct address of claims in the event of damage, etc. Therefore, recognition is a means of facilitating the exercise of sovereign rights by recognized states, and their participation in international life³⁴.

A particularly relevant issue has become the legal status of self-proclaimed states, especially in the post-Soviet (Abkhazia, South Ossetia, Transdnester, Nagorno-Karabakh) and post-Yugoslav (Kosovo) spaces. Recent events demonstrate that practice and doctrine treat this issue differently - from the request for recognition by the international community to the absolute denial of the legality of these state formations.

In this regard, we note that recognition of Kosovo, Abkhazia, and South Ossetia would have been much broader if the "mother" states had accepted their secession and recognized the new secessionist entities themselves.

³⁴ If, in the case of a federation, foreign policy falls under the competence of federal authorities, in the case of a confederation, the member states maintain their status as subjects of international legal relations.

We can affirm that the institution of “*Recognition*” in international law is a complex one. Most legal norms are in the field of the law of the quality of the subject of PIL, but norms regarding the quality of the subject of international law are also found in the law of international treaties, the law of international organizations, etc. From the perspective of international law, the act of recognition is a legal fact that is the basis for establishing, modifying, or terminating interstate international relations.

Aspects of the International Legal Personality of States with Complex Structure

From the perspective of International Law, states are classified based on their structure, as well as the attributes of the organs representing them in international relations:

Unitary states (predominant in the organization of European states); and
Composite states (represent associations between two or more states).³⁵

A unitary state represents a simple state unit with a single public authority and full competence. It is characterized by the existence of a single system of supreme organs of power, administration, and justice. Even if a unitary state is divided into territorial units or if they have varying degrees of local autonomy, these are not changes to its structure. The vast majority of states in the world are organized as unitary states (Republic of Moldova, Romania, Bulgaria, Hungary, Poland, etc.). In international relations, the unitary state appears as the sole subject of international law.

Composite states represent associations between two or more states. Throughout history, composite states have experienced a variety of forms of association, starting with simple or traditional forms: “personal unions” and “real unions,” and continuing with federations and confederations.

From the perspective of international law, there are no differences between states as subjects of this law, whether they are unitary or composite states. Regardless of their structure, states are subjects of international law and are equal in rights. However, in the case of a composite state, issues may arise regarding the determination of the subject of international law and its legal capacity. Thus, it must be established whether only the composite state has the status of a subject of international law or whether this status also belongs to the states composing it, as well as the limits of their capacity.

To better understand the current concept of the notion of a state, it is necessary to outline the following forms of composite states:

- Personal union;
- Real union;

³⁵ Burian A., *Geopolitics of the Contemporary World: Course of Lessons*. (3rd Edition, Revised and Enlarged). - Chișinău, CEP USM, 2008. - 416 p.

- Confederation;
- Federation.

A **personal union** consists of the association between two states having the same head of state or monarch.

This type of union constituted an association between two sovereign states which continued to remain completely autonomous but were governed by a single monarch.

The personal union refers to the international situation of two states which, although theoretically distinct from each other, happened to have the same sovereign in practice.

This union of states was characterized by the “unity provided by the monarch” and did not imply the “structural unity” of the component states. States remain, from a legal point of view, distinct objects of International Law. Such unions were created in the past when the sovereign of one state became the sovereign of another state as well, either through election³⁶ or succession.³⁷

Each component state of the personal union retains its own international legal personality, maintaining its own legislation, administration, and judiciary, concluding treaties in its own name, and having its own diplomatic representations.

A personal union of states does not involve any merger of the international activities of the associated states. Consequently, the legal relations established between the two states are relations of international law and can be regulated by treaty.

The personal union does not become a single state; each state remains distinct and independent from the other, preserving its own policy, alliances, and distinct treaties.

In Romanian history, a personal union was created in 1600 through the political union of the three Romanian Principalities - Transylvania, Moldavia, and Wallachia - under a single ruler: Michael the Brave. Similarly, in January 1859,

³⁶ For example, personal unions such as that between Poland and Lithuania (1386-1569), in which the common sovereign was elected each time by the Polish diet, taking into account Lithuania's succession laws; the Union between the Netherlands and Luxembourg (1815-1890) was established based on a decision of the Congress of Vienna in 1815 - Mazilu, D. *Public International Law*. 2 vols. - Bucharest: Lumina-Lex Publishing House, vol. 1, 2001, pp. 133-134. Also, the union between Spain and Germany, when the King of Spain, Charles I, was also the Emperor of Germany - 1519-1556 - Mihăilă, M. *Elements of Public and Private International Law*. - Bucharest: ALL BECK Publishing House, 2001.

³⁷ For example, the union between Aragon and Castile in 1474 through the marriage of Ferdinand V and Isabella; the union of Burgundy and the Netherlands with Austria established in 1479 following the marriage between Mary, the daughter of Charles the Bold, and Maximilian of Habsburg - Geamănu, Gr. *Contemporary International Law*. - Bucharest: Didactic and Pedagogical Publishing House, 1995, p. 288.

a personal union was established through the union of Wallachia and Moldavia under a single ruler - Alexandru Ioan Cuza - under the name of "United Principalities." This personal union had common institutions: the Central Commission in Focșani with legislative powers and a Court of Cassation³⁸. However, the Romanian Principalities retained two governments and two parliaments, and there were two armies, organized similarly to be able to unite if necessary³⁹.

The institution of the personal union, now a historical curiosity, was known in its traditional form until the 19th century. The real union represents the association of two or more states having the same monarch, as well as common organs of representation in the sphere of international relations and other areas of general interest (economic, financial, etc.)⁴⁰.

From a constitutional, legislative, and administrative perspective, each member state of the union constitutes a separate entity. Essentially, the real union is characterized by the parallel political and legal organization of two states. This is especially evident in the field of foreign affairs, where it practically leads to a unified foreign policy.

In such a union, the international personality of both the union and the member states depends entirely on the internal arrangements of the member states and the attitude of third parties towards it.

Although the real union shares some features with the personal union, its unique characteristics define it as a distinct institution. The real union is a desired and deliberate union, not merely an occasional one. Its origin always lies in an explicit legal act (treaty or domestic law) by which the associated states agree to carry out activities in common.

The real union is a stipulated community. The constitutional regimes of the two states must be similar⁴¹. The real union involves the existence of one or more common organs - head of government, mixed parliamentary delegations, defence commissions - responsible for administering common affairs.

The areas in which the organs of the real union function in administering common affairs (defence, finance, foreign policy) are limited, and each state retains its own competence in other areas.

The real union has the quality of a subject of international law. It has a competence created by the will of the member states, which is derived and modifiable, not original.

³⁸ The collection "Romania's Relations in Documents" (1368-1900). - Bucharest: Political Publishing House, 1971, p. 331.

³⁹ The Union of 1859 was achieved based on the Convention of Paris, dated August 19, 1858, concluded by seven major European powers regarding the organization of the "United Principalities of Moldavia and Wallachia" - Ibidem, p. 331 and following.

⁴⁰ Mazilu, D. Public International Law. 2 volumes. - Bucharest: Lumina-Lex Publishing House, vol. 1, 2001, p. 134.

⁴¹ For example, the physical identity of the head of state, the union of two states, etc.

The relations between the member states are relations of international law, and each of them constitutes a distinct subject of international law.

Among the applications of this institution, we can mention: the Union between Sweden and Norway (1815-1905) created by treaty, the Union between Austria and Hungary (1867-1918) created under a compromise and two laws adopted in the two states, the Union between Denmark and Iceland (1818-1944) created by a Danish law, in which each component state continued to exercise its status as a subject of international law in areas of its own interest and within its own territory, except for those issues that fell within the competence of the union⁴².

In this form of real union, Moldavia and Wallachia were part during the period 1861-1862 when, besides the existence of a single head of state - Prince Alexandru Ioan Cuza - common institutions were formed: a government and an Assembly of Deputies. The union thus created became a single subject of international law, while the two component entities remained provinces with administrative autonomy⁴³.

A confederation is an association of two or more states in which the states retain their independence and status as subjects of international law, while also creating common organs with limited powers in areas of general interest.

The confederation of states is established based on a treaty in which the common prerogatives are stipulated, usually in the fields of defence, finance, and foreign policy. The allocation of competences is made through this federal pact, which is usually unequal. Essential competences remain with the component states, while the Confederation is limited to administering expressly declared common interests. In case of doubt, the competence of the confederate states is presumed.

The states that associate in a confederation create a common organ, called the diet or congress. The diet represents the only central mechanism, presenting itself as a deliberative assembly of a diplomatic nature. Governments give their representatives imperative instructions, and voting is conducted accordingly. Each delegation has one vote or the same number of votes. Decisions are

⁴² Suedia și Norvegia cu un rege comun și o politică externă comună, aveau, totodată, constituții și armate proprii, steaguri și frontiere vamale proprii, putând încheia separat tratate internaționale; Uniunea austro-ungară avea ca organe comune: șeful statului, ministerele afacerilor externe, de finanțe și război, delegație legislativă formată pe bază paritară din deputați numiți din cele două parlamente, în rest, fiecare stat exercitând atribuție interne și externe ale suveranității; Uniunea danezo-islandeză avea un șef de stat și o reprezentare externă comună, cele două state păstrând însă calitatea de subiecți ai dreptului internațional, îndeosebi în ce privește încheierea tratatelor – Rousseau, Ch. Droit international public. (Lessubjets de Droit). –Paris: Sirey, t.II, 1974, p. 121-137.

⁴³ The agreement of the great powers on December 4, 1861, provided for the maintenance of the borders between the two Romanian Principalities and the creation in each of them of a provincial council for local issues.

made by a strict majority or even unanimously, subject to subsequent approval by the confederate states.

In a Confederation, there is no functional specialization, as the Diet exercises both legislative competence and central executive functions simultaneously.

The Diet is given various powers based on the agreement between the member states. Thus, the Confederation participates in international relations, being able to declare war, conclude peace treaties, as well as receive and accredit diplomatic agents. Although not a state in the usual sense of the term, the Confederation also has the status of a distinct subject of international law due to these powers.

The confederate states must respect certain obligations:

- Not to cause harm to the Confederation;
- Submit disputes between them to the procedures provided in the confederal pact;
- Not to declare war on each other;
- Execute the decisions of the central organ.

From an organizational point of view, the Confederation remains a grouping of states that largely retain their competences⁴⁴. Thus, the competence attributed to the Confederation applies only to the states, not to their citizens.

Among the main applications of the Confederation institution, we can mention: the Confederation of the United States of North America (1778-1787); the Swiss Confederation (1291-1798 and 1815-1848); the Confederation of the Netherlands (1579-1795); the German Confederation (1815-1866).

It is worth noting that the phenomenon of confederation resulted from a reaction to ensure the common defence of the associated states and maintain peace among them. Presenting multiple deficiencies, both structural and functional, state confederations belong to the past. This form of statehood constituted an intermediate phase, in some cases, toward the federal state. The most important confederations have transformed into federal states⁴⁵.

A federation represents a complex structure consisting of several states that do not have the status of a state in the sense of international law; only the federal state has the status of a subject of international law⁴⁶.

⁴⁴ In a Confederation like Switzerland, from 1815 to 1848, international personality was held by each of its constituent members.

⁴⁵ Confederations are usually forms of association preceding the creation of federations or even the establishment of unitary states. For example, the Swiss Confederation, created in 1291, was reorganized into a federal state in 1848; the Confederation of the United States of America, established in 1778, was transformed by the Philadelphia Constitution of 1787 into a federal state; and the Confederation of the Netherlands, created in 1579, became a unitary state in 1795.

⁴⁶ As examples of federal states, we mention: Argentina, Austria, Australia, Belgium, Brazil, Canada, Germany, Switzerland, India, Malaysia, Mexico, the United States, the Russian Federation, and in the past, the USSR, etc.

Unlike a confederation, a federal state operates based on its own constitution as an internal act. The relations between the federal states are relations of internal law, not international law, as in the case of the Confederation. The federal state has federal state organs, which express its own will and competence, overlapping the constituent states.

The constitutional organization of the federal state is subject to constants regarding the structure of state organs and the allocation of state competences. Thus, the legislative and judicial organs have a predetermined character. The legislative body is bicameral, with the lower house representing the local population and the upper house ensuring equal representation for the states. Regarding the judicial organ, it should be mentioned that in all federal states, there is a Supreme Court that resolves any disputes between the federal state and the member states or among the member states themselves.

The competences of the federal organs and those of the member states are defined in the constitution. Thus, federal organs have general competences (foreign relations, citizenship, military and economic issues, maintenance of public order), which also apply to the citizens of the constituent states. The constituent states of the federation maintain their own organization, but their competence is limited to local issues and does not extend beyond their territorial scope, generally having the right to participate in decisions regarding common interests.

In the Constitution, the competences of the federal authorities and those of the member states are defined. Thus, the federal authorities have general competences (foreign relations, citizenship, military and economic issues, maintenance of public order), which are also exercised over the citizens of the constituent states. However, the constituent states of the federation maintain their own organization, but their competence is limited to local issues and does not exceed their territorial jurisdiction, generally having the right to participate in decisions regarding common interests.

It should be mentioned that such a structure of the federal state results in the fact that the full-fledged subject of international law is the federal state, not the constituent states. Normally, the entity exercising the full capacity to conclude treaties is the federal state⁴⁷. The constitutions of some federal states reserve to the federal state the entire competence to conclude treaties. However, depending on constitutional provisions, member states may have the right to participate directly in international relations, namely the right to conclude treaties.

It is not international law that establishes the competence of the federation and its subjects in the field of international relations, but internal law. The competence of federal authorities and the authorities of federation subjects is regulated by internal acts of the states - constitution, agreements delimiting competences.

⁴⁷ Article I, Section 10 of the US Constitution - <http://www.academia.brooklyn.cuny.edu>; <http://www.glin.gov>, provides: "No state shall enter into any treaty, alliance, or confederation." Ignatenko, G.V., Tiunov, O.I. International Law. – Moscow: Norma Publishing House, 2004, p. 73.

Current practice demonstrates that federal states delegate some of their exclusive competences to federation subjects. Thus, according to Article 32 of the Basic Law of the Federal Republic of Germany, the Länder, with the consent of the federal government, can conclude agreements with other states⁴⁸.

A particular practice exists in the Russian Federation composed of republics, territories, regions, and federal cities, autonomous regions, and autonomous districts - equal subjects of the federation. According to the Federal Law "On the Coordination of International and External Economic Relations of the Subjects of the Russian Federation" of January 4, 1999, the subjects of the Russian Federation, within the limits of constitutional competence, federal laws, and agreements signed with federal authorities, have the right to maintain international relations, external economic relations with the subjects of foreign states, and to participate in the activities of international organizations⁴⁹.

The constitutions of Tatarstan and Bashkortostan have stipulated their status as subjects of international law. The Constitutional Court of the Russian Federation, in its Decision of March 13, 1992, "The Case of Tatarstan," declared these provisions unconstitutional, stating that such a provision essentially affirms that the republic does not have the status of a subject of the Russian Federation, which is incompatible with the constitutional-legal status of the republic as a subject within the Russian Federation. Therefore, according to the mentioned Law, the subjects of the Russian Federation have the right to engage in international relations, foreign economic relations, in the fields of science, culture, sports, etc., except for those within the exclusive competence of federal bodies (treaties and intergovernmental agreements with other states, exchange of diplomatic and consular representations, membership in international organizations). Republics can conclude agreements with the subjects of foreign federations, the administrative-territorial units of other states, but only within their competences.

All these convince us that the agreements concluded by the subjects of the Russian Federation have a secondary and derivative character, with the ultimate goal of ensuring the respective treaties of the Russian Federation⁵⁰.

⁴⁸ The Constitution of the Federal Republic of Germany - specialized website: <http://www.bundesregierung.de>

⁴⁹ Law "On the Coordination of International and Foreign Economic Relations of the Subjects of the Russian Federation" - art. 1, p. 1. [//www.garant.ru](http://www.garant.ru)

⁵⁰ Constitution of the Russian Federation of 1993; Decision of the Constitutional Court of the Russian Federation No. 3-P of March 13, 1992: "On the Verification of the Constitutionality of the Declaration on the State Sovereignty of the Tatar SSR" of August 30, 1990; Law of the Tatar SSR of April 18, 1991 "On Amendments and Additions to the Constitution (Basic Law) of the Tatar SSR"; Law of the Tatar SSR of November 29, 1991 "On the Referendum of the Tatar SSR"; Resolution of the Supreme Council of the Republic of Tatarstan of February 21, 1992 "On Holding a Referendum of the Republic of Tatarstan on the Issue of the State Status of the Republic of Tatarstan". - 10 years of the Constitution of Russia. - Moscow: System GARANT. 2003. [//www.constitution.garant.ru](http://www.constitution.garant.ru)

In conclusion, we mention that the existence of different forms of state is not only a matter of the past, and currently there are states where there are elements of “real union” in the former Yugoslav space. An exceptional interest in this regard can be presented by the future union of Russia and Belarus, which can become an unprecedented case in terms of the quality of international legal subject.

Bibliography:

Cristina Dediu-Martîniuc, Nicolae Osmochescu, “Subjects of Contemporary Public International Law”, Chișinău, CEP USM, 2008, - 326 p.;

Vitalie Gămurari, Nicolae Osmochescu, “Sovereignty and International Law. Theoretical and Practical Issues”, CEP USM, Chișinău 2007, - 258 p.;

Anghel, I. M. “Subjects of International Law”, Bucharest: Lumina-Lex Publishing House, 1998, 391 p.;

Brownlie, I. “Principles of Public International Law”, Oxford: Clarendon University Press, 2003, 794 p.;

Kelsen, H. “Pure Theory of Law”, Bucharest: Humanitas Publishing House, 2000, 424 p.;

Mazilu, D. “Public International Law”, 2 vol., Bucharest: Lumina-Lex Publishing House, vol. II, 2002, 600 p.;

Preda-Mătășaru, A. “Treatise on Public International Law”, Bucharest: Lumina-Lex Publishing House, 2002, 450 p.;

Блищенко, И. П., Дориа, Ж.. “Precedents in Public International Law”, Moscow: MNIMP Publishing House, 1999, 472 p.;

Лукашук, И. И. «International Law. General Part», Moscow: BEK Publishing House, 2000, 432 p.;

Тункин, Г. И. «Theory of International Law», Moscow: «Zertsalo» Publishing House, «Legal Heritage» series, Second revised edition, Foreword by Prof. L.N. Shestakov, 2009, 396 p.;

Фельдман, Д. И., Курдюков, Г. И. «Main Trends in the Development of International Legal Personality», Kazan: Kazan University Publishing House, 1974, 132 p.

Information about the author:

Name, first name: Nicolae Osmochescu,

Scientific title, teaching degree: PhD in Law,

Full University Professor

Institutional Affiliation: USM, 60 Alexei Mateevici Street, Chișinău.

E-mail: nicolaeosmochescu@gmail.com

UTA GAGAUZ YERI ÎN CONTEXTUL RELAȚIILOR MULTILATERALE ALE REPUBLICII MOLDOVA ȘI REPUBLICII TURCIA

Victor ȚVIRCUN

Summary: UTA Gagauz Yeri in the context of the multilateral relations of the Republic of Moldova and the Republic of Turkey

This article analyzes the role and place of Gagauz Eri in the development of multilateral relations between the Republic of Moldova and the Republic of Turkey since the establishment of diplomatic relations between the two countries.

More than three decades of diplomatic, political, economic and cultural relations between the Republic of Moldova and the Republic of Turkey have opened new horizons for the comprehensive development of Gagauzia. The prophetic words of President Süleyman Demirel come true - "Only within a united Moldova, in close collaboration with the central authorities of the country, the Gagauz people can preserve their originality, traditions and culture, achieve continuous development and prosperity." It should be added that maintaining a united, sovereign and independent Moldova is impossible without Gagauzia.

Key words: Republic of Moldova, Republic of Turkey, UTA Gagauz Yeri, diplomatic relations.

Cuvinte-cheie: Republica Moldova, Republica Turcă, UTA Gagauz Yeri, relații diplomatice.

Formarea și dezvoltarea Unității Teritorial-Administrative Găgăuzia (UTA Găgăuz Yeri) în cadrul Republicii Moldova este imposibil de conceput în afara legăturilor politice, economice, sociale, culturale și umanitare dintre Moldova și Turcia în ultimele trei decenii.

Republica Turcia a fost una dintre primele țări, care a recunoscut independența Republicii Moldova și și-a deschis reprezentanță diplomatică la Chișinău la începutul anului 1992. Ender Arat, un diplomat talentat și experimentat, a fost numit în calitate de însărcinat cu afaceri și a condus această reprezentanță. Datorită activității sale prodigioase, abordării echilibrate și constructive în promovarea și dezvoltarea relațiilor moldo-turce, în strânsă cooperare cu Minis-

terul Afacerilor Externe al Moldovei, cu conducerea țării și liderii Găgăuziei, s-a reușit reducerea tensiunilor și conflictelor dintre centru și regiune.

Începând cu anul 1993, când am fost numit în funcția de director adjunct al *Direcției Generale Europa și America de Nord* din cadrul Ministerului Afacerilor Externe, mi-a revenit sarcina de a coordona relațiile cu Republica Turcia. Astfel, toate evenimentele, contactele, negocierile și consultările cu această țară au făcut parte din activitatea mea.

Acest interval de timp a fost marcat de o muncă intensă în elaborarea și pregătirea pentru semnarea mai multor acorduri interstatale, interguvernamentale și interministeriale, printre care cel mai important a fost Tratatul de prietenie și cooperare între Republica Moldova și Republica Turcia. Lucrul la aceste documente s-a intensificat, în special, înaintea primei vizite oficiale în țara noastră a lui Süleyman Demirel, al nouălea președinte al Turciei, care a avut loc în perioada 1-4 iunie 1994. Pentru cei interesați de istoria relațiilor moldo-turce, va fi interesant de menționat că discuțiile privind textul tratatului principal au continuat între experții ambelor ministere nu doar înainte de vizita în sine, ci și pe parcursul acesteia. Textul final a fost agreat de ambele părți târziu în noapte și aprobat de către șefii de stat cu câteva ore înainte de semnare.

Este important de menționat că în textul tratatului apare pentru prima dată o clauză care stabilește că „poporul găgăuz este un pod simbolic al prieteniei, care leagă Moldova de Turcia». Această clauză, în premieră în istoria relațiilor internaționale, definește poporul găgăuz ca subiect de drept internațional. Împreună cu acest pas important, care a consolidat statutul Găgăuziei, în timpul vizitei oficiale a lui Süleyman Demirel a fost făcut un alt pas, care a avut un impact fundamental asupra vieții și activității a mii de oameni din sudul Moldovei. Având informații detaliate despre situația și problemele din Găgăuzia, președintele turc a evidențiat principalul aspect - problema asigurării regiunii cu apă potabilă de calitate. Trebuie menționat că, în timp ce norma sanitară pentru consumul de apă potabilă pe cap de locuitor pe zi în țară era de 170 de litri, în zonele sudice, precum Comrat și Cahul, se situa în jurul a 50-40 de litri, iar în Vulcănești era de 30 de litri.

Trebuie subliniat că, încă în perioada Uniunii Sovietice, această problemă se afla în centrul atenției autorităților unionale și republicane. La acea vreme, a fost elaborat un proiect și s-a început alocarea fondurilor financiare. Cu toate acestea, odată cu prăbușirea URSS, acest proiect, la fel ca multe altele, a fost abandonat. Totuși problema a persistat și a necesitat o soluție cât mai rapidă. În condițiile unei situații economice extrem de dificile de la începutul anilor '90, nici autoritățile centrale și, cu atât mai puțin, cele regionale nu dispuneau de resurse financiare pentru începutul și implementarea proiectului de apă, iar negocierile guvernului cu Banca Mondială nu au dat rezultate pozitive.

În timpul întâlnirilor și conversațiilor dintre președinții M.I. Snegur și S. Demirel, partea turcă a făcut, pentru prima dată, propunerea de a aloca Moldovei un credit de 35 de milioane de dolari SUA pentru asigurarea cu apă potabilă a trei regiuni din Găgăuzia. Această problemă a fost supusă unei dezbateri ulterioare, cu luarea unor decizii concrete în timpul primei vizite oficiale a președintelui M.I. Snegur în Turcia în mai 1996.

Au fost necesari câțiva ani pentru a discuta diverse aspecte tehnice și financiare legate de implementarea acestui proiect. Dificultatea consta în faptul că creditorul nu era guvernul Turciei, ci Banca de Export-Import a Republicii Turcia.

Între 1996 și 1998, la Chișinău și Ankara au avut loc întâlniri ale grupurilor de lucru, care au discutat aspectele tehnice și financiare ale creditului acordat. Dezbaterile tensionate și îndelungate cu conducerea TurkEximBank, din partea moldoveană, au fost conduse de grupul de lucru format din F.V. Manolov, M. Durleșteanu și V.I. Țvirgun. Ca urmare, la 1 iunie 1998, a fost semnat în Ankara acordul de creditare pentru alocarea primei tranșe de 15 milioane de dolari (pentru alimentarea cu apă a Comratului și a satelor învecinate) în condiții acceptabile pentru Moldova.

La 26 iunie 1998, S. Demirel a efectuat o altă vizită de lucru în Republica Moldova, participând la ceremonia de punere a pietrei de temelie a conductei de apă din Comrat. Președinții ambelor țări, în prezența liderului Găgăuziei, G.D. Tabunșic, au pus la baza conductei care urma să fie construită o capsulă cu următorul conținut: „Această capsulă a fost pusă de către Președintele Turciei, domnul Süleyman Demirel, Președintele Moldovei, domnul Petru Lucinschi, și liderul Găgăuziei, domnul Georgi Tabunșic, la data de 26 iunie 1998 - în ziua începerii implementării proiectului de alimentare cu apă a regiunilor sudice ale Moldovei. Apa este sursa vieții, iar scopul proiectului este sănătatea și bunăstarea populației republicii”.

După un an de muncă intensă, pe 17 iunie 1999, construcția conductei de apă din Comrat a fost finalizată. Implementarea primei tranșe de credit a fost realizată cu succes. La ceremonia de deschidere a furnizării apei potabile în Comrat au sosit președinții Moldovei și Turciei. Până atunci, îmi încheiasem deja misiunea diplomatică la Ankara și mă întorsesem la Ministerul Afacerilor Externe, unde am condus Departamentul pentru Europa și America de Nord, inclusiv supervizarea relațiilor cu Republica Turcia. Deoarece la acea vreme era responsabilitatea MAE de a redacta toate discursurile oficiale ale conducerii țării, onoarea de a redacta discursul Președintelui P.Ch. Lucinschi la deschiderea conductei de apă din Comrat mi-a revenit mie, în calitate de referent pentru Turcia. Nu voi reda întregul text, dar este potrivit să menționez o frază-cheie: „La fel cum apa curge în râu, vor trece anii și vor veni noi generații de oameni, dar

ziua de 17 iunie 1999 va rămâne mereu în memoria locuitorilor sudului Moldovei și va intra în mod luminos în cronica relațiilor de prietenie moldo-turce».

Activitatea mea în calitate de ambasador al Republicii Moldova în Republica Turcia (2001-2005), alături de consolidarea și extinderea relațiilor politice și diplomatice, a fost, în mare parte, legată de promovarea produselor moldovenești în această țară și atragerea potențialilor investitori turci în Moldova. Numeroasele întâlniri cu conducerea camerelor de comerț și industrie din diferite regiuni, precum și vizitele la companiile turcești de frunte, pe durata întregului meu mandat, au adus rezultatele dorite. În 2003, în mai multe localități din Moldova, inclusiv în Găgăuzia, și-a început activitatea una dintre cele mai mari companii turcești, „Asena Tekstil», care a creat mii de locuri de muncă în țara noastră.

În noiembrie 2004, la inițiativa și cu sprijinul ambasadei Republicii Moldova din Turcia, la Chișinău, la Moldexpo, a fost organizată și desfășurată prima expoziție-prezentare a firmelor turcești, la care au participat aproximativ 100 de reprezentanți din diverse domenii de afaceri. Este îmbucurător faptul că, în timpul acestui eveniment, s-au dezvoltat relații de parteneriat între reprezentanții cercurilor de afaceri ale ambelor țări. În consecință, până în 2005, în Republica Moldova au fost înregistrate și au început să funcționeze peste 500 de întreprinderi cu capital turcesc.

Vorbind despre relațiile economice în plină dezvoltare între Moldova și Turcia, trebuie să subliniem rolul pe care l-au avut liderii (bașcanii) autonomiei găgăuze, în special G.D. Tabușcic și I.F. Vlah. Vizitele lor de lucru la Ankara și Istanbul, întâlnirile și conversațiile cu conducerea Turciei, cu reprezentanții cercurilor de afaceri și financiare ale țării, au contribuit la atragerea investițiilor în regiune, la crearea de întreprinderi comune și la obținerea de asistență financiară.

De-a lungul anilor analizați, Guvernul, Parlamentul și Președinția Republicii Moldova, precum și personalul misiunii diplomatice de la Ankara au oferit sprijin eficient în cooperarea lor de succes cu autoritățile centrale și locale din Turcia. La inițiativa și cu sprijinul activ al Ambasadei Republicii Moldova din Ankara, guvernul turc a acordat de două ori ajutor substanțial sectorului economic al ATO Gagauzia, alocând, în 1999, 11 mii de tone și, în 2004, 2 mii de tone de motorină.

În calitate de ministru al Educației, Tineretului și Sportului al Republicii Moldova (2005-2008), am avut onoarea de a fi copreședinte al Comisiei interguvernamentale moldo-turce. În calitate de copreședinte din partea Republicii Turcia a fost Helmi Güller, ministrul Energiei și Resurselor Naturale. Începând cu 2005, ședințele comisiei interguvernamentale au fost organizate regulat, în cadrul lor au fost discutate numeroase aspecte politice, financiar-economice și sociale între cele două țări. Un loc special a fost acordat chestiunilor politicii de investiții a Turciei în Moldova, inclusiv în UTA Gagauz Yeri.

În mare măsură, activitatea și deciziile luate de comisia interguvernamentală au contribuit la elaborarea și semnarea, în 2016, a Acordului moldo-turc privind regimul de liber schimb, ceea ce a favorizat în mod semnificativ atragerea companiilor și investițiilor turcești în economia Moldovei, inclusiv în zonele economice libere din Gagauzia.

Rezultatul acordurilor interguvernamentale a fost semnarea unor documente între ministerele Educației din Moldova și Turcia, care au permis câtorva sute de tineri absolvenți de liceu din Gagauzia să-și continue studiile în universitățile de prestigiu din Turcia și, viceversa, studenților turci – să-și facă studiile în instituții de învățământ superior din Chișinău și Comrat.

Guvernul turc, în special președintele Süleyman Demirel, a acordat o atenție deosebită dezvoltării Universității de Stat Comrat, consolidării bazei sale materiale și tehnice, achiziționării de echipamente informatice, materiale didactice, cărți și mobilier. Doar din fondurile personale ale celui de-al 9-lea președinte al Republicii Turciei, universitatea a primit următoarea asistență financiară: în 1995, cu ocazia unei vizite la Ankara, S.D. Varban, rectorul universității, a primit 250 de mii de dolari, în 1997 - 50 de mii, în 1998, cu ocazia vizitei președintelui în Moldova - 100 de mii, iar în anul următor 1999 - încă 200 de mii.

La inițiativa și propunerea guvernului turc, Gagauzia a devenit membru cu drepturi depline al organizației internaționale a popoarelor turce „Turksöy».

Cu sprijinul ministerelor relevante din Moldova și Turcia, precum și al misiunilor diplomatice ale ambelor țări, în orașele centrale și provinciale ale țării au fost organizate numeroase spectacole ale ansamblului de copii „Kadyjya», precum și expoziții ale lucrărilor artiștilor găgăuzi D. Savastin, D. Ayoglu, P. Fazly și alții.

Mai mult de trei decenii de relații diplomatice, politice, economice și culturale dintre Republica Moldova și Republica Turcia au deschis noi orizonturi pentru dezvoltarea cuprinzătoare a Gagauziei. Cuvintele profetice ale președintelui Süleyman Demirel se adevăresc – „Doar în cadrul unei Moldove unite, în strânsă colaborare cu autoritățile centrale ale țării, poporul găgăuz poate să-și păstreze originalitatea, tradițiile și cultura, să obțină dezvoltare și prosperitate continue». Trebuie adăugat că menținerea unei Moldove unite, suverane și independente este imposibilă fără UTA Gagauz Yeri.

Datele despre autor:

Numele, prenumele: Victor ȚVIRCUN

Titlul științific, gradul didactic: doctor habilitat în științe istorice, doctor habilitat în științe pedagogice, profesor universitar

ORCID: 0000-0003-3259-7692

E-mail: tvircun_victor@yahoo.com

UTA GAGAUZ YERI – IN THE CONTEXT OF THE MULTILATERAL RELATIONS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND THE REPUBLIC OF TURKEY

Victor TVIRCUN

Summary: UTA Gagauz Yeri – in the context of the multilateral relations of the Republic of Moldova and the Republic of Turkey

This article analyzes the role and place of Gagauz Eri in the development of multilateral relations between the Republic of Moldova and the Republic of Turkey since the establishment of diplomatic relations between the two countries.

More than three decades of diplomatic, political, economic and cultural relations between the Republic of Moldova and the Republic of Turkey have opened new horizons for the comprehensive development of Gagauzia. The prophetic words of President Süleyman Demirel come true - “Only within a united Moldova, in close collaboration with the central authorities of the country, the Gagauz people can preserve their originality, traditions and culture, achieve continuous development and prosperity.” It should be added that maintaining a united, sovereign and independent Moldova is impossible without Gagauzia.

Key words: Republic of Moldova, Republic of Turkey, UTA Gagauz Yeri, diplomatic relations.

Cuvinte-cheie: Republica Moldova, Republica Turcă, UTA Gagauz Yeri, relații diplomatice.

The formation and development of the Gagauzia Territorial-Administrative Unit (UTA Gagauz Yeri) within the Republic of Moldova is impossible to conceive outside of the political, economic, social, cultural and humanitarian ties between Moldova and Turkey in the last three decades.

The Republic of Turkey was one of the first countries to recognize the independence of the Republic of Moldova and opened its diplomatic representation in Chisinau in early 1992. Ender Arat, a talented and experienced diplomat, was appointed as chargé d'affaires and headed this representation. Thanks to his prodigious activity, balanced and constructive approach in the promotion and development of Moldovan-Turkish relations, in close cooperation with the Ministry of Foreign Affairs of Moldova, the country's leadership and the leaders of

Gagauzia, it was possible to reduce tensions and conflicts between the center and the region.

Starting in 1993, when I was appointed as Deputy Director of the General Directorate for Europe and North America within the Ministry of Foreign Affairs, I was responsible for coordinating relations with the Republic of Turkey. Thus, all events, contacts, negotiations and consultations with this country were part of my activity.

This period of time was marked by intense activity in the elaboration and preparation for the signing of several interstate, intergovernmental and inter-ministerial agreements, among which the most important was the Treaty of Friendship and Cooperation between the Republic of Moldova and the Republic of Turkey. Work on these documents intensified especially before the first official visit to our country by Süleyman Demirel, the ninth president of Turkey, which took place from June 1-4, 1994. For those interested in the history of Moldovan-Turkish relations, it will be interesting to note that the discussions regarding the text of the main treaty continued between the experts of both ministries not only before the visit itself, but also during it. The final text was agreed by both sides late at night and approved by the heads of state hours before signing.

It is important to mention that in the text of the treaty there appears for the first time a clause establishing that “the Gagauz people are a symbolic bridge of friendship, which connects Moldova with Turkey”. This clause, for the first time in the history of international relations, defines the Gagauz people as a subject of international law. Along with this important step, which strengthened the status of Gagauzia, another step was taken during the official visit of Süleyman Demirel, which had a fundamental impact on the life and work of thousands of people in southern Moldova. Having detailed information about the situation and problems in Gagauzia, the Turkish president highlighted the main aspect - the issue of providing the region with quality drinking water. It should be noted that, while the sanitary norm for drinking water consumption per capita per day in the country was 170 liters, in the southern areas such as Comrat and Cahul it was around 50-40 liters, and in Vulcănești it was of 30 liters.

It is important to emphasize that even during the Soviet Union this problem was in the center of attention of the Union and Republican authorities. At that time, a project was developed and the allocation of financial funds began. However, with the collapse of the USSR, this project, like many others, was abandoned. However, the problem persisted and required a solution as soon as possible. In the conditions of an extremely difficult economic situation at the beginning of the 90s, not even the central authorities, let alone the regional ones, had the financial resources to start and implement the water project. However, the government's negotiations with the World Bank did not yield positive results.

During the meetings and conversations between the presidents of M.I. Snegur and S. Demirel, the Turkish side made for the first time the proposal to allocate to Moldova a credit of 35 million US dollars for providing drinking water to three regions of Gagauzia. This issue was subject to further debate, with concrete decisions being made during the first official visit of President M.I. Snegur in Turkey in May 1996.

It took several years to discuss various technical and financial aspects related to the implementation of this project. The difficulty was that the creditor was not the Turkish government, but the Export-Import Bank of the Republic of Turkey.

Between 1996 and 1998, working group meetings were held in Chisinau and Ankara to discuss the technical and financial aspects of the loan. The tense and long discussions with the management of TurkEximBank from the Moldovan side were led by the working group formed by F.V. Manolov, M. Durllesteanu and V.I. Squirrel. As a result, on June 1, 1998, the credit agreement was signed in Ankara for the allocation of the first tranche of 15 million dollars (for the water supply of Comrat and neighboring villages) under conditions acceptable to Moldova.

On June 26, 1998, S. Demirel made another working visit to the Republic of Moldova, participating in the ceremony of laying the foundation stone of the Comrat water pipeline. The presidents of both countries, in the presence of the leader of Gagauzia, G.D. Tabunșic, placed a capsule with the following content at the base of the pipeline that was to be built: "This capsule was placed by the President of Turkey, Mr. Süleyman Demirel, the President of Moldova, Mr. Petru Lucinschi and the leader of Gagauzia, Mr. Georgi Tabunșic, on June 26, 1998 - on the day of the start of the implementation of the water supply project for the southern regions of Moldova. Water is the source of life, and the goal of the project is the health and well-being of the population of the republic".

After a year of intensive work, on June 17, 1999, the construction of the Comrat water pipeline was completed. The implementation of the first loan tranche was successfully completed. The presidents of Moldova and Turkey arrived at the opening ceremony of the drinking water supply in Comrat. By then, I had already completed my diplomatic mission in Ankara and returned to the Ministry of Foreign Affairs, where I headed the Department for Europe and North America, including overseeing relations with the Republic of Turkey. Since at that time it was the responsibility of the MFA to write all the official speeches of the country's leadership, the honor of writing the speech of the President P.Ch. Lucinschi at the opening of the Comrat water pipeline fell to me, as the referent for Turkey. I will not reproduce the entire text, but it is appropriate to mention a key phrase: "Just as water flows in a river, years will pass and new generations of people will come, but the day of June 17, 1999 will always remain in the memory of the inhabitants of southern Moldova and will enter brightly in the chronicle of Moldovan-Turkish friendship relations".

My activity as ambassador of the Republic of Moldova in the Republic of Turkey (2001-2005), along with the consolidation and expansion of political and diplomatic relations, was largely related to the promotion of Moldovan products in this country and the attraction of potential Turkish investors to Moldova. Numerous meetings with the management of chambers of commerce and industry in different regions, as well as visits to leading Turkish companies, during my entire mandate, brought the desired results. In 2003, one of the largest Turkish companies, "Asena Tekstil", started operating in several towns in Moldova, including Gagauzia, which created thousands of jobs in our country.

In November 2004, at the initiative and with the support of the embassy of the Republic of Moldova in Turkey, the first exhibition-presentation of Turkish companies was organized and held in Chisinau, at Moldexpo, attended by approximately 100 representatives from various business fields. It is gratifying that during this event partnership relations were developed between representatives of the business circles of both countries. As a result, by 2005, over 500 enterprises with Turkish capital were registered and started operating in the Republic of Moldova.

Speaking about the developing economic relations between Moldova and Turkey, we must emphasize the role played by the leaders (Baishans) of the Gagauz autonomy, especially G.D. Tabunscic and I.F. Vlach. Their working visits to Ankara and Istanbul, meetings and conversations with the Turkish leadership, representatives of the country's business and financial circles, contributed to attracting investments to the region, creating joint ventures and obtaining financial assistance.

Over the years under review, the Government, Parliament and Presidency of the Republic of Moldova, as well as the staff of the diplomatic mission in Ankara, have provided effective support in their successful cooperation with the central and local authorities in Turkey. At the initiative and with the active support of the Embassy of the Republic of Moldova in Ankara, the Turkish government twice granted substantial aid to the economic sector of the Gagauzia ATO, allocating 11 thousand tons in 1999 and 2 thousand tons of diesel fuel in 2004.

As Minister of Education, Youth and Sports of the Republic of Moldova (2005-2008), I had the honor of being co-chairman of the Moldovan-Turkish Intergovernmental Commission. Co-chairing from the Republic of Turkey was Helmi Güller, Minister of Energy and Natural Resources. Since 2005, the meetings of the intergovernmental commission have been organized regularly, during which numerous political, financial-economic and social aspects between the two countries have been discussed. A special place was given to the issues of Turkey's investment policy in Moldova, including in UTA Gagauz Yeri.

To a large extent, the activity and decisions taken by the intergovernmental commission contributed to the drafting and signing in 2016 of the Moldovan-Turkish Agreement on the free trade regime, which significantly favored the attraction of Turkish companies and investments in the Moldovan economy, including in the economic zones free from Gagauzia.

The result of the intergovernmental agreements was the signing of documents between the ministries of Education of Moldova and Turkey, which allowed several hundred young high school graduates from Gagauzia to continue their studies in prestigious universities in Turkey and vice versa - Turkish students to studies in higher education institutions in Chisinau and Comrat.

The Turkish government, especially President Süleyman Demirel, paid special attention to the development of Comrat State University, strengthening its material and technical base, purchasing computer equipment, teaching materials, books and furniture. Only from the personal funds of the 9th President of the Republic of Turkey, the university received the following financial assistance: in 1995, during a visit to Ankara, S.D. Varban, the rector of the university, received 250 thousand dollars, in 1997 - 50 thousand, in 1998, on the occasion of the president's visit to Moldova - 100 thousand, and in the following year 1999 - another 200 thousand.

At the initiative and proposal of the Turkish government, Gagauzia became a full member of the international organization of Turkic peoples "Turksoy".

With the support of the relevant ministries from Moldova and Turkey, as well as the diplomatic missions of both countries, numerous performances of the children's ensemble "Kadyjya" were organized in the central and provincial cities of the country, as well as exhibitions of the works of Gagauz artists D. Savastin, D. Ayoglu, P. Fazly and others.

More than three decades of diplomatic, political, economic and cultural relations between the Republic of Moldova and the Republic of Turkey have opened new horizons for the comprehensive development of Gagauzia. The prophetic words of President Süleyman Demirel come true - "Only within a united Moldova, in close collaboration with the central authorities of the country, the Gagauz people can preserve their originality, traditions and culture, achieve continuous development and prosperity". It must be added that maintaining a united, sovereign and independent Moldova is impossible without UTA Gagauz Yeri.

Information about the author:

Name, first name: Victor ȚVIRCUN

Scientific title, teaching degree: doctor habilitat în științe istorice, doctor habilitat în științe pedagogice, profesor universitar

ORCID: 0000-0003-3259-7692

E-mail: tvircun_victor@yahoo.com

DEZMINȚIREA MITURILOR CU PRIVIRE LA ISTORIA UNOR RAIOANE SUDICE ALE MOLDOVEI

Ruslan ȘEVCENCO, doctor în istorie

Summary: Debunking myths about the history of some southern districts of Moldova.

Several times it is mentioned by different authors, who have studied the history of the Gagauz people, that it is full of various enigmas and ambiguities. Some and the same events in the history of the Gagauz people are treated by many authors depending on their own likes and dislikes, and they are still politicized. That is why we believe that the main goal of state policy in the UTA Gagauz Yeri region must be the planned, well-thought-out and consistent debunking of these historical myths, their destruction in the minds and hearts of the Gagauz population of Moldova, and arguing the thesis that the inhabitants of the region are, first of all, the inhabitants of Moldova, and not of Russia or other countries. The state has a whole arsenal to carry out these measures. You just need to initiate the respective process

Key words: the Gagauz, displacement, Turkish peoples, the tsarist regime, the Soviet administration.

Cuvinte-cheie: găgăuzii, strămutarea, popoarele turcice, regimul țarist, administrația sovietică.

De mai multe ori se menționează de către diferiți autori, care au studiat istoria poporului găgăuz, precum că ea este plină de diferite enigme și neclarități. Unele și aceleași evenimente din istoria găgăuzilor sunt tratate de mulți autori în dependență de propriile simpatii și antipatii și încă se mai politizează. Unii autori, speculând pe aceste neclarități, încearcă nu doar să argumenteze proveniența găgăuzilor de la tribul uzilor (ce nu provoacă mari nemulțumiri din partea altor grupuri de istorici, care adaugă la uzi și triburile de pecenegi și cumani)⁵¹, dar merg și mai departe, declarând că găgăuzii sunt populația băștinașă a raioanelor de sud ale Moldovei, chiar mai vechi decât moldovenii. Spre exemplu, iată ce declară G. Stamatov: „Găgăuzii sunt populația băștinașă

⁵¹ <http://www.gbm.md/index.php/kratkaya-istoriya-gagauzov>

a interfluviului pruto-nistrean. Bugeac (Cara-Bugadan) este pământul istoric al găgăuzilor, unde ei aveau propriul stat uzo-cuman, și ei locuiesc pe aceste pământuri mai mult de 1000 de ani. Moldova aici nu a fost...”⁵².

În același mod se exprimă și alți reprezentanți ai acestei teorii antiștiințifice. Protoiereul D.Kioroglo, spre exemplu, declară: „Ei (găgăuzii – R.Ș.) permanent au trăit acolo (în Bugeac – R.Ș.), dar într-un timp acolo au venit triburile mongolo-tătare, în special hoarda Nogai. Însă, după plecarea lor de pe aceste teritorii, la găgăuzii care locuiau acolo, s-au alăturat încă găgăuzii Turciei, din raionul coastei de nord a Mării Negre, din Bulgaria”⁵³, deși nu există mărturii istorice precum că găgăuzii au locuit în evul mediu timpuriu și în perioada de dominație mongolo-tătară pe teritoriul actualului Bugeac. Nu menționează nimic despre aceasta nici cercetătorii găgăuzi – S. Bulgar, F. Angheli ș.a.

Conștientizând ca a-i „în rădăcina” pe găgăuzi în Moldova în epoca medievală se poate doar dacă se va declara că moldovenii sunt un popor străin, provenit din alte părți, autorii acestei istorii mitologice a găgăuzilor afirmă, în continuare, că până la uzi și cumani, pe teritoriul Moldovei actuale locuiau slavii de sud, referindu-se la localitățile depistate ale slavilor din perioada sec. VI-VII al e.n.⁵⁴ Însă nici autorii „Istoriei Republicii Moldova din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre”, editate în 2002 de către istoricii de stânga, în frunte cu V.Țaranov și Ch.Stratievschi, nu scriu foarte clar că slavii se aflau pe teritoriul actualei Moldove „deseori alături sau între populația romanizată, care s-a creat în perioada dominației romane”, adică a predecesorilor moldovenilor. Așadar, chiar și istoricii proruși recunosc că populația romanizată locuia aici mult mai înainte decât cea a slavilor sau a uzilor și a cumaniilor⁵⁵.

În continuare, autorii acestui concept declară că statul găgăuz, care, în opinia multor savanți, exista în Dobrogea în sec. XIV, includea Bugeacul în calitate de provincie a sa. „Dacă Dobrogea pentru găgăuzi era un centru al statului său..., atunci Bugeacul era provincia lui, unde, în mare parte, erau satele lor și acolo se ocupau preponderent cu agricultura”⁵⁶.

Conform acestei „teorii”, cea mai mare parte a localităților Moldovei, chipurile, sunt de proveniență tiurcă. Pentru a dovedi acest lucru, sunt amestecate denumiri cu adevărat turcice. (Cealâk, Comrat etc.), și moldovenești (Ungheni), cărora, după „tradiția” ultimului deceniu, preluată din Rusia, i se atribuie cuvinte apropiate după sunet din limbile turcice. Spre exemplu, *Ungheni* ei traduc ca „făina nouă”, deși această localitate a purtat permanent denumirea moldove-

⁵² <https://www.gagauzlar.md/index.php/20-budzhak-gagauzov>

⁵³ <https://pravoslavie.ru/91027.html>

⁵⁴ <https://www.gagauzlar.md/index.php/20-budzhak-gagauzov>

⁵⁵ История Республики Молдова с древнейших времен до наших дней. Кишинев: Elan Poligraf, 2002, с.30.

⁵⁶ *Ibidem*. <https://www.gagauzlar.md/index.php/20-budzhak-gagauzov>

nească, având denumirea inițială Unghiul (gramota lui Ștefan cel Mare din 20 august 1462), iar Ștefan-Vodă este considerat Hadja-Abdul, deși centrul raional Ștefan-Vodă nici nu exista în epoca medievală, fiind fondat de coloniștii germani sub denumirea de Kizil⁵⁷.

Această afirmație falsă este contestată chiar de unii cercetători găgăuzi, care afirmă că uzii și cumanii, predecesorii adevărați ai găgăuzilor, doar migrau pe teritoriul actualei Moldove în sec. X-XI, însă după 1064 au migrat spre sud și s-au așezat pe teritoriul Bulgariei Nord-Estice, unde au participat la crearea statului în Dobrogea. Nicio legătură între ei și populația Bugeacului în epoca medievală nu a fost stabilită⁵⁸.

Alt mit al istoriei găgăuze, intens promovat de unii autori, constă în teza că „Bugeac-Basarabia” niciodată nu a fost parte componentă a Moldovei, doar românii, chipurile, au hotărât să-l numească *Moldova* după 1918, iar URSS l-a declarat, în 1940, drept o parte a RSSM⁵⁹. Această teză nu a apărut întâmplător. Dacă vom fi de acord cu ideea că Bugeacul niciodată nu a fost parte componentă a Moldovei, atunci apar premise pentru a cere separarea lui de teritoriul Moldovei. Acest lucru și este, de fapt, scopul real al autorilor acestei teorii. Însă ei ascund intenționat de locuitorii regiunii că, chiar spre începutul anilor 1390 Principatul Moldova a răspândit puterea sa asupra întregului spațiu „de la munți la mare”, cu includerea și a Bugeacului. Acest lucru îl recunosc și istoricii de stânga, ca, de exemplu, V.Stati. Acesta, în „Istoria Moldovei” constată „prezența mai multor dovezi că chiar în deceniul al nouălea al sec. XIV în frontierele Statului Moldovenesc intra întreg spațiul Carpato-Nistean”⁶⁰. Deși, după 1484, teritoriul Bugeacului a fost transformat în raiale turcești, iar în 1812, după cucerirea Moldovei de Est de către Rusia, acest teritoriu din nou a fost întors în componența Moldovei și se află în cadrul ei până în prezent⁶¹.

Din aceeași categorie a afirmațiilor făcute de la tribuna mitingului, dar nu a dovezilor științifice, fac parte declarațiile de tipul „sunt multe mărturii care ne spun despre faptul că în Bugeac-Basarabia erau atestate sate găgăuze încă în sec. XVI”, deși, documentar, acest lucru nu se confirmă. S.Bulgar, de exemplu, a indicat data apariției primelor localități găgăuze la sf. sec. XVII – începutul sec. XVIII, iar unul din primele localități găgăuze ar fi Vulcănești (1678)⁶².

⁵⁷ <https://www.gagauzlar.md/index.php/20-budzhak-gagauzov> ; <https://ungheni.md/prezentare-general/> ; <http://www.primariastefanvoda.md/index.php?pag=page&id=34&l=>

⁵⁸ История Республики Молдова с древнейших времен до наших дней. Кишинев: Elan Poligraf, 2002, c.30.

⁵⁹ <https://www.gagauzlar.md/index.php/22-kolonizatsiya-i-rumynizatsiya-dobrudzhi-i-budzhak-bessarabii>

⁶⁰ Stati, V. История Молдовы. Кишинев: FEP „Tipografia Centrală”, 2003, c.57.

⁶¹ *Ibidem*, c.232.

⁶² Булгар, С. *История гагаузов с периода средневековья до настоящего времени*. Первая часть. Комрат: Научно-Исследовательский Центр Гагаузии, 2021, c.114.

Politicând intenționat trecutul istoric al poporului găgăuz și, în mod artificial, străduindu-se să-l îmbine cu Rusia din primele secole după apariția creștinismului, susținătorii acestei teorii încearcă să declare că „Principatul Rus” (vorbind despre sec. IX-XII – R.Ș.) ieșea la Dunăre”, pe care locuiau găgăuzii (același protoiereu D.Kiogorlo)⁶³. Deși niciun „Principat Rus”, precum și termenul de „Rusia Kieveană” în acea perioadă nu existau. A fost doar un conglomerat de triburi slave, care au format între ele relații federative sau chiar confederative. Nu exista, în acea perioadă, nici un popor rus, dar au fost triburi slave (veatici, krivici, poloceni, dregovici, ulici etc.). Ba mai mult, frontierele acestui conglomerat nu aveau ieșire la Dunăre și includeau doar teritoriile regiunilor centrale și estice ale actualei Ucraine, mult mai la nord de Marea Neagră⁶⁴.

Un rol semnificativ în lista miturilor istoriei găgăuzilor, care există deja câteva secole și se transmite din generație în generație, ocupă povestirile și „legende”, precum că Imperiul Rus i-a salvat pe găgăuzi de dominația turcă și despre cum găgăuzii i-au rămas recunoscători pentru aceasta⁶⁵.

Realitatea însă este departe de aceste legende. La începutul războiului ruso-turc (1806-1812), nu a fost depistată nicio trecere masivă a găgăuzilor și a bulgarilor pe teritoriile controlate de Rusia. Această migrare începe doar atunci când pământurile Bulgariei de Nord-Est, unde locuiau găgăuzii, au nimerit în zona luptelor între trupele ruse și turcești. Atunci găgăuzii au început să treacă Dunărea pe teritoriul Valahiei, care era deja cucerită de trupele ruse, sub ocrotirea lor⁶⁶. Aici, inclusiv la București și în Moldova de Sud (zona Galațului), ei așteptau încheierea războiului, pentru a reveni în casele lor în Dobrogea. Ei nu manifestau vreo dorință serioasă de a se strămuta în Moldova. Mai mult, viața în Moldova și în Valahia, în anii de război, era extrem de grea și tentativele de a-i iobăgi pe bulgari și găgăuzi, întreprinse de unii moșieri, a transformat viața lor într-un coșmar, mulți chiar vroiau să se întoarcă pe teritoriile controlate de turci⁶⁷.

Încercările autorităților țariste de a-i strămuta pe pământurile între Prut și Nistru sufereau eșec, deoarece bulgarii și găgăuzii nu vroiau să devină iobagi. Numai după ce Kutuzov, în anul 1811, a îmbunătățit temeinic condițiile pentru strămutarea lor, începe trecerea lor masivă în Bugeac (1811)⁶⁸. Doar la 29 decembrie 1819, a apărut Decretul Senatului rus cu privire la drepturile persoanelor, strămutate de peste Dunăre, care le acorda statut de coloniști

⁶³ <https://pravoslavie.ru/91027.html>

⁶⁴ http://www.spsl.nsc.ru/history/descr/main_k.htm

⁶⁵ <https://nokta.md/pochemu-gagauzy-ljubyat-rossiju-i-pochemu-im-bylo-by-luchshe-v-sluchae-uniri-obyasnyat-istorik/> ; <https://nokta.md/strongkandidat-v-bashkany-odobril-vojnu-rossii-v-donbasse-i-sravnit-eto-s-sobytyami-gagauzii-v-90-e-gody-strong/>

⁶⁶ Булгар С. Ук.соч., с.120.

⁶⁷ Булгар С. Ук.соч., с.122-123, 126.

⁶⁸ Там же, сс.126-127, 130-131.

străini. Ei au dispus de aceste drepturi până în anul 1870, se considerau o categorie deosebită de țărani și dispuneau de un nivel de trai mult mai înalt, decât alte categorii de țărani⁶⁹. În afara de aceasta, dacă găgăuzii trăiau atât de bine sub regimul țarist, nu putea să aibă loc deposedarea masivă a țăranilor de pământurile lor spre sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX, urmată de protestele de la Vulcănești (1899) și de răscoala țărănească din Comrat (1906), în urma căreia protestatarii au declarat despre confiscarea pământurilor moșierești și împărțirea lor între țărani⁷⁰.

Mai mulți autori, inclusiv M. Marunevici și F. Angheli, în lucrările lor se străduiau să prezinte perioada administrației românești în Moldova din punct de vedere absolut negativ, lansându-se în afirmații tendențioase și neadevărate, forțând adevărul istoric până la absurd. F.Angheli scria despre exproprierea pâinii de la țărani de către autoritățile române, ceea ce a provocat foametea în regiune, despre activitatea mișcării subversive antiromânești în regiune în 1919-1921 și despre răscoala din Tatarbunar contra administrației românești (septembrie 1924)⁷¹. M.Marunevici prezintă perioada interbelică doar ca pe o „perioadă complicată și plină de chinuri”, când găgăuzii „suportau forme de asupra și exploatare”, de aceea „participau activ în răscoala din Tatarbunar”⁷².

Dar, totodată, ei evită să menționeze că, în acea perioadă, o bună parte din găgăuzi știa foarte bine limba română, că M.Ceachir a editat, în 1938, dicționarul găgăuz-român, că în anii 1930 o parte din sate a votat pentru un partid de extremă dreaptă „Totul pentru țară”⁷³. Istoricii din Turcia consideră anume perioada interbelică, și nu pe cea sovietică, drept etapa de ascensiune adevărată a spiritului național al poporului găgăuz⁷⁴. Angheli și Marunevici au trecut sub tăcere acel fapt că răscoala din Tatarbunar nu a fost o adevărată răscoala populară, dar a fost bine pregătită și realizată de serviciile secrete sovietice⁷⁵. Nu se înscriu aceste fapte în tabloul activității administrației românești, prezentat de Angheli și Marunevici, de aceea acești autori au decis să le ascundă de cititorul găgăuz, pentru ca acesta să nu pună întrebări incomode.

Cercetătorii găgăuzi, inclusiv cei vizați, nu au reflectat deloc instaurarea regimului sovietic în RSSM și funcționarea acestuia în 1940-1941, deși această problemă constituie un interes deosebit pentru cercetători.

⁶⁹ Там же, с. 134.

⁷⁰ Маруневич М. *История гагаузского народа. Курс лекций для вуза. Учебное пособие*. Комрат: Центр научных исследований и учебно-методических работ Гагаузии, 2003, с.128.

⁷¹ Ангели Ф. *Краткая история гагаузов*. Кишинев: Î.S.FEP „Tipografia Centrală”, 2010, с.233-234.

⁷² Маруневич М. Ук.соч., с.129.

⁷³ Bejan Ș. *Găgăuzii și românii. Aspecte din viața culturală și socială a găgăuzilor în perioada interbelică*. În: Limba română, 2022, nr:5-6, p.226-227. Disponibil: <https://moldnova.eu/ro/gagauzii-sus-tinatori-ai-miscarii-legionare-perioada-interbelica-10656.html/>

⁷⁴ Bejan Ș. *Op.cit.*, p.229.

⁷⁵ <https://plural.upsc.md/wp-content/uploads/2019/09/Vitalie-Ponomariov.pdf>

În primele luni după ocuparea raionului de către trupele sovietice, aici a fost organizată pregătirea pentru alegerile în Sovietul Suprem al RSSM. Cum se menționa la adunarea activului raional de partid (12 noiembrie 1940), oameni pregătiți pentru acest lucru în raion erau foarte puțini, de aceea aceasta activitate se efectua foarte lent. În afara de aceasta, structurile puterii locale trebuiau fi curățate de cadrele rămase de pe timpurile administrației românești. Agitația vizuală, inițial, nu era deloc, agitatorii înțelegeau foarte rău pentru ce ei trebuie să facă agitație, clubul, de care dispunea raionul, era slab utilat. Toate aceste probleme încă trebuiau soluționate. De aceea s-a decis organizarea adunărilor comuniștilor, la care să fie discutate principalele teze electorale, toți alegători să fie incluși în activitatea cercurilor electorale, comisiile electorale trebuiau fi asigurate cu lozinci. Plus la aceasta, trebuiau să fie înaintați candidați din partea raionului în comisiile electorale de circumscripție ale jud. Bender. (D.Fadeev, I.Beleanski, I.Perebeinos, A.Râbțov, V.Zaharenko, F.Leaşcenko, G.Pavliucenko, S.Danilov, V.Measoedov)⁷⁶.

La 11 octombrie 1940, la Comrat au fost create primele organizații de partid – ale Comitetului Orășenesc de partid, Sovietului orășenesc și ale secției raionale a afacerilor interne⁷⁷. La 4 noiembrie 1940, pentru a atrage mai rapid pe comuniști în activitatea propagandistică, Comitetul raional de partid Comrat a luat decizia cu privire la studierea de către membrii de partid a limbii moldovenești. Secția raională de învățământ era obligată, către 15 noiembrie 1940, să asigure pe doritori cu programe, materiale metodice și cadre didactice⁷⁸.

În luna noiembrie 1940, situația a început să se schimbe. Comitetul raional de partid a organizat mitinguri mari, consacrate campaniei electorale, toate secțiile de vot erau utilizate mult mai bine. O secție exemplară de vot fost creată în s. Avdarma. Deoarece cunoștințele populației cu privire la legislația electorală și Constituția URSS erau foarte slabe, vorbitorii menționau că „dușmanii” pot să folosească acest fapt pentru „discreditarea” puterii sovietice, mai ales că o bună parte din populație nu contacta atunci cu agitatorii. De aceea colaboratorilor miliției și organelor securității statului li s-a propus să participe într-un mod cât mai activ în pregătirea și desfășurarea alegerilor. S-a decis ca utilizarea secțiilor de vot să se încheie către 25 decembrie 1940, iar agitatorii să fie selectați din cei mai buni muncitori, țărani și intelectuali. Alte probleme, care se aflau atunci în fața activului partinic, au fost organizarea seminarelor colectivelor de agitatori și verificarea strictă a listelor de alegători, pentru că membrii de partid erau foarte slab pregătiți în ceea ce privește cunoașterea documentelor partinice și legislația electorală⁷⁹.

⁷⁶ Agenția Națională a Arhivelor (în continuare ANA).. FA- 18. Inv.1, D.1. FF.3-5; D.2. F.1.

⁷⁷ *Ibidem*. D.2. F.15.

⁷⁸ *Ibidem*. D.2. F.29-30.

⁷⁹ *Ibidem*, D.1. FF.6-8; D.2. F.57.

Dar, în pofida acestor eforturi, lucrul de agitație a fost organizat în raion la nivel foarte slab. Agitatorii, practic, nu cunoșteau nici limba moldovenească/română, cu atât mai mult, pe cea găgăuză. Deși funcționarii de partid înțelegeau că accentul în activitatea lor trebuie pus, în mare parte, pe intelectuali (medici, pedagogi), dar nu făceau lucrul respectiv și se plâneau că printre intelectuali sunt multe cazuri când reprezentanții lor sunt legați cu „elementele străine” și chiar cu „atacuri antisovietice”⁸⁰. Se menționa atitudinea brutală a lucrătorilor de partid față de populația locală, neconștientizarea principiilor propagandei și chiar agitația propagandiștilor contra puterii sovietice⁸¹.

În scopul introducerii ordinii și întăririi disciplinei, în legătură cu existența multor persoane, care nu se prezentau la serviciu, fără motive serioase, Comitetul orășenesc a decis să introducă la întreprinderi și instituții o evidență strictă a celor care se prezentau la serviciu și, totodată, să grăbească aprovizionarea produselor agricole pentru interesele statului⁸².

În domeniul culturii și învățământului, la 18 august 1940, Comitetul orășenesc de partid Comrat a pus problema asigurării elevilor școlilor cu manuale și combustibil și a solicitat de la CC al PC (b)M permisiunea pentru a deschide școala primară. Totodată, s-a decis deschiderea la Comrat a colegiului agricol cu orientare spre grădinărit, cu predare în limba rusă, iar la 30 august 1940 – a clubului și cinematografului⁸³.

Situația în agricultură era mult mai gravă. Deoarece Comitetul orășenesc de partid, practic, nu se ocupa cu semănatul și nu acorda ajutor organizațiilor satești în acest domeniu, la 23 septembrie 1940, s-a decis mobilizarea tuturor membrilor sovietului orășenesc și ai Comitetului orășenesc de partid la semănatul de toamnă, iar „chiaburii”, care refuzau să se ocupe cu acest lucru, trebuiau arestați și judecați. Statul a refuzat să acorde ajutor satelor cu semințe, țăranii trebuiau să realizeze semănatul în baza propriilor semințe, depozitate mai înainte. În zonele unde se efectua semănatul, s-a început editarea ziarelor de perete. Totodată, procurorul or. Comrat a primit indicația să se ocupe de „chiaburii” care sabotau furnizările produselor către stat⁸⁴.

Altă problemă care trebuia soluționată de comuniștii locali a fost organizarea predării la stat a pâinii, care nu se îndeplinea. Motivul declarat a fost „sabotajul chiaburilor”, dar „chiaburii” nu erau judecați pentru acest lucru. Pentru a stimula procesul de predare a pâinii, toți comuniștii erau trimiși în satele raionului, pentru a încheia acest lucru către 1 decembrie 1940. Dar „sabotajul” nu s-a terminat: sute de oi și capre erau ascunse de autorități. La 7 ianuarie 1941,

⁸⁰ *Ibidem.* D.3. F.1-4.

⁸¹ *Ibidem.* F.10.

⁸² *Ibidem.* F.6.

⁸³ *Ibidem.* FF.3,5; D.2. F.48; D.5. F.2.

⁸⁴ *Ibidem.* D.2. FF.7-8.

Comitetul raional de partid a fost nevoit să înceapă vizite de control în gospodării, sub supravegherea instructorilor Direcției centrale de evidență în economia națională și a președintelui Comitetului executiv raional Gavrilov⁸⁵.

Mai complicată era situația în domeniul salubrității și a organizării orașului. Către sfârșitul lunii septembrie 1940, autoritățile orășenești ale Comratului nici nu au început să se ocupe de această problemă. Trotuarele nu erau reparate, pe mai multe străzi și în piața alimentară domina antisaniataria. Secția raională de miliție nu pedepsea pe nimeni pentru aceste încălcări. Direcției gospodăriei comunale a orașului i s-a indicat să facă devizul de cheltuieli pentru salubritatea orașului, iar Sovietului orășenesc – să acorde ajutor acesteia în reparația teatrului, reutilarea băii și a stației electrice. Pentru a face în piață măcar o ordine elementară, s-a decis construcția teșghelelor pentru comerț⁸⁶.

La Comrat era foarte slab organizată alimentația publică, nu erau cantine și magazine de carne, se comercializau foarte puține produse de cofetărie. Soluționarea tuturor acestor probleme trebuia realizată, conform deciziei Comitetului orășenesc de partid din 3 octombrie 1940, de către Direcția orășenească de comerț. Întru executarea acesteia, către 23 octombrie 1940, la Comrat deja funcționau 2 magazine de mărfuri industriale, 2 – pentru vânzarea produselor de băcănie, 2 magazine de pâine, 1 restaurant, 1 cantină și 1 magazin de mezeluri. Dar produsele de cofetărie și băuturile răcoritoare în magazine lipseau, cu mari probleme funcționa și comerțul cooperatist cu mărfuri de larg consum⁸⁷.

Treceau lunile, dar soluționarea problemelor de trai ale cetățenilor, salubritatea orașului rămânea în dizgrație pentru autoritățile orașului, deși ei dispuneau de sume necesare pentru aceasta. La adunarea raională de partid din 26 ianuarie 1941, s-a recunoscut că Comitetul raional de partid nu se ocupa deloc cu problemele comerțului și alimentației publice, de aceea la piața locală dominau prețuri exorbitante la produse. Toate magazinele se închideau la 18.00, seara produsele nu puteau fi procurate nicăieri. Asigurarea revoltătoare cu produse a populației era menționată de mai mulți oratori, care atrăgeau atenția asupra faptului că acest lucru provoacă nemulțumiri din partea populației. Comratul zile întregi rămânea fără chibrituri și petrol, dar pe lucrătorii comerțului acest lucru nu-i deranja. „Într-un cuvânt, trăim noi aici mai rău decât într-un sătuc provincial”, se menționa la adunare⁸⁸. Deseori aveau loc cazurile când case de locuit și apartamente erau ilegal ocupate de diferiți funcționari, care nu se temeau nici de judecătorie, nici de procuratură, ci invers, efectuau presiuni asupra lor, pentru a legaliza cele făcute de ei. Populația, după spusele procurorului raional Rudenko, se uita la unii conducători ca la unii funcționari

⁸⁵ *Ibidem*, D.1. FF.3,5; D.2. F.1.

⁸⁶ *Ibidem*. FF.10-11.

⁸⁷ *Ibidem*. FF.13, 26.

⁸⁸ *Ibidem*. D.3. FF.5, 10.

ai autorităților românești de până în iunie 1940 (discursul lui a fost condamnat, fiind declarat antipartinic)⁸⁹.

La Comrat erau copii abandonati, nevoiași, era răspândită specula, împotriva căreia nu se ducea o luptă adevărată. Activul raional nu a fost studiat, activitatea în masă cu populația, selectarea activiștilor nu se efectua. Ca urmare, „s-a întărit lupta de clasă”, există „fapte de sabotaj chiaburesc”⁹⁰. Recunoscând toate aceste lucruri, prim-secretarul Comitetului raional de partid Rudenko a încercat să explice cozile enorme, în special după pâine, prin activitatea insuficientă a miliției, care permitea vânzarea unei persoane mai mult de 2 kg de pâine. A început specula masivă cu pâine, la unii speculanți acasă au fost găsite peste 20 de kg de pâine coaptă⁹¹.

Pentru a asigura populația cu locuri de muncă, care în acest raion erau foarte puține, se planifica construcția Combinatului de mori, a Uzinei de cărămidă, întreprindere care trebuia să producă articole de olărit, și a Fabricii de postav⁹².

Pentru a atrage populația Comratului în viața social-politică a URSS, a început eliberarea pașapoartelor URSS. Pașaportizarea trebuia să se încheie către 15 ianuarie 1941 și să includă 9000 de persoane. Dar secția raională de miliție nu s-a isprăvit cu acest lucru. În ajutor, prin decizia Comitetului orașenesc de partid din 21 octombrie 1940, au fost trimiși 6 oameni pregătiți, care cunoșteau limbile rusă și moldovenească. Însă, și în această situație, termenele au fost depășite și, către 7 ianuarie 1941, pașapoarte sovietice au primit doar 4000 de persoane din 9000. Comitetul orașenesc de partid a fost nevoit, la 7 ianuarie 1941, să se adreseze către Comitetul Județean de partid Bender și să atragă comuniștii în activitatea de masă întru pașaportizarea populației. Această activitate a fost încheiată doar spre sfârșitul lunii februarie 1941⁹³.

Doar acum s-a clarificat situația cu impozitarea populației și mărirea impozitelor. Secției orașenești de finanțe i s-a dat indicația, către 15 octombrie 1940, să clarifice chestiunea cu aplicarea lor. Către 20 decembrie 1940, planul cu privire la achitarea impozitelor a fost îndeplinit în proporție de 90,3% și Comitetul raional de partid a solicitat de la direcția raională de impozite să acorde atenție primordială la strângerea impozitelor de la „chiaburi”⁹⁴.

Întru executarea hotărârii CC al PC (b)M din 28 octombrie 1940 și a Comitetului Județean de Partid Bender din 17 decembrie 1940, Comitetul raional de partid Comrat, la 7 ianuarie 1941, a adoptat hotărârea cu privire la curățirea aparatului de partid și de stat de oameni „străini din motivul apartenenței la

⁸⁹ *Ibidem.* F.7, 22.

⁹⁰ *Ibidem.* F.12.

⁹¹ *Ibidem.* F.13.

⁹² *Ibidem.* F.10.

⁹³ *Ibidem.* F.24; D.5, F.1; D.6.F.4.

⁹⁴ *Ibidem.* D.2. F.13, 55.

clasa socială dușmănoasă”. Se constata o mare „îmburuierenie” al acestuia, ceea ce ducea la calculele intenționat greșite în favoarea „chiaburilor” și a „elementelor străine”. Printre concediați din acest motiv a fost procurorul raional Rudenko, care era acuzat de luare de mită, beție, „liberalism” față de cei, care încălcau „legislația revoluționară” și de „stimularea banditismului”. El a fost exclus și din partid. Noul procuror raional a devenit A. Cazanir, viitorul procuror al RSSM în 1953-1970. Secția raională de interne a cerut concedierea mai multor pedagogi, din cauza unor expresii antisovietice, dar secția raională de învățământ s-a temut că va rămâne fără pedagogi și nu a admis acest lucru. Totuși Secția de învățământ a concediat pe profesoara Enclad, care, cum s-a depistat, în perioada administrației românești, conducea organizația locală a Frontului de Renaștere Națională. Enclad s-a plâns la Comisariatul republican pentru problemele învățământului și viceministrul O. Andrus a pedepsit-o pe șefa secției raionale de învățământ Slavnaia. Dar după descoperirea trecutului politic al învățătoarei Enclad, Comitetul raional de partid a solicitat de la Andrus să anuleze pedeapsa⁹⁵. În pofida acestor neajunsuri, în rezoluția adunării raionale de partid din 26 ianuarie 1941 se constatau, în primul rând, succese: a fost lichidat șomajul, a fost anulat impozitul agricol, au fost create 18 școli cu 5335 de elevi și 123 pedagogi (numărul pedagogilor și elevilor, practic, s-a dublat comparativ cu perioada de până la 28.06.40)⁹⁶.

Au fost create 100 de paturi în spitale, s-a dublat numărul de personal medical, a fost deschis un cinematograf cu 500 de locuri, o bibliotecă (5368 de cărți), a fost utilat nodul de radiodifuziune cu peste 100 de aparate de radio, au fost înființate peste 20 de magazine, 2 brutării, au fost vândute mărfuri de peste 1 mln. de ruble, peste 800 de persoane făceau agitație pentru participarea la alegerile în Sovietul Suprem. Însă, după alegeri, lucrul politico-educativ a încetat. Autoritățile s-au ocupat de atragerea populației în cooperative agricole, dar, în 6 luni, în cooperative au intrat doar 18% din țărani⁹⁷.

Organizarea vieții cotidiene a populației în document, practic, nu se menționa, atenție era acordată mai mult comportamentului antipartinic și acțiunilor ilegale ale unor comuniști. În hotărârea adunării partinice se menționa că trebuie acordată o atenție deosebită activității partinico-politice și educative, trebuie să fie îmbunătățită conducerea organizațiilor primare, a comsomolului, educația comsomoliștilor, să se ridice nivelul pregătirii militare și al educației fizice (dar situația puțin s-a schimbat spre bine și, la 5 mai 1941, Comitetul raional de partid a fost nevoit să adopte o decizie aparte pe problema comsomolului, în care se menționa că organizația comsomolistă crește foarte încet,

⁹⁵ *Ibidem*, D.3. FF.1-4; D.6. F.21-22, 48.

⁹⁶ *Ibidem*. D.3. F.18.

⁹⁷ *Ibidem*. F.19.

analfabetismul se lichidează extrem de lent, și comsomoliștii nu cunosc bazele activității de secretariat)⁹⁸. Era planificată punerea în funcțiune a tuturor morilor și instalațiilor de bătut untul (combinatul industrial, uzina de spirt și moara au fost date în exploatare către luna martie), trebuiau să lărgască și să îmbunătățească considerabil funcționarea rețelei de comerț, funcționarea instituțiilor de învățământ și a celor medicale, să deschidă o maternitate, puncte veterinare de tratament, un club pioneresc, să stimuleze construcția drumurilor și să organizeze corect semănatul de primăvară. Se atrăgea atenția la îmbunătățirea selectării cadrelor, la organizarea funcționării societăților benevole și încercau să obțină executarea deciziei cu privire la studierea limbii moldovenești/române, să înainteze în fața conducerii republicii problema creării ziarului raional⁹⁹. La adunarea din 26 ianuarie 1941 au participat 104 persoane, dintre care 6 femei și 27 de candidați în rândurile partidului. Din punct de vedere etnic, erau: 46 de ruși, 44 de ucraineni, 7 evrei, 4 moldoveni, 2 belaruși, 1 țigan. Găgăuzi nu au fost. Cu studii superioare erau doar 5 persoane. Cu studii medii – 35. Cu studii medii incomplete – 47. Cu studii primare – 17¹⁰⁰.

La 27 ianuarie 1941, a avut loc ședința organizatorică a Comitetului raional de partid Comrat. Prim-secretar a fost ales Nichifor Rudenko. Secretarii Comitetului raional de partid au devenit Piotr Olefirenko și Isaak Aronștein. 4 persoane au fost trimise să reprezinte raionul la conferința județeană de partid¹⁰¹.

Conducerea partinică nu reușea să schimbe atitudinea comuniștilor față de lecțiile politice: ele erau slab vizitate și nu provocau niciun interes. Din cauza activității lente a mai multor comuniști, „dușmanii” deseori lucrau mai operativ¹⁰². Comitetul raional de partid nu a îndeplinit cea mai mare parte a deciziilor luate la precedentele adunări, de aceea comuniștii au cerut executarea lor, desfășurarea sistematică a lucrului politic în mase, comuniștii să conducă, practic, propaganda și să purifice aparatul de stat de „elemente străine”¹⁰³.

Pentru consolidarea muncii propagandistice, la 10 februarie 1941, a fost prezentat raportul cu privire la starea de pregătire pentru punerea în funcțiune a rețelei de radio. Capacitățile ei tehnice erau prevăzute pentru 1000 de aparate de radio, dar, către 10 februarie 1941, au fost instalate doar 19. Utilarea nodului radiofonic trebuia să fie încheiată la 20 februarie 1941¹⁰⁴. Dar funcționarii secției de telecomunicații lucrau foarte lent. În mai 1941, la Comrat existau doar 20 de telefoane și 50 de posturi de abonați. Comitetul raional de partid solicita

⁹⁸ *Ibidem*, D.3. F.20; D.6. F.51.

⁹⁹ *Ibidem*, D.3. F.21-22.

¹⁰⁰ *Ibidem*, D.3. F.23.

¹⁰¹ *Ibidem*, D.3. F.25, 27.

¹⁰² *Ibidem*, D.3. F.30-31.

¹⁰³ *Ibidem*, D.3. F.34.

¹⁰⁴ *Ibidem*, D.6. F.11.

de la Comitetul județean de partid Bender eliberarea mijloacelor și utilajului pentru instalarea la Comrat măcar a 100 de telefoane¹⁰⁵.

Paralel, a început și alta campanie – pentru realizarea împrumutului de stat. A fost organizată o muncă explicativă intensă, care s-a finalizat cu succes doar spre mijlocul lunii iunie 1941¹⁰⁶.

Pentru a grăbi „transformările socialiste” în agricultură, la 31 ianuarie 1941, prin decizia Comitetului raional de partid Comrat, a fost organizată Stația de Mașini și Tractoare Comrat, în subordinea căreia au intrat localitățile Comrat și Dezghinge¹⁰⁷.

Se menționau acțiunile „chiaburimii”: chiar în primele luni ale regimului sovietic, printre țăranii înstăriți să răspândeau zvonurile precum că, în scurt timp, vor fi expulzați și cei mai activi din „chiaburi” au prevenit autoritățile că, în caz că va fi expulzat măcar unul, „vom face demonstrație” (s. Ferapontievka). Dar lucrul de „socializare” a animalelor și a averii țăranilor în ambele colhozuri (cel de-al doilea era la Kirsova) a mers foarte lent, din cauza agitației antisovietice, au început cazurile de ieșire a țăranilor din colhozuri¹⁰⁸. Se menționa că în raion sunt foarte multe persoane – „elementele dușmănoase din punct de vedere al clasei sociale” și că ele deja au început să formeze grupuri de luptă cu autoritățile¹⁰⁹.

Deși în sate se comiteau mai multe crime, lucrătorii miliției refuzau să plece acolo. Comitetul raional de partid era nevoit să-i impună pe milițieni să plece în sate. În pofida faptului că Comitetul raional de partid a organizat 2 colhozuri, el nu a reușit să devină o autoritate pentru organizațiile locale și conducerea din Chișinău: vizitatorii din Chișinău nici nu intrau la Comitetul raional de partid¹¹⁰. Pentru a diversifica oarecum viața țăranilor în timpul lucrărilor de semănat și de strângere a roadei, în câmpuri erau trimise cercurile de artiști amatori. Dar lucrul mergea greu, pentru că se simțea insuficiența tehnicii agricole și a pieselor pentru reparația acestora¹¹¹.

Către luna martie 1941, situația cu aprovizionarea alimentară a Comratului s-a înrăutățit. Brutăriile din oraș s-au defectat, pâinea și produsele de panificație erau aduse din alte localități sau din magazinele cooperăției de consum (la 1 mai, la Comrat funcționau 5 magazine de acest gen, în raion – 19)¹¹².

¹⁰⁵ *Ibidem*, F.63.

¹⁰⁶ *Ibidem*, D.6. F.20; D.12. F.14.

¹⁰⁷ *Ibidem*, F.1.

¹⁰⁸ *Ibidem*, D.3. F.32; D.6. F.15.

¹⁰⁹ *Ibidem*, D.3. F.42.

¹¹⁰ *Ibidem*, D.3. F.33.

¹¹¹ *Ibidem*, D.3. F.39-40.

¹¹² *Ibidem*, D.3. F.35; D.6. F.60.

Situația s-a acutizat din cauza epidemiilor de diferite boli infecțioase, care au început încă în primele luni ale anului 1941. În pofida faptului că despre focarele de epidemii nu o dată s-a vorbit la manifestările partinice, bolnavii nu erau aduși la spitalul raional și ei deveneau sursă de infecții. Către luna mai 1941, situația s-a agravat și mai mult: în s.Dezghinge a început epidemia de pojar, care a provocat un val de decesuri¹¹³.

La ultima ședința a Comitetului raional de partid Comrat, care s-a desfășurat la 22 iunie 1941, în conducerea raionului s-a produs un scandal: șeful Direcției drumurilor de șosea, Vasiliev, a refuzat să se ocupe de mobilizarea transportului și a celor înrolați în armată, deși era însărcinat cu realizarea acestei misiuni, afirmând că este ocupat cu funcțiile de bază. El a fost imediat concediat, exclus din partid și tras la răspundere penală¹¹⁴.

Așadar, trebuie concluzionat că în activitatea Comitetului raional de partid Comrat în 1940-1941 au avut loc atât succese evidente, cât și eșecuri catastrofale. În lista succeselor putem include campaniile politice bine organizate și lucrul cu populația în timpul pregătirilor către alegerile în Sovietul Suprem, sau abonarea la împrumutul de stat, deschiderea școlilor și spitalelor. Mai rău a fost organizată furnizarea pâinii către stat, pentru că aici autoritățile s-au confruntat cu rezistența unei părți a populației, în special a țăranilor înstăriți. Starea cea mai gravă s-a creat în domeniul deservirii populației și al comerțului, căroră conducerea partinică, în pofida criticii dure din partea comuniștilor, acorda o atenție mult mai redusă, ceea ce a dus la creșterea nemulțumirii din partea populației și chiar la comparații cu timpurile românești, extrem de nefavorabile pentru structurile partinice.

Angheli și Marunevici au făcut tot posibilul ca în lucrările lor, citate mai sus, să nu spună niciun cuvânt (!!!) despre mii de fapte de rezistență antisovietică pe teritoriul actualei UTA Gagauz Yeri – atât în 1940-1941 (unele din ele erau prezentate în cadrul mesei rotunde, desfășurate la Comrat la 21 martie 2024), cât și după 1944. Putem reaminti că peste 4000 de locuitori ai localităților Ceadâr-Lunga, Baurci, Congaz, care au fost dezertori din rândurile armatei sovietice, au aflat că vor fi trimiși pe front și la construcția întreprinderilor industriale în Ucraina¹¹⁵. Numai în raionul Comrat, în 1944, au fost depistați 1516 dezertori și încă 4551 de „eschivatori”, care au fugit acasă din punctele de înrolare în armata sovietică¹¹⁶.

Povestind despre foamete și represiuni politice, ambii autori citați au neglijat multiplele fapte de agitație antisovietică, de laude la adresa administrației românești. Însă ele erau. Exemple de sate, unde au fost stabilite aceste fapte,

¹¹³ *Ibidem*, D.3. F.29; D.6. F.65.

¹¹⁴ *Ibidem*, D.12. F.16.

¹¹⁵ Șevcenco R. *Rezistența anticomunistă în RSS Moldovenească*. Chișinău: Cartdidact, 2022, p.18-19.

¹¹⁶ *Ibidem*, p.31.

pot fi numite Tatar-Copceac, Beșghioz, Cazaclia ș.a.¹¹⁷. Este evident atunci că, din moment ce chiar savanți respectați în rândurile găgăuzilor, cum erau M. Marunevici, F. Angheli, au ascuns intenționat de propriul popor adevărul despre dispozițiile antisovietice ale unei părți a populației găgăuze și au făcut acest lucru nu în perioada comunistă, dar în anii 2000, când acest adevăr deja putea să nu mai fie voalat, în rândurile populației găgăuze s-a creat o poziție fermă, precum că toți găgăuzii permanent au fost pentru puterea sovietică. Iată cum, datorită neglijenței științifice a unor savanți, cărora le era frică să spună adevărul despre trecutul real al raioanelor de sud ale Moldovei, iau naștere miturile mincinoase despre trecutul nostru sovietic (în cazul dat). Menționăm că aici noi am prezentat doar o mică parte a opiniilor despre puterea sovietică, existente atunci în raioanele de sud ale Moldovei.

Conștientizând că aceste „concepte” pseudoistorice nu suportă nicio critică, autorii ei, cel mai des, nu aduc referințe istorice corecte la paginile documentelor istorice – unde, când și cum au fost editate –, dar le reprezintă în formă liberă, doar uneori aducând unele citate din lucrările diferitor autori. Dar și acolo ei, deseori, nu prezintă surse concrete, pentru că în acest mod este mai ușor a minți și a manipula întregul popor¹¹⁸.

Nu putem să nu menționăm, în această ordine de idei, că astfel de atitudine frivolă, antiștiințifică față de sursele istorice se întâlnește la unii cercetători găgăuzi nu pentru prima dată și au o „bază” destul de serioasă. De exemplu, lucrările lui F. Angheli „Istoria scurtă a găgăuzilor” sau „Pagini de istorie a Imperiului Otoman”, unde, printre altele, se întâlnesc și fragmente din istoria găgăuzilor, practic, nu conțin surse corecte, dar includ numai lista literaturii folosite. Nu se cunoaște dacă în aceste lucrări se atestă faptele expuse sau nu, sau Angheli, pur și simplu, a reinterpretat în favoarea versiunii sale documente istorice. Această chestiune rămâne deschisă și reduce serios calitatea cercetărilor lui¹¹⁹.

În lumina faptelor expuse mai sus, nu este de mirare faptul că o bună parte din populația găgăuză, devenind jertfă a acestei propagande de proporții și de lungă durată, are o atitudine mai bună față de URSS și Imperiul Rus, decât față de Moldova, față de ruși – mai bună, decât față de propriul popor, nemaivorbind deja de moldoveni, ucraineni, bulgari, evrei și alte popoare ale Moldovei (!!!). După datele lui M. Guboglo, circa 30% de găgăuzi au numit Patria lor fosta URSS și doar 16,1% – Moldova, în care ei au trăit și trăiesc. În propriul popor aveau încredere, după datele aceluiași M. Guboglo, 64% de găgăuzi, iar în ruși – 67,5%¹²⁰.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 43.

¹¹⁸ <https://www.gagauzlar.md/index.php/20-budzhak-gagauzov>

¹¹⁹ Ф.А.Ангели. *Страницы истории Османской империи*. Кишинев: Universul, 2002, 468 с.; Ангели Ф. *Краткая история гагаузов*. Кишинев: Î.S.FEP „Типография Centrală”, 2010, 308 с.,

¹²⁰ Губогло М.Н. *Русский язык в этнополитической истории гагаузов (вторая половина XX века)*. М., 2004, сс.11, 26.

Bazându-ne pe cele spuse mai sus, și apreciind această situație drept catastrofală, noi considerăm că scopul principal al politicii de stat în regiunea UTA Gagauz Yeri trebuie să fie dezmințirea planificată, bine gândită și consecventă a acestor mituri istorice, distrugerea lor în creierile și inimile populației găgăuze a Moldovei și argumentarea tezei că locuitorii regiunii sunt, în primul rând, locuitorii Moldovei, și nu ai Rusiei sau ai altor țări. Statul are un arsenal întreg pentru realizarea acestor măsuri. Trebuie doar inițiat procesul respectiv. Cei care îl vor realiza sunt obligați să se conducă de cuvintele cardinalului A.J.Richelieu: „Eu nu am avut alți dușmani, în afară de dușmanii statului. Totul ce am făcut eu se făcea doar pentru gloria și măreția Patriei mele” (3 decembrie 1642).

Datele despre autor:

Numele, prenumele: Ruslan Șevcenco

Titlul științific: doctor în istorie

Afilieră instituțională: Institutul Politici Eficiente

ORCID: 0000-0001-5203-7858

E-mail: rsevenco@gmail.com

DEBINKING MYTHS REGARDING THE HISTORY OF SOUTHERN DISTRICTS OF MOLDOVA

Ruslan SHEVCHENCO, PhD of History

Summary: Several times it is mentioned by different authors, who have studied the history of the Gagauz people, that this people is full of various enigmas and ambiguities. Some and the same events in the history of the Gagauz people are treated by many authors depending on their own likes and dislikes, and they are still politicized. That is why we believe that the main goal of state policy in the UTA Gagauz Yeri region must be the planned, well-thought-out and consistent debunking of these historical myths should take place, their destruction in the minds and hearts of the Gagauz population of Moldova, and arguing the thesis that the inhabitants of the region are, first of all, the inhabitants of Moldova, and not of Russia or other countries. The state has a whole arsenal to carry out these measures. The process just needs to be initiated.

Key words: the Gagauz, displacement, Turkish peoples, the tsarist regime, the Soviet administration.

Cuvinte-cheie: găgăuzii, strămutarea, popoarele turcice, regimul țarist, administrația sovietică.

Many authors who have studied the history of the Gagauz people often mention that it is filled with various mysteries and uncertainties. The same events in Gagauz history are interpreted differently by different authors based on their own sympathies and antipathies, and the subject is still politicized. Some authors, exploiting these uncertainties, not only argue the origin of the Gagauz people coming from the Uzes tribe (which does not cause much dissatisfaction from other groups of historians who add the Pechenegs and Cumans to the Uz-es)¹²¹, but go even further, declaring that the Gagauz people are the indigenous population of the southern districts of Moldova, even older than the Moldovans themselves. For example, this is what G. Stamatov states: “The Gagauz people are the indigenous population of the Prut-Dniester interfluve. Bugeac (Cara-

¹²¹ <http://www.gbm.md/index.php/kratkaya-istoriya-gagauzov>

Bugadan) - the historical land of the Gagauz people, where they had their own Uz-Cuman state, and they have been living on these lands for over 1000 years. Moldova was not here yet..."¹²².

Similarly, other representatives of this unscientific theory express themselves. For example, priest D. Kioroglo declares: "They (the Gagauz people) have permanently lived there (in Bugeac), but at some point, the Mongol-Tatar tribes, especially the Nogai horde, came there". "However, after their departure from these territories, the Gagauz people who lived there were joined by the Gagauz people from Turkey, from the northern coast region of the Black Sea, and Bulgaria."¹²³. Although there are no historical records indicating that the Gagauz people lived in the early Middle Ages and during the Mongol-Tatar domination on the territory of present-day Bugeac, Gagauz researchers such as S. Bulgar, F. Angheli, and others do not mention anything about this either.

Being aware that in order to "root" the Gagauz people in Moldova in the medieval era, one would have to declare that the Moldovans are a foreign people originating from elsewhere, the authors of this mythological history of the Gagauz people further assert that before the Uzes and Cumans, the territory of present-day Moldova was inhabited by South Slavs, referring to the detected settlements of Slavs from the 6th-7th centuries AD¹²⁴.

However, even the authors of "The History of the Republic of Moldova from the Earliest Times to the Present Day," edited in 2002 by left-wing historians led by V. Țaranov and Ch. Stratievski, write very clearly that the Slavs were located on the territory of present-day Moldova "alongside or among the Romanized population, which was created during the Roman domination," that is, the predecessors of the Moldovans. Thus, even pro-Russian historians acknowledge that the Romanized population lived here long before the Slavs, as well as the Uzes and Cumans¹²⁵.

Furthermore, the proponents of this concept declare that the Gagauz state, which, according to many scholars, existed in Dobrogea in the 14th century, included Bugeac as one of its provinces. "If Dobrogea was the center of their state for the Gagauz, then Bugeac was its province, where most of their villages were located, and where they were predominantly engaged in agriculture"¹²⁶.

According to this "theory", the majority of localities in Moldova are supposedly of Turkic origin. To prove this, true Turkic names (such as Cealâk, Comrat, etc.) are mixed with Moldovan names (such as Ungheni), to which, according

¹²² <https://www.gagauzlar.md/index.php/20-budzhak-gagauzov>

¹²³ <https://pravoslavie.ru/91027.html>

¹²⁴ <https://www.gagauzlar.md/index.php/20-budzhak-gagauzov>

¹²⁵ История Республики Молдова с древнейших времен до наших дней. Кишинев: Elan Poligraf, 2002, с.30.

¹²⁶ *Ibidem*. <https://www.gagauzlar.md/index.php/20-budzhak-gagauzov>

to the “tradition” of the last decade, borrowed from Russia, Turkic-sounding words are attributed. For example, Ungheni is translated as “new flour”, even though this locality always had a Moldovan name, originally called Unghiul (documented in 1462 in a charter by Ștefan cel Mare), and Ștefan-Vodă was known as Hadja-Abdul. Though the center of Ștefan-Vodă district did not exist in medieval times, being founded by German settlers under the name Kizil¹²⁷.

This false claim is contested even by some Gagauz researchers, who state that the Uzes and Cumans, the true predecessors of the Gagauz people, only migrated to the territory of present-day Moldova in the 10th-11th centuries, but after 1064 they migrated southwards and settled in the territory of Northeastern Bulgaria, where they participated in the creation of the state in Dobruja. No connection between them and the population of Bugeac in the medieval period has been established¹²⁸.

Another myth of Gagauz history, heavily promoted by some authors, is the idea that “Bugeac-Bessarabia” supposedly was never a part of Moldova; only the Romanians, allegedly, decided to name it Moldova after 1918, and the USSR declared it part of the MSSR in 1940¹²⁹. This thesis did not arise by chance. If we agree with the idea that Bessarabia-Bugeac was never a part of Moldova, then there are grounds to demand its separation from Moldovan territory. This is, in fact, the real goal of the authors of this theory. However, they intentionally hide from the region’s inhabitants that even in the early 1390s, the Principality of Moldova extended its power over the entire “from mountains to sea” region, including Bugeac. This is acknowledged even by left-wing historians, such as V. Stati. In his “History of Moldova”, he notes “the presence of several pieces of evidence that even in the ninth decade of the 14th century, the borders of the Moldovan State included the entire Carpathian-Dniester space”¹³⁰. Although after 1484, the territory of Bugeac was transformed into Turkish districts, in 1812, after the annexation of Eastern Moldova by Russia, this territory was once again returned to Moldova and remains part of it to this day¹³¹.

Statements like “there are many testimonies telling us that there were Gagauz villages in Bugeac-Bessarabia as early as the 16th century” belong to the same category of claims made at rallies, but lack scientific evidence. S. Bulgar, for example, indicated the appearance of the first Gagauz settlements at

¹²⁷ <https://www.gagauzlar.md/index.php/20-budzhak-gagauzov> ; <https://ungheni.md/prezentare-general/> ; <http://www.primariastefanvoda.md/index.php?pag=page&id=34&l=>

¹²⁸ История Республики Молдова с древнейших времен до наших дней. Кишинев: Elan Poligraf, 2002, с.30.

¹²⁹ <https://www.gagauzlar.md/index.php/22-kolonizatsiya-i-rumynizatsiya-dobrudzhi-i-budzhak-bessarabii>

¹³⁰ Стати В. *История Молдовы*. Кишинев: FEP “Типografia Centrală”, 2003, с.57.

¹³¹ *Ibidem*, p.232.

the end of the 17th century or the beginning of the 18th century, and one of the earliest Gagauz villages, Vulcănești, dates back to 1678¹³².

By intentionally politicizing the historical past of the Gagauz people and artificially trying to merge it with Russia from the early centuries after the appearance of Christianity, supporters of this theory attempt to claim that the “Russian Principality” (referring to the 9th-12th centuries) extended to the Danube River, where the Gagauz people lived (as stated by the same archpriest D. Kiogorlo)¹³³. Though there was no “Russian Principality” or “Kievan Russia” during that period. It was merely a conglomerate of Slavic tribes that formed federative or even confederative relationships with each other. There were no Russian people at that time, but rather Slavic tribes (Veatici, Krivici, Poloceni, Dregovici, Ulici, etc.). Furthermore, the borders of this conglomerate did not extend to the Danube, and only included the territories of the central and eastern regions of present-day Ukraine, much farther north of the Black Sea¹³⁴.

A significant role in the list of myths about Gagauz history, which has existed for several centuries and has been passed down from generation to generation, is occupied by stories and “legends” that the Russian Empire saved the Gagauz people from Turkish domination and how the Gagauz people remained grateful for this¹³⁵.

The reality, however, is far from these legends. At the beginning of the Russo-Turkish War (1806-1812), there was no massive migration of Gagauz and Bulgarians to the territories controlled by Russia. This migration only began when the lands of Northeastern Bulgaria, where the Gagauz lived, became the battleground between Russian and Turkish forces. It was then that the Gagauz began to cross the Danube into the territory of Wallachia, which was already under the protection of Russian troops¹³⁶. Here, including in Bucharest, and in Southern Moldova (the area around Galați), they waited for the end of the war to return to their homes in Dobruja. They did not show any serious desire to relocate to Moldova. Moreover, life in Moldova and Wallachia during the war years was extremely difficult, and attempts by some landlords to enslave Bulgarians and Gagauz people turned their lives into a nightmare; many even wanted to return to the territories controlled by the Turks¹³⁷.

¹³² Булгар С. Ук.соч., с.114.

¹³³ <https://pravoslavie.ru/91027.html>

¹³⁴ http://www.spsl.nsc.ru/history/descr/main_k.htm

¹³⁵ <https://nokta.md/pochemu-gagauzy-ljubyat-rossiju-i-pochemu-im-bylo-by-luchshe-v-sluchae-uniri-obyasnyat-istorik/> ; <https://nokta.md/strongkandidat-v-bashkany-odobril-voynu-rossii-v-donbasse-i-sravnil-eto-s-sobytyami-gagauzii-v-90-e-gody-strong/>

¹³⁶ Булгар С. Ук.соч., с.120.

¹³⁷ Булгар С. Ук.соч., с.122-123, 126.

The attempts by Tsarist authorities to relocate them to the lands between the Prut and the Dniester failed because the Bulgarians and Gagauz people did not want to become serfs. Only after Kutuzov, in 1811, significantly improved the conditions for their relocation did their massive migration to Bessarabia (Bugeac) begin¹³⁸. Only on December 29, 1819, did the Russian Senate issue a decree regarding the rights of people relocated from beyond the Danube, granting them the status of foreign settlers. They enjoyed these rights until the 1870s, considered a special category of peasants, and had a higher standard of living than other peasant categories¹³⁹. Moreover, if the Gagauz people were thriving under the Tsarist regime, there could not have been a massive dispossession of peasants from their lands towards the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, nor the protests in Vulcănești (1899), nor the peasant uprising in Comrat (1906), during which protesters declared the confiscation of landlord lands and their redistribution among peasants¹⁴⁰.

Several authors, including M. Marunevici and F. Angheli, in their works, attempted to present the period of Romanian administration in Moldova strictly negatively, making tendentious and untrue statements, pushing historical truth to absurdity. F. Angheli wrote about the expropriation of bread from peasants by Romanian authorities, which allegedly caused famine in the region, about the subversive anti-Romanian movement in the region in 1919-1921, and about the Tatarbunar uprising against the Romanian administration (September 1924)¹⁴¹. M. Marunevici presents the interwar period only as a “complicated and painful period,” during which the Gagauz people “endured forms of oppression and exploitation,” which is why they “actively participated in the Tatarbunar uprising”¹⁴².

However, they avoid mentioning that during that period a significant portion of Gagauz people were fluent in the Romanian language. M. Ceakir published the Gagauz-Romanian dictionary in 1938, and in the 1930s, some villages voted for the far-right “Everything for the District party”¹⁴³. Historians in Turkey consider the interwar period, rather than the Soviet era, as the true stage of the Gagauz people’s national awakening¹⁴⁴. Angheli and Marunevici remained silent about the fact that the Tatarbunar uprising was not a genuine popular

¹³⁸ *Ibidem*, pp.126-127, 130-131.

¹³⁹ *Ibidem*, p. 134.

¹⁴⁰ Маруневич М. *История гагаузского народа. Курс лекций для вуза. Учебное пособие*. Комрат: Центр научных исследований и учебно-методических работ Гагаузии, 2003, с.128.

¹⁴¹ Ангели Ф. *Краткая история гагаузов*. Кишинев: Î.S.FEP “Tipografia Centrală”, 2010, с.233-234.

¹⁴² Маруневич М. Ук.соч., с.129.

¹⁴³ Bejan Ș. *Găgăuzii și românii. Aspecte din viața culturală și socială a găgăuzilor în perioada interbelică*// *Limba română*, 2022, nr. 5-6, p.226-227; <https://moldnova.eu/ro/gagauzii-sustinatori-aimiscarii-legionare-perioada-interbelica-10656.html/>

¹⁴⁴ Bejan Ș. *Op.cit.*, p.229.

revolt but rather well-prepared and executed by Soviet intelligence services¹⁴⁵. These facts do not fit into the picture of the Romanian administration's activities presented by Angheli and Marunevici, which is why these authors decided to hide them from the Gagauz reader to avoid uncomfortable questions.

Gagauz researchers, including those mentioned, have not reflected at all on the establishment of the Soviet regime in the MSSR and its functioning in 1940-1941, although this issue is of particular interest to researchers.

In the first months after the occupation of the district by Soviet troops, preparations were made for the elections to the Supreme Soviet of the MSSR. As mentioned at the meeting of the district party activists on November 12, 1940, there were very few people trained for this in the district, so this activity proceeded very slowly. Additionally, local power structures needed to be cleansed of personnel left over from the Romanian administration. There was initially no visual agitation, the agitators did not understand their role well, and the club available to the district was poorly equipped. All these problems still needed to be addressed. Therefore, it was decided to organize meetings of the communists to discuss the main electoral theses, involve all voters in the work of electoral circles, and ensure that electoral commissions were provided with slogans. In addition, candidates from the district had to be submitted to the electoral commissions of the Bender district. (D. Fadeev, I. Beleanski, I. Perebeinos, A. Râbțov, V. Zaharenko, F. Leașcenko, G. Pavliucenko, S. Danilov, V. Measoedov)¹⁴⁶.

On October 11, 1940, the first party organizations were created in Comrat – the City Party Committee, the City Advising Committee, and the Regional Section of Internal Affairs¹⁴⁷. On November 4, 1940, in order to quickly involve the communists in propaganda activities, the Comrat District Party Committee made the decision for party members to study the Moldovan language. The district education department was required by November 15, 1940, to provide programs, methodological materials, and teaching staff for those interested¹⁴⁸.

In November 1940, the situation began to change. The District Party Committee organized large rallies dedicated to the election campaign day, and all polling stations were much better equipped. An exemplary polling section was set up in the village of Avdarma. Since the population's knowledge of electoral legislation and the USSR Constitution was very poor, speakers mentioned that the "enemies" could use this fact to "discredit" the Soviet government. Especially since a good part of the population did not interact with the agitators at that time. Therefore, it was proposed that the militia and state security organs

¹⁴⁵ <https://plural.upsc.md/wp-content/uploads/2019/09/Vitalie-Ponomariov.pdf>

¹⁴⁶ Agenția Națională a Arhivelor (în continuare ANA). FA- 18. Inv.1, D.1. FF.3-5; D.2. F.1.

¹⁴⁷ *Ibidem*. D.2. F.15.

¹⁴⁸ *Ibidem*. D.2. F.29-30.

collaborate actively in preparing and conducting the elections. It was decided that the equipment of the polling stations should be completed by December 25, 1940, and the agitators should be selected from the best workers, peasants, and intellectuals. Other issues facing the party activists at that time included organizing seminars for agitator teams and strict verification of voter lists because party members were poorly prepared in terms of knowledge of party documents and electoral legislation¹⁴⁹.

Despite these efforts, the agitation work in the district was organized at a very low level. Agitators practically did not know either the Moldovan/Romanian language, let alone the Gagauz language. Although party officials understood that the emphasis of their activity should largely be on intellectuals (doctors, educators), they did not carry out this work and complained that among the intelligentsia there were many cases where its representatives were connected with “foreign elements” and even engaged in anti-Soviet attacks¹⁵⁰. There were mentions of the brutal attitude of party workers towards the local population, the lack of awareness of propaganda principles, and even the agitation of propagandists against Soviet power¹⁵¹.

In order to establish order and strengthen discipline, due to the existence of many individuals who did not show up for work without any serious reasons, the City Committee decided to introduce strict attendance records at enterprises and institutions. Additionally, they decided to accelerate the supply of agricultural products for the interests of the state¹⁵².

In the field of culture and education, on August 18, 1940, the City Party Committee of Comrat raised the issue of providing students in schools with textbooks and fuel, and requested permission from the Central Committee of the Communist Party (Bolsheviks) of Moldova to open a primary school. At the same time, it was decided to open an agricultural college in Comrat with a focus on gardening, with instruction in the Russian language. Additionally, on August 30, 1940, the opening of a club and a cinema was decided¹⁵³.

The situation in agriculture was much more serious. Since the City Party Committee practically did not engage in sowing and did not provide assistance to village organizations in this field, on September 23, 1940, it was decided to mobilize all members of the city council and the City Party Committee for autumn sowing. “Chiaburii” (wealthy peasants) who refused to engage in this work were to be arrested and prosecuted. The state refused to provide aid to

¹⁴⁹ *Ibidem*, D.1. FF.6-8; D.2. F.57.

¹⁵⁰ *Ibidem*. D.3. F.1-4.

¹⁵¹ *Ibidem*. F.10.

¹⁵² *Ibidem*. F.6.

¹⁵³ *Ibidem*. FF.3,5; D.2. F.48; D.5. F.2.

villages with seeds; peasants were required to carry out sowing based on their own stored seeds. In areas where sowing was taking place, wall newspapers began to be published. Additionally, the prosecutor of Comrat received instructions to deal with the “chiaburii” who were sabotaging the supply of products to the state¹⁵⁴.

Another problem that needed to be addressed by the local communists was the organization of bread supplies, which were not being fulfilled. The declared reason was “sabotage by the wealthy peasants,” but the “chiaburii” were not being prosecuted for this. To stimulate the bread supply process, all communists were sent to the villages of the district to complete this task by December 1, 1940. However, the “sabotage” did not stop: hundreds of sheep and goats were hidden from the authorities. On January 7, 1941, the District Party Committee was forced to start inspection visits to households under the supervision of instructors from the Central Directorate of Economic Accounting and the chairman of the District Executive Committee, Gavrilov¹⁵⁵.

The situation in the field of sanitation and organization of the city was more complicated. Towards the end of September 1940, the town authorities of Comrat did not even begin to deal with this problem. The sidewalks were not repaired, unsanitary conditions prevailed on several streets and the food market. The district militia station did not punish anyone for these violations. The directorate of the city’s communal household was instructed to budget for the sanitation of the city, and the city council was instructed to assist it in the repair of the theater, the refitting of the bathroom and the power station. In order to introduce at least elementary order to the market, it was decided to build trade counter¹⁵⁶.

The situation regarding sanitation and the organization of the city in Comrat was even more complicated. By the end of September 1940, the city authorities had not even begun to address this issue. Sidewalks were not repaired, and many streets and the market were unsanitary. The district militia section did not punish anyone for these violations. The communal economy department of the city was instructed to draw up an expenditure plan for the city’s sanitation, and the City Soviet was tasked with assisting in the repair of the theater, the renovation of the bathhouse, and the power station. In order to introduce at least basic order to the market, it was decided to build stalls for trade¹⁵⁷.

Months passed, but solving the citizens’ living problems and the city’s sanitation remained in disgrace for the city authorities, although they had the

¹⁵⁴ *Ibidem*. D.2. FF.7-8.

¹⁵⁵ *Ibidem*, D.1. FF.3,5; D.2. F.1.

¹⁵⁶ *Ibidem*. FF.10-11.

¹⁵⁷ *Ibidem*. FF.13, 26.

necessary funds for this. At the district party assembly on January 26, 1941, it was acknowledged that the District Party Committee did not address the issues of trade and public catering at all, which led to exorbitant prices for products dominating the local market. All shops closed at 6:00 p.m., and in the evening, products could not be purchased anywhere. The appalling lack of provisions for the population was mentioned by several speakers, who drew attention to the fact that this caused dissatisfaction among the people. Comrat remained without matches and petrol for days, but this did not bother the traders. "In a word, we live here worse than in the most provincial village," it was mentioned at the assembly¹⁵⁸. Cases occurred where residential houses and apartments were illegally occupied by various officials who feared neither the court nor the prosecutor's office, but rather exerted pressure on them to legalize their actions. According to the district prosecutor Rudenko, the population viewed some leaders as officials of the Romanian authorities until June 1940 (his speech was condemned and declared anti-party)¹⁵⁹.

In Comrat, there were abandoned and needy children, and speculation was widespread, against which there was no real fight. The district leadership was not well studied, mass activity among the population was not organized, and the selection of activists was not carried out. As a result, "class struggle was intensified," and there were "acts of bourgeois sabotage"¹⁶⁰.

Acknowledging all these things, the first secretary of the District Party Committee, Rudenko, tried to explain the long lines, especially for bread, by the insufficient activity of the militia, which allowed the sale of more than 2 centners of bread per person. Massive bread speculation began, with some speculators found to have over 20 centners of baked bread at home¹⁶¹.

To ensure employment for the population, which was very scarce in this district, plans were made for the construction of a Flour Mill Plant, a Brick Factory, an enterprise that was supposed to produce pottery articles, and a textile factory¹⁶².

To engage the population of Comrat in the social-political life of the USSR, the issuance of USSR passports began. Passportization was supposed to be completed by January 15, 1941, and include 9,000 people. However, the district militia department did not manage to accomplish this. To help with this, by the decision of the City Party Committee on October 21, 1940, six trained individuals who knew Russian and Moldovan languages were sent. However, even in

¹⁵⁸ *Ibidem*. D.3. FF.5, 10.

¹⁵⁹ *Ibidem*. F.7, 22.

¹⁶⁰ *Ibidem*. F.12.

¹⁶¹ *Ibidem*. F.13.

¹⁶² *Ibidem*. F.10.

this situation, the deadlines were not met, and by January 7, 1941, only 4,000 out of 9,000 people received Soviet passports. The City Party Committee was forced to address the County Party Committee of Bender on January 7, 1941, to involve communists in mass activities for passportizing the population. This activity was completed only by the end of February 1941¹⁶³.

Only now has the situation regarding the taxation of the population and the size of the taxes been clarified. The city finance department was instructed to clarify the issue by October 15, 1940. By December 20, 1940, the plan for tax payment was fulfilled to the extent of 90.3%, and the City Party Committee requested the district tax department to pay particular attention to collecting taxes from the “kulaks”¹⁶⁴.

In accordance with the decision of the Central Committee of the Communist Party (Bolsheviks) of Moldova dated October 28, 1940, and the Bender County Party Committee decision of December 17, 1940, the Comrat District Party Committee adopted a decision on January 7, 1941, regarding the cleansing of the party and state apparatus of “alien elements due to their belonging to the hostile social class.” It was noted that there was a significant “burden” within it, leading to intentionally incorrect calculations in favor of the “kulaks” and “alien elements.” Among those dismissed for this reason was the district prosecutor Rudenko, who was accused of bribery, drunkenness, “liberalism” towards those who violated “revolutionary legislation,” and “encouraging banditry.” He was also expelled from the party. The new district prosecutor became A. Cazani, who would later serve as the prosecutor of the Moldavian SSR from 1953 to 1970. The district internal affairs department requested the dismissal of several teachers due to their anti-Soviet expressions, but the district education department feared that it would be left without teachers and did not allow it. However, the Education Department dismissed teacher Enclad, who was found to have led the local organization of the National Renaissance Front during the Romanian administration. Enclad complained to the Republican Commissariat for Education Issues, and Deputy Minister O. Andrus punished the head of the district education department, Slavnaia. However, after Enclad’s political past was discovered, the District Party Committee requested Andrus to revoke the punishment¹⁶⁵. Despite these shortcomings, the resolution of the district party assembly on January 26, 1941, noted primarily as success: unemployment was eliminated, agricultural taxes were abolished, 18 schools with 5335 students and 123 teachers were established (the number of teachers and students practically doubled compared to the period before June 28, 1940)¹⁶⁶.

¹⁶³ *Ibidem*, F.24; D.5, F.1; D.6.F.4.

¹⁶⁴ *Ibidem*. D.2. F.13, 55.

¹⁶⁵ *Ibidem*, D.3. FF.1-4; D.6. F.21-22, 48.

¹⁶⁶ *Ibidem*. D.3. F.18.

100 hospital beds were created, the number of medical staff doubled, a cinema with 500 seats was established, along with a library (5368 books), a radio broadcasting station equipped with over 100 radios, over 20 shops were established, 2 bakeries were opened, goods worth over 1 million rubles were sold, over 800 people were engaged in agitation for participation in the elections to the Supreme Soviet. However, after the elections, political-educational work ceased. Authorities focused on attracting the population to agricultural cooperatives, but in 6 months only 18% of peasants joined the cooperatives¹⁶⁷.

The organization of the population's daily life was practically not mentioned in the document; more attention was given to anti-party behavior and illegal actions of some communists. The resolution of the party assembly stated that special attention should be given to party-political and educational activities, improving leadership in primary organizations, Komsomol, Komsomol education, raising the level of military work and physical education. However, the situation had changed little for the better, and on May 5, 1941, the District Party Committee was forced to adopt a separate decision on the issue of the Komsomol, stating that the Komsomol organization was growing very slowly, illiteracy was being eliminated extremely slowly, and Komsomol members did not know the basics of secretarial work¹⁶⁸. The plan included putting all the mills and butter-churning installations into operation (the industrial plant, distillery, and mill were to be operational by March), significantly expanding and improving the operation of the trade network, educational and medical institutions, opening a maternity ward, veterinary treatment points, pioneer club, stimulating road construction, and organizing spring sowing correctly. Attention was drawn to improving personnel selection, organizing the functioning of voluntary societies, and ensuring the implementation of the decision regarding the study of the Moldovan/Romanian language, as well as bringing forward the issue of creating a district newspaper to the attention of the republic's leadership¹⁶⁹. At the meeting on January 26, 1941, there were 104 participants, including 6 women and 27 candidates from the party. Among them: 46 Russians, 44 Ukrainians, 7 Jews, 4 Moldovans, 2 Belarusians, and 1 Romani. There were no Gagauz. Only 5 people had higher education, 35 had secondary education, 47 had incomplete secondary education, and 17 had primary education¹⁷⁰.

On January 27, 1941, the organizational meeting of the Comrat District Party Committee took place. Nichifor Rudenko was elected as the First Secretary. The secretaries of the District Party Committee became Piotr Olefirenko and

¹⁶⁷ *Ibidem*, F.19.

¹⁶⁸ *Ibidem*, D.3. F.20; D.6. F.51.

¹⁶⁹ *Ibidem*, D.3. F.21-22.

¹⁷⁰ *Ibidem*, D.3. F.23.

Isaak Aronștein. Four people were appointed to represent the district at the county party conference¹⁷¹.

The party leadership failed to change the communists' attitude towards political lessons: they were poorly attended and did not arouse any interest. Due to the slow activity of several communist members, the "enemies" often worked more effectively¹⁷². The District Party Committee failed to implement most of the decisions made at previous meetings, so the communists demanded their execution, systematic conduct of political work among the masses, practical leadership with propaganda, and purification of the state apparatus from "foreign elements"¹⁷³.

To strengthen propaganda work, on February 10, 1941, a report was presented regarding the readiness for the operation of the radio network. Its technical capabilities were planned for 1000 radio sets, but by February 10, 1941, only 19 had been installed. The completion of the radio node's equipment was expected to be finished by February 20, 1941¹⁷⁴.

But the telecommunications department officials were working very slowly. By May 1941, there were only 20 telephones and 50 subscriber lines in Comrat. The county party committee requested from the Bender county party committee the release of funds and equipment for installing at least 100 telephones in Comrat¹⁷⁵.

In parallel, another campaign began – for the state loan. Intensive explanatory work was organized, which was successfully completed only by mid-June 1941¹⁷⁶.

Thus, tracing the lives of representatives of the Gagauz intelligentsia in the late 19th to early 20th centuries, we see that during this period of history, the Gagauz people of Bessarabia produced individuals who were nationally conscious and sought, by virtue of their education and abilities, to express Gagauz ideals and form the principles of national identity and self-awareness. Research into the lives and activities of representatives of the Gagauz intelligentsia provides insight into the spiritual progression of Gagauz culture and the national self-awareness of the small Gagauz people¹⁷⁷.

Actions of the "kulaks" were mentioned: even in the first months of the Soviet regime, rumors were spread among wealthy peasants that they would soon be expelled. The most active among the "kulaks" warned the authorities that if

¹⁷¹ *Ibidem*, D.3. F.25, 27.

¹⁷² *Ibidem*, D.3. F.30-31.

¹⁷³ *Ibidem*, D.3. F.34.

¹⁷⁴ *Ibidem*, D.6. F.11.

¹⁷⁵ *Ibidem*, F.63.

¹⁷⁶ *Ibidem*, D.6. F.20; D.12. F.14.

¹⁷⁷ *Ibidem*, F.1.

even one of them were to be expelled, they would “demonstrate” (in Ferapontievka village). However, the process of “socializing” the animals and property of the peasants in both collective farms (the second one in Kirsova) progressed very slowly, and due to anti-Soviet agitation, cases of peasants leaving the collective farms began. It was mentioned that there were many people in the district with “hostile elements from a social class perspective,” and they had already begun to form groups to fight against the authorities¹⁷⁸.

Although there were several crimes occurring in the villages, militia workers refused to go there. The county party committee was forced to compel the militia to go to the villages. Despite the fact that the District Party Committee organized two collective farms, it failed to become an authority for local organizations and the leadership in Chișinău: visitors from Chișinău didn’t even visit the District Party Committee¹⁷⁹. To somewhat vary the lives of the peasants during planting and harvesting, amateur artist circles were sent to the fields. However, progress was slow because there was a shortage of agricultural machinery and parts for their repair¹⁸⁰.

By March 1941, the food supply situation in Comrat worsened. Bakeries in the city broke down, and bread and bakery products had to be brought in from other localities or cooperative consumer stores (by May 1, there were 5 such stores in Comrat, and 19 in the district)¹⁸¹.

The situation worsened due to outbreaks of various infectious diseases, which began as early as the first months of 1941. Despite the fact that outbreaks of epidemics were discussed at party events, the sick were not brought to the district hospital, and they became sources of infection. By May 1941, the situation worsened even further: an epidemic of measles started in Dezghinge village, causing a wave of deaths¹⁸².

At the last meeting of the Comrat County Party Committee, held on June 22, 1941, a scandal erupted in the county leadership: the head of the Highway Department, Vasiliev, refused to deal with mobilizing transportation and those conscripted into the army, even though he was tasked with achieving this goal, stating that he was busy with his main functions. He was immediately dismissed, expelled from the party, and held criminally responsible¹⁸³.

Therefore, it must be concluded that in the activities of the Comrat District Party Committee in 1940-1941, there were both evident success and catastrophic failures. Among the success, we can include well-organized political

¹⁷⁸ *Ibidem*, D.3. F.42.

¹⁷⁹ *Ibidem*, D.3. F.33.

¹⁸⁰ *Ibidem*, D.3. F.39-40.

¹⁸¹ *Ibidem*, D.3. F.35; D.6. F.60.

¹⁸² *Ibidem*, D.3. F.29; D.6. F.65.

¹⁸³ *Ibidem*, D.12. F.16.

campaigns and work with the population during preparations for the elections to the Supreme Soviet, or the subscription to the state loan, as well as the opening of schools and hospitals. However, the worst was the organization of bread supply to the state, as the authorities faced resistance from a part of the population, especially wealthy peasants.

The most serious situation arose in the field of public service and trade, which the party leadership, despite harsh criticism from the communists, paid much less attention to, leading to increased dissatisfaction among the population and even comparisons with the Romanian times, which were extremely unfavorable for party structures.

Angheli and Marunevici made every effort to avoid mentioning any word (!) about the thousands of acts of anti-Soviet resistance in the territory of present-day Gagauzia both in 1940-1941 (some of which were presented at the round table held in Comrat on March 21, 2024) and after 1944. It is worth noting that over 4000 residents of the localities of Ceadâr-Lunga, Baurci, and Congaz, who deserted from the ranks of the Soviet army, found out that they would be sent to the front lines and to work in industrial enterprises in Ukraine¹⁸⁴. In Comrat county alone in 1944, 1516 deserters and an additional 4551 draft dodgers were detected, who had fled home from the recruitment points into the Soviet army¹⁸⁵.

In their accounts of famine and political repression, both quoted authors neglected multiple acts of anti-Soviet agitation and praise for the Romanian administration. However, such incidents did occur. Examples of villages where these acts took place include Tatar-Copceac, Beșghioz, Cazaclia, and others¹⁸⁶. It is evident that when respected scholars among the Gagauz people, such as M. Marunevici and F. Angheli, intended to conceal the anti-Soviet sentiments of a portion of the Gagauz population from their own people, they did so not during the communist period, but in the 2000s, when this truth could have already been revealed. As a result of the scientific negligence of these scholars, who were afraid to tell the truth about the real past of the southern districts of Moldova, misleading myths about our Soviet past have emerged.

It must be mentioned that these pseudo-historical “concepts” are not subject to any criticism, and their authors often do not provide correct historical references to the pages of historical documents, where, when, and how they were edited. They present them in a free form, sometimes bringing some quotes from the works of various authors. Even then, they often do not provide concrete sources. This *modus operandi* makes it easier to lie and manipulate the entire population.

¹⁸⁴ Șevcenco R. *Rezistența anticomunistă în RSS Moldovenească*. Chișinău: Cartdidact, 2022, p.18-19.

¹⁸⁵ *Ibidem*, p.31.

¹⁸⁶ *Ibidem*, p.43.

We cannot but mention in this context that such frivolous and unscientific attitude towards historical sources is encountered by some Gagauz researchers not for the first time and has a rather serious foundation. For example, the works of F. Angheli, “Short History of the Gagauzes” or “Pages from the History of the Ottoman Empire”, where, among other things, fragments of Gagauz history are encountered, practically do not contain correct sources, but only a list of used literature. It is not known whether these facts are documented in these works or not, or if Angheli simply reinterpreted historical documents in favor of his version. This issue remains open and seriously undermines the quality of his research.

In the light of the facts exposed above, it is not surprising that a good part of the Gagauz population, becoming a victim of this large-scale and long-lasting propaganda, has a better attitude towards the USSR and the Russian Empire, than towards Moldova, towards of Russians - better than towards their own people, not to mention Moldovans, Ukrainians, Bulgarians, Jews and other peoples of Moldova (!!!). According to M. Guboglo’s data, about 30% of Gagauzians called their homeland the former USSR, and only 16.1% - Moldova, where they lived and still live. According to the data of the same M. Guboglo, 64% of Gagauzians trusted their own people, and 67.5% trusted the Russians¹⁸⁷.

Based on what was said above, and appreciating this situation as catastrophic, we believe that the main goal of the state policy in the UTA Gagauz Yeri region must be the planned, well thought out and consistent debunking of these historical myths, their destruction in the brains and the hearts of the Gagauz population of Moldova, and the argumentation of the thesis, such as that the inhabitants of the region are, first of all, the inhabitants of Moldova, and not of Russia or other countries. The state has a whole arsenal to carry out these measures. You just need to initiate the respective process. Those who will realize it, are obliged to be guided by the words of Cardinal A.J. Richelieu: „I had no other enemies, except the enemies of the state. Everything I did was done only for the glory and majesty of my Fatherland” (December 3, 1642).

Information about the author:

Name, first name: Ruslan Șevcenco

Scientific title: PhD in History

Institutional Affiliation: Efficient Policy Institute

ORCID: 0000-0001-5203-7858

E-mail: rsevenco@gmail.com

¹⁸⁷ Губогло М.Н. *Русский язык в этнополитической истории гагаузов (вторая половина XX века)*. М., 2004, сс.11, 26.

POPULAȚIA GĂGĂUZĂ ÎN CADRUL ȚINUTULUI DUNĂREA DE JOS

Sergiu CORNEA

Summary: The Gagauz population within the Lower Danube region.

In accordance with the provisions of the Administrative Law of August 14, 1938, the existing counties were grouped into 10 lands. The lands were territorial constituencies with a legal personality and were administered by royal residents, who were assigned domains: administrative, economic, social, and cultural. The „Lower Danube” Land included the Bessarabian counties of Cahul and Ismail, where the Gagauz population also lived.

The situation of the Gagauz population within the „Lower Danube” County and the attitude of the Romanian administrative authorities towards the Gagauz minority in the Land are examined, including the actions taken by the authorities to revive the national and cultural identity of the Gagauz from the „Lower Danube” County localities.

Keywords: „Lower Danube” Land, Bessarabia, Gagauz ethnic minority.

Cuvinte-cheie: Ținutul „Dunărea de Jos”, Basarabia, minoritatea etnică găgăuză.

După lovitura de stat din 10 februarie 1938, în România a fost instaurat regimul autorității monarhice, care s-a materializat prin introducerea stării de asediu și a cenzurii, interzicerea activității partidelor politice, persecutarea și arestarea activiștilor politici. Analizând regimul constituțional instaurat, profesorul Erast D. Tarangul nota: „Numai un executiv tare și numai o administrație bine organizată și ferită de orice tendințe de politicianizare poate să corespundă noilor atribuțiuni ale Statului modern”. Noua organizare de Stat a României realiza acest regim autoritar, prin: 1) întărirea situației juridice a șefului Statului; 2) desființarea responsabilității politice a miniștrilor și 3) crearea partidului unic¹⁸⁸.

În scopul consolidării pozițiilor și amplificării controlului discreționar al monarhului asupra autorităților administrative, a fost adoptată o nouă lege ad-

¹⁸⁸ Tarangul, Erast D. Problema formei de stat în Constituțiunea Regele Carol al II-lea. În : *Revista de drept public*, nr. 1, 1939, p. 87.

ministrativă, acreditându-se, astfel, ideea că eliminarea imixtiunii elementului politic din administrație, promovarea valorilor și legalității, rezolvarea promptă și corectă a solicitărilor cetățenilor puteau fi realizate doar prin implementarea unei noi și autentice reforme administrative¹⁸⁹.

Potrivit dispozițiilor noii legi administrative, din 14 august 1938, județele au fost grupate în 10 ținuturi. Ținuturile erau circumscripții teritoriale, cu personalitate juridică, și erau administrate de rezidenți regali, cărora le-au fost atribuite competențe în domeniile: administrativ, economic, social, cultural. Ministerele aveau servicii exteriorizate, care funcționau pe lângă rezidentul regal, excepție făcând justiția, armata, afacerile externe, regiile publice autonome, instituțiile de învățământ superior și administrațiile comerciale¹⁹⁰. Ținuturile create înglobau județe aflate în provincii istorice diferite. Ținutul „Dunărea de Jos” includea zece județe: opt județe din Vechiul Regat (Brăila, Covurlui, Fălciu, Putna, Râmnicu-Sărat, Tecuci, Tulcea, Tutova) și două din Basarabia (Cahul și Ismail). Centrul administrativ al ținutului era la Galați, unde se afla și sediul rezidentului regal al ținutului. Cele zece județe includeau 45 de plase, 2 municipii, 8 comune urbane de reședință, 14 comune urbane nereședință, 10 comune suburbane și 699 de comune rurale¹⁹¹. Ca mărime, ținutul „Dunărea de Jos” era al doilea din România, cu o suprafață totală de 37 958 km², și al patrulea după numărul populației - 2 040 000 locuitori (după datele recensământului din 1930)¹⁹².

Ținutul, ca entitate administrativă, în modul în care a fost conceput și a funcționat, nu a reprezentat un mecanism de soluționare eficientă a problemelor existente în provinciile românești. O depoziție elocventă în acest sens reprezintă raportul colonelului I. Stănculescu, prefectul județului Râmnicu-Sărat, înaintat Ministrului de Interne la 31 ianuarie 1940 referitor la rezultatele obținute în cadrul administrației respectivului județ, după aproape un an și jumătate de aplicare a legii administrative din 14 August 1938, în care menționa că „centralismul ținutal, substituit centralismului de Stat, împiedecă și paralizează activitatea prefectilor, în toate compartimentele administrației locale”. Pentru ameliorarea situației create, prefectul I. Stănculescu propunea „să se redea Județului personalitatea juridică, adică toate drepturile și obligațiunile din trecut,

¹⁸⁹ Scurtu, I. *Reorganizarea administrativ-teritorială – expresie a crizei economice și politice din România* (2011). Disponibil la: <http://www.ioanscurtu.ro/reorganizarea-administrativ-teritoriala-expresie-a-crizei-economice-si-politice-din-romania/> (accesat la 15.03.2024)

¹⁹⁰ Serviciul Județean Galați al Arhivelor Naționale (În continuare: SJAN Galați), fond Rezidența Regală a Ținutului „Dunărea de Jos”, dosarul nr. 1/1938, f. 1 și urm.

¹⁹¹ SJAN Galați, Fond Rezidența regală a Ținutului Dunărea de Jos, dosarul nr. 88/1940, f. 14.

¹⁹² Negru, Leontin *Contribuții la cunoașterea stării de spirit și a activității politice a populației ținutului Dunărea de Jos în anul 1939*, p. 233. Disponibil la: http://diam.uab.ro/istorie.uab.ro/publicatii/colectia_bcss/bcss_7/28_negru.pdf (accesat la 17.03.2024).

iar, prin aplicarea unei reale descentralizări, să i se garanteze o largă autonomie administrativă, fără de care, progresul administrației locale devine iluzoriu¹⁹³. Este de reținut faptul că ținutul ca unitate administrativă nu a rezistat în timp, fiind desființat prin Decretul-lege din 21 Septembrie 1940¹⁹⁴.

Una din problemele importante care trebuiau rezolvate de Statul român întregit era integrarea armonioasă a minorităților etnice în societatea românească. Comparativ cu alte state europene, cum ar fi Polonia sau Cehoslovacia, proporția mare a cetățenilor aparținând minorităților naționale nu prezenta pentru România un factor important de instabilitate politică și niciun fel de amenințare serioasă pentru integritatea teritorială a țării. Cei peste 5 milioane de cetățeni minoritari erau divizați în grupe relativ mici (sub 5% din populație), cu excepția maghiarilor, care, cu aproape 8% din populație, nu treceau totuși de „pragul psihologic” de 10 %. Populația maghiară locuia compact în ținutul secuiesc, adică în acea parte a Transilvaniei care se găsea la distanță maximă de frontiera româno-maghiară¹⁹⁵.

Pentru reprezentanții unor minorități etnice, printre care erau și găgăuzii, cu un nivel de alfabetizare foarte scăzut și orientați – ca urmare a politicii rusești promovate în regiune – ostentativ spre civilizația rusă, adaptarea și acceptarea noilor realități s-a dovedit a fi dificilă.

Referitor la populația minoritară găgăuză din cadrul statului român menționez că găgăuzii constituiau 0,6 % din populația țării și erau amplasați preponderent în Basarabia (3,4% din totalul populației) și într-un număr relativ mic în Dobrogea (0,9 % din populația provinciei). În celelalte provincii românești populația de origine găgăuză era într-un număr nesemnificativ¹⁹⁶.

Numărul găgăuzilor stabiliți în România a fost concretizat în cadrul Recensământului din anul 1930. Anterior, numărul găgăuzilor era greu de stabilit, fiindcă ei, după cum constata Șt. Georgescu într-un articol publicat în anul 1913, „se dau drept greci sau bulgari și numai arareori spun că sunt găgăuzi”¹⁹⁷.

Numărul găgăuzilor din județul Ismail, potrivit datelor Recensământului din 29 decembrie 1930, era de 15.591, ceea ce reprezenta 6,9% din totalul populației județului, ponderea lor constituia 0,5% din populația urbană și 10,1% din mediul rural. În județul Cahul locuiau 35.299 de găgăuzi, ponderea din totalul populației fiind 17,9%. În mediul urban locuiau doar 5 persoane, iar în

¹⁹³ SJAN Galați, Fond Rezidența regală a Ținutului Dunărea de Jos, dosarul nr. 153/1938-1939, ff.147-148.

¹⁹⁴ Tarangul, Erast D. *Tratat de drept administrativ român*. Cernăuți: Tipografia Glasul Bucovinei, 1944, p. 180.

¹⁹⁵ Bălan, Marius Considerații privind evoluția regimului minorităților naționale în România. În : *Dreptul românesc la 100 de ani de la Marea Unire. Dimensiuni și tendințe*. București, 1918, p. 262.

¹⁹⁶ *Enciclopedia României*. Vol. I. București, 1938, p. 151.

¹⁹⁷ Georgescu Șt. Gagauzii si originea lor. În: *Viața Românească*, An. 8, Nr. 6, 1913, p. 377.

mediul rural – 35.294, ceea ce constituia 19,7% din numărul total al locuitorilor județului Cahul¹⁹⁸. La patru ani după recensământul din 1930, în cele două județe basarabene ale ținutului „Dunărea de Jos” locuiau 56.456 de găgăuzi, în județul Ismail – 20.583, iar în județul Cahul – 35.873 persoane, astfel, sporul natural al populației fiind de 574 și, respectiv, 4.992 de persoane¹⁹⁹.

Autoritățile centrale acordau o atenție deosebită integrării în societatea românească a tuturor minorităților naționale, care au intrat în componența României după 1918. Cum școala era considerată drept cea mai rapidă metodă prin care se pot integra, s-au deschis școli cu predare în limba română în majoritatea localităților din Basarabia, inclusiv în localitățile găgăuze²⁰⁰.

În raportul Rezydentului regal al ținutului „Dunărea de jos” Constantin C. Giurescu din 9 septembrie 1939, adresat Președintelui Consiliului de Miniștri Armand Călinecu, se menționa că populația găgăuză din România, în genere, și din ținutul „Dunărea de jos”, în special, merită atenția oficialităților române, deoarece „ea reprezintă un procent de 0,6 din populația întregii țări; iar județele din cuprinsul ținutului „Dunărea de jos” procentul găgăuzilor e de 18,7 în județul Cahul (43.229 suflete) și 18,4 în județul Ismail (23.017 suflete)”²⁰¹. Este necesar de menționat că în anul 1938 numărul populației găgăuze din județul Cahul era de 43.442, dintre care 43.324 locuiau în mediul rural și 118 în mediul urban – orașul Cahul²⁰², iar numărul populației găgăuze din județul Ismail era de 22.919²⁰³. În același an, populația română din județele basarabene ale Ținutului Dunărea de Jos avea o pondere de 51,2% în Cahul și 31,9 în Ismail²⁰⁴.

Constantin C. Giurescu considera că statul trebuia să se preocupe de populația minoritară găgăuză din perspectiva dimensiunii demografice a politicii de stat. Se știe, menționa Constantin C. Giurescu, că găgăuzii sunt urmașii unor vechi năvălitori de origine turcă, Uzii, care erau un trib fruntaș între Pecenegi și care au avut un rol politic în cuprinsul țării noastre în veacul al X-lea. Problema care se prefigura era descrisă în felul următor: „actualii găgăuzi, deși vorbesc vechea limbă turcă, cu unele influențe slave și române, sunt creștini și, conlocuind cu coloniștii bulgari atât în Sudul Dobrogei, cât și în Bugeacul Basarabiei, în urma unei susținute propagande bulgare, au început să se considere că fac parte din masa bulgară. Pericolul acesta, care ar face să se majoreze populația

¹⁹⁸ *Recensământul general al populației din 1930*. Vol. II: Neam, Limbă Maternă, Religie. Partea 1: Neam, Limbă Maternă. București: Editura Institutului Central de Statistică, 1938, pp. 100, 264.

¹⁹⁹ Bercu, O. *Evoluția social-politică a populației găgăuze, de la mijlocul secolului al XIX-lea și până la sfârșitul secolului al XX-lea*. Galați: Editura Muzeului de Istorie Galați, 2016, p. 33.

²⁰⁰ Bejan, Ștefan. Găgăuzii și românii. Aspecte din viața culturală și socială a găgăuzilor în perioada interbelică. În: *Limba Română*, 2022, nr. 5-6 (271-272), p. 225.

²⁰¹ SJAN Galați, Fond Rezența regală a Ținutului Dunărea de Jos, dosarul nr. 9/1939, f. 102.

²⁰² SJAN Galați, Fond Inspectoratul General de Poliție Galați, dosarul nr. 4/1938, f. 29.

²⁰³ *Ibidem*, f. 26.

²⁰⁴ *Anuarul statistic al României 1939 și 1940*. București: Imprimeria Națională, 1940, pp. 61-62.

minoritară bulgară, trebuie înlăturat, pentru a nu se spori procentul acestei minorități, și așa prea ridicat (2%)”²⁰⁵.

Pentru a soluționa această inconveniență, Rezydentul Regal al ținutului „Dunărea de jos” Constantin C. Giurescu considera necesar de a contribui la trezirea în populația minoritară găgăuză a sentimentului „adevărata ei origini, turcești, pentru a face din găgăuzi cetățeni loiali Statului Român și fără aspirații naționale, așa cum este populația minoritară turcă”²⁰⁶.

În scopul realizării acestui deziderat, Rezidența Regală a ținutului „Dunărea de jos” a inițiat un parteneriat cu Legația Turciei, care a adus în principalele sate găgăuzești din cuprinsul Ținutului învățători turci, la plata salariilor cărora a contribuit și Statul Român cu 1400 lei lunar, Legația Turcă oferindu-le 2000 lei lunar²⁰⁷. Cu concursul Legației Turciei, au fost trimiși în anul 1937 mai mulți tineri găgăuzi să studieze în Turcia un timp de 6-12 luni, pentru a se reîntoarce în calitate de învățători în satele lor de baștină.

Astfel, datorită eforturilor comune întreprinse de autoritățile române și cele turce, pentru prima dată în istoria lor, găgăuzii au avut posibilitatea să studieze într-o limbă foarte apropiată de limba vorbită de ei, găgăuza neavând propriul alfabet și norme gramaticale²⁰⁸. Potrivit opiniei lui Charles King, în anii treizeci ai secolului XX, atunci când Basarabia făcea parte din România, a avut loc o scurtă perioadă de renaștere a găgăuzilor, când statutul lor s-a îmbunătățit²⁰⁹.

Rezydentul Regal mai informa pe Președintele Consiliului de Miniștri referitor la „interesul purtat de statul Turc acestei populații”, amintind că „în cursul anului trecut, ambasadorul Turciei, însoțit de un ofițer de la marele Stat Major, a vizitat comunele găgăuze ale ținutului „Dunărea de Jos”²¹⁰.

În același timp, Rezydentul Regal recunoștea că „măsurile luate până acum nu au fost suficiente”, constatând că populația nu a dat prea mare atenție cursurilor de limba și istoria Turciei făcute de învățătorii care au studiat în Turcia. Trezirea conștiinței originii lor, în opinia sa, „merge încă destul de greu”²¹¹.

Pentru a se putea acționa „cu mai mare eficacitate”, Rezydentul Regal al ținutului „Dunărea de jos” Constantin C. Giurescu considera necesar de a fi întreprinse următoarele măsuri:

²⁰⁵ SJAN Galați, Fond Rezidența regală a Ținutului Dunărea de Jos, dosarul nr. 9/1939, f. 102.

²⁰⁶ *Ibidem*, f. 102.

²⁰⁷ *Ibidem*, ff. 102-103.

²⁰⁸ Bejan, Ștefan. Găgăuzii și românii. Aspecte din viața culturală și socială a găgăuzilor în perioada interbelică. În: *Limba Română*, 2022, nr. 5-6 (271-272), pp. 229-230.

²⁰⁹ King, Charles. Minorities policy in the post-Soviet republics: The case of the Gagauzi. In: *Ethnic and Racial Studies*, Volume 20, Issue 4, 1997, p. 742.

²¹⁰ SJAN Galați, Fond Rezidența regală a Ținutului Dunărea de Jos, dosarul nr. 9/1939, f. 103.

²¹¹ *Ibidem*.

„1. Să se numească, în satele locuite de ei, învățători găgăuzi. Pot fi utilizați o parte din învățătorii existenți, dar care, deși sunt de această origine, funcționează azi în satele în care nu există asemenea populație. E necesar ca în aceste școli să se predea, pe lângă cursurile obișnuite, și limba turcă, în vederea cărui scop trebuiesc întocmite manualele necesare.

2. Să se numească preoți de origine găgăuză sau română în toate satele în care locuiesc Găgăuzi și unde astăzi funcționează preoți Ruși sau Bulgari.

3. Să se trimită echipe speciale, eventual ale Serviciului Social, formate, dacă se poate, din intelectuali de origine găgăuză, care să împrăștie printre acești minoritari punctul nostru de vedere.

4. Să se facă apel la Legația Turcă pentru ca să avizeze eventual și la alte măsuri pe lângă cele de până acum.

5. Să se împrăștie broșuri de propagandă, întocmite de intelectuali de origine etnică găgăuză”²¹².

Unele din aceste măsuri preconizate, potrivit opiniei Rezydentului Regal, puteau fi aplicate de ținutul „Dunărea de jos” în baza delegației de atribuții. Având în vedere că atribuțiile administrației ținutale erau limitate la soluționarea problemelor de interes regional și, mai ales, că măsurile respective trebuiau să fie extinse la nivelul întregii țări, Președintele Consiliului de Miniștri Armand Călinescu era rugat „să binevoiască a dispune ca Ministerele avizate să aducă la îndeplinire hotărârile de mai sus”²¹³.

În cadrul negocierilor premergătoare încheierii pactului Molotov-Ribbentrop, partea sovietică a revendicat, pe lângă alte teritorii, și Basarabia. Urmare a acceptării de partea germană a pretențiilor formulate de sovietici, propaganda sovietică realizată prin filiera cominternistă în județele Cahul și Ismail a căpătat amploare. Prin intermediul Secției româno-basarabene a Cominternului din Odessa, care a reprezentat principala legătură dintre Kremlin și comuniștii din Basarabia, au fost aduse în România manifeste și diverse lucrări de propagandă comunistă. Serviciile competente avertizaseră, încă din iulie 1939, asupra acțiunilor întreprinse de Comintern privind consolidarea Partidului Comunist din România, în vederea unor eventuale acțiuni, cu scopul de a pregăti din punct de vedere psihologic și ideologic populația basarabeană, mai ales minoritățile etnice, pentru reanexarea de către URSS a provinciei. Misiunea era una facilă, deoarece structurile partidului comunist erau dominate numeric de reprezentanții minorităților etnice, în Basarabia existând puțini sau aproape deloc români înscriși în acest partid. Organizația comunistă din România a înrolat în rândurile sale un număr mare de persoane provenite din rândurile minorităților naționale, atât etnici evrei, cât și iredentiștii statelor limitrofe,

²¹² *Ibidem*

²¹³ *Ibidem*

nemulțumiți de faptul că au fost incluși în statul român. Unii dintre aceștia, cu precădere din păturile sărace ale populației, fiind nemulțumiți de condiția lor socială, erau simpatizanți sinceri ai ideologiei comuniste²¹⁴.

Începând cu toamna anului 1939 și, mai ales, în vara anului 1940, structurile comuniste din România reactualizează lozincă autodeterminării minorităților naționale până la ieșirea din componența statului român, fiind recomandată de a se aplica în provinciile „cucerite” de România „imperialistă”: Basarabia, Bucovina, Dobrogea, Transilvania și Banatul.

Dintre minoritățile vizate de serviciile sovietice pentru a fi folosite în scopul destabilizării situației din zona Dunării inferioare erau vizați rușii, ucrainenii, germanii, bulgarii și evreii, dar nu toate aceste minorități etnice s-au raliat pozițiilor Moscovei²¹⁵.

Populația găgăuză a fost mai puțin afectată de propaganda comunistă. După cum rezultă din Buletinul informativ al Legiunii de Jandarmi Ismail pentru luna Iunie 1940, în mediul rural nu au fost niciun fel de manifestări sau acțiuni suspecte din partea minorităților etnice din județul Ismail. Referitor la minoritatea găgăuză se relatează următoarele: „Liniștiți și nu am constatat acte suspecte în rândurile lor în cursul lunii”²¹⁶.

În concluzie, putem constata că autoritățile administrative ale ținutului „Dunărea de Jos” au elaborat și întreprins acțiuni concrete privind facilitarea procesului de redobândire a identității naționale de către populația găgăuză a ținutului, inclusiv prin alfabetizare și promovarea limbii și a valorilor culturale și spirituale găgăuze.

Bibliografie:

I. Fonduri arhivistice:

1. Arhiva Municipală Ismail, Fondul 311, Inventarul 1, dosarul 45.
2. Serviciul Județean Galați al Arhivelor Naționale, fond Rezidența Regală a ținutului „Dunărea de Jos”, dosarele: nr. 1/1938, nr. 153/1938-1939, nr. 9/1939, nr. 88/1940.
3. Serviciul Județean Galați al Arhivelor Naționale, Fond Inspectoratul General de Poliție Galați, dosarul nr. 4/1938.

II. Monografii și articole:

1. *Anuarul statistic al României 1939 și 1940*. București: Imprimeria Națională, 1940.
2. Bălan, Marius. Considerații privind evoluția regimului minorităților naționale în România. În: *Dreptul românesc la 100 de ani de la Marea Unire. Dimensiuni și tendințe*. București: Universul Juridic, 1918.

²¹⁴ Negru, Leontin. Identități etnice la Dunărea de Jos și ultimatumul sovietic (23 august 1939–28 iunie 1940). În: *Analele Universității Dunărea de Jos din Galați*. Seria Istorie, 2005, Vol. 04, pp. 269-270.

²¹⁵ *Ibidem*, p. 270.

²¹⁶ Arhiva Municipală Ismail, Fondul 311, Inventarul 1, dosarul 45, f. 96.

3. Bejan, Ștefan Găgăuzii și românii. Aspecte din viața culturală și socială a găgăuzilor în perioada interbelică. În : *Limba Română* , 2022, nr. 5-6 (271-272), pp. 224-235.

4. Bercu, Oleg *Evoluția social-politică a populației găgăuze, de la mijlocul secolului al XIX-lea și până la sfârșitul secolului al XX-lea*. Galați: Editura Muzeului de Istorie Galați, 2016.

5. *Enciclopedia României*. Vol. I. București: Imprimeria Națională, 1938.

6. Georgescu Șt. Gagauzii si originea lor. În : *Viața Românească*, An. 8, Nr. 6, 1913, pp. 366-376.

7. King, Charles. Minorities policy in the post-Soviet republics: The case of the Gagauzi. In: *Ethnic and Racial Studies*, 1997, Volume 20, Issue 4, pp. 738-756.

8. Negru Leontin. Identități etnice la Dunărea de Jos și ultimatumul sovietic (23 august 1939–28 iunie 1940). În: *Analele Universității Dunărea de Jos din Galați*. Seria Istorie, 2005, Vol. 04, pp. 267-276.

9. Negru, Leontin. *Contribuții la cunoașterea stării de spirit și a activității politice a populației ținutului Dunărea de Jos în anul 1939*, p. 233. Disponibil la: http://diam.uab.ro/istorie.uab.ro/publicatii/colectia_bcsc/bcsc_7/28_negru.pdf (accesat la 17.03.2024).

10. *Recensământul general al populației din 1930. Vol. II: Neam, Limbă Maternă, Religie. Partea 1: Neam, Limbă Maternă*. București: Editura Institutului Central de Statistică, 1938, pp. 100, 264.

11. Scurtu, Ioan. *Reorganizarea administrativ-teritorială – expresie a crizei economice și politice din România* (2011). Disponibil la: <http://www.ioanscurtu.ro/reorganizarea-administrativ-teritoriala-expresie-a-crisiei-economice-si-politice-din-romania/> (accesat la 15.03.2024)

12. Tarangul, Erast D. Problema formei de stat în Constituțiunea Regele Carol al II-lea. În : *Revista de drept public*, nr. 1, 1939, pp. 74-100.

13. Tarangul, Erast D. *Tratat de drept administrativ român*. Cernăuți: Tipografia Glasul Bucovinei, 1944.

Informații despre autor

Numele, prenumele: Sergiu Cornea

Gradul științific, titlul didactic: doctor habilitat, conferențiar universitar,

Afilierea instituțională: Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, România

ORCID: 0000-0002-0888-5902

E-mail: s_cornea@yahoo.com

THE GAGAUZ POPULATION WITHIN THE LOWER DANUBE REGION

Sergiu CORNEA

Summary: The Gagauz population within the Lower Danube region.

According to the Administrative Law of August 14, 1938, the existing counties were grouped into 10 lands. These lands were territorial constituencies with legal personalities and were administered by royal residents, who were assigned various domains: administrative, economic, social, and cultural. The “Lower Danube” Land included the Bessarabian counties of Cahul and Ismail, where the Gagauz population also resided. This text examines the situation of the Gagauz population within the “Lower Danube” County and the attitude of the Romanian administrative authorities towards the Gagauz minority in the Land, including actions taken to revive the national and cultural identity of the Gagauz in the localities of the “Lower Danube” County.

Keywords: “Lower Danube” Land, Bessarabia, Gagauz ethnic minority.

Cuvinte-cheie: Ținutul „Dunărea de Jos”, Basarabia, minoritatea etnică găgăuză.

After the coup d’état on February 10, 1938, Romania established a regime of monarchical authority, which was characterized by the imposition of martial law and censorship, the prohibition of political party activities, and the persecution and arrest of political activists. Analyzing the established constitutional regime, Professor Erast D. Tarangul noted: “only a strong executive and only an administration well-organized and free from any tendencies of politicization can correspond to the new attributions of the modern State.” The new State organization of Romania realized this authoritarian regime by: 1. strengthening the legal position of the head of State; 2. abolishing the political responsibility of ministers; and 3. Creating a single party²¹⁷.

In order to consolidate positions and increase the monarch’s discretionary control over administrative authorities, a new administrative law was adopted,

²¹⁷ Tarangul Erast D. *Problema formei de stat în Constituțiunea Regele Carol al II-lea*. Revista de drept public, nr. 1, 1939, p. 87.

accrediting the idea that the elimination of political interference from administration, the promotion of values and legality, and the prompt and correct resolution of citizens' requests could only be achieved through the implementation of a new and authentic administrative reform²¹⁸.

According to the provisions of the new administrative law of August 14, 1938, the counties were grouped into 10 lands. These lands were territorial constituencies with legal personalities and were administered by royal residents, who were assigned competencies in various domains: administrative, economic, social, and cultural²¹⁹. Ministries had externalized services that operated alongside the royal resident, with exceptions being the judiciary, the army, foreign affairs, autonomous public authorities, institutions of higher education, and commercial administrations. The lands created encompassed counties located in different historical provinces. The "Lower Danube" Land included ten counties: eight from the Old Kingdom (Brăila, Covurlui, Fălciu, Putna, Râmnicu-Sărat, Tecuci, Tulcea, Tutova) and two from Bessarabia (Cahul and Ismail). The administrative center of the land was in Galați, where the royal resident's headquarters were also located. The ten counties comprised 45 administrative divisions, 2 municipalities, 8 urban communes with residence status, 14 urban communes without residence status, 10 suburban communes, and 699 rural communes²²⁰. In terms of size, the "Lower Danube" Land was the second largest in Romania, with a total area of 37,958 km², and the fourth largest by population - 2,040,000 inhabitants (according to the 1930 census data)²²¹.

The Land, as an administrative entity, in the way it was conceived and functioned, did not represent an efficient mechanism for solving the existing problems in the Romanian provinces. An eloquent deposition in this regard is the report of Colonel I. Stănculescu, the prefect of Râmnicu – Sărat County, submitted to the Minister of the Interior on January 31, 1940, regarding the results obtained in the administration of the county after almost a year and a half of applying the administrative law of August 14, 1938. He mentioned that "the land centralism, substituted for state centralism, hinders and paralyzes the activity of prefects in all compartments of local administration." To improve the situation, Prefect I. Stănculescu proposed "to restore the legal personality of

²¹⁸ Scurtu I. *Reorganizarea administrativ-teritorială – expresie a crizei economice și politice din România* (2011). Disponibil la: <http://www.ioanscurtu.ro/reorganizarea-administrativ-teritoriala-expresie-a-crisiei-economice-si-politice-din-romania/> (accesat la 15.03.2024)

²¹⁹ Serviciul Județean Galați al Arhivelor Naționale (În continuare: SJAN Galați), fond Rezidența Regală a Ținutului „Dunărea de Jos”, dosarul nr. 1/1938, f. 1 și urm.

²²⁰ SJAN Galați, Fond Rezidența regală a Ținutului Dunărea de Jos, dosarul nr. 88/1940, f. 14.

²²¹ Negru Leontin *Contribuții la cunoașterea stării de spirit și a activității politice a populației ținutului Dunărea de Jos în anul 1939*, p. 233. Disponibil la: http://diam.uab.ro/istorie.uab.ro/publicatii/colectia_bcsc/bcsc_7/28_negru.pdf (accesat la 17.03.2024).

the County, that is, all the rights and obligations from the past, and, by applying real decentralization, to guarantee it broad administrative autonomy, without which, the progress of local administration becomes illusory.” It is noteworthy that the Land as an administrative unit did not withstand the test of time, being abolished by Decree-Law on September 21, 1940.

The “Lower Danube” Land, as an administrative entity, in the way it was conceived and operated, did not represent an efficient mechanism for solving the existing problems in the Romanian provinces. An eloquent testimony to this is the report of Colonel I. Stănculescu, the prefect of Râmnicu – Sărat County, submitted to the Minister of the Interior on January 31, 1940, regarding the results obtained in the administration of the respective county after almost a year and a half of applying the administrative law of August 14, 1938. He mentioned that “land centralism, substituted for state centralism, hinders and paralyzes the activity of prefects in all compartments of local administration.” To improve the situation, Prefect I. Stănculescu proposed “to restore the County’s legal personality, that is, all the rights and obligations from the past, and, by applying a real decentralization, to guarantee it broad administrative autonomy, without which, the progress of local administration becomes illusory”²²². It is noteworthy that the Land as an administrative unit did not withstand the test of time, being abolished by Decree-Law on September 21, 1940²²³.

One of the important issues that needed to be addressed by the unified Romanian state was the harmonious integration of ethnic minorities into Romanian society. Compared to other European states such as Poland or Czechoslovakia, the large proportion of citizens belonging to national minorities did not represent a significant factor of political instability for Romania, nor did it pose any serious threat to the country’s territorial integrity. The over 5 million minority citizens were divided into relatively small groups (under 5% of the population), with the exception of the Hungarians, who, at almost 8% of the population, still did not exceed the “psychological threshold” of 10%. The Hungarian population lived compactly in the Szekler Land, that is, in that part of Transylvania which was furthest from the Romanian-Hungarian border²²⁴.

For representatives of certain ethnic minorities, including the Gagauz people, with very low literacy rates and influenced by the Russian policy promoted in the region, ostentatiously towards Russian civilization, adapting to and accepting the new realities proved to be difficult.

²²² SĀN Galați, Fond Rezidența regală a Ținutului Dunărea de Jos, dosarul nr. 153/1938-1939, ff.147-148.

²²³ Tarangul Erast D. *Tratat de drept administrativ român*. Cernăuți: Tipografia Glasul Bucovinei, 1944, p. 180.

²²⁴ Bălan Marius *Considerații privind evoluția regimului minorităților naționale în România*. Dreptul românesc la 100 de ani de la Marea Unire. Dimensiuni și tendințe. București, 1918, p. 262.

Regarding the Gagauz minority population within the Romanian state, it is worth mentioning that the Gagauz people constituted 0.6% of the country's population, predominantly located in Bessarabia (3.4% of the total population) and in relatively small numbers in Dobrogea (0.9% of the province's population). In the other Romanian provinces, the population of Gagauz origin was insignificant²²⁵.

The number of Gagauz people settled in Romania was determined during the Census of 1930. Previously, the number of Gagauz people was difficult to establish because, as noted by Șt. Georgescu in an article published in 1913, "they claim to be Greeks or Bulgarians and only rarely admit that they are Gagauz"²²⁶.

The number of Gagauz people in Ismail County, according to the data from the Census of December 29, 1930, was 15,591, representing 6.9% of the total population of the county. Their proportion constituted 0.5% of the urban population and 10.1% of the rural population. In Cahul County, there were 35,299 Gagauz people, accounting for 17.9% of the total population. Only 5 people lived in urban areas, while 35,294 resided in rural areas, representing 19.7% of the total population of Cahul County²²⁷.

Four years after the 1930 census, in the two Bessarabian counties of the "Lower Danube" Land, there were 56,456 Gagauz people, with 20,583 in Ismail County and 35,873 in Cahul County. Therefore, the natural population increase was 574 and 4,992 persons, respectively²²⁸.

The central authorities paid special attention to the integration of all national minorities into Romanian society, which became part of Romania after 1918. Since education was considered the fastest method of integration, schools with Romanian language instruction were opened in most localities in Bessarabia, including Gagauz localities²²⁹.

In the report of the Royal Resident of the "Lower Danube" Land, Constantin C. Giurescu, dated September 9, 1939, addressed to Prime Minister Armand Călinescu, it was mentioned that the Gagauz population in Romania in general, and in the "Lower Danube" Land in particular, deserves the attention of Romanian authorities because "it represents a percentage of 0.6% of the entire country's population; and in the counties within the "Lower Danube" Land, the percentage of Gagauz people is 18.7% in Cahul County (43,229 individuals) and 18.4% in Ismail County (23,017 individuals)"²³⁰.

²²⁵ *Enciclopedia României*. Vol. I. București, 1938, p. 151.

²²⁶ Georgescu Șt. *Găgăuzii și originea lor*. *Viața Românească*, An. 8, Nr. 6, 1913, p. 377.

²²⁷ Bercu O. *Evoluția social-politică a populației găgăuze, de la mijlocul secolului al XIX-lea și până la sfârșitul secolului al XX-lea*. Galați: Editura Muzeului de Istorie Galați, 2016, p. 33.

²²⁸ Bejan Ștefan *Găgăuzii și românii. Aspecte din viața culturală și socială a găgăuzilor în perioada interbelică*. *Limba Română*, 2022, nr. 5-6 (271-272), p. 225.

²²⁹ SIAN Galați, Fond Rezidența regală a Ținutului Dunărea de Jos, dosarul nr. 9/1939, f. 102.

²³⁰ SIAN Galați, Fond Inspectoratul General de Poliție Galați, dosarul nr. 4/1938, f. 29.

It is necessary to mention that in 1938, the Gagauz population in Cahul County was 43,442, of which 43,324 lived in rural areas and 118 in urban areas – the city of Cahul²³¹. The population of Gagauz people in Ismail County was 22,919²³². In the same year, the Romanian population in the Bessarabian counties of the Lower Danube Land accounted for 51.2% in Cahul and 31.9% in Ismail²³³.

Constantin C. Giurescu considered that the state should be concerned about the Gagauz minority population from the perspective of the demographic dimension of state policy. It is known, Constantin C. Giurescu mentioned, that the Gagauz people are the descendants of ancient Turkish invaders, the Uzes, who were a leading tribe between the Pechenegs and who played a political role in our country in the 10th century. The problem that was looming was described as follows: “The current Gagauz people, although they speak the old Turkish language with some Slavic and Romanian influences, are Christians and, cohabiting with Bulgarian settlers both in Southern Dobruja and in Bessarabia’s Bugeac, following sustained Bulgarian propaganda, have begun to consider themselves part of the Bulgarian mass. This danger, which would increase the Bulgarian minority population, must be eliminated so as not to increase the percentage of this minority, already too high (2%)”²³⁴.

To address this inconvenience, the Royal Resident of the “Lower Danube” Territory, Constantin C. Giurescu, considered it necessary to contribute to awakening the sense of “their true Turkish origins” among the Gagauz minority population, in order to make them loyal citizens of the Romanian State without national aspirations, as is the case with the Turkish minority population²³⁵.

As a result of the joint efforts of Romanian and Turkish authorities, for the first time in their history, the Gagauz people had the opportunity to study in a language very close to their spoken language, as Gagauz did not have its own alphabet and grammatical rules. According to Charles King’s opinion, in the 1930s, when Bessarabia was part of Romania, there was a short period of revival for the Gagauz people, during which their status improved.

To address this inconvenience, the Royal Resident of the “Lower Danube” Territory, Constantin C. Giurescu, considered it necessary to contribute to awakening in the Gagauz minority population the sense of their “true Turkish origins,” in order to make the Gagauz people loyal citizens of the Romanian State without national aspirations, similar to the Turkish minority population²³⁶.

²³¹ *Ibidem*, p. 26.

²³² *Anuarul statistic al României 1939 și 1940*. București: Imprimeria Națională, 1940, pp. 61-62.

²³³ SȚAN Galați, Fond Rezidența regală a Ținutului Dunărea de Jos, dosarul nr. 9/1939, f. 102.

²³⁴ *Ibidem*, f. 102.

²³⁵ *Ibidem*, ff. 102-103.

²³⁶ Bejan Ștefan *Găgăuzii și românii. Aspecte din viața culturală și socială a găgăuzilor în perioada interbelică*. *Limba Română*, 2022, nr. 5-6 (271-272), pp. 229-230.

To achieve this goal, the Royal Residence of the “Lower Danube” Territory initiated a partnership with the Turkish Legation, which brought Turkish teachers to the main Gagauz villages within the Territory, whose salaries were contributed to by the Romanian State with 1400 lei per month, while the Turkish Legation offered 2000 lei per month²³⁷. With the assistance of the Turkish Legation, several young Gagauz people were sent to study in Turkey for a period of 6-12 months in 1937, to return as teachers in their native villages.

As a result of the joint efforts of Romanian and Turkish authorities, for the first time in their history, the Gagauz people had the opportunity to study in a language very close to their spoken language, as Gagauz did not have its own alphabet and grammatical rules²³⁸. According to Charles King’s opinion, in the 1930s, when Bessarabia was part of Romania, there was a brief period of revival for the Gagauz people, during which their status improved.

The Royal Resident also informed the President of the Council of Ministers about “the interest shown by the Turkish state in this population,” recalling that “during the past year, the Turkish ambassador, accompanied by an officer from the General Staff, visited the Gagauz communities of the “Lower Danube” Territory”²³⁹.

At the same time, the Royal Resident acknowledged that “the measures taken so far have not been sufficient,” noting that the population had not paid much attention to the Turkish language and history courses taught by the teachers who had studied in Turkey. Awakening their consciousness of their origins, in his opinion, “still progresses quite slowly”²⁴⁰.

To act “more effectively,” the Royal Resident of the “Lower Danube” Territory, Constantin C. Giurescu, considered it necessary to undertake the following measures:

Gagauz teachers should be appointed in the villages where they live. Some of the existing teachers, who are of this origin but currently work in villages where there is no such population, can be used. It is necessary for these schools to teach Turkish in addition to the usual courses, for which manuals need to be prepared.

Gagauz or Romanian priests should be appointed in all villages where Gagauz people live and where Russian or Bulgarian priests currently serve. Special teams, possibly from the Social Service, should be sent, formed if possible by intellectuals of Gagauz origin, to spread our point of view among these minorities. An appeal should be made to the Turkish Legation to advise on any other measures in addition to those already taken.

²³⁷ King Charles *Minorities policy in the post-Soviet republics: The case of the Gagauzi*. Ethnic and Racial Studies, Volume 20, Issue 4, 1997, p. 742.

²³⁸ SĀN Galați, Fond Rezidența regală a Ținutului Dunărea de Jos, dosarul nr. 9/1939, f. 103.

²³⁹ *Ibidem*

²⁴⁰ *Ibidem*

Propaganda brochures, prepared by intellectuals of Gagauz ethnicity, should be distributed.

Some of these proposed measures, according to the Royal Resident's opinion, could be implemented by the "Lower Danube" Territory based on the delegation of powers. Considering that the territorial administration's responsibilities were limited to addressing regional issues, and especially since these measures needed to be extended to the entire country, Prime Minister Armand Călinecu was requested "to kindly instruct the relevant Ministries to implement the above decisions"²⁴¹.

During the negotiations leading up to the Molotov-Ribbentrop Pact, the Soviet side claimed, among other territories, Bessarabia. As a result of the German acceptance of Soviet claims, Soviet propaganda conducted through the Comintern channel intensified in the counties of Cahul and Ismail. Through the Romanian-Bessarabian Section of the Comintern in Odessa, which represented the main link between the Kremlin and the Communists in Bessarabia, manifestos and various communist propaganda works were brought into Romania. Competent services had warned as early as July 1939 about the actions taken by the Comintern to consolidate the Communist Party of Romania in order to psychologically and ideologically prepare the Bessarabian population, especially ethnic minorities, for the USSR's re-annexation of the province. The mission was facilitated by the fact that the communist party structures were numerically dominated by representatives of ethnic minorities, with few or almost no Romanians enrolled in this party in Bessarabia. The communist organization in Romania recruited a large number of individuals from ethnic minorities, including ethnic Jews and irredentists from neighboring states dissatisfied with being included in the Romanian state. Some of these, especially from the poorer segments of the population, were sincere sympathizers of the communist ideology, discontent with their social condition²⁴².

Starting from the autumn of 1939 and especially in the summer of 1940, the communist structures in Romania revived the slogan of national minorities' self-determination until they exit from the Romanian state, recommending its application in the "conquered" provinces by "imperialist" Romania: Basarabia, Bucovina, Dobrogea, Transylvania, and Banat.

Among the minorities targeted by Soviet services for destabilizing the situation in the Lower Danube area were the Russians, Ukrainians, Germans, Bulgarians, and Jews, but not all of these ethnic minorities rallied to Moscow's positions²⁴³.

²⁴¹ *Ibidem*

²⁴² Negru Leontin *Identități etnice la Dunărea de Jos și ultimatumul sovietic (23 august 1939–28 iunie 1940)*. Analele Universității Dunărea de Jos din Galați. Seria Istorie, 2005, Vol. 04, pp. 269-270.

²⁴³ *Ibidem*, p. 270.

The Gagauz population was less affected by communist propaganda. According to the Information Bulletin of the Ismail Gendarmerie Legion for June 1940, there were no manifestations or suspicious actions by ethnic minorities in rural areas of Ismail County. Regarding the Gagauz minority, the report stated: "They are calm, and we have not observed any suspicious activities among them during the month"²⁴⁴.

In conclusion, it can be noted that the administrative authorities of the "Lower Danube" Territory elaborated and undertook concrete actions to facilitate the process of regaining national identity by the Gagauz population of the territory, including through literacy campaigns and the promotion of Gagauz language and cultural and spiritual values.

Bibliography:

I. Archival Sources:

1. Ismail Municipal Archive, Fund 311, Inventory 1, File 45.
2. Galați County Service of the National Archives, Royal Residency of "Lower Danube Territory" Fund, files: no. 1/1938, no. 153/1938-1939, no. 9/1939, no. 88/1940.
3. Galați County Service of the National Archives, General Police Inspectorate Galați Fund, file no. 4/1938.

II. Monographs and Articles:

1. *Anuarul statistic al României 1939 și 1940*. București: Imprimeria Națională, 1940.
2. Bălan Marius *Considerații privind evoluția regimului minorităților naționale în România*. Dreptul românesc la 100 de ani de la Marea Unire. Dimensiuni și tendințe. București: Universul Juridic, 1918.
3. Bejan Ștefan *Găgăuzii și românii. Aspecte din viața culturală și socială a găgăuzilor în perioada interbelică*. Limba Română, 2022, nr. 5-6 (271-272), pp. 224-235.
4. Bercu Oleg *Evoluția social-politică a populației găgăuze, de la mijlocul secolului al XIX-lea și până la sfârșitul secolului al XX-lea*. Galați: Editura Muzeului de Istorie Galați, 2016.
5. *Enciclopedia României*. Vol. I. București: Imprimeria Națională, 1938.
6. Georgescu Șt. *Găgăuzii și originea lor*. Viața Românească, An. 8, Nr. 6, 1913, pp. 366-376.
7. King Charles *Minorities policy in the post-Soviet republics: The case of the Gagauzi*. Ethnic and Racial Studies, 1997, Volume 20, Issue 4, pp. 738-756.
8. Negru Leontin *Identități etnice la Dunărea de Jos și ultimatumul sovietic (23 august 1939–28 iunie 1940)*. Analele Universității Dunărea de Jos din Galați. Seria Istorie, 2005, Vol. 04, pp. 267-276.

²⁴⁴ Arhiva Municipală Ismail, Fondul 311, Inventarul 1, dosarul 45, f. 96.

9. Negru Leontin *Contribuții la cunoașterea stării de spirit și a activității politice a populației ținutului Dunărea de Jos în anul 1939*, p. 233. Disponibil la: http://diam.uab.ro/istorie.uab.ro/publicatii/colectia_bcsc/bcsc_7/28_negru.pdf (accesat la 17.03.2024).

10. *Recensământul general al populației din 1930. Vol. II: Neam, Limbă Maternă, Religie. Partea 1: Neam, Limbă Maternă*. București: Editura Institutului Central de Statistică, 1938, pp. 100, 264.

11. Scurtu Ioan *Reorganizarea administrativ-teritorială – expresie a crizei economice și politice din România* (2011). Disponibil la: <http://www.ioanscurtu.ro/reorganizarea-administrativ-teritoriala-expresie-a-crisiei-economice-si-politice-din-romania/> (accesat la 15.03.2024)

12. Tarangul Erast D. *Problema formei de stat în Constituțiunea Regele Carol al II-lea*. Revista de drept public, nr. 1, 1939, pp. 74-100.

13. Tarangul Erast D. *Tratat de drept administrativ român*. Cernăuți: Tipografia Glasul Bucovinei, 1944.

Information about the author:

Name, first name: Sergiu Cornea

Scientific title, teaching degree: PhD, Associate Professor

Position held: rector

Institutional Affiliation: State University of Cahul

Dunărea de Jos University of Galați, Romania

ORCID: 0000-0002-0888-5902

E-mail: s_cornea@yahoo.com

CONTRIBUȚIA LICEELOR „ORIZONT” LA INTEGRITATEA TERITORIALĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Victoria FONARI

Summary: The contribution of „Orizont” high schools in the territorial integrity of the Republic of Moldova.

Learning the Romanian language is a pillar in the integration of the citizen of the Republic of Moldova to be able to be active in all social spheres. The study of the Romanian language is carried out not strictly within the lessons, but also through events that solidify the work in partnership of teachers, parents, the direction of education and with other cultural institutions, such as the library, creative centers, theater, etc. For foreign language schools, it is very important to implement knowledge in a project outside of class. That is why it is plausible when other disciplines use knowledge from the Romanian language. To motivate communication in Romanian, it would be good to organize thematic meetings with writers. We believe that the organization of contests related to general culture or the promotion of the most successful thematic speeches would emphasize communication, the skills of using new technologies. Realization of the theatricalization of popular legends that would strengthen the mutual knowledge of cultures. To maintain interest in learning/ knowing the Romanian language from preschool to high school.

Key words: studying, Romanian language, high school, knowledge, activities.

Cuvinte-cheie: studii, limba română, liceu, cunoștințe, activități.

Introducere

În calitate de coordonator de proiect al actualei conferințe, am insistat să fie prezentate cercetări pe diverse paliere, ce țin de aspectele integrării găgăuzilor în spațiul nostru. De aceea consider un succes că au fost de acord să participe reprezentanți ai diferitor instituții, relevând aspecte istorice, educaționale, didactice, juridice, culturale.

În opinia mea, latura educațională, ramura didactică este cea forță capabilă să contribuie cel mai mult la cunoașterea culturală, lingvistică reciprocă. Un sistem de educație este foarte important să fie asigurat la fiecare etapă. Or, fisura într-o perioadă ar putea să diminueze efortul celorlalți. Cercetând tema pe care

mi-am propus-o, am investigat politicile educaționale din acest compartiment în ceea ce privește transdisciplinaritatea, multiculturalismul. Și am estimat cum acestea sunt realizate în anumite cicluri: preșcolar, clasele primare, gimnazial și liceal. Am sesizat că majoritatea profesorilor de limbă și literatură română din cadrul Liceului „Orizont” sunt absolvenții Universității de Stat din Moldova. Ținând cont de unul din obiectivele conferinței, care constă în integrarea găgăuzilor prin intermediul aspectelor culturale și educaționale, subliniez că în cadrul Facultății de Litere își fac studiile, inclusiv, persoane din UTA Gagauz Yeri. În acest context, menționez participarea studentei Irina Mutaf, conducător științific Aliona Sobol, doctor în filologie, la Conferința Științifică studențească 2024, care a prezentat tema despre omonimia bilingvă în limbile română, engleză, găgăuză și rusă, prezentând câteva studii de caz, realizând un sondaj în rândul elevilor din regiunea sudică, ceea ce demonstrează că instituția noastră contribuie la o cunoaștere reciprocă, după recomandarea preceptelor OSCE – integrare, nu asimilare.

Motivarea selecției modelului Liceului „Orizont”

Rețeaua de licee private „Orizont” constituie instituții care și-au argumentat competențele de predare / învățare / evaluare prin performanțele obținute. Deși are un statut de liceu privat și corespunde rigorilor curriculare ale Marii Britanii, a ținut cont de câteva aspecte pe care le pune în discuție prezenta conferință: de multiculturalism, transdisciplinaritate, principii ce contribuie la educarea caracterului și respectul pentru simbolurile statului în care activează.

La un loc de cinste este stema țării, drapelul Republicii Moldova. Culorile drapelului se reflectă și în sigla liceului, pe care o poartă fiecare elev, fiind un element distinctiv al tuturor celor de la Liceul „Orizont”. Imnul, sărbătorile naționale sunt distinse în cadrul acestei instituții. Participarea elevilor la diferite concursuri din afara țării sunt însoțite de ridicarea drapelului Republicii Moldova, intonarea imnului țării noastre. Sărbătorile naționale sunt respectate și constituie o ocazie de a-și manifesta cunoștințele ce țin de Ziua Independenței, Ziua Limbii Române, Ziua drapelului național, Hramul orașului Chișinău, Festivalul „Te salut, Chișinău” – sunt doar câteva la care se manifestă prin spectacole muzicale, expoziții etc.

În prezent, Liceul Teoretic „Orizont” numără 5 Filiale: în Ceadâr-Lunga, Bălți și 3 se află în municipiul Chișinău (Buiucani, Ciocana, Durlești). În mare parte, din punct de vedere al hărții statului nostru, această instituție se află teritorial în partea regiunii sudice, în centru și în nord. Deși sunt la distanțe considerabile, au o rețea de comunicare, de colaborare bine organizată. Această structură ține de anumite reguli, care contribuie la un climat sănătos în cadrul instituției.

Directorul general Szöcs Domokos consemnează: „De la bun început, am fost energici, perseverenți, mereu în căutare și dezvoltare. Toate acestea au contribuit la formarea imaginii instituției noastre, grație căreia liceul este cunoscut în republică și nu numai. Acum suntem mult mai numeroși și mai puternici”²⁴⁵. Parteneriatul înseamnă deschidere spre ce este nou în favoarea competențelor elevului de a se manifesta, fiind încurajat să participe la diferite proiecte, concursuri, evenimente științifice și culturale atât din cadrul instituției, cât și din afara acesteia.

Aici își fac studiile elevi de diferite etnii. Am avut ocazia să fiu invitată la liceele din or. Chișinău de mai multe ori în calitate de scriitor, având o întâlnire cu elevii din clasele primare. Recunosc că cel mai mult m-a impresionat dialogul cu clasa a 8-a din cadrul Liceului Teoretic „Orizont”, sectorul Ciocana, unde le-am povestit despre personalitatea lui Aureliu Busuioc. Fiind în postura de a motiva să inițiem un dialog despre proza lui Aureliu Busuioc, am sesizat cum elevi de origine găgăuză, bulgară, azeră, turcă, rusă se implicau în a-și expune opinia în limba română, utilizând un lexic diferit de cel al colegului. Selecția textului a fost utilizată după aceiași principii: individual. Toți acești elevi cunoșteau, în afară de română, limba lor maternă, limba germană, limba engleză. La final, profesoara de limbă și literatură română Valentina Curechi a menționat că elevii sunt implicați în diferite activități, nu tocmai în cele ce țin de disciplinele socio-umane. Respectul reciproc, toleranța de a asculta părerea colegului, implicarea în diferite proiecte, realizate în cadrul lecției determină atât capacitatea lor de a lucra în echipă, cât și de a lucra individual.

Ceea ce am observat e că pentru fiecare elev era important să-și explice punctul de vedere individual, concomitent, conta și opinia colegului. Era interesat de informația nouă pe care o auzea. Respectiv, am observat cum învățătura se implementează în cunoștințele lor anterioare pe care elevul le aplică diversificat. Se manifesta libertatea de gândire. Modul de a gândi, motivarea de a afla, de a analiza și de a-și expune opinia se datorează dorinței de a se manifesta în plan cognitiv, constructiv, creativ.

Perspectiva de unitate a acestor instituții, indiferent unde sunt plasate, vine din formarea conceptului de familie Liceului „Orizont”, stipulată în discursul directorului general Szöcs Domokos. Acest principiu de unitate pune accent pe ceea ce ne unește: dorința de prosperare, colaborare, armonie. Lucruri realizate în parteneriat.

²⁴⁵ Domokos, Szöcs. Familia Orizont și povestea de succes în 30 de ani. În: *Învățătorul modern*. Revistă științifico-metodică. Nr. 1 (89), 2024, p.4.

Liceul Teoretic „Orizont”, filiala Ceadâr-Lunga, și politicile educaționale

Suntem obișnuiți că lucrurile încep la Chișinău. În ceea ce privește istoria Liceului „Orizont”, care anul curent a împlinit 30 de ani, primul a fost inaugurat în Ceadâr-Lunga. Întrucât anul didactic începe în septembrie și se încheie în mai, în septembrie 1993 și-a început activitatea acest liceu, care ulterior s-a extins în spațiul Republicii Moldova, de unde vine și acest vot de încredere, oferit din partea părinților, a cadrelor didactice cu calificare înaltă, ceea ce demonstrează competență, care se reflectă în rezultatele elevilor. Ține de rigori, dinamică, transdisciplinaritate, care fac ca domeniile să nu fie studiate preponderent pentru școală, dar pentru a fi implementate în diferite proiecte. Deviza Universității de Stat din Moldova „Non scholae, sed vitae discimus” se pretează pentru modul de instruire propriu acestui liceu. Proiectele, care sunt o tradiție frumoasă a acestei instituții, constituie o implementare imediată a temelor studiate. La expozițiile din cadrul instituției, care țin de anturajul cotidian, elevul își prezintă lucrarea, o vede în galeria reușitelor colegilor săi și astfel se integrează social prin creativitate, cunoștințele obținute pe care le poate aplica într-un mod inedit.

Elevii sunt uniți în a descoperi lumea. Iar în acest context este și lumea limbii române. Aici aș vrea să menționez cadrele didactice:

- Liliana Bejenuța – g. d. superior, vechime în muncă – 32 de ani;
- Viorica Petcovici – g. d. I, vechime în muncă – 29 de ani;
- Irina Bragar – 11 ani.

Disciplina Limba și literatura română ține de programul pentru instituțiile de învățământ cu predare în limbile minorităților naționale și include trei trepte de școlarizare: primară (inclusiv clasa «0»), gimnazială, liceală.

Pentru a înțelege cum se ține cont de politicile educaționale ale Ministerului de Educație și Cercetare, includ câteva date, pentru a informa și pe cei care nu sunt din domeniul didactic.

Limba română este o disciplină obligatorie din aria curriculară *Limba și comunicare* (3 ore săptămânal pentru clasele «0»-2 / 4 ore începând cu cl. a III-a – a XII-a) pentru instituțiile de învățământ cu predare în limbile minorităților naționale.

Activitățile de predare-învățare-evaluare se realizează în baza proiectării de lungă durată, elaborate personalizat, în conformitate cu actele normative în vigoare (aprobat la nivel de instituție și comisie metodică).

Activitățile extracurriculare sunt realizate ținând cont de preceptele integrării și cunoașterii multiculturale. Astfel, în discuția cu profesoara de limbă și literatura română Liliana Bejenuța, am constatat că acest aspect este implementat în cadrul diverselor sărbători. De exemplu, „Ne vin colindele” a fost genericul evenimentului unde au răsunat colinde în limbile română, găgăuză,

bulgară, rromă, ucraineană. Tot în acest context se organizează și se desfășoară excursii în muzee, locuri memorabile din Republica Moldova și România.

Implementarea **metodologiei CLIL** se realizează în cadrul disciplinelor nonlingvistice: educație muzicală, educație fizică, educație tehnologică – ciclul primar sau educație civică – în gimnaziu, liceu. În săptămâna mărtișorului, elevii au explicat legenda mărtișorului în limba română, poveștile lui Ion Creangă sunt relatate în mai multe limbi. Ziua de 1 martie este și a ilustrului compozitor Eugen Doga. Respectiv, se acordă un spațiu semnificativ muzicii.

Profesoara Viorica Petrovici a specificat că astfel se atinge **obiectivul major**, care ar trebui să se realizeze la etapa școlară, care constă în **formarea competenței de comunicare**, competență ce oferă posibilitate absolvenților de a se încadra activ în viața social-economică a țării. Deoarece **principiul comunicativ** al predării-învățării este unul esențial, cadrele didactice contribuie la dezvoltarea *competențelor de formare a valorilor prin cultură*. Motivarea de a studia limba română în rândurile elevilor alolingvi se datorează metodelor utilizate, activităților extracurriculare.

Profesorii sunt deschiși la diferite proiecte, în care dezvoltă capacități oratorice ale elevilor. Unul dintre ele este „Diversitate prin unicitate”. Un alt aspect plauzibil sunt parteneriatele, între care se înscrie colaborarea cu liceele din România, București – *Lumina și International School of Bucharest (schimb de experiență)*, în scopul unei ulterioare integrări socioculturale și lingvistice. Acest liceu a organizat Festivalul Internațional de Limbă și Cultură 2023 „Colours of the World”, ediția a XXI-a, unde elevii din 11 state, inclusiv din Republica Moldova, au avut posibilitate să interacționeze cu semenii lor din diferite țări, să cunoască tradițiile, cultura prin intermediul dansului și al cântecului. Am fost onorată să fiu invitată cu mai multe personalități notorii din țara noastră să fac parte din echipa Republica Moldova, care a fost coordonată de Halil Serrac, responsabil pe relații cu publicul. Astfel, versurile lui Nicolae Dabija „Cât trăim pe acest pământ” au fost cântate de toți participanții.

Directorul filialei din Ceadâr-Lunga Autekin Osman: menționează: „Instituția noastră de învățământ valorifică tezaurul axiologic al culturii materiale și spirituale prin intermediul disciplinelor de studiu. [...] Acest proces este favorizat de problemele abordate în contextul curricular, de conținuturile predate și învățate, de utilizarea surselor etc. Progresul și bunăstarea unei țări depinde, în mare parte, de calitățile și comportamentul cetățenilor săi”²⁴⁶. Aceste cuvinte sunt valabile pentru conferința noastră, care își propune să estimeze munca didactică, parteneriatele, cercetarea științifică în numele integrării ce poate fi realizată prin cunoașterea trecutului și contribuția didactică. Aceasta va con-

²⁴⁶ Osman, Autekin. A învăța și fii prin valorile tezaurului axiologic al culturii materiale și spirituale. În: *Învățătorul modern*. Revistă științifico-metodică. Nr. 1 (89), 2024, p.17.

tribui la prosperarea unei generații ce va pleda pentru învățare, implementare, descoperire, creație.

Concluzii:

1. Învățarea limbii române constituie un pilon în integrarea cetățeanului Republicii Moldova pentru a putea activa în toate sferile sociale.

2. Studiarea limbii române se realizează nu strict în cadrul orelor, dar și prin intermediul evenimentelor care solidarizează munca în parteneriat a profesorilor, părinților, direcția de învățământ și cu alte instituții culturale, cum ar fi biblioteca, centrele de creație, teatrul etc.

3. Pentru școlile alolingve este foarte importantă implementarea cunoștințelor într-un proiect în afara orelor. De aceea este plauzibil când alte discipline utilizează cunoștințele din limba română.

Recomandări:

1. Pentru a motiva comunicarea în limba română, ar fi bine să se organizeze întâlniri tematice cu scriitorii.

2. Considerăm că organizarea concursurilor ce țin de cultură generală sau de promovarea celor mai reușite discursuri tematice ar pune accent pe comunicare, pe abilitățile de utilizare a tehnologiilor noi.

3. Realizarea teatralizării legendelor populare care ar însera cunoașterea reciprocă a culturilor.

4. Menținerea interesului pentru învățarea/ cunoașterea limbii române de la etapa preșcolară până la cele liceale.

Bibliografie:

1. DOMOKOS, Szöcs. Familia Orizont și povestea de succes în 30 de ani. În: *Învățătorul modern*. Revistă științifico-metodică. Nr. 1 (89), 2024, pp. 3-4.

2. OSMAN Autekin. A învăța și fii prin valorile tezaurului axiologic al culturii materiale și spirituale. În: *Învățătorul modern*. Revistă științifico-metodică. Nr. 1 (89), 2024, pp. 16-17.

Informații despre autor

Nume, prenume: Victoria Fonari

Titlul științific, gradul didactic: doctor, conferențiar universitar

Afiliere instituțională: Universitatea de Stat din Moldova

ORCID: 0000-0003-0058-167X

E-mail: victoria_fonari@yahoo.com

THE CONTRIBUTION OF „ORIZONT” HIGH SCHOOLS IN THE TERRITORIAL INTEGRITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Victoria FONARI

Summary: Learning the Romanian language is a pillar in the integration of the citizen of the Republic of Moldova to be able to be active in all social spheres. The study of the Romanian language is carried out not strictly within the lessons, but also through events that solidify the work in partnership of teachers, parents, the direction of education and with other cultural institutions, such as the library, creative centers, theater, etc. For foreign language schools, it is very important to implement knowledge in a project outside of class. That is why it is plausible when other disciplines use knowledge from the Romanian language. To motivate communication in Romanian, it would be good to organize thematic meetings with writers. We believe that the organization of contests related to general culture or the promotion of the most successful thematic speeches would emphasize communication, the skills of using new technologies. Realization of the theatricalization of popular legends that would strengthen the mutual knowledge of cultures. To maintain interest in learning/knowing the Romanian language from preschool to high school.

Key words: studying, Romanian language, high school, knowledge, activities

Cuvinte-cheie: studii, limba română, liceu, cunoștințe, activități

Introduction

As the project coordinator of the current conference, I insisted that research on various aspects related to the integration of Gagauz people in our space be presented. Therefore, I consider it a success that representatives of various institutions have agreed to participate, highlighting historical, educational, didactic, legal, and cultural aspects.

In my opinion, the educational aspect, the didactic branch, is the force capable of contributing the most to reciprocal cultural and linguistic knowledge. An education system is very important to be ensured at each stage. However, a crack at one stage could diminish the efforts of others. Investigating the theme I have proposed, I have looked into the educational policies in this compartment,

regarding transdisciplinarity, multiculturalism. And I have estimated how these are implemented in certain cycles: preschool, primary, middle, and high school. I have noticed that most Romanian language and literature teachers at the „Orizont” High School are graduates of the State University of Moldova. Considering one of the objectives of the conference, which is the integration of Gagauz people through cultural and educational aspects, I emphasize that students from UTA Gagauzia also study at the Faculty of Letters. In this context, I mention the participation of student Irina Mutaf, under the scientific guidance of Aliona Sobol, PhD in Philology, at the 2024 Student Scientific Conference, who presented a topic on bilingual homonymy in Romanian, English, Gagauz, and Russian languages, presenting several case studies and conducting a survey among students from the southern region. This demonstrates that our institution contributes to mutual understanding, following the recommendations of the OSCE - integration, not assimilation.

Contribution of the „Orizont” High Schools to the Territorial Integrity of the Republic of Moldova

Justification for Choosing the „Orizont” High School Model

The network of private high schools „Orizont” represents institutions that have substantiated their teaching/learning/evaluation competencies through their achievements. Despite being a private school and adhering to the curriculum standards of Great Britain, it has taken into account several aspects relevant to the theme of this conference: multiculturalism, transdisciplinarity, principles that contribute to character education, and respect for the symbols of the state in which it operates.

At the forefront is the country’s coat of arms and the flag of the Republic of Moldova. The colors of the flag are reflected in the school’s logo, which every student wears, being a distinctive element of all students at the „Orizont” High School. The national anthem and national holidays are distinguished within this institution. The participation of students in various competitions abroad is accompanied by the raising of the flag of the Republic of Moldova and the singing of our national anthem. National holidays are respected and provide an opportunity for students to demonstrate their knowledge of Independence Day, Romanian Language Day, National Flag Day, the Patron Saint’s Day of Chișinău, and the „Greetings, Chișinău” Festival, through musical performances, exhibitions, etc.

Currently, the Orizont Theoretical High School has 5 branches: in Ceadâr-Lunga, Bălți, and 3 in the city of Chișinău (Buiucani, Ciocana, Durlești). From the perspective of our country’s map, this institution is located territorially in the southern, central, and northern parts of the country. Although they are

at a distance, they have a well-organized network of communication and collaboration. This structure adheres to certain rules that contribute to a healthy climate within the institution. General Director Szöcs Domokos notes: „From the very beginning, we have been energetic, persevering, always in search and development. All these have contributed to shaping the image of our institution, thanks to which the school is known throughout the country and beyond. Now we are much larger and stronger.”²⁴⁷. Partnership means openness to what is new in favor of the student’s competences to manifest themselves, being encouraged to participate in various projects, competitions, scientific and cultural events both within and outside the institution.

Here, students of various ethnicities study together. I had the opportunity to be invited to high schools in Chisinau several times as a writer, having a meeting with students from primary classes. I must admit that I was most impressed by the dialogue with the 8th-grade class at the Orizont Theoretical High School, in the Ciocana sector, where I told them about the personality of Aureliu Busuioc. Being in the position to motivate to initiate a dialogue about Aureliu Busuioc’s prose, I noticed how students of Gagauz, Bulgarian, Azerbaijani, Turkish, Russian origin, were involved in expressing their opinion in Romanian, using a different lexicon than their colleague’s. The text selection was based on the same principle: individual. All these students knew besides Romanian, their mother tongue, German, English. In the end, the Romanian language and literature teacher, Valentina Curechi, mentioned that students are involved in various activities, not necessarily related to social-human disciplines. Mutual respect, tolerance to listen to the colleague’s opinion, involvement in various projects, carried out within the lesson, determine both their ability to work in a team and individually.

What I observed was that for each student, it was important to explain their individual point of view, while also considering the colleague’s opinion. They were interested in the new information they heard. I noticed how the teaching is implemented in their previous knowledge, which the student applies in a diversified way. There was a manifestation of freedom of thought. The way of thinking, the motivation to learn, to analyze, and to express their opinion is due to the desire to manifest themselves cognitively, constructively, creatively

The perspective of unity of these institutions, regardless of where they are located, comes from the formation of the concept of the „Orizont” School family, stipulated in the speech of the general director Szöcs Domokos. This principle of unity emphasizes what unites us: the desire for prosperity, collaboration, harmony. Things achieved in partnership.

²⁴⁷ Domokos Szöcs. Familia Orizont și povestea de succes în 30 de ani. În: *Învățătorul modern*. Revistă științifico-metodică. Nr. 1 (89), 2024, p.4.

The Theoretical High School “Orizont”, Ceadâr-Lunga Branch, and Educational Policies

We are accustomed to things starting in Chișinău. Regarding the history of the “Orizont” High School, which this year celebrated its 30th anniversary, it was inaugurated in Ceadâr-Lunga. As the academic year begins in September and ends in May. In September 1993, this high school started its activity, which later expanded throughout the Republic of Moldova. This credit of trust offered by parents, highly qualified teaching staff, demonstrates competence, which is reflected in the students’ results. It is about rigor, dynamics, transdisciplinarity, which make the fields not predominantly studied for school but to be implemented in various projects. The motto of the State University of Moldova “Non scholae, sed vitae discimus” is suitable for the training method of this high school. The projects, which are a beautiful tradition of this institution, constitute an immediate implementation of the studied topics. At the exhibitions within the institution, which relate to everyday life, the student presents his work, sees it in the gallery of his colleagues’ achievements, and thus integrates socially through creativity, the knowledge gained that he can apply in an innovative way.

The students are united in discovering the world. And in this context is also the world of the Romanian language. Here I would like to mention the teaching staff:

- Liliana Bejenuța - head teacher, senior level, 32 years of work experience;
- Viorica Petcovici - head teacher, level I, 29 years of work experience;
- Irina Bragar - 11 years.

The discipline of Romanian Language and Literature is part of the curriculum for institutions with teaching in national minority languages and includes three levels of schooling: primary (including grade “0”), lower secondary, and upper secondary.

To understand how the educational policies of the Ministry of Education and Research are taken into account, I include some data to inform those who are not in the teaching field.

Romanian language is a compulsory subject in the Language and Communication curriculum area (3 hours per week for grades “0”-2 / 4 hours starting with grade III - XII) for institutions with teaching in national minority languages.

Teaching-learning-evaluation activities are carried out based on long-term planning, personalized, in accordance with the current legislative acts (approved at the institution and methodological commission level).

Extracurricular activities are carried out considering the precepts of integration and multicultural knowledge. Thus, in the discussion with the Roma-

nian language and literature teacher Liliana Bejenuța, I found that this aspect is implemented within various celebrations. For example, „Ne vin colindele” (The Carols Are Coming), was the theme of an event where carols were sung in Romanian, Gagauz, Bulgarian, Romani, and Ukrainian. Also in this context, trips to museums, memorable places from the Republic of Moldova and Romania are organized and carried out.

Implementing **the CLIL methodology** in non-linguistic subjects: music education, physical education, technological education - primary school // civic education - secondary school - high school. During the „Mărțișor” week, students explained the legend of „Mărțișor” in Romanian, and Ion Creangă’s stories are told in multiple languages. March 1st is also the day of the illustrious composer Eugen Doga. Accordingly, significant space is given to music.

Teacher Viorica Petrovici specified that this achieves **the major objective**, which should be achieved at the school stage, which consists of **forming communication skills**, a competence that offers graduates the opportunity to actively integrate into the country’s socio-economic life. Since the **communicative principle** of teaching-learning is essential, teachers contribute to the development of value-forming competences through culture. The motivation to study Romanian among allophone students is due to the methods used and extracurricular activities.

Teachers are open to various projects that develop students’ speaking skills. One of them is „Diversity through Uniqueness.” Another plausible aspect is partnerships.

Implementing the CLIL methodology in non-linguistic subjects: music education, physical education, technological education - primary school // civic education - secondary school - high school. During the „Mărțișor” week, students explained the legend of „Mărțișor” in Romanian, and Ion Creangă’s stories are told in multiple languages. March 1st is also the day of the illustrious composer Eugen Doga, giving significant space to music.

Teachers are open to various projects that develop students’ speaking skills, such as „Diversity through Uniqueness.” Another plausible aspect is partnerships. Collaboration with high schools in Romania, Bucharest - Lumina and the International School of Bucharest (exchange of experience) aims at further socio-cultural and linguistic integration. This school organized the International Language and Culture Festival 2023 „Colours of the World,” 21st Edition, where students from 11 countries, including Moldova, had the opportunity to interact with peers from different countries, learn about traditions, and culture through dance and song. I was honored to be invited along with several notable personalities from our country to be part of the Moldova team, coordinated by

Halil Serrac, responsible for public relations. Thus, the verses of Nicolae Dabija „Cât trăim pe acest pământ” were sung by all participants.

As the director of the Ceadâr-Lunga branch, Autekin Osman, mentions: „Our educational institution values the axiological treasure of material and spiritual culture through the studied disciplines. [...]. This process is favored by the issues addressed in the curricular context, the taught and learned contents, the use of sources, etc. The progress and well-being of a country largely depend on the qualities and behavior of its citizens”²⁴⁸.

These words are relevant for our conference, which aims to assess educational work, partnerships, scientific research in the name of integration, which can be achieved through knowledge of the past and didactic contribution. This will contribute to the prosperity of a generation that will advocate for learning, implementation, discovery, and creativity.

Name, first name: Victoria Fonari

Scientific title, teaching degree: PhD, Associate Professor,

Institutional Affiliation: State University of Moldova,

ORCID: 0000-0003-0058-167X

E-mail: victoria_fonari@yahoo.com

²⁴⁸ Osman Autekin. A învăța și fii prin valorile tezaurului axiologic al culturii materiale și spirituale. În: *Învățătorul modern*. Revistă științifico-metodică. Nr. 1 (89), 2024, p.17.

ГАГАУЗЫ – ДЕЯТЕЛИ КУЛЬТУРЫ, НАУКИ, ВЫДАЮЩИЕСЯ ЛИЧНОСТИ БЕССАРАБИИ В КОНЦЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ВВ.

Степан БУЛГАР

Summary: Gagauz – cultural figures, scientists, outstanding personalities of Bessarabia in the late 19th – early 20th centuries. In the article “Gagauz – cultural figures, scientists, outstanding personalities of Bessarabia in the late 19th – early 20th centuries.” are presented materials related to the history of the Gagauz people of Bessarabia in the 19th – early 20th centuries, who reached great heights in the cultural life of Bessarabia. Each of them developed not only himself, but also his people. During this historical period, the Gagauz intelligentsia, which had preserved its language and rich original culture, was looking for its place in the cultural and historical process of Bessarabia. The author of the article has collected material that helps to study the biographies of cultural figures, writers, scientists, academicians, doctors of science, engineers and designers. To collect the abovementioned materials the author made scientific trips to Romania, Ukraine, Turkey, met with prominent Gagauz people, collected material, worked in archives and libraries. The study of this topic revealed the outstanding role of the Gagauz representatives in the history of Bessarabia and the regional features of their historical development.

Key words: Stepan Bulgar Gagauz of Bessarabia, Stepan Bulgar Gagauz of Turkey, Stepan Bulgar Gagauz destinies.

Cuvinte-cheie: Stepan Bulgar Gagauzii Basarabiei, Stepan Bulgar Gagauzii Turciei, Stepan Bulgar Destinele găgăuzilor.

Формирование гагаузской национальной интеллигенции является важным условием культурного развития народа. В истории гагаузов Бессарабии прослеживаются судьбы выдающихся личностей, которые оставили заметный след в духовном и культурном развитии народа. Это та образованная часть народа, в состав которой входят те, кто воплощает и обеспечивает духовную и культурную жизнь общества, сосредотачивает в себе общенациональное самосознание, выступает выразителем общенародных интересов. Именно характером и уровнем интеллигенции определяется культурное лицо общества, его симпатии, вкусы и настроение, складывающиеся в устойчивые формы национальной культуры.

Изучение культурной и общественной жизни гагаузов конца XIX – начала XX вв. раскрывает много интересных и удивительных страниц жизни выдающихся личностей, вышедших из среды гагаузов Бессарабии. Из уст в уста, из поколения в поколение передаются истории о жизни людей из среды гагаузов, сумевших достичь успехов в различных отраслях культуры и науки. Кто сумел добиться многого, а кто прожил свою жизнь честно – все они заслужили уважение своего народа. Прошлое, которое безвозвратно ушло, существует потому, что жива человеческая память. Есть настоящее, в котором живём не только мы, но и те, кого мы помним.

Одним из первых просветителей гагаузов был Дмитрий Чакир – священник в третьем поколении, внук основателя Чадыр-Лунги Захария Чакира. Дмитрий Чакир родился в 1839 г. в с. Чадыр-Лунга, основанном его дедом, в семье священника. Он без колебаний выбирает тот же путь, что его отец и дед. Дмитрий Чакир – автор книги «Биографический очерк рода и фамилии Чакир»²⁴⁹. Отец Дмитрий Чакир был не только настойчивым исследователем, собиравшим рассказы старожилов, но литератором, умело воссоздававшим тонкую ткань времени²⁵⁰. Отец Дмитрий состоял действительным членом Кишиневского православного миссионерского общества, Кишиневского православного христо-рождественского братства, Семинарского Трехсвятительского братства, а также Бессарабского церковного историко-археологического общества²⁵¹. Протоиерей умер в 1916 г. в селе Кебабче. Вот что он писал незадолго до смерти, спокойно подытоживая для себя прожитое: «Крепко старался дать народу образование и улучшить его хозяйство, и поэтому учил не только грамоте, но и пахать»²⁵².

Если священник Захарий Чакир привел своих прихожан на земли Буджака, то отец Михаил (1861–1938) из того же рода Чакиров дал своему народу Слово Божие и службы на родном языке. В 1907 г. было напечатано Евангелие на гагаузском языке в переводе М. Чакира. Священники и культурные деятели, которых дает один и тот же род на протяжении многих лет²⁵³. До XX в. у гагаузов практически не было книг на родном языке. Отец Михаил Чакир в 1904 г. ходатайствовал о раз-

²⁴⁹ Чакир, Дмитрий. *Биографический очерк рода и фамилии Чакир*. Кишинев, 1899. 28 с.; Чакир, Дмитрий. *Биографический очерк рода и фамилии Чакир*. В: Страницы истории и литературы гагаузов. Chişinău, 2005, с. 25-56.

²⁵⁰ Стамова, Стефанида, Булгар Степан. *Чадыр-Лунга – город на семи холмах*. Кишинэу, 2023, с. 27.

²⁵¹ Булгар С. *Протоиерей Дмитрий Чакир*. В: *Страницы истории и литературы гагаузов*. - Chişinău, 2005, с.21-24.

²⁵² Булгар, Степан. *Гагаузские судьбы*. Кишинев, 2003, с.19-22.

²⁵³ Стамова, Стефанида, Булгар Степан. *Чадыр-Лунга – город на семи холмах*. Кишинэу, 2023, с. 21-38.

решении Синода печатать на гагаузском языке религиозную литературу²⁵⁴. С 1907 г. гагаузы начали читать Слово Божье на родном языке²⁵⁵. Деятельность протоиерея Михаила Чакира современники сравнивали с культурным подвигом Кирилла и Мефодия²⁵⁶. Активная педагогическая деятельность Михаила Чакира сочеталась с исследованиями в области истории и этнографии гагаузов. В 1934 г. он издал книгу на гагаузском языке «История бессарабских гагаузов». Это можно расценивать и как просветительскую акцию – история гагаузов, написанная в первую очередь для самих гагаузов²⁵⁷. Отец Михаил умер в 1938 г. Его жизнь охватила значительные периоды истории. Он участвовал в просвещении гагаузского и молдавского народов и оставил по себе добрую память, любовь и преклонение²⁵⁸. Михаил Чакир, просветитель гагаузского народа, еще при жизни стал символом национального возрождения гагаузов. В честь и в память о нем день его рождения 27 апреля отмечается в Гагаузии как день гагаузского языка.

Еще одной яркой личностью в истории гагаузского народа является педагог, историк Харламий Афанасьевич Монастырлы, который родился 5 февраля 1854 года в с. Чадыр-Лунга Нижнебуджакского округа колоний задунайских переселенцев, Бессарабской губернии. Его отец, Афанасий Монастырлы, в 80-е годы XIX в. был старшиной Нижнебуджакского округа²⁵⁹. За проявленные способности к математике колониальное управление рекомендовало Харлампия Монастырлы (1854–1932) к поступлению в Санкт-Петербургский императорский университет на физико-математический факультет. В 1884 г. Харламий Монастырлы окончил университет и был направлен в Симферопольскую мужскую гимназию в качестве преподавателя математики. Директор школы Харламий Монастырлы реформировал Симферопольскую татарскую учительскую школу, сыгравшую в образовании крымских татар большую роль²⁶⁰.

²⁵⁴ Bulgar S. Ay Boba Mihail Çakirin 1930-cu yıllarda yanında bulunan gagauz inteligentiyası // Sabaa Yıldızı. Jurnal. - Komrat. - 2011. - № 51. - S. 18-19; Bulgar S. Gagauz aydınadıcısı Mihail Çakirin yubileyi – 150-ci yıldönümü. 1861 – 2011 // Sabaa Yıldızı. Jurnal. – Komrat, 2011, № 51, s. 2-11.

²⁵⁵ Bulgar S.S. Mihail Çakirin biyografyası // Ay Boba Mihail Çakir. Gagauzlar istoriya, adetlär, dil hem din. - Chişinău, 2007, s. 6-52.

²⁵⁶ Булгар, С.С. *Протоиерей Михаил Чакир. 1861-1938*. В: Страницы истории и литературы гагаузов. Chişinău, 2005, с. 57-74.

²⁵⁷ Булгар, С. *Гагаузские судьбы*. Кишинев, 2003, с. 23-37.

²⁵⁸ Булгар, С.С. *Гагаузский просветитель протоиерей Михаил Чакир (1861-1938) и генеалогия Михаила Чакира*. В: *Studii de arhondologie și genealogie*.; Vol. 2. Chişinău, 2014, с. 273-280.

²⁵⁹ Там же, с. 38.

²⁶⁰ Булгар, С.С. *Гагаузская элита Бессарабии*. Кишинев, 2016, с. 27-33.

Имя Харлампия Монастырлы связано с просветительской деятельностью протоиерея Михаила Чакира²⁶¹. Вот что писал по поводу переводов «Евангелия» на гагаузский язык Харламбий Монастырлы: «Перевод выполнен хорошо и красиво, потому что выполнен на том языке, на котором разговаривают гагаузы. Лингвистические и филологические тонкости употреблены в переводах. Какое счастье и радость для наших христианских гагаузов иметь «Божье Слово» на родном языке. Переводы книг на гагаузский язык являются великим подвигом, подобным подвигу Кирилла и Мефодия». Монастырлы является автором статей: «К истории Петровского фонтана в Симферополе» (22 февраля 1890 г.); «О раскопках и разведках Н.И. Веселовского близ Мелитополя и в Старом Крыму в 1893 г.» (4 октября 1893 г.)²⁶². Харламбий Афанасьевич Монастырлы был награжден орденом Станислава II и III степени, орденом Св. Анны II и III степени, орденом Св. Владимира IV степени, серебряной медалью императора Александра III. В 1890 году Харламбий Монастырлы получил титул Коллежского асессора. В 1905 году Х.А. Монастырлы было присвоено звание Статского советника²⁶³.

Важную роль в деле организации образования на юге Бессарабии сыграл бессарабский миллионер и меценат Георгий Иванович Цанко-Кыльчик (1852-1924). Он родился 4 апреля 1854 г. в Комрате. Он владел 40 тысячами гектаров земли в Бессарабии. 12 июля 1908 г. по его заказу появилась длиною в 5 верст телефонная линия. Ее протянули от дома Цанко-Кыльчика в Комрате до Садыка и Борогань²⁶⁴. Г.И. Цанко-Кыльчик в 1896 г. построил здание реального 7-классного училища в Комрате, затраты на строительство составили более 194 тыс. рублей. Русское правительство, наградив Георгия Ивановича орденом св. Анны III степени, назначило его почетным попечителем Комратского реального училища. В 1910 г. в Комрате его стараниями появилось женское двухклассное училище²⁶⁵. В 1910 г. Цанко-Кыльчик построил на собственные средства при домово́й церкви Комратского реального училища колокольню. По завещанию Г.И. Цанко-Кыльчика 270 гектаров земли

²⁶¹ Bulgar S. Monastırlı Harlampiyin biyografyasının etapları. Harlampiy Monastırlı – statskiy sovetnik, üüredici, türkolog // Sabaa Yıldızı. Jurnal. - Komrat, 2008, № 40, с. 2-35.

²⁶² Филимонов, С.Б. *Хранители исторической памяти Крыма. О наследии Таврической ученой архивной комиссии и Таврического общества истории, археологии и этнографии (1887-1931 гг.)*. Симферополь, 2004, с. 73.

²⁶³ Булгар, Степан. *Гагаузская элита Бессарабии*. Кишинев, 2016, с. 27-33.

²⁶⁴ Булгар С.С. *Представители колони́стской элиты среди крупных бессарабских землевладельцев XIX – начало XX века: Георгий Иванович Цанко-Кыльчик (1852–1924 гг.)*. В: *Studii de arhondologie și genealogie / Acad. de Științe a Moldovei, Inst. de Istorie; executorii proiectului: Sergiu Bacalov. Vol. 1.* - Chișinău, 2014. p. 207-219.

²⁶⁵ Титоров, Иов. *Георгий Иванович Цанко-Килчик отъ Комрат, Бесарабия*. София, 1910, 38 с.

отошли на благотворительные нужды. С дохода от использования этих земель финансировалась учёба неимущих лицейстов и был учрежден поощрительный фонд из 15 тысяч рублей. Меценат получил звание «Потомственного почетного гражданина»²⁶⁶ и был причислен к дворянскому сословию²⁶⁷.

Одним из самых известных деятелей культуры Бессарабии конца XIX – начала XX вв. был Пётр Данилович Драганов (1857–1928), филолог-славист, бессарабский библиограф, педагог, один из первых местных исследователей культуры гагаузов, родился 14 февраля 1857 г. в Комрате. После окончания Кишинёвской первой гимназии, поступил на историко-филологический факультет Санкт-Петербургского университета. Работал учителем в гимназии в г. Салоники. Преподавал литературу, историю, старославянский и болгарский языки, географию и др. В 1887 г. Драганов вернулся в Россию. Работал учителем в Комрате, Севастополе, Кишинёве, Астрахани. Был директором лицея в Кагуле. Во время работы помощником библиотекаря Петербургской публичной библиотеки, Петр Данилович написал главный труд своей жизни – алфавитный библиотечный указатель «Бесарабиана». Он стал первым научным и библиографическим справочником по бессарабской литературе. Скончался П.Д. Драганов 7 февраля 1928 г, похоронен в Комрате²⁶⁸.

Русский этнограф В.А. Мошков в 1895 г., во время пребывания в Бессарабии, в с. Бешалма, познакомился с гагаузским народным интеллигентом Петром Капсызом (1865–1924), который владел несколькими языками и пользовался большим авторитетом у православного духовенства и жителей гагаузских сел²⁶⁹. В очерках «Гагаузы Бендерского уезда» русско-го этнографа В.А. Мошкова также рассказывается о литературе на караманли. «Книги свои они печатают по-турецки, - отмечает Мошков, - но греческими буквами, и вот эти-то книги, которые они приносят с собой на продажу в Бессарабию, и привлекают к ним симпатию гагаузов. Свои книги караманли ценят довольно дорого, а поэтому редкому из гагаузов удаётся их приобрести, но у кого они есть, тот, как говорится, ценит их просто на вес золота»²⁷⁰. Крестьянин Пётр Капсыз свободно читал и писал на нескольких языках. Молитву же Господу и Символ веры Капсыз читал на наречии караманли. «Надо было видеть, какую сенсацию вызывало всякий раз между гагаузов это чтение» - пишет Мошков и замечает,

²⁶⁶ Булгар, Степан. *Гагаузская элита Бессарабии*. Кишинев, 2016, с. 27.

²⁶⁷ Кишиневские *Епархиальные ведомости*, 1898, № 11, с. 71-72.

²⁶⁸ Булгар, С. *История города Комрата*. Кишинев, 2008. 74-75.

²⁶⁹ Булгар, Степан. *Гагаузская элита Бессарабии*. Кишинев, 2016, с. 43-51.

²⁷⁰ Мошков, В.А. *Гагаузы Бендерского уезда*. В: *Этнографическое обозрение*. Кн. XLIV, № 1, 1900; кн. XLVIII, № 1, кн. XLIX, № 2; кн. LI, № 4, 1901; кн. LIV, № 3, кн. LV, № 4, 1902.

что «стих об Аврааме, приносящем в жертву своего сына Исаака, некоторые из гагаузов переделали с караманлийского печатного текста на свой язык...»²⁷¹.

Все дальше уходит вглубь истории Комратское восстание 1906 г. В истории жизни Андрея Павловича Галацана (1875–1943), имя которого связано с Комратским восстанием 1906 г., есть немало белых пятен. Но архивные документы позволяют восстановить страницы жизни этой яркой личности. Документы «Из личного дела студента Харьковского Технологического Института имени Александра III Андрея Павловича Галацана» помогают проследить его учебу в Харьковском Технологическом Институте имени Александра III и начало его революционной деятельности в феврале 1899 г. В личном деле имеется фото Андрея Галацана в период учебы²⁷². По документам из личного дела «Канцелярии Харьковского Технологического Института императора Александра III» мы можем документально проследить обучение Андрея Галацана в Комратском реальном училище и Севастопольском реальном училище, а также его учебу на первом курсе Харьковского Технологического Института: «Свидетельство. Дано от Харьковского Технологического Института Императора Александра III бывшему студенту первого курса Андрею Павловичу Галацану, крестьянину, православного вероисповедания, в том, что он на основании аттестата и свидетельства об окончании в 1895 и 1896 годах полного курса в Комратском и Севастопольском реальных училищах, поступил в 1898 году и состоял в числе студентов...»²⁷³. В период с 1899 по 1902 гг. Андрей Галацан не смог продолжить дальнейшее образование ввиду ряда причин, среди которых – участие в студенческих волнениях в феврале 1899 г.²⁷⁴. С 1905 г. Андрей Галацан, из-за отсутствия средств к существованию, прерывает учебу в институте и возвращается в Комрат, где начинает активную революционную деятельность, что привело к провозглашению Комратской республики в январе 1906 года. А. Галацан стал популярен в народе, так как выступал на митингах на гагаузском языке. Он был арестован и препровожден в Кишиневскую тюрьму. Комратское восстание было подавлено царскими войсками²⁷⁵. А.П. Галацан окончил

²⁷¹ Мошков, В.А. *Гагаузы Бендерского уезда*. В: Этнографическое обозрение. Кн. XLIX, № 2. Москва, 1901, с 42.

²⁷² Державний Архів Харківської Облaсті (ДАХО). Ф. 770, оп. 2, д. 413 «Дело канцелярии Харьковского технологического института Императора Александра III о студенте Александре Павловиче Галацане», л. 1об.

²⁷³ Там же. - Л. 9.

²⁷⁴ Там же. - Л. 34.

²⁷⁵ Булгар, Степан. *Андрей Галацан – политический деятель Бессарабии. Комратская республика 1906 года* = Andrei Galațan – Besarabiya politika öndericisi. Komrat respublikasi 1906-ci yıl. - Комрат, 2021, с. 17.

в 1910 г. Харьковский Технологический Институт по специальности инженер-технолог. Работал в Ленинграде на заводе главным технологом. В 1941 г. завод был эвакуирован в Нижний Новгород. В 1943 г. А.П. Галацан был арестован органами НКВД и расстрелян.

Константин Трифонович Кисеев (1880–1929) родился в с. Чадыр-Лунга. Окончил в Санкт-Петербурге Медицинскую академию. В 20-е годы был направлен в Среднюю Азию как специалист по эпидемиям. Работал в тяжелых условиях, заразился тифом и в 1929 г. умер²⁷⁶.

Алексей Георгиевич Барладян (1883–1960) родился в Комрате в 1883 г. Окончил Комратское реальное училище, проявил большие способности к точным и естественным наукам. В 1907 г. Алексей Барладян поступил в Берлинскую сельскохозяйственную академию, затем учился в Лейпцигском университете. В 1912 г. он работал в Институте ботаники Бернского университета, где занимался проблемами наследственности. Когда в 1916 г. Барладян приехал в Россию, в Петербурге был опубликован его большой труд «Опытные (экспериментальные) основы дарвинизма». В 30-е гг. он работает в научной лаборатории в Бендерах, затем – в Академии Наук Молдавской ССР, пока не начались гонения на «реакционную лженауку» – генетику²⁷⁷. Учёный-естествоиспытатель, первый генетик Бессарабии, Алексей Георгиевич Барладян в 50-е годы был репрессирован, затем реабилитирован, вернулся из лагеря тяжело больным. В 1960 г. Алексей Барладян умирает, а в 1994 г. в Кишиневе устанавливают мемориальную доску в память о первом генетике Бессарабии²⁷⁸.

Мария Федоровна Златова (1884–1966), дочь священника Фёдора, выросла в Комрате. Мария поступила в Кишиневское училище русского музыкального общества. Окончила Санкт-Петербургскую императорскую консерваторию. Молодая певица получает приглашение на лучшую оперную сцену Российской империи – она будет петь в Мариинке²⁷⁹. Мария солировала на сцене Мариинского театра. Обладая лирико-колоратурным сопрано, Златова исполняла партии Недды в «Паяцах» Леонкавалло, Джильды в «Риголетто» Верди, Розины в «Севильском цирюльнике» Россини. Тесное творческое общение связывало Марию с мастерами русской оперной сцены: Н. Ермоленко-Южиным, Е. Массини, М. Дейша-Сионицкой, И. Ершовым. Но революция в России, гражданская война привели к тому, что певица вернулась в Кишинёв. В 1928 г. она была избрана членом Кишиневского музыкального общества. Приняв решение уйти со сцены,

²⁷⁶ Стамова, Стефанида, Булгар, Степан. *Чадыр-Лунга – город на семи холмах*. Кишинэу, 2023, с. 115.

²⁷⁷ Булгар, С. *Гагаузские судьбы*. Кишинев, 2003, с. 40-41.

²⁷⁸ Булгар, С. *История города Комрата*. Кишинев, 2008, с. 74.

²⁷⁹ Там же, с.73-74.

певица вернулась в Кишинев, и отдала все силы музыкальной педагогике. С 1927 г. Мария Федоровна преподавала вокал в Кишиневской частной музыкальной консерватории «Униря». У нее училась знаменитая молдавская певица Мария Чеботарь. В 1966 г. в возрасте 82-х лет Мария Златова скончалась²⁸⁰.

Петр Спиридонович Попазогло (1884–1972) родился в с. Димитровка Болградского района Одесской области, Украины. В 1908 г. призван в русскую армию. В 1912 г. окончил Кишиневскую земскую акушерско-фельдшерскую школу²⁸¹. В 1913 г. работал фельдшером в с. Чадыр-Лунга. Участник первой мировой войны 1914-1918 гг., на фронте был военным фельдшером. Попал в плен в лагерь в Германии, г. Рутсау, земля Курланд 15.08.18 г. В 1940 г. эмигрировал с семьей в Румынию. В 1963 г. вернулся на родину²⁸². Умер в 1972 г. Был интеллигентным человеком, знал немецкий, румынский, гагаузский и русский языки. П.С. Попазогло много лет работал медиком в различных больницах юга Бессарабии²⁸³ и заслужил о себе добрую память.

Михаил Михайлович Чакир (1886–1971) – сын протоиерея Михаила Чакира, офицер царской армии, прошел первую мировую и гражданскую войну, сталинский ГУЛАГ, умер в Кишиневе. Творчество драматурга М.М. Чакира, потомка просветителей, подполковника царской армии, участника I мировой войны, остается пока малоизвестной читателю. Таких ярких интеллигентов из гагаузской среды было немало в начале XX в. Но революция, гражданская война, сталинские репрессии, казалось, стерли даже память о тех людях и тех временах. Литературное наследие Михаила Чакира-сына состоит из пяти больших пьес. Первую пьесу, драму «Тело женщины», автор опубликовал в 1927 г. Затем последовали «Прибой войны», трагедия-хроника, была издана в 1929 г. Кроме того, М.М. Чакир написал драму «Дым и огни» и две комедии: «Ты не мужчина» и «Сватовство товарища делегата»²⁸⁴. В 1940 г. в городе Измаиле М.М. Чакир был арестован органами НКВД и осужден на длительный срок сибирских лагерей. После смерти Сталина М.М. Чакир вернулся в Кишинев. Умер в 1971 г.²⁸⁵

²⁸⁰ Булгар, С. *Гагаузские судьбы*. Кишинев, 2003. - С. 42-43.

²⁸¹ Стамова, Стефанида, Булгар, Степан. Чадыр-Лунга – город на семи холмах. Кишинэу, 2023, с. 117.

²⁸² Личный архив С.С. Курогло. Фотографии и документы из семейного архива П.С. Попазогло.

²⁸³ Булгар, С. С., Димчогло, Ю. Д. *История гагаузов Украины*. Одесса, 2017, с. 594.

²⁸⁴ Булгар, С.С. *Литературное наследие Михаила Михайловича Чакира*. В: Страницы истории и литературы гагаузов. Chișinău, 2005, с. 113-124.

²⁸⁵ Булгар С. *Гагаузские судьбы*. Кишинев, 2003, с. 44-50.

Гагаузский писатель Николай Георгиевич Танасоглу (1895–1970) – один из первых писателей у гагаузов Бессарабии. Он окончил школу в родном с. Кириет-Лунга и поступил в Комратское реальное училище, в 1917 г. Николай окончил училище. С 1918 г. Николай Танасоглу преподавал. В 50-е гг. его стихи публиковались в газетах. Его стихотворения вошли в знаменитый сборник «Буджактан сеслар» («Буджакские голоса»). Литературный сборник Танасоглу «Бужак, Бужак...» вышел в 1970 г., уже после смерти писателя. Рассказы, очерки, впечатления детских лет, воспоминания об интересных событиях и людях... «Бужак, Бужак» - о жизни гагаузского села начала XX в. В 1958–1962 гг. он принимал самое активное участие в подготовке и издании первых гагаузских учебников. До последних своих дней Танасоглу трудился над созданием гагаузского словаря. Д.Н. Танасоглу умер в 1970 г. В 1993 г. одна из центральных улиц Чадыр-Лунги была названа в его честь²⁸⁶.

Неординарной личностью в истории гагаузов был Дмитрий Дмитриевич Дьяков (1901–1980), организовавший переселение большой группы гагаузов из Бессарабии в Бразилию в 1926 г., которые обосновались в штате Сан-Паулу. Судьба этого человека неординарна. Д.Д. Дьяков родился 4 ноября 1901 г. в с. Кириет-Лунга Бендерского уезда Бессарабской губернии, хорошо знал русский язык, имел начальное образование. Уже в румынский период, с 1918 г., он приобрёл хорошие знания румынского языка. В 18 лет Дмитрий Дьяков проникся идеями баптизма. Совсем ещё молодым человеком объединил вокруг себя около пятнадцати-двадцати семей в с. Кириет-Лунга и стал проповедовать баптистское учение²⁸⁷. В 1926 г. Дмитрий Дьяков убедил своих единоверцев в необходимости эмигрировать в Бразилию. Они последовали за своим пастырем²⁸⁸. В 1929 г. в восьмидесяти километрах от города Сан-Паулу Дмитрий Дьяков создал сельскохозяйственную колонию под названием «Прата», население которой составляли, в большинстве своём, гагаузы. Это были последователи Дмитрия Дьякова, который был лидером в этой баптистской общине²⁸⁹. Пастырь Дмитрий Дьяков был одним из основателей города Сан-Жозе-дус-Кампус²⁹⁰. За большой вклад в деле социально-экономического развития города Сан-Жозе-дус-Кампус в Бразилии одной из центральных улиц этого города решением муниципального Совета присвоено имя Дмитрия Дьякова.

²⁸⁶ Там же. С. 51-53.

²⁸⁷ Информатор: Марта Дьякова, г. Сан-Жозе-дус-Кампус, Бразилия.

²⁸⁸ Cocirov J. Imigração bulgaros e gagauzos bessarabianos "Romenos". Brazil, Uruguai. - Ribeirão Preto. 2007, p. 130, 335.

²⁸⁹ Булгар Степан. *Гагаузская элита Бессарабии*. - Кишинев, 2016, с. 67-84.

²⁹⁰ Информатор: Вера Кара-Танасова, 1923 г.р., г. Сан-Паулу, Бразилия.

В области музыки в начале XX в. проявил себя Ион Фазлы (1907–1980). Он родился в с. Казаклия. В 1930 г. окончил Королевскую Академию Музыки и Драматического Искусства в Бухаресте. Талантливый музыкант и композитор, был членом Общества композиторов Румынии в период 1930-1940 гг. Членское удостоверение общества композиторов Румынии № 366 от 19 октября 1936 г. подписано председателем общества, маэстро Альфредом Алессандреску. В период 1930-1940 гг. работал скрипачом Румынской Оперы. И. Фазлы организовал в Бухаресте оркестр мандолин, с которым гастролировал по Румынии. Ион Фазлы является автором ряда музыкальных произведений²⁹¹.

Участие гагаузов в политических событиях Бессарабии в 1917-1918 гг. является неопровержимым фактом зрелости представителей гагаузской интеллигенции в начале XX в. и обеспокоенностью судьбой своего народа. В данной статье речь пойдет о политической деятельности гагаузов – депутатов «Сфатул Цэрий» («Краевой Совет») ²⁹²: Михаил Минович Руссев (1882-1926)²⁹³, уроженец с. Кубей Болградского района Бессарабской губернии²⁹⁴, учитель, делегирован от сельскохозяйственных кооперативов юга Бессарабии²⁹⁵; Дмитрий Георгиевич Топчу (1887-1958), уроженец с. Томай, юрист, работал председателем Управления снабжения Бендерского уезда²⁹⁶, делегирован от Конгресса кооператоров Бессарабии²⁹⁷, член Бессарабского болгаро-гагаузского комитета «Сфатул Цэрий» (его мандат утвержден Протоколом № 67 заседания «Сфатул Цэрий» от 4 апреля 1918 г.)²⁹⁸, его выступление²⁹⁹ упоминается в протоколе № 67 от 04.04.1917 г.; Иван Кара, уроженец г. Комрата, гласный (депутат) Бендерского уездного земства, член Бессарабского болгаро-гагаузского комитета «Сфатул Цэрий», член Административной комиссии «Сфатул Цэрий»³⁰⁰, его выступление³⁰¹ упоминается в протоколе № 2 от 22.11.1918 г.

²⁹¹ Măcriș Anatol. *Găgăuzii în diaspora și la ei acasă*. - București, 2005, p. 157-159.

²⁹² Булгар С.С. *Гагаузы – депутаты «Сфатул Цэрий» 1917-1918 гг.: Михаил Руссев (1882-1926), Дмитрий Топчу (1887-1958), Сава Кара и их судьба* // Межд. научно-практическая конференция «Наука. Образование. Культура»: 32-ая годовщина Комратского государственного университета 10 февр. 2022 г. Сб. статей. - Комрат: КГУ, 2023. - т. 3, с. 414-422.

²⁹³ *Sfatul Țării: Documente* / Ion Țurcanu. - Chișinău, 2016, vol. 1, p. 788.

²⁹⁴ Булгар, С. С., Димчогло, Ю. Д. История гагаузов Украины. Одесса, 2017, с. 354-355.

²⁹⁵ *Sfatul Țării: Documente* / Ion Țurcanu. Chișinău, 2016, vol. 1, p. 788-789.

²⁹⁶ Булгар, С.С. *Судьба гагауза Дмитрия Георгиевича Топчу – депутата румынского парламента в период 1918-1940 гг.* В: Bilgilär. Журнал гуманитарных исследований. - № 3 (4). - Комрат, 2020, с. 6-24.

²⁹⁷ *Sfatul Țării: Documente* / Ion Țurcanu. Chișinău, 2016, vol. 1, p. 790-791.

²⁹⁸ Там же, p. 579.

²⁹⁹ Там же, p. 810.

³⁰⁰ Там же, p. 774-775.

³⁰¹ Там же. p. 800.

В межвоенный период 1918-1940 гг. появилось новое поколение гагаузов, получивших высшее образование, среди которых: Иоан Папазоглу³⁰² – художник, Александру Бырладяну³⁰³ – экономист, Георгий Мутаф (Емин Мутаф)³⁰⁴ – доктор сельскохозяйственных наук, Ирина Булгар (Сельма Ёзтюрк)³⁰⁵ – доктор математических наук, Владимир Топчу³⁰⁶ – инженер, Василий Ёкюзю (Вейсел Арсевен)³⁰⁷ – композитор, Дионис Танасоглу³⁰⁸ – писатель, Анатол Мэкриш³⁰⁹ – инженер, Петр Заврак³¹⁰ – фольклорист и др.

Таким образом, прослеживая жизнь представителей гагаузской интеллигенции в конце XIX – начале XX вв., мы видим, что в этот период истории у гагаузов Бессарабии появились люди, национально мыслящие и стремящиеся в силу своего образования и своих способностей выразить гагаузские идеалы и сформировать принципы национальной идентичности и самосознания. Исследование жизни и деятельности представителей гагаузской интеллигенции дает представление, какими духовными ступенями развивалась гагаузская культура и национальное самосознание малочисленного гагаузского народа.

Библиография:

I. Архивные фонды:

1. Государственный архив Одесской области (ГАОО). Ф. 42, оп. 35.
2. Державний Архів Харківської Облaсті (ДАХО). Ф. 770, оп. 2, д. 413 «Дело канцелярии Харьковского технологического института Императора Александра III о студенте Александре Павловиче Галацане».

³⁰² Булгар, С. *Гагаузские судьбы*. Кишинев, 2003. С. 67-71; Булгар, С. *История города Комрата*. Кишинев, 2008, с. 136-146; Ioan Papazoglu Life and Work / alcăt.: Claudia Partole. Ch., 2007, 310 с.; Bulgar S. *Ioan Papazoglu – tanınmış resimci (1904–1986)* // Sabaa Yıldızı. Jurnal. Komrat, 2020, № 79, с. 36-41.

³⁰³ Булгар, С. *Гагаузские судьбы*. Кишинев, 2003, с. 78-79.

³⁰⁴ Булгар, Степан, Думника, Иван. *Гагаузы в контексте румыно-турецких отношений в период 1918-1940 гг.: история и личности*. В: „TYRAGETIA” (Istorie Muzeologie). Serie nouă. Vol. IX [XXIV] nr. 2 / Сб. докладов на Научной сессии Национального музея истории Молдовы (ediția a XXIV-a). Chișinău, 2015, p. 203-226.

³⁰⁵ Булгар, С. *Гагаузские судьбы*. Кишинев, 2003. С. 82-83; Bulgar S. Selma ÖZTÜRK (İrina Bulgar) (1913-2008) // Sabaa Yıldızı. Jurnal. – Komrat, 2016, № 64, с. 2-12.

³⁰⁶ Булгар С. *Гагаузские судьбы*. Кишинев, 2003, с. 95-96.

³⁰⁷ Там же. С. 74-75; Булгар С.С. 100-cü yıldönümünə Veysel Arseven (Vasili Öküzçü) – muzikolog hem kompozitor. = Вейсел Арсевен (Василий Ёкюзю) – музыковед и композитор. - Комрат, 2020, 52 с.

³⁰⁸ Булгар, С.С. Dionis Tanasoglu – yazıcı hem dramaturg = Дионис Танасоглу – писатель и драматург. - Комрат, 2022, 48 с.; Stepan Bulgar, Sergey Zahariya. DIONIS TANASOGLU – filologiya doktoru, poet, yazıcı, dramaturg 1922-2006. - Komrat, 2022, 444 с.

³⁰⁹ Булгар С. *Гагаузские судьбы*. - Кишинев, 2003, с. 115-117.

³¹⁰ Там же, с. 89-92; Заврак Н.Х., Курогло С.С., Булгар С.С. *Петр Заврак - возвращение легенды*. - Кишинев, 2013, 120 с.

3. Кишиневские Епархиальные ведомости, 1898, № 11.
4. Национальный Архив Республики Молдова (НАРМ). Ф. 152, оп.1.
5. Личный архив С.С. Курогло. Фотографии и документы из семейного архива П.С. Попазогло.

II. Монографии и статьи:

1. Булгар, Степан. *Гагаузские судьбы. Деятели культуры и науки: 200 лет истории*. Кишинев: Центральная типография, 2003. 192 с.
2. Булгар, С. *Протоиерей Дмитрий Чакир*. В: Страницы истории и литературы гагаузов / Подг. к переизд.: Булгар С.С. Chișinău: „Pontos”, 2005, с. 21-24.
3. Булгар, С.С. *Протоиерей Михаил Чакир. 1861-1938*. В: Страницы истории и литературы гагаузов / Подг. к переизд.: Булгар С.С. Chișinău: „Pontos”, 2005, с. 57-74.
4. Булгар, С.С. *Литературное наследие Михаила Михайловича Чакира*. В: Страницы истории и литературы гагаузов / Подг. к переизд.: Булгар С.С. Chișinău: „Pontos”, 2005, с. 113-124.
5. Булгар, С. *История города Комрата*. Кишинев: Типогр. „Reclama”, 2008, 310 с.
6. Булгар, С.С. *Гагаузский просветитель протоиерей Михаил Чакир (1861-1938) и генеалогия Михаила Чакира*. В: *Studii de arhondologie și genealogie / Acad. De Științe a Moldovei, Inst. de Istorie; executorii proiectului: Bacalov Sergiu (coord.); vol. 2*. Chișinău: Типогр. „Bon Offices”, 2014, с. 273-280.
7. Булгар, С.С. *Представители колониетской элиты среди крупных бессарабских землевладельцев XIX – начало XX века: Георгий Иванович Цанко-Кыльчик (1852 – 1924 гг.)*. В: *Studii de arhondologie și genealogie / Acad. de Științe a Moldovei, Inst. de Istorie; executorii proiectului: Sergiu Bacalov, vol. 1*. Chișinău: Типогр. „Bons Offices”, 2014, р. 207-219.
8. Булгар, Степан, Думиника, Иван. *Гагаузы в контексте румыно-турецких отношений в период 1918-1940 гг.: история и личности*. В: „TYRAGETIA” (Istorie Muzeologie). Serie nouă. Vol. IX [XXIV], nr. 2 / Сб. докладов на Научной сессии Национального музея истории Молдовы (ediția a XXIV-a), Secția istorie contemporană și valorificarea patrimoniului muzeal 16 октябрь 2014 г. Chișinău, 2015, р. 203-226.
9. Булгар, С.С. *Гагаузская элита Бессарабии: конец XIX – нач. XX вв.* Кишинев: Типогр. “Foxtrot”, 2016, 123 с.
10. Булгар, С. С., Димчогло, Ю. Д. *История гагаузов Украины*. Одесса: Астропринт, 2017, с. 594. 748 с.
11. Булгар, С.С. *Судьба гагауза Дмитрия Георгиевича Топчу – депутата румынского парламента в период 1918-1940 гг.* В: *Bilgilär*. Журнал гуманитарных исследований. - № 3 (4). - Комрат, 2020, с. 6-24.

12. Булгар, С.С. 100-cü yıldönümünä Veysel Arseven (Vasili Öküzçü) – muzikolog hem kompozitor. = Вейсел Арсевен (Василий Ёкюзчю) – музыковед и композитор. На гагаузском и русском языках. - Комрат: Издание НИЦ Гагаузии, 2020, 52 с.

13. Булгар, Степан. *Андрей Галацан – политический деятель Бессарабии. Комратская республика 1906 года* = Andrey Galațan – Besarabiya politika öndericisi. Komrat respublikası 1906-cı yılı. - Комрат: Tipografia "Foxtrot S.R.L.", 2021, 43 p.

14. Булгар, С.С. *Гагаузы – депутаты «Сфатул Цэрий» 1917-1918 гг.: Михаил Руссев (1882-1926), Дмитрий Топчу (1887-1958), Сава Кара и их судьба*. В: Межд. научно-практическая конференция «Наука. Образование. Культура»: 32-ая годовщина Комратского государственного университета 10 февр. 2022 г. Сб. статей. - Комрат: КГУ, 2023, т.3, с. 414-422.

15. Булгар, С.С. Dionis Tanasoglu – yazıcı hem dramaturg = *Дионис Танасоглу – писатель и драматург*. (На гагаузском и русском языках). - Комрат: Научно-исследовательский центр Гагаузии, 2022, 48 с.

16. Заврак, Н.Х., Курогло, С.С., Булгар С.С. Петр Заврак – возвращение легенды. Кишинёв: «Grafic Besign» SRL, 2013. - 120 с.

17. Информатор: Вера Кара-Танасова, 1923 г.р., г. Сан-Паулу, Бразилия.

18. Информатор: Марта Дьякова, г. Сан-Жозе-дус-Кампус, Бразилия.

19. Мошков, В.А. *Гагаузы Бендерского уезда*. В: *Этнографическое обозрение*. Кн. XLIV, № 1, 1900; кн. XLVIII, № 1, кн. XLIX, № 2; кн. LI, № 4, 1901; кн. LIV, № 3, кн. LV, № 4, 1902. Москва: Типография А.А. Левенсона.

20. Стамова, Стефанида, Булгар, Степан. *Чадыр-Лунга – город на семи холмах*. Кишинэу: „Balacron”, 2023, с. 27, - 430 с.

21. Титоров, Иов. *Георгий Иванович Цанко-Килчик отъ Комрат, Бесарабия*. София: Придворна печатница. 1910, 38 с.

22. Филимонов, С.Б. *Хранители исторической памяти Крыма. О наследии Таврической ученой архивной комиссии и Таврического общества истории, археологии и этнографии (1887-1931 гг.)*. Симферополь: Издательский Дом «ЧерноморПРЕСС», 2004, с. 73.

23. Чакир, Дмитрий. *Биографический очерк рода и фамилии Чакир*. Кишинев: Типография Бессарабского Губернского правления, 1899, 28 с.

24. Чакир, Дмитрий. *Биографический очерк рода и фамилии Чакир*. В: *Страницы истории и литературы гагаузов / Подг. к переизд.: Булгар С.С.* - Chișinău: „Pontos”, 2005, с. 25-56.

25. Bulgar S.S. *Mihail Çakirin biografyası* // Ay Boba Mihail Çakir. Gagauzlar istoriya, adetlär, dil hem din / Conceptie: Stepan Bulgar. Chișinău: „Pontos”, 2007, p. 6-52.

26. Bulgar S. *Monastırılı Harlampiyin biografyasının etapları*. Harlampiy Monastırılı – statskiy sovetnik, üredici, türkolog // Sabaa Yıldızı. Jurnal. - Komrat, 2008, № 40, с. 2-35.

27. Bulgar S. Ay Boba Mihail Çakirin 1930-cu yıllarda yanında bulunan gagauz inteligençiyası // Sabaa Yıldızı. Jurnal. – Komrat, 2011, № 51, s. 18-19;
28. Bulgar S. *Gagauz aydınadıcısı Mihail Çakirin yubileyi – 150-ci yıldönümü. 1861 – 2011* // Sabaa Yıldızı. Jurnal. – Komrat, 2011, № 51, s. 2-11.
29. Bulgar S. Selma ÖZTÜRK (İrina Bulgar) (1913-2008) // Sabaa Yıldızı. Jurnal. – Komrat, 2016, № 64, s. 2-12.
30. Bulgar S. *İoan Papazoglu – tanınmış resimci (1904–1986)* // Sabaa Yıldızı. Jurnal. – Komrat, 2020, № 79, s. 36-41.
31. Stepan Bulgar, Sergey Zahariya. DİONİS TANASOGLU – filologiya doktoru, poet, yazıcı, dramaturg 1922-2006, Komrat, 2022, 444 c.
32. Cocicov J. Imigração bulgaros e gagauzos bessarabianos “Romenos”. Brazil, Uruguai. - Ribeirã Preto, 2007, p. 130, 335.
33. Ioan Papazoglu Life and Work / alcăt.: Claudia Partole; trad. Vera Iuhtimovschi. - Ch.: Pontos, 2007, 310 c.
34. Măcriș Anatol. Găgăuzii în diaspora și la ei acasă. - Bucuresti: Editura Agerpress, 2005, 160 p.
35. Sfatul Țării: Documente / Ion Țurcanu. - Chișinău: Știința, 2016, vol. 1, 824 p.

Информация об авторе

Имя, фамилия: Степан Булгар

Ученая степень, научное звание: доктор истории,
старший научный сотрудник,

Место работы: Научно-исследовательский центр АТО Гагауз Ери
им. М.В. Маруневич, Комрат, зав. отделом истории и этнографии

ORCID: 0000-0002-7866-0063

E-mail: bulg2004@mail.ru

GAGAUZ PEOPLE: CULTURAL FIGURES, SCIENTISTS AND PROMINENT PERSONALITIES OF BESSARABIA IN THE LATE 19th - EARLY 20th CENTURIES

Stepan BULGAR

Summary: In the article “Gagauz – cultural figures, scientists, outstanding personalities of Bessarabia in the late 19th – early 20th centuries.” are presented materials related to the history of the Gagauz people of Bessarabia in the 19th – early 20th centuries, who reached great heights in the cultural life of Bessarabia. Each of them developed not only himself, but also his people. During this historical period, the Gagauz intelligentsia, which had preserved its language and rich original culture, was looking for its place in the cultural and historical process of Bessarabia. The author of the article has collected material that helps to study the biographies of cultural figures, writers, scientists, academicians, doctors of science, engineers and designers. To collect the above mentioned materials the author made scientific trips to Romania, Ukraine, Turkey, met with prominent Gagauz people, collected material, worked in archives and libraries. The study of this topic revealed the outstanding role of the Gagauz representatives in the history of Bessarabia and the regional features of their historical development.

Key words: Stepan Bulgar Gagauz of Bessarabia, Stepan Bulgar Gagauz of Turkey, Stepan Bulgar Gagauz destinies.

Cuvinte-cheie: Stepan Bulgar Gagauzii Basarabiei, Stepan Bulgar Gagauzii Turciei, Stepan Bulgar Destinele găgăuzilor.

The formation of the Gagauz national intelligentsia is an important condition for the cultural development of the people. In the history of the Gagauz people of Bessarabia, the destinies of outstanding personalities who left a noticeable mark on the spiritual and cultural development of the people can be traced. This educated segment of the population, comprising those who embody and ensure the spiritual and cultural life of society, consolidates national self-awareness and acts as an expression of national interests. Indeed, the cultural character of society, its sympathies, tastes, and mood, which form stable forms of national culture, are determined by the nature and level of the intelligentsia.

Studies of the cultural and social life of the Gagauz people from the late 19th to the early 20th centuries reveals many interesting and remarkable aspects of the lives of outstanding individuals who emerged from the Gagauz community. From generation to generation, stories are passed down about the lives of people from the Gagauz community who have succeeded in various fields of culture and science. Some achieved much, while others lived their lives honestly but all of them earned the respect of their people. The past, which has irretrievably passed, exists because human memory is alive. There is a present in which we live, not only we but also those whom we remember.

One of the first enlighteners of the Gagauz people was Dmitry Chakir, a third-generation priest and the grandson of the founder of Chadyr-Lunga, Zakhar Chakir. Dmitry Chakir was born in 1839 in the village of Chadyr-Lunga, founded by his grandfather, into a family of priests. He chose the same path as his father and grandfather without hesitation. Dmitry Chakir authored the book "Biographical Sketch of the Chakir Family"³¹¹. His father, Dmitry Chakir, was not only a persistent researcher who collected stories from local residents but also a literate man who skillfully recreated the nuances of the time³¹². Dmitry's father was an active member of various religious and cultural societies³¹³. He died in 1916 in the village of Kebabche. Shortly before his death, he calmly summed up his life: "I tried hard to provide education to the people and improve their farming, so I taught not only literacy but also farming"³¹⁴.

If the priest Zakhar Chakir led his parishioners to the lands of Budjak, then Father Mikhail (1861–1938) from the same Chakir family gave his people the Word of God and services in their native language. In 1907, the Gospel was printed in Gagauz language by M. Chakir. Priests and cultural figures from the same Chakir family for many years³¹⁵. Before the 20th century, there were practically no books in the Gagauz language. Father Mikhail Chakir in 1904 petitioned the Synod for permission to print religious literature in Gagauz language³¹⁶. From 1907, the Gagauz people began to read the Word of God in their

³¹¹ Чакир Дмитрий. *Биографический очерк рода и фамилии Чакир*. - Кишинев, 1899, 28 с.; Чакир Дмитрий. *Биографический очерк рода и фамилии Чакир* // Страницы истории и литературы гагаузов. - Chişinău, 2005, с. 25-56.

³¹² Стамова Стефанида, Булгар Степан. *Чадыр-Лунга – город на семи холмах*. - Кишинэу, 2023, с. 27.

³¹³ Булгар С. *Протоиерей Дмитрий Чакир* // Страницы истории и литературы гагаузов. - Chişinău, 2005, с.21-24.

³¹⁴ Булгар Степан. *Гагаузские судьбы*. - Кишинев, 2003, с. 19-22.

³¹⁵ Стамова Стефанида, Булгар Степан. *Чадыр-Лунга – город на семи холмах*. - Кишинэу, 2023, с. 21-38.

³¹⁶ Bulgar S. *Ay Boba Mihail Çakirin 1930-cu yıllarda yanında bulunan gagauz inteligençiyası* // Sabaa Yıldızı. Jurnal. - Komrat. - 2011. - № 51. - S. 18-19; Bulgar S. *Gagauz aydınadıcısı Mihail Çakirin yubileyi – 150-ci yıldönümü. 1861 – 2011* // Sabaa Yıldızı. Jurnal. – Komrat, 2011, № 51,s. 2-11.

native language³¹⁷. The activities of Father Mikhail Chakir were compared by his contemporaries to the cultural feat of Kyril and Methodius³¹⁸. Father Mikhail's active pedagogical activity was combined with research in the field of history and ethnography of the Gagauz people. In 1934, he published the book "History of the Bessarabian Gagauz" in the Gagauz language. This can be seen as an enlightening action – the history of the Gagauz people, written primarily for the Gagauz themselves³¹⁹. Father Mikhail died in 1938, having experienced significant periods of history. He participated in the education of the Gagauz and Moldovan peoples and left behind a good memory, love, and respect. Mikhail Chakir, an enlightener of the Gagauz people, became a symbol of the national revival of the Gagauz people during his lifetime³²⁰. In honor and memory of him, his birthday on April 27 is celebrated in Gagauzia as the Day of the Gagauz language.

Another prominent figure in the history of the Gagauz people is the educator and historian Kharlampiy Afanasyevich Monastyrlı, who was born on February 5, 1854, in the village of Chadyr-Lunga, in the Lower Budjak District of the Danube Colonies, Bessarabian Province. His father, Afanasy Monastyrlı, was an elder of the Lower Budjak District in the 1880s. Due to his demonstrated abilities in mathematics, the colonial administration recommended Kharlampiy Monastyrlı (1854–1932) for admission to the Physics and Mathematics Faculty of the St. Petersburg Imperial University³²¹.

In 1884, Kharlampiy Monastyrlı graduated from the university and was sent to the Simferopol Male Gymnasium as a mathematics teacher. The headmaster of the school, Kharlampiy Monastyrlı, reformed the Simferopol Tatar Teacher Training School, which played a significant role in the education of the Crimean Tatars³²². Kharlampiy Monastyrlı's name is associated with the educational activities of Father Mikhail Chakir³²³. Regarding the translations of the Gospel into the Gagauz language, Kharlampiy Monastyrlı wrote: "The translation is good and beautiful because it is done in the language spoken by the Gagauz people."

³¹⁷ Bulgar S.S. Mihail Çakirin biografiyası // Ay Boba Mihail Çakir. Gagauzlar istoriya, adetlar, dil hem din. - Chişinău, 2007, s. 6-52.

³¹⁸ Булгар С.С. *Протоиерей Михаил Чакир. 1861-1938* // Страницы истории и литературы гагаузов. - Chişinău, 2005, с. 57-74.

³¹⁹ Булгар С. *Гагаузские судьбы*. - Кишинев, 2003, с. 23-37.

³²⁰ Булгар С.С. *Гагаузский просветитель протоиерей Михаил Чакир (1861-1938) и генеалогия Михаила Чакира* // Studii de arhondologie și genealogie.; Vol. 2. - Chişinău, 2014, с. 273-280.

³²¹ Ibid, p. 38.

³²² Булгар С.С. *Гагаузская элита Бессарабии*. - Кишинев, 2016, с. 27-33. Bulgar S. *Monastırlı Harlampiyin biografiyasının etapları. Harlampiy Monastırlı – statskiy sovetnik, üüredici, türkolog* // Saba Yıldızi. Jurnal. - Komrat, 2008. - № 40. - S. 2-35.

³²³ Bulgar S. *Monastırlı Harlampiyin biografiyasının etapları. Harlampiy Monastırlı – statskiy sovetnik, üüredici, türkolog* // Saba Yıldızi. Jurnal. - Komrat, 2008, № 40, с. 2-35.

Linguistic and philological subtleties are employed in the translations. What happiness and joy for our Christian Gagauz people to have the “Word of God” in their native language. Translations of books into the Gagauz language are a great feat, akin to the feat of Kyril and Methodius. Monasteryly authored the following articles: “On the History of the Petrovsky Fountain in Simferopol” (February 22, 1890); “On the Excavations and Reconnaissance of N.I. Veselovsky near Melitopol and in Old Crimea in 1893” (October 4, 1893)³²⁴.

Kharlampiy Afanasyevich Monasteryly was awarded the Order of Stanislaus of the 2nd and 3rd degrees, the Order of St. Anne of the 2nd and 3rd degrees, the Order of St. Vladimir of the 4th degree, and the Silver Medal of Emperor Alexander IIIrd. In 1890, Kharlampiy Monasteryly was granted the title of Collegiate Assessor. In 1905, H.A. Monasteryly was appointed State Councillor³²⁵.

An important role in the organization of education in southern Bessarabia was played by the Bessarabian millionaire and philanthropist Georgiy Ivanovich Tsanko-Kylchik (1852-1924). He was born on April 4, 1854, in Comrat. He owned 40 thousand hectares of land in Bessarabia. On July 12, 1908, at his request, a telephone line, five versts long, was installed. It stretched from Tsanko-Kylchik’s house in Comrat to Sadyk and Borogan³²⁶. In 1896, G.I. Tsanko-Kylchik built a building for a real 7-grade school in Comrat, the construction costs amounted to more than 194 thousand rubles. The Russian government, awarding Georgiy Ivanovich the Order of St. Anne of the III degree, appointed him an honorary trustee of the Comrat real school. In 1910, through his efforts, a two-grade girls’ school was established in Comrat. In the same year, Tsanko-Kylchik built a bell tower near the Church of the Comrat real school at his own expense³²⁷. According to Georgiy Ivanovich Tsanko-Kylchik’s will, 270 hectares of land were allocated for charitable purposes. The income from the use of these lands financed the education of needy lyceum students, and a reward fund of 15 thousand rubles was established³²⁸. The philanthropist was awarded the title of “Hereditary Honorary Citizen” and was admitted to the nobility³²⁹.

One of the most prominent cultural figures of Bessarabia in the late 19th and early 20th centuries was Pyotr Danilovich Draganov (1857–1928), a phi-

³²⁴ Филимонов С.Б. *Хранители исторической памяти Крыма. О наследии Таврической ученой архивной комиссии и Таврического общества истории, археологии и этнографии (1887-1931 гг.)* // Симферополь, 2004, с. 73.

³²⁵ Булгар Степан. *Гагаузская элита Бессарабии*. - Кишинев, 2016, с. 27-33.

³²⁶ Булгар С.С. *Представители колониетской элиты среди крупных бессарабских землевладельцев XIX – начало XX века: Георгий Иванович Цанко-Кыльчик (1852–1924 гг.)* // Studii de arhondologie și genealogie / Acad. de Științe a Moldovei, Inst. de Istorie; executorii proiectului: Sergiu Bacalov, vol. 1. - Chișinău, 2014. p. 207-219.

³²⁷ Титоров Иов. *Георгий Иванович Цанко-Килчик отъ Комрат, Бесарабия*. - София, 1910, 38 с.

³²⁸ Булгар Степан. *Гагаузская элита Бессарабии*. - Кишинев, 2016, с. 27.

³²⁹ *Кишиневские Епархиальные ведомости*, 1898, № 11, с. 71-72.

logist-Slavist, Bessarabian bibliographer, educator, and one of the first local researchers of Gagauz culture. He was born on February 14, 1857, in Comrat. After graduating from the first gymnasium in Kishinev, he enrolled in the historical-philological faculty of St. Petersburg University. He worked as a teacher at a gymnasium in the city of Thessaloniki, teaching literature, history, Old Church Slavonic and Bulgarian languages, geography, and other subjects. In 1887, Draganov returned to Russia and worked as a teacher in Comrat, Sevastopol, Kishinev, and Astrakhan. He served as the director of a lyceum in Kagul. While working as an assistant librarian at the St. Petersburg Public Library, Pyotr Danilovich wrote the main work of his life – the alphabetical library index “Bessarabiana”. It became the first scientific and bibliographic reference book on Bessarabian literature. Pyotr Danilovich Draganov passed away on February 7, 1928, and was buried in Comrat³³⁰.

The Russian ethnographer V.A. Moshkov, during his stay in Bessarabia in 1895, in the village of Beshalma, met with the Gagauz public intellectual Petr Kapsyz (1865–1924), who was fluent in several languages and enjoyed great authority among the Orthodox clergy and the inhabitants of Gagauz villages³³¹. In the sketches “Gagauzes of Bender District” by Russian ethnographer V.A. Moshkov, it is also mentioned about literature in Karamanli. “They print their books in Turkish”, notes Moshkov, “but with Greek letters, and these books, which they bring for sale in Bessarabia, attract the sympathy of the Gagauz people. They value their Karamanli books quite highly, so it is rare for a Gagauz to acquire them, but those who have them, as they say, value them like gold”³³².

Peasant Petr Kapsyz could read and write fluently in several languages. However, he read the prayer to the Lord and the Creed in Karamanli dialect. “You had to see the sensation that reading caused among the Gagauz people every time”, writes Moshkov, noting that “the verse about Abraham, sacrificing his son Isaac, some of the Gagauz people reworked from the Karamanli printed text into their own language...”³³³.

Further into history, the Comrat uprising of 1906 is discussed. In the life story of Andrey Pavlovich Galatsan (1875–1943), whose name is associated with the Comrat uprising of 1906, there are many blank spots. However, archival documents allow us to reconstruct the pages of the life of this vivid personality. Documents from the “Personal file of student of the Kharkov Technological Institute named after Alexander III Andrey Pavlovich Galatsan” help to trace his

³³⁰ Булгар С. *История города Комрата*. - Кишинев, 2008. 74-75.

³³¹ Булгар Степан. *Гагаузская элита Бессарабии*. - Кишинев, 2016, с. 43-51.

³³² Мошков В.А. *Гагаузы Бендерского уезда // Этнографическое обозрение*. Кн. XLIV, № 1, 1900; кн. XLVIII, № 1, кн. XLIX, № 2; кн. LI, № 4, 1901; кн. LIV, № 3, кн. LV, № 4, 1902.

³³³ Мошков В.А. *Гагаузы Бендерского уезда // Этнографическое обозрение*. Кн. XLIX, № 2. - Москва, 1901, с 42.

education at the Kharkov Technological Institute named after Alexander III and the beginning of his revolutionary activity in February 1899. The personal file contains a photo of Andrey Galatsan during his studies.³³⁴ According to documents from the “Chancellery of the Kharkov Technological Institute of Emperor Alexander IIIrd,” we can documentarily trace Andrey Galatsan’s education at the Comrat Real School and Sevastopol Real School, as well as his studies in the first year of the Kharkov Technological Institute: “Certificate. Given by the Kharkov Technological Institute of Emperor Alexander IIIrd to the former student of the first year Andrey Pavlovich Galatsan, a peasant, of Orthodox faith, that he, based on the certificate and certificate of completion in 1895 and 1896 of the full course in the Comrat and Sevastopol real schools, was admitted in 1898 and was among the students...”³³⁵. From 1899 to 1902, Andrey Galatsan could not continue his education for several reasons, including participation in student unrest in February 1899³³⁶.

From 1905, due to lack of means of subsistence, Andrey Galatsan interrupted his studies at the institute and returned to Comrat, where he began active revolutionary activities, leading to the proclamation of the Comrat Republic in January 1906. A. Galatsan became popular among the people because he spoke at meetings in Gagauz language. He was arrested and taken to the Kishinev prison. The Comrat uprising was suppressed by tsarist troops³³⁷. A.P. Galatsan graduated from the Kharkov Technological Institute with a degree in engineering in 1910. He worked in Leningrad at a plant as a chief technologist. In 1941, the plant was evacuated to Nizhny Novgorod. In 1943 A.P. Galatsan was arrested by the NKVD and shot.

Konstantin Trifonovich Kiseev (1880–1929) was born in the village of Chadyr-Lunga. He graduated from the Medical Academy in St. Petersburg. In the 1920s, he was sent to Central Asia as an epidemic specialist. He worked in difficult conditions, contracted typhus, and died in 1929³³⁸.

Alexey Georgievich Barladyan (1883–1960) was born in Comrat in 1883. He graduated from the Comrat Real School, showing great aptitude for exact and natural sciences. In 1907, Alexey Barladyan entered the Berlin Agricultural Academy, then studied at Leipzig University. In 1912, he worked at the Botan-

³³⁴ *Державний Архів Харківської Області (ДАХО)*. Ф. 770, оп. 2, д. 413 «Дело канцелярии Харьковского технологического института Императора Александра III о студенте Александре Павловиче Галацане», л. 1об.

³³⁵ *Ibid.* p.9.

³³⁶ *Ibid.* p.34.

³³⁷ Булгар Степан. *Андрей Галацан – политический деятель Бессарабии. Комратская республика 1906 года* = Andrey Galațan – Besarabiya politika öndericisi. Komrat respublikası 1906-ci yılı. - Комрат, 2021, с. 17.

³³⁸ Стамова Стефанида, Булгар Степан. *Чадыр-Лунга – город на семи холмах*. - Кишинэу, 2023, с. 115.

ical Institute of Bern University, dealing with inheritance issues. When Barladyan arrived in Russia in 1916, his major work “Experimental Foundations of Darwinism” was published in St. Petersburg. In the 1930s, he worked in a scientific laboratory in Bender, then in the Academy of Sciences of the Moldavian SSR until the persecution of “reactionary pseudo-science” began – genetics³³⁹. A scientist, the first geneticist of Bessarabia, Alexey Georgievich Barladyan was repressed in the 1950s, then rehabilitated, and returned from the labor camp seriously ill. In 1960, Alexey Barladyan passed away, and in 1994, a memorial plaque was installed in Chisinau in memory of the first geneticist of Bessarabia.

Maria Fedorovna Zlatova (1884–1966), daughter of priest Fyodor, grew up in Comrat. Maria entered the Chisinau School of the Russian Musical Society. She graduated from the St. Petersburg Imperial Conservatory. The young singer received an invitation to the best opera stage of the Russian Empire – she would sing at the Mariinsky Theatre³⁴⁰. Maria performed solo at the Mariinsky Theatre. Possessing a lyric-coloratura soprano, Zlatova performed the roles of Nedda in “Pagliacci” by Leoncavallo, Gilda in “Rigoletto” by Verdi, Rosina in “The Barber of Seville” by Rossini. Maria had close creative ties with masters of the Russian opera scene: N. Ermolenko-Yuzhina, E. Massini, M. Deysha-Sionitskaya, I. Yershov. However, the revolution in Russia, the civil war led to the fact that the singer returned to Chisinau. In 1928, she was elected a member of the Chisinau Musical Society. Deciding to leave the stage, the singer returned to Chisinau and devoted all her energy to music education. From 1927, Maria Fedorovna taught vocals at the private music conservatory “Unirea” in Chisinau. The famous Moldovan singer Maria Chebotari studied under her. In 1966, at the age of 82, Maria Zlatova passed away³⁴¹.

Petr Spiridonovich Popazoglo (1884–1972) was born in the village of Dimitrovka, Bolgradsky district, Odessa region, Ukraine. In 1908, he was called up into the Russian army. In 1912, he graduated from the Chisinau zemstvo obstetric-feldsher school³⁴². In 1913, he worked as a feldsher in the village of Chadyr-Lunga. Participant of World War I, from 1914 to 1918, he was a military feldsher on the front lines. He was captured and sent to a camp in Germany, Rutshau, Kurland land on August 15, 1918. In 1940, he emigrated with his family to Romania. In 1963, he returned to his homeland³⁴³. He was an intelligent person, fluent in German, Romanian, Gagauz, and Russian. P.S. Popazoglo worked as a medic in various hospitals in southern Bessarabia for many years and earned a good reputation³⁴⁴.

³³⁹ Булгар С. *Гагаузские судьбы*. - Кишинев, 2003, с. 40-41.

³⁴⁰ Булгар С. *История города Комрата*. - Кишинев, 2008, с. 74.

³⁴¹ Ibid., p.74-75.

³⁴² Булгар С. *Гагаузские судьбы*. - Кишинев, 2003, с. 42-43.

³⁴³ Стамова Стефанида, Булгар Степан. Чадыр-Лунга – город на семи холмах. - Кишинэу, 2023, с. 117.

³⁴⁴ Личный архив С.С. Курогло. Фотографии и документы из семейного архива П.С. Попазогло.

Mikhail Mikhailovich Chakir (1886–1971) – the son of the priest Mikhail Chakir, an officer in the Tsarist army, who survived the First World War, the Russian Civil War, Stalin’s Gulag, and died in Kishinev. The creative work of the playwright M.M. Chakir, a descendant of enlighteners, a lieutenant colonel in the Tsarist army, and a participant in World War I, remains relatively unknown to the reader. There were many such prominent intellectuals from the Gagauz community in the early 20th century. However, the revolution, the civil war, Stalinist repressions seemed to erase even the memory of those people and those times. Mikhail Chakir’s literary legacy consists of five major plays. The first play, the drama “The Body of a Woman,” was published in 1927. This was followed by “Waves of War,” a tragedy-chronicle, published in 1929. In addition, M.M. Chakir wrote the drama “Smoke and Lights” and two comedies: “You’re Not a Man” and “Matchmaking of Comrade Delegate”³⁴⁵. In 1940, in the city of Izmail, M.M. Chakir was arrested by the NKVD and sentenced to a long term in Siberian labor camps. After Stalin’s death, M.M. Chakir returned to Kishinev and died in 1971³⁴⁶.

Nikolai Georgievich Tanasoglu (1895–1970), a Gagauz writer, was one of the first writers among the Gagauz people of Bessarabia. He graduated from school in his native village of Kiriet-Lunga and entered the Komrat Real School, graduating in 1917. From 1918, Nikolai Tanasoglu worked as a teacher. In the 1950s, his poems were published in newspapers. His poems were included in the famous collection “Bujak tan seslar” (“Voices of Bujak”). Tanasoglu’s literary collection “Bujak, Bujak...” was published in 1970, posthumously. His stories, essays, childhood impressions, memories of interesting events and people... “Bujak, Bujak” depicts life in Gagauz villages at the beginning of the 20th century. From 1958 to 1962, he actively participated in the preparation and publication of the first Gagauz textbooks. Until his last days, Tanasoglu worked on creating a Gagauz dictionary. D.N. Tanasoglu died in 1970. In 1993, one of the central streets of Chadyr-Lunga was named in his honor³⁴⁷.

Dmitry Dmitrievich Dyakov (1901–1980) was an extraordinary figure in Gagauz history, organizing the resettlement of a large group of Gagauz people from Bessarabia to Brazil in 1926, where they settled in the state of Sao Paulo. His fate is extraordinary. D.D. Dyakov was born on November 4, 1901, in the village of Kiriet-Lunga, Bender district of Bessarabian province. He was proficient in the Russian language and had primary education. Already in the Romanian period, from 1918, he acquired good knowledge of the Romanian language.

³⁴⁵ Булгар С. С., Димчогло Ю. Д. *История гагаузов Украины*. - Одесса, 2017, с. 594.

³⁴⁶ Булгар С.С. *Литературное наследие Михаила Михайловича Чакира* // Страницы истории и литературы гагаузов. - Chișinău, 2005, с. 113-124.

³⁴⁷ Булгар С. *Гагаузские судьбы*. - Кишинев, 2003, с. 44-50.

At the age of 18, Dmitry Dyakov embraced the ideas of Baptism. Still a young man, he united around him about fifteen to twenty families in the village of Kiriet-Lunga and began preaching Baptist doctrine³⁴⁸. In 1926, Dmitry Dyakov persuaded his fellow believers of the need to emigrate to Brazil³⁴⁹. They followed their pastor. In 1929, eighty kilometers from the city of Sao Paulo, Dmitry Dyakov founded an agricultural colony called “Prata”, the population of which consisted mostly of Gagauz people. They were followers of Dmitry Dyakov, who was a leader in this Baptist community³⁵⁰. Pastor Dmitry Dyakov was one of the founders of the city of Sao Jose dos Campos. In recognition of his significant contribution to the socio-economic development of Sao Jose dos Campos³⁵¹ in Brazil, one of the central streets of this city was named after Dmitry Dyakov by decision of the Municipal Council.

In the field of music, Ion Fazli (1907–1980) emerged in the early 20th century. He was born in the village of Kazakliya. In 1930, he graduated from the Royal Academy of Music and Dramatic Art in Bucharest. A talented musician and composer, he was a member of the Society of Romanian Composers from 1930 to 1940. The membership certificate of the Society of Romanian Composers No. 366 dated October 19, 1936, was signed by the chairman of the society, maestro Alfred Alessandrescu. From 1930 to 1940, Fazli worked as a violinist in the Romanian Opera. Ion Fazli organized a mandolin orchestra in Bucharest, with which he toured Romania. Ion Fazli is the author of several musical works³⁵².

The participation of the Gagauz people in the political events of Bessarabia in 1917-1918 is an undeniable sign of the maturity of the Gagauz intelligentsia at the beginning of the 20th century and their concern for the fate of their people. This article will focus on the political activities of Gagauz deputies in the “Sfatul Țării” („Country Council”)³⁵³: Mikhail Mironovich Russev (1882-1926)³⁵⁴, born in the village of Kubey, Bolgrad district³⁵⁵ of Bessarabian province³⁵⁶, a teacher, delegated from agricultural cooperatives in southern Bessarabia³⁵⁷; Dmitry

³⁴⁸ Ibidem: p. 51-53.

³⁴⁹ Информатор: Марта Дьякова, г. Сан-Жозе-дус-Кампус, Бразилия.

³⁵⁰ Coticov J. Imigração bulgaros e gagauzos bessarabianos “Romanos”. Brazil, Uruguai. - Ribeirão Preto. 2007, p. 130, 335.

³⁵¹ Булгар Степан. *Гагаузская элита Бессарабии*. - Кишинев, 2016, с. 67-84.

³⁵² Информатор: Вера Кара-Танасова, 1923 г.р., г. Сан-Паулу, Бразилия.

³⁵³ Măcriș Anatol. Găgăuzii în diaspora și la ei acasă. - București, 2005, p. 157-159.

³⁵⁴ Булгар С.С. *Гагаузы – депутаты «Сфатул Цэрий» 1917-1918 гг.: Михаил Руссев (1882-1926), Дмитрий Топчу (1887-1958), Сава Кара и их судьба* // Межд. научно-практическая конференция «Наука. Образование. Культура»: 32-ая годовщина Комратского государственного университета 10 февр. 2022 г. Сб. статей. - Комрат: КГУ, 2023. - т. 3, с. 414-422.

³⁵⁵ Sfatul Țării: Documente / Ion Țurcanu. - Chișinău, 2016, vol. 1, p. 788.

³⁵⁶ Булгар С. С., Димчоглю Ю. Д. *История гагаузов Украины*. - Одесса, 2017, с. 354-355.

³⁵⁷ Sfatul Țării: Documente / Ion Țurcanu. - Chișinău, 2016, vol. 1, p. 788-789.

Georgievich Topchu (1887-1958), born in the village of Tomai, a lawyer who worked as the chairman of the Supply Management of Bender county, delegated from the Congress of Cooperatives of Bessarabia³⁵⁸, member of the Bessarabian Bulgarian-Gagauz committee „Sfatul Țării” (his mandate was approved by Protocol No. 67 of the “Sfatul Țării” meeting on April 4, 1918)³⁵⁹, his speech³⁶⁰ is mentioned in Protocol No. 67 of April 4, 1917; Ivan Kara, born in Comrat, a member (deputy) of the Bender county council, member of the Bessarabian Bulgarian-Gagauz committee “Sfatul Țării”,³⁶¹ member of the Administrative Commission of “Sfatul Țării”, his speech³⁶² is mentioned in Protocol No. 2 of November 22, 1918.

In the interwar period from 1918 to 1940, a new generation of Gagauz people who received higher education emerged, they are: Ioan Papazoglu³⁶³- artist, Alexandru Bîrlădeanu³⁶⁴- economist, Georgy Mutaf (Emin Mutaf)³⁶⁵- doctor of agricultural sciences, Irina Bulgar (Selma Yöztürk)³⁶⁶ - doctor of mathematical sciences, Vladimir Topchu³⁶⁷- engineer, Vasile Yökyüzçü (Veysel Arseven)³⁶⁸ - composer, Dionis Tanasoglu³⁶⁹- writer, Anatol Mekrish³⁷⁰- engineer, Petr Zavrak³⁷¹ - folklorist, and others.

³⁵⁸ Булгар С.С. *Судьба гагауза Дмитрия Георгиевича Топчу – депутата румынского парламента в период 1918-1940 гг.* // Bilgilär. Журнал гуманитарных исследований. - № 3 (4). - Комрат, 2020, с. 6-24.

³⁵⁹ Sfatul Țării: Documente / Ion Țurcanu. - Chişinău, 2016, vol. 1, p. 790-791.

³⁶⁰ Ibid, p. 579. .

³⁶¹ Ibid, p. 810.

³⁶² Ibid, p. 774-775.

³⁶³ Ibid, p. 800.

³⁶⁴ Булгар С. *Гагаузские судьбы.* - Кишинев, 2003. - С. 67-71; Булгар С. *История города Комрата.* - Кишинев, 2008, с. 136-146; Ioan Papazoglu Life and Work / alcăt.: Claudia Partole. - Ch., 2007, 310 с.; Bulgar S. *Ioan Papazoglu – tanınmış resimci (1904–1986)* // Sabaa Yıldızı. Jurnal. – Komrat, 2020, № 79, с. 36-41.

³⁶⁵ Булгар С. *Гагаузские судьбы.* - Кишинев, 2003, с. 78-79.

³⁶⁶ Булгар Степан, Думиника Иван. *Гагаузы в контексте румыно-турецких отношений в период 1918-1940 гг.: история и личности* // „TYRAGETIA” (Istorie Muzeologie). Serie nouă. Vol. IX [XXIV] nr. 2 / Сб. докладов на Научной сессии Национального музея истории Молдовы (ediția a XXIV-a). – Chişinău, 2015, p. 203-226.

³⁶⁷ Булгар С. *Гагаузские судьбы.* - Кишинев, 2003. - С. 82-83; Bulgar S. Selma ÖZTÜRK (İrina Bulgar) (1913-2008) // Sabaa Yıldızı. Jurnal. – Komrat, 2016, № 64, с. 2-12.

³⁶⁸ Булгар С. *Гагаузские судьбы.* - Кишинев, 2003, с. 95-96.

³⁶⁹ Ibid, p. 74-75; Булгар С.С. 100-cü yıldönümünə Veysel Arseven (Vasili Öküzçü) – muzikolog hem kompozitor. = Вейсел Арseven (Василий Ёкюзчу) – музыковед и композитор. - Комрат, 2020, 52 с.

³⁷⁰ Булгар С.С. Dionis Tanasoglu – yazıcı hem dramaturg = Дионис Танасоглу – писатель и драматург. - Комрат, 2022, 48 с.; Stepan Bulgar, Sergey Zahariya. DİONİS TANASOGLU – filologiya doktoru, poet, yazıcı, dramaturg 1922-2006. - Komrat, 2022, 444 с.

³⁷¹ Булгар С. *Гагаузские судьбы.* - Кишинев, 2003, с. 115-117. Ibid, p. 89-92; Заврак Н.Х., Курголо С.С., Булгар С.С. *Петр Заврак – возвращение легенды.* - Кишинев, 2013, 120 с.

Thus, tracing the lives of representatives of the Gagauz intelligentsia in the late 19th to early 20th centuries, we see that during this period of history, the Gagauz people of Bessarabia produced individuals who were nationally conscious and sought, by virtue of their education and abilities, to express Gagauz ideals and form the principles of national identity and self-awareness. Research into the lives and activities of representatives of the Gagauz intelligentsia provides insight into the spiritual progression of Gagauz culture and the national self-awareness of the small Gagauz people.

Bibliography:

I. I. Archive Funds:

State Archives of Odessa Region (GAOO). F. 42, op. 35.

State Archive of Kharkiv Region (DAHO). F. 770, op. 2, d. 413 "Case of the Chancellery of the Kharkiv Technological Institute of Emperor Alexander III on the student Alexander Pavlovich Galatzan".

Kishinev Diocesan Newspaper, 1898, No. 11.

National Archives of the Republic of Moldova (NARM). F. 152, op.1.

Personal archive of S.S. Kuroglo. Photographs and documents from the family archive of P.S. Popazoglo.

II. Monographs and Articles:

1. Булгар Степан. *Гагаузские судьбы. Деятели культуры и науки: 200 лет истории*. - Кишинев: Центральная типография, 2003. - 192 с.

2. Булгар С. *Протоиерей Дмитрий Чакир // Страницы истории и литературы гагаузов / Подг. к переизд.: Булгар С.С. - Chișinău: „Pontos”, 2005, с. 21-24.*

3. Булгар С.С. *Протоиерей Михаил Чакир. 1861-1938 // Страницы истории и литературы гагаузов / Подг. к переизд.: Булгар С.С. - Chișinău: „Pontos”, 2005, с. 57-74.*

4. Булгар С.С. *Литературное наследие Михаила Михайловича Чакира // Страницы истории и литературы гагаузов / Подг. к переизд.: Булгар С.С. - Chișinău: „Pontos”, 2005, с. 113-124.*

5. Булгар С. *История города Комрата*. - Кишинев: Типогр. "Reclama", 2008, 310 с.

6. Булгар С.С. *Гагаузский просветитель протоиерей Михаил Чакир (1861-1938) и генеалогия Михаила Чакира // Studii de arhondologie și genealogie / Acad. De Științe a Moldovei, Inst. de Istorie; executorii proiectului: Bacalov Sergiu (coord.); vol. 2. - Chișinău: Типогр. „Bon Offices”, 2014, с. 273-280.*

7. Булгар С.С. *Представители колониетской элиты среди крупных бессарабских землевладельцев XIX – начало XX века: Георгий Иванович Цанко-Кыльчик (1852 – 1924 гг.) // Studii de arhondologie și genealogie / Acad. de Științe a Moldovei, Inst. de Istorie; executorii proiectului: Sergiu Bacalov, vol. 1. - Chișinău: Типогр. „Bons Offices”, 2014, p. 207-219.*

8. Булгар Степан, Думиника Иван. *Гагаузы в контексте румыно-турецких отношений в период 1918-1940 гг.: история и личности* // „TYRAGETIA” (Istorie Muzeologie). Serie nouă. Vol. IX [XXIV], nr. 2 / Сб. докладов на Научной сессии Национального музея истории Молдовы (ediția a XXIV-a), Secția istorie contemporană și valorificarea patrimoniului muzeal 16 октябрь 2014 г. – Chișinău, 2015, p. 203-226.

9. Булгар С.С. *Гагаузская элита Бессарабии: конец XIX – нач. XX вв.* - Кишинев: Тирогр. “Foxtrot”, 2016, 123 с.

10. Булгар С. С., Димчогло Ю. Д. *История гагаузов Украины.* - Одесса: Астропринт, 2017, с. 594. - 748 с.

11. Булгар С.С. *Судьба гагауза Дмитрия Георгиевича Топчу – депутата румынского парламента в период 1918-1940 гг.* // Bilgilär. Журнал гуманитарных исследований. - № 3 (4). - Комрат, 2020, с. 6-24.

12. Булгар С.С. 100-cü yildönümünä Veysel Arseven (Vasili Öküzçü) – muzikolog hem kompozitor. = Вейсел Арсевен (Василий Ёкюзчю) – музыковед и композитор. На гагаузском и русском языках. - Комрат: Издание НИЦ Гагаузии, 2020, 52 с.

13. Булгар Степан. *Андрей Галацан – политический деятель Бессарабии. Комратская республика 1906 года* = Andrey Galațan – Besarabiya politika öndericisi. Komrat respublikası 1906-cı yılı. - Комрат: Типография “Foxtrot S.R.L.”, 2021, 43 p.

14. Булгар С.С. *Гагаузы – депутаты «Сфатул Цэрий» 1917-1918 гг.: Михаил Руссев (1882-1926), Дмитрий Топчу (1887-1958), Сава Кара и их судьба* // Межд. научно-практическая конференция «Наука. Образование. Культура»: 32-ая годовщина Комратского государственного университета 10 февр. 2022 г. Сб. статей. - Комрат: КГУ, 2023, т.3, с. 414-422.

15. Булгар С.С. Dionis Tanasoglu – uazıcı hem dramaturg = Дионис Танасоглу – писатель и драматург. (На гагаузском и русском языках). - Комрат: Научно-исследовательский центр Гагаузии, 2022, 48 с.

16. Заврак Н.Х., Курогло С.С., Булгар С.С. Петр Заврак – возвращение легенды. - Кишинёв: «Grafic Besign» SRL, 2013. - 120 с.

17. Информатор: Вера Кара-Танасова, 1923 г.р., г. Сан-Паулу, Бразилия.

18. Информатор: Марта Дьякова, г. Сан-Жозе-дус-Кампус, Бразилия.

19. Мошков В.А. *Гагаузы Бендерского уезда* // *Этнографическое обозрение*. Кн. XLIV, № 1, 1900; кн. XLVIII, № 1, кн. XLIX, № 2; кн. LI, № 4, 1901; кн. LIV, № 3, кн. LV, № 4, 1902. - Москва: Типография А.А. Левенсона.

20. Стамова Стефанида, Булгар Степан. *Чадыр-Лунга – город на семи холмах.* - Кишинэу: „Balasron”, 2023, с. 27, - 430 с.

21. Титоров Иов. *Георгий Иванович Цанко-Килчик отъ Комрат, Бесарабия.* - София: Придворна печатница. 1910, 38 с.

22. Филимонов С.Б. *Хранители исторической памяти Крыма. О наследии Таврической ученой архивной комиссии и Таврического общества истории,*

археологии и этнографии (1887-1931 гг.) // Симферополь: Издательский Дом «ЧерноморПРЕСС», 2004, с. 73.

23. Чакир Дмитрий. *Биографический очерк рода и фамилии Чакир*. - Кишинев: Типография Бессарабского Губернского правления, 1899, 28 с.

24. Чакир Дмитрий. *Биографический очерк рода и фамилии Чакир* // Страницы истории и литературы гагаузов / Подг. к переизд.: Булгар С.С. - Chișinău: „Pontos”, 2005, с. 25-56.

25. Bulgar S.S. *Mihail Çakirin biografyası* // Ay Boba Mihail Çakir. Gagauzlar istoriya, adettlär, dil hem din / Concepție: Stepan Bulgar. - Chișinău: „Pontos”, 2007, p. 6-52.

26. Bulgar S. Monastırlı Harlampiyin biografyasının etapları. Harlampiy Monastırlı – statskiy sovetnik, üređici, türkolog // Sabaa Yıldızı. Jurnal. - Komrat, 2008, № 40, с. 2-35.

27. Bulgar S. Ay Boba Mihail Çakirin 1930-cu yıllarda yanında bulunan gagauz inteligenťyası // Sabaa Yıldızı. Jurnal. – Komrat, 2011, № 51, s. 18-19;

28. Bulgar S. *Gagauz aydınadıcısı Mihail Çakirin yubileyi – 150-ci yıldönümü. 1861 – 2011* // Sabaa Yıldızı. Jurnal. – Komrat, 2011, № 51, s. 2-11.

29. Bulgar S. Selma ÖZTÜRK (İrina Bulgar) (1913-2008) // Sabaa Yıldızı. Jurnal. – Komrat, 2016, № 64, s. 2-12.

30. Bulgar S. *İoan Papazoglu – tanınmış resimci (1904–1986)* // Sabaa Yıldızı. Jurnal. – Komrat, 2020, № 79, s. 36-41.

31. Stepan Bulgar, Sergey Zahariya. DİONİS TANASOGLU – filologiya doktoru, poet, yazıcı, dramaturg 1922-2006, Komrat, 2022, 444 с.

32. Cocicov J. Imigração bulgaros e gagauzos bessarabianos “Romenos”. Brazil, Uruguai. - Ribeirã Preto, 2007, p. 130, 335.

33. Ioan Papazoglu Life and Work / alcăt.: Claudia Partole; trad. Vera Iuhtimovschi. - Ch.: Pontos, 2007, 310 с.

34. Măcriș Anatol. *Găgăuzii în diaspora și la ei acasă*. - Bucuresti: Editura Agerpress, 2005, 160 p.

35. Sfatul Țării: Documente / Ion Țurcanu. - Chișinău: Știința, 2016, vol. 1, 824 p.

Information about the Author:

Name, first name: Stepan Bulgar

Scientific title, teaching degree: Doctor of History, Senior Researcher,

Institutional Affiliation: Scientific Research Center of Gagauzia
named after M.V. Marunevich,

Comrat, Republic of Moldova Head of the Department of History and Ethnography

ORCID: 0000-0002-7866-0063

E-mail: bulg2004@mail.ru

ИДЕНТИЧНОСТЬ ГАГАУЗОВ НА СТРАНИЦАХ ГАЗЕТЫ КОМРАТСКОГО РАЙОНА (1948–1962 ГГ.)

Диана НИКОГЛО

Summary: The article presents an analysis of the publications of the newspaper of the Comrat region (“Power of the Soviets”) for 1948–1962, devoted to Gagauz topics. The author examines how the regional identity of the Gagauzians was reflected on the pages of the publication, what historical and cultural information about the Gagauzians was published in this publication. It was possible to find out that the ethnonym Gagauz appeared for the first time in this periodical in 1953 in a publication dedicated to the origin and history of the Gagauz. In other materials there are such syntagms as Gagauz folk dance, Gagauz folk song, Gagauz national costume, etc. In total, during the specified chronological period, the mention of the ethnonym Gagauz, as well as the lexemes Gagauz national and Gagauz folk, occurs 19 times. The lack of mention in the newspaper of such significant events as the acquisition of writing by the Gagauz people (1957) and the publication of the first folklore and literary collection (1959) indicates the ideological line pursued at that time, aimed at creating a community of “Soviet people”.

Keywords: Gagauz, ethnonym, newspaper, origin, writing, community, Soviet people, ideological.

Cuvinte-cheie: Gagauz, etnonim, ziar, origine, scris, comunitate, popor sovietic, ideologic.

Первой комратской районной газетой стало периодическое издание под названием «Власть Советов». Данная газета начала выходить с 1948 г. В настоящий момент подшивка этого издания сохранилась в Национальной библиотеке Республики Молдова. Следует указать на тот факт, что с 1948 по 1962 гг. комратская районная газета выходила под указанным названием («Власть Советов»), затем, с 1963 по первую половину 1965 г. в деятельности издания наступает перерыв. Свою работу газета возобновляет во второй половине 1965 г. под новым названием «Ленинское слово» и выходит в таком виде вплоть до 1994 г. С 1996 г. и по сей день издание носит название «Вести Гагаузии».

В данный период, впрочем, как и в последующее время, охватывающее всю советскую эпоху, районные газеты отвечают идеологическим требованиям советского государства и строятся в агитационно-пропагандистском духе. В рамки этой идеологии вписывается пропаганда ударного труда на благо советской Родины, пропаганда бережного отношения к социалистической собственности, пропаганда патриотизма, советского образа жизни и т.п.

Почти весь контент советского времени состоит из материалов о труде колхозников, рабочих и служащих. Основными темами передовиц являются постановления партии и правительства, «вести с полей», поздравления первых лиц государства с юбилеями, поздравления с праздниками и сообщения о достижениях по случаю знаменательных праздников – 1 мая, Дня Победы, Великого Октябрьской социалистической революции, дня рождения Ленина и т.п. Страницы изданий пестрят портретами вождей (Ленина и Сталина), членов правительства и политбюро (Берии, Молотова, Булганина, Калинина).

В тот период границы между районами были иными. Так, например, в Чадыр-Лунгский район, наряду с гагаузскими, входили в том числе и болгарские села Валя-Пержей, Твардица, Кортен (в советский период – Кирютня); в Вулканештский – молдавские села, расположенные на берегу Прута, в Комратский район – молдавские села Садык, Бороганы, Башкалия, Кыет и др. На этом этапе об этническом происхождении сельских тружеников можно было судить только по антропонимическим данным, т.е. по фамилиям. Но и этот критерий не всегда оказывается верным, т.к. болгары и гагаузы зачастую имеют одинаковые фамилии. Тем не менее, таких статей довольно много. Названия их не отличаются разнообразием: «Доярка Вера Кара», «Чабан Петр Радкогло», «Девушка-токарь» (о молодом токаре Анне Сары-Терзи).

Нередко на первых страницах размещаются портреты передовиков производства и сообщения об их достижениях. Как правило, людей, которые трудятся честно и добросовестно, восхваляют, наделяя самыми позитивными характеристиками. Похвалы весьма лаконичные, однако очень весомые и значимые, позволяющие сделать вывод о том, что такие люди пользовались большим уважением у вышестоящего начальства и даже в высших эшелонах республиканской власти. Статьи посвящены колхозникам – представителям разных профессий – дояркам, чабанам, механизаторам, виноградарям, табаководам, животноводам, трактористам, комбайнерам, водителям и пр.

Основным достоинством людей, труд которых высоко оценивается, являются скромность. Клишированными словосочетаниями являются

доярка такая-то – «простая, скромная женщина из Авдармы», «скромный труженик такой-то». Акцент делается также на социальную принадлежность: «чабан такой-то – выходец из простой крестьянской семьи», «птичница такая-то родилась в простой крестьянской семье», «учительница такая-то родилась в простой крестьянской семье».

С 1948–1957 гг. почти не было статей по этнической (гагаузской) тематике. В связи с этим мы решили проследить, каким образом освещалась тема, связанная с культурой вообще. На тот момент времени (1948–1957 гг.) гагаузы не имели своей письменности, у них не было своей художественной литературы и литературной традиции, не было также своей интеллигенции. Подавляющее большинство составляли крестьяне, не владеющие хорошо русским языком или вовсе безграмотные. Гагаузы не успели еще преодолеть последствия недавно закончившейся войны и последующего за ней голода 1946–1947 гг. Но даже в таких непростых условиях овладение грамотой и культурой было необходимо.

Несмотря на то, что тема труда занимает львиную долю материалов, на страницах газет довольно часто встречаются заметки, пропагандирующие чтение книг: «Прочитайте эти книги!», «Прочтите эту книгу!», «Новая книга» и т.п. В этой связи слово «книга» было выбрано в качестве одного из ключевых. Это своеобразная реклама новых (и не только) книг – произведений художественной литературы, а также книг по профессиональной тематике – в помощь агрономам, полеводам, овощеводам, хлеборобам, животноводам. Следует сказать, что в данном направлении советский агитпроп работал очень качественно.

Огромную помощь в пропаганде культуры оказывали открывающиеся в селах и районных центрах библиотеки (в том числе детские и школьные). Этой теме посвящено большое количество статей и заметок.

Идентичность гражданина СССР и МССР

Основной акцент в пропаганде делался на формировании идентичности гражданина Советского Союза и гражданина Молдавской ССР. Редколлегия газеты помещает материалы патриотического содержания, посвященные борьбе советского народа во Второй мировой войне, повествуя о подвигах, совершенных гражданами Советского Союза. В юбилейные годы публикуются статьи о Сталинградской битве, об освобождении Молдавии, Украины, Белоруссии. Идентичность гражданина СССР конструируется и посредством материалов с сообщением о трудовых победах простых людей, которые являются достойными своих земляков, воевавших на полях сражений во время войны. Их трудовые победы – «мирное продолжение подвига советских воинов»: «От военной славы к славе тру-

довой». Советская общность формируется и посредством публикации материалов о трудовых достижениях представителей других союзных республик. Чаще всего это сообщения о колхозниках и рабочих из Украины, России, Белоруссии, реже из Прибалтийских республик и Средней Азии: «На полях Украины», «Самоотверженный труд овцеводов Киргизии», «На просторах Родины чудесной» (о трудовых достижениях украинских металлургов, хлеборобов Кубани).

Идея интернационализма транслируется с помощью заглавий: «В семье братских народов», «Дружба народов Советского Союза крепнет», «В семье единой», «В дружбе народов – непобедимая сила Советского государства».

Примечательно, что количество подобных статей с каждым годом уменьшается. Впоследствии, начиная с 1962 г. основную долю занимают материалы о местных передовиках производства и достижениях в области сельского хозяйства по Молдове в целом и по отдельно взятому району, в частности. Духом патриотизма и преданности Родине проникнуты многочисленные заголовки: «Наш труд тебе, Родина», «На полях Советской Страны», «Трудовые подарки Родине», «Трудимся на благо любимой страны», «Выполним план по жатве во имя Родины», «Больше молока Родине», «В стране моей любимой» (о курултае хлопководов Узбекистана, Туркменистана, Таджикистана, о завершении радиофикации в Омской области, о внедрении нового метода по увеличению урожайности винограда в Херсонской области), «Напряженный труд на колхозных полях, предприятиях, отличная учеба в школах – тебе, любимая Родина!»

Почти в каждом номере газеты, начиная со дня ее основания, публикуются (главным образом к юбилейным датам) биографии известных деятелей русской и советской культуры и науки: писателей (А. С. Пушкина, А.П. Чехова, Л.Н. Толстого, А.Н. Толстого, Н.А. Некрасова, Т.Г. Шевченко, В. Маяковского, А. Блока, К. Симонова, В. Инбер, М. Алигер и др.), композиторов (М. Глинки, П.И. Чайковского, М.П. Мусоргского, А. Пахмутовой), деятелей искусств (С. Станиславского и Немировича-Данченко), ученых (Тимирязева, Д. Менделеева). Печатаются периодически стихотворения советских поэтов (П. Антокольского, В. Маяковского). Широко представлены сообщения-анонсы о выходящих на экраны фильмах, прежде всего, о картинах советских кинематографистов. Заметки содержат краткое описание сюжетной линии фильма, его идейного содержания.

На страницах районных изданий, кроме сообщений о новых книгах и советов прочитать те или иные книги, помещаются и другие материалы просветительского характера. Например, заметки и статьи о природе Антарктиды, Камчатки, Дальнего Востока, Сибири, и других республик СССР.

Идентичность гражданина Молдавской ССР конструируется аналогично идентичности гражданина СССР. Клишированными фразами заголовков являются «По родной Молдавии», «На полях родной Молдавии». Успехи республики характеризуются словосочетаниями: «Славные итоги», «Трудовые победы молдавских колхозников». В ряде номеров публикуются статьи и заметки на молдавском (румынском) языке. Тематика данных материалов разнообразная – от сообщений-рапортов о положении дел на трудовом фронте и выступлений партийных деятелей до небольших миниатюрных рассказов о жизни простых людей и фельетонов. Вероятно, этот шаг был предпринят в связи с тем, что в Комратский район вплоть до демонтажа СССР входили, как было уже отмечено ранее, и молдавские села. В первых десяти номерах, особенно в первых пяти (с 1948 по 1953) содержится значительное количество статей и материалов об ударниках труда – молдаванах, проживающих, в том числе, и в других регионах республики. Особую категорию составляют статьи о молдавской культуре. Авторы этих материалов с большим уважением и пиететом пишут о молдавских/кишиневских артистах – певцах, танцорах, музыкантах, которые вызвали восторг у жителей Комрата: «Трудно передать в двух-трех словах то ликование и ту радость жителей города, которые они выразили на этих двух концертах».

Перечисленные методы подачи материала, безусловно, призваны оказывать влияние на читателей и вызывать у них чувство общности с другими гражданами страны. Таким образом происходило приобщение к советской культуре, к достижениям советской науки.

Региональная, местная идентичность

Одновременно газета способствовала формированию местной региональной идентичности. Прежде всего, это касается воспитания чувства землячества – в первую очередь на уровне села, а затем района. В этом отношении весьма действенной была манифестация трудовых успехов жителей того или иного населенного пункта. Особо показательными являются краткие заметки или статьи, где упоминается название населенного пункта или в случае репортажа о передовике труда – указание на то, из какого села он (она) родом. Названия материалов говорят сами за себя: «Трудовые победы конгаских виноградарей», «Успехи авдарминцев в период уборки урожая», «Комратские табаководы опять впереди». Чувство гордости призваны были вызывать и сообщения о спортивных победах в соревнованиях районного и республиканского масштаба. По нашим наблюдениям, наибольшими трудовыми успехами славилось с. Авдарма, упоминание о котором встречается гораздо чаще, чем о других населенных пунктах.

В одном из номеров за 1958 г. в статье «Изучают историю города», автором которой являлся преподаватель школы-интерната К. Подосинников, опубликовано сообщение о том, что в школе интернате в географо-краеведческом кружке проводится работа по сбору сведений по истории Комрата (Подосинников, 1958). Учащиеся задаются рядом вопросов: почему наш город называется Комрат, сколько лет существует город, где расположено первоначальное его место нахождения? В данном материале содержится информация о наличии в школе-интернате краеведческого кружка. Фактически данный кружок являлся предтечей Комратского регионального историко-краеведческого музея. Он был создан по инициативе и непосредственном участии Анатолия Маринова, уроженца Комрата, который возглавлял на тот момент районный Дом культуры. Открытие комнаты состоялось 14 февраля 1964 года в здании Дома пионеров.

Вопрос о создании полноценного музея поднимался неоднократно в течение нескольких лет, но местная власть оставалась безучастной. На тот момент А. Маринов накопил значительное количество материалов для музея, у него был собран личный фотоархив по истории края. Музейные коллекции пополнялись силами учащихся, которые приносили разнообразные предметы, сувениры, старинные вещи, фрагменты керамики.

В открывшейся комнате-музее проводились мероприятия и встречи с участниками исторических событий, ветеранами Второй мировой войны и творческими людьми, проживающими в крае. Все мероприятия были запечатлены на фотоленке А. Мариновым и в настоящее время хранятся в фондах музея.

Встречаются статьи, в которых описывается трудовая деятельность простых колхозников, рабочих и служащих. Так, в статье «Люди нашего города», опубликованной в декабрьском номере газеты «Власть Советов» за 1961 г. рассказывается о том, как Дмитрий Болгар, молодой парень из Комрата, будучи совсем юным, еще в 1953 увлекся машинами, а затем окончил курсы водителей. Теперь он успешно трудится в одной из МТС (машинотракторной станции), возит сельскохозяйственную продукцию, «ездит по дорогам молдавской земли». Автор статьи отмечает трудолюбие шофера, ответственность за работу и искреннюю любовь к своей профессии.

Кроме того, чувство землячества и принадлежности малой родине должны вызывать материалы, посвященные службе в армии. В таких статьях сообщалось о том, что такой-то парень из такого-то села успешно служит в рядах Советской Армии или на Флоте, что родители и земляки могут им гордиться. Как правило, эти материалы основывались на бла-

государственных письмах (адресованных родителям или руководству сел) написанных командирами частей, где юноши проходили службу.

В публикациях данного периода наблюдаются первые шаги к топонимическому обозначению региональной идентичности. Речь идет о топониме Буджак или буджакская степь. Данный топоним встречается крайне редко, да и то в связи с характеристикой климата региона, что не может быть квалифицировано как указание на территориальную идентичность.

Перечисленные нами черты, характеризующие общий облик районных изданий, были присущи им почти в течение всего советского периода. Отличие состоит в том, что, начиная с 1969 г. пафосная риторика заглавий статей идет на убыль и становится более будничной. Исключения составляют номера газет, приуроченные к праздничным датам – 1 мая, 7 ноября, Дню Победы, а также к профессиональным праздникам (День работника пищевой промышленности, День виноградаря, День радио, День печати и т.п.).

Этноним «гагауз»

Впервые этноним гагауз встречается в газете «Власть Советов» в 1953 г. в статье «О гагаузской народности» в рубрике «Ответы на вопросы читателей», т.е. еще до смерти И. Сталина. Вполне возможно, что заинтересованность в данной теме скорее всего в среде формирующейся сельской интеллигенции. Впрочем, это всего лишь предположение, нуждающееся в уточнении. В данном материале приводятся статистические данные о численности и расселении гагаузов, сообщается, что проблема их происхождения недостаточно изучена. Кроме того, сообщается, что существуют две гипотезы – тюркская и славянская (болгарская), что гагаузы говорят на особом гагаузском языке, который относится к тюркской языковой группе, подчеркивается, что значительное влияние на гагаузский язык оказали славянские языки – русский и болгарский. Далее схематично дается краткий исторический экскурс о переселении гагаузов из Болгарии в Россию и основные вехи их истории. В финале, в духе коммунистической идеологии и пропаганды роли КПСС манифестируется установка о заботе Компартии о культурном развитии народа и сообщается о его трудовых успехах на благо Родины. Любопытно, что в самом конце статьи отмечается, что до сих пор гагаузы были бесписьменным народом, но в настоящий момент разрабатывается алфавит для гагаузского языка и письменность (О гагаузской народности, 1953).

Ответы на вопросы читателей

О ГАГАУЗСКОЙ НАРОДНОСТИ

Какие гагаузы, каково их происхождение? — с таким вопросом обратился в редакцию ряд читателей.

Гагаузы — одна из многих наций нашей многонациональной страны. Живут они в южной ССР (Комратский, Гунгский, Конгаский, Йский и Вулканештский районы), в Украинской майданской и Запорожской областях). Есть гагаузы в народных республиках Грузии и Румынии. По количеству на всем земном шаре насчитывается около 200 гагаузов.

Происхождение гагаузов не до конца изучено. Возможно, — потомки тюркских племен, половцев и др., переселившихся в Россию в начале XVI века из Северного Кавказа в Восточную Европу, где они приняли православие и испытали сильное

влияние болгарской культуры. По другому предположению, основная масса гагаузов состоит из потомков болгар, насильственно отуреченных во времена господства султанской Турции на Балканах (14—19 века), но сохранивших православное исповедание. По этому предположению в состав гагаузов вошли незначительные остатки тюркских племен.

Гагаузы говорят на особом гагаузском языке, который относится к тюркской языковой группе. Значительную роль в формировании гагаузского языка сыграли славянские языки — русский и болгарский.

Благодаря многовековой совместной жизни с болгарам гагаузы по своему быту, обычаям и хозяйственной деятель-

ности мало чем отличаются от болгар.

Большая часть гагаузов переселилась в Россию в первой половине XIX века во время русско-турецких войн, спасаясь от турецкого ига, массового уничтожения и насильственной ассимиляции. При содействии и помощи русского правительства гагаузы прочно осели в Бессарабии и в других местах России. От гнета румынско-боярских властей часть гагаузов в 1861—62 годах бежала в Приазовье из Измаильского уезда, временно отомещенного к Румынии (в 1878 году эта территория вновь была присоединена к России).

Положение гагаузов в Бессарабии резко ухудшилось в годы ее оккупации боярской Румынией (1918—1940 годы), которая подвергла их жестокому национальному и экономическому гнету.

С 1940 года бессарабские гагаузы вошли в состав СССР и получили все возможности для

всестороннего развития. Вторая мировая война и фашистская оккупация принесли гагаузам неисчислимые бедствия. После освобождения от фашистских захватчиков принесли им освобождение.

Благодаря заботам Коммунистической партии Советского Правительства население гагаузов развивается в экономическом и культурном отношении. Все гагаузские селения в Молдавии — сплошная колхозная зона. Многие гагаузки вышли в передовые ряды строительства. Растет культура гагаузских сел, кадры и их интеллигенция.

До воссоединения с Советским Союзом не было своего письменного языка. В последнее время развилось письменное письмо гагаузского языка для гагаузов в СССР и Украинской ССР.

Второй раз слово гагауз встречается в заметке о смотре народного творчества в Комратском Доме культуры. Наряду с названиями молдавских народных танцев упоминаются и гагаузские: Дюз-Ава, Кадынджа. (Плотников, 1955).

Несколько позже, в 1957 г., этноним «гагауз» зафиксирован нами в одном из номеров издания в статье под названием «Из тьмы к свету» (Шевчук, 1957), написанной учительницей Башкалийской средней школы Т. Шевчук. Автор указывает на свою этническую принадлежность: «Я гагаузка, родилась и выросла в селе Авдарма». Далее идет рассказ о жизни до и после прихода Советской власти, о том, что партия предоставила возможность получить хорошее образование.

На наш взгляд, такая демонстрация своей этнической принадлежности в данном случае не является случайной. Дело в том, что автор статьи, будучи уроженкой гагаузского села Авдарма, живет в соседнем селе Башкалия, подавляющее большинство жителей которого являются молдаванами и владеют и говорят на языке своей национальности. Для Т. Шевчук (вероятно, фамилия по мужу) башкалийцы являются иноэтничным окружением, впрочем, как и она для них выступает представителем другой этнической группы, отличающейся, прежде всего, по языку. Вполне возможно между собой башкалийцы так и называли учительницу — га-

гаузка. Общеизвестно, что, находясь в иноэтничном и иноязычном окружении, человек, как правило, в большей степени осознает свою этническую принадлежность. В данном случае налицо пример ситуативного характера такого феномена как этническая идентичность.

Примечательно, что за этот год этноним «гагауз» уже не встречается на страницах газеты. Удивительным является и то, что не было упоминания о том, что в 1957 г. впервые в своей истории гагаузы обрели письменность.

Третий раз этноним «гагауз» и определение «гагаузский» зафиксировано в 1958 г. в статье «Смотр народных талантов», посвященной смотру худо-

жественной самодеятельности учащихся школ района: «Почти все выступающие исполняли в своей программе имели народные гагаузские, молдавские, болгарские танцы и танцы народов СССР». «Кроме танцевальных коллективов этих школ, жюри отметило индивидуальных исполнителей, как-то гагаузский национальный танец «Кадынжа» (слово-сочетание гагаузский национальный танец повторяется в публикации 2 раза) ... в исполнении ученицы 3 класса Авдарминской средней школы семилетней Кристовой М.» (Подосинников, 1958).

В другой статье упоминаются такие лексемы и словосочетания как: гагаузы, гагаузская песня, ансамбль гагаузского народного танца, гагаузский танец «Кадынжа», гагаузские народные танцы «Кераца авасы», «Гүз ава», «Фэрли кундак», песня «Ленин всегда с тобой» на гагаузском языке, под музыку гагаузских народных инструментов (Балюк, 1958).

В 1959 г. 8 января была опубликована заметка о приезде в Молдавию знаменитого балетмейстера Игоря Моисеева. Сообщается, что король народного танца посетил Комрат и «пожелал ознакомиться с программой и исполнением гагаузского ансамбля народного танца и песни (Балюк, 1959) Известно, что в 1959 г. вышел в свет литературный сборник «Буџактан сеслър» («Буджакские голоса»), в котором были собраны фольклорные и авторские тексты на гагаузском языке. Это было очень значимое событие с этнокультурной жизни гагаузов, т.к. данный сборник был первой (в советский период) книгой, изданной на гагаузском языке. Однако никакого упоминания о нем в районной газете не было.

В 1961 в материале, посвященном звеньевой колхоза из с. Чок-Майдан Прасковье Арнаут, лексема гагаузский упоминается уже в ином контексте. Автор статьи, описывая внешность девушки, подчеркивает ее скромность и отмечает, что девушка оживленно рассказывала о своем колхозе, «о том, где, какой бригады расположены поля. А руки от волнения не находили покоя, они перебирали бусы, поправляли большой, белый, по-гагаузски повязанный платок». (Уразовская, 1961).

Таким образом, в указанный хронологический период в комратской районной газете не просматривается ярко выраженной региональной идентичности: отсутствует обозначение Буджака как родины гагаузов. Газетные материалы концентрируют свое внимание на принадлежности тружеников тому или иному селу, что способствует формированию чувства землячества относительно определенных населенных пунктов. Основной пропагандистский акцент направлен на формирование идентичности советского гражданина и гражданина Молдавской ССР.

Довольно редко, но встречается упоминание о гагаузах и об их этнической принадлежности. Впервые этноним гагауз фиксируется в 1953 году, т.е. за четыре года до появления письменности. Единственный раз в одном из номеров данный этноним фигурирует как признак самоидентификации, т.е. автор статьи заявляет о своей этнической принадлежности, называя себя гагаузкой. В ряде других статей, посвященных культуре, встречаются такие синтагмы как гагаузский народный танец, гагаузская народная песня, гагаузский национальный костюм и т.п. В общей сложности за указанный хронологический период упоминание этнонима гагауз, а также лексем гагаузский национальный, гагаузский народный встречается 19 раз.

Нами установлено, что в комратской районной газете за указанный период не было ни одного упоминания об обретении гагаузами письменности в 1957 г. и о выходе в свет в 1959 году первого, изданного в советскую эпоху сборника фольклорных и литературных текстов «Буџактан сеслър». Вероятно, это объясняется тем, что в 1961 году Н. Хрущевым

на XXII съезде КПСС в новой программе КПСС было заявлено о создании общности под названием «советский народ». Идея интернационализма не отвергалась, но в связи с провозглашением данного тезиса, направлены определенные усилия партийных органов на местах были направлены на погашение национального фактора. С одной стороны, гагаузам предоставили возможность этнокультурного развития (литература на родном языке, музыкальное творчество, изобразительное искусство), с другой – предпринимали меры, чтобы избежать развития националистических тенденций.

В целом, анализ газетных публикаций, посвященных этнической тематике, позволяет составить представление о той или иной эпохе и рассмотреть, каким образом динамику трансляции информации этнического характера.

Литература:

Балюк С. Гремят песни на пяти языках. Районный праздник песни и танца в Комрате. Власть Советов, среда, 28 мая 1958 г., № 64 (1357).

Балюк С. «Король танцев» СССР в Комрате. Власть Советов, 8 января 1959 г., № 3 (1606).

Лужко М. Люди нашего города. Всегда в пути, всегда в дороге. Власть советов, 29 декабря, пятница, № 153 (1912).

О гагаузской народности. Власть Советов, 11 февраля, 1953 г. № 16 (533).

Плотников Н. Смотр народного творчества. Власть Советов, 2 июня 1955 г. № 66 (891)

Подосинников К. Изучают историю города. Власть Советов. 25 апреля, 1958 г.

Подосинников К. Смотр юных талантов. Власть Советов, 25 мая 1958 г., № 63 (13-56).

Уразовская М. Девушка из Чок-Майдана. Власть советов, 11 сентября 1961, №111 (1870)

Шевчук Т. Из тьмы к свету. Власть Советов, пятница, 20 сентября 1957, №116 (1253).

Информация об авторе

Имя, фамилия: Диана Никогло

Ученая степень, научное звание: доктор истории,
старший научный сотрудник

Место работы: Научно-исследовательский центр АТО Гагауз Ери
им. М.В. Маруневич, Комрат,

ORCID: 0000-0002-0248-8703

E-mail: diananicoglo@gmail.com

IDENTITY OF THE GAGAUZ PEOPLE IN THE PAGES OF THE COMRAT DISTRICT NEWSPAPER (1948–1962)

Diana NICOGLU

Summary: The article presents an analysis of publications in the Comrat district newspaper (“Vlast Sovetov”) from 1948 to 1962 dedicated to Gagauz topics. The author examines how the regional identity of the Gagauz people was reflected in the pages of the publication, and what historical and cultural information about the Gagauz people was published in this newspaper. It was found that the ethnonym “Gagauz” first appears in this periodical in 1953 in a publication about the sacred origin and history of the Gagauz people. Other materials mention phrases such as “Gagauz” folk dance, “Gagauz folk song”, “Gagauz national costume, and so on. In total, during the specified chronological period, the mention of the ethnonym “Gagauz”, as well as the lexemes “Gagauz national” and “Gagauz folk”, occurs 19 times. The absence of mention in the newspaper of such significant events as the acquisition of writing by the Gagauz people (1957) and the publication of the first folklore-literary collection (1959) indicates the ideological line pursued at that time, aimed at creating the unity of the “Soviet people”.

Keywords: Gagauz, ethnonym, newspaper, origin, writing, unity, Soviet people, ideology.

Cuvinte-cheie: Gagauz, etnonim, ziar, origine, scris, comunitate, popor sovietic, ideologic.

The first Comrat district newspaper was a periodical publication called “Vlast Sovetov” (“Power of the Soviets”). This newspaper began publishing in 1948. Currently, the collection of this publication is preserved in the National Library of the Republic of Moldova. It should be noted that from 1948 to 1962, the Comrat district newspaper was published under the specified name (“Vlast Sovetov”), then, from 1963 to the first half of 1965, the publication was suspended. The newspaper resumed its work in the second half of 1965 under the new name “Leninskoe Slovo” (“Lenin’s Word”) and continued in this form until 1994. From 1996 to the present, the publication is named Vesti Gagauzii” (“The News of Gagauzia”).

During this period, as well as in subsequent years covering the entire Soviet era, the district newspapers adhered to the ideological requirements of the Soviet State and were written in an agitational-propagandistic spirit. The content of the newspapers mainly consisted of materials about the work of collective farm workers, workers, and office workers. The main topics were party and government resolutions, "news from the fields, congratulations from the country's top officials on anniversaries, congratulations on holidays, and reports of achievements on significant holidays such as May 1st, Victory Day, the Great October Socialist Revolution, Lenin's birthday, etc. The pages of the publications included the portraits of the leaders (Lenin and Stalin), members of the government and the Politburo (Beria, Molotov, Bulganin, Kalinin).

At that time, the boundaries between districts were different. For example, in the Chadyr-Lunga district, alongside Gagauz villages, there were also Bulgarian villages like Valya-Perzhay, Tvarditsa, Kortan (in the Soviet period - Kiryutnya); in the Vulcanesti district - Moldovan villages located on the banks of the Prut River; in the Comrat district - Moldovan villages Sadik, Borogani, Bashkaliya, Kyet, etc. At this stage, the ethnic origin of rural laborers could only be judged by anthroponymic data, i.e., by surnames. But even this criterion is not always accurate, as Bulgarians and Gagauz often have the same surnames. Nevertheless, there are quite a few such articles. Their titles are not diverse: "Dairywoman Vera Kara", "Shepherd Peter Radkoglo", "Girl-turner" (about young turner Anna Sarya-Terzi).

Often, on the first pages, portraits of production leaders and reports of their achievements are placed. Usually, people who work honestly and conscientiously are praised, endowing them with the most positive characteristics. The praises are very concise but highly weighty and significant, allowing the conclusion that such people were highly respected by higher authorities and even in the higher echelons of republican power. Articles are dedicated to collective farmers - representatives of various professions such as milkmaids, shepherds, mechanizers, grape growers, tobacco growers, livestock breeders, tractor drivers, combine operators, drivers, etc.

The main virtue of people whose work is highly valued is modesty. Stereotypical phrases include "such-and-such a milkmaid - a simple, modest woman from Avdarma", "modest worker so-and-so. Emphasis is also placed on social background: such-and-such a shepherd - comes from a simple peasant family, "such-and-such a poultrywoman was born into a simple peasant family," "such-and-such a teacher was born into a simple peasant family."

From 1948 to 1957, there were almost no articles on ethnic (Gagauz) topics. Therefore, we decided to trace how the theme related to culture in general was covered. At that time (1948-1957), the Gagauz people did not have their own writing system, they did not have their own literary works or literary tra-

dition, and they also did not have their own intelligentsia. The overwhelming majority were peasants who did not speak Russian well or were illiterate. The Gagauz people had not yet overcome the consequences of the recently ended war and the subsequent famine of 1946-1947. But even in such difficult conditions, literacy and culture were necessary.

Despite the fact that the theme of labor occupies the main part of published materials, there are quite often notes on the pages of newspapers propagating reading books: "Read these books!", "Read this book!", "A New book," and so on. In this regard, the word "book" was chosen as a key one. This is a kind of advertisement for the new (and not only) books - works of fiction, as well as books on specialized topics - to help agronomists, horticulturists, vegetable growers, farmers, and livestock breeders. It should be noted that in this direction, the Soviet agitprop worked very effectively.

Libraries were opened in villages and the district centers provided tremendous assistance in the promotion of culture (including children's and school libraries). A large number of articles and notes are dedicated to this topic.

Identity of a citizen of the USSR and the MSSR

The main focus of propaganda was on shaping the identity of a citizen of the Soviet Union and the Moldavian SSR. The editorial board of the newspaper placed materials of patriotic content on the front pages, dedicated to the struggle of the Soviet people in the Second World War, narrating about the feats accomplished by the citizens of the Soviet Union. In anniversary years, articles about the Battle of Stalingrad, the liberation of Moldavia, Ukraine, and Belarus were published. The identity of a citizen of the USSR was constructed through materials reporting on the labor victories of ordinary people, who were worthy of their compatriots who fought on the battlefields during the war. Their labor victories were seen as a „peaceful continuation of the feat of Soviet soldiers”: „From military glory to labor glory.”

The Soviet community was also formed through the publication of materials about the labor achievements of representatives of other union Republics. Most often, these were reports about collective farm workers and workers from Ukraine, Russia, Belarus, less frequently from the Baltic Republics and Central Asia: "In the fields of Ukraine, " "The selfless labor of sheep breeders in Kyrgyzstan, " "In the expanses of the Motherland," (about the labor achievements of Ukrainian metallurgists, farmers from Kuban).

The idea of internationalism was conveyed through headlines such as "In the family of fraternal peoples," "The friendship of the peoples of the Soviet Union is strengthening," "In a united family," "In the friendship of peoples lies the invincible power of the Soviet state."

Interestingly, the number of such articles decreased with each passing year. Subsequently, starting from 1962, the majority of materials were devoted to local production leaders and achievements in agriculture in Moldova as a whole and in individual districts in particular. Many headlines were imbued with the spirit of patriotism and devotion to the Motherland: "Our labor is for you, Motherland," "In the fields of the Soviet Land," "Labor gifts to the Motherland," "We work for the good of our beloved country," "We will fulfill the harvest plan in the name of the Motherland," "More milk for the Motherland," "In my beloved country" (about the cotton harvesters of Uzbekistan, Turkmenistan, Tajikistan, the completion of radiofication in the Omsk region, the implementation of a new method to increase grape yields in the Kherson region), "Hard work in collective farm fields, enterprises, excellent education in schools - for you, beloved Motherland!"

In almost every issue of the newspaper, starting from the day of its foundation, biographies of famous figures of Russian and Soviet culture and science are published, mainly on anniversary dates. These include writers (A.S. Pushkin, A.P. Chekhov, L.N. Tolstoy, A.N. Tolstoy, N.A. Nekrasov, T.G. Shevchenko, V. Mayakovsky, A. Blok, K. Simonov, V. Inber, M. Aliger, etc.), composers (M. Glinka, P.I. Tchaikovsky, M.P. Mussorgsky, A. Pakhmutova), and figures of the arts (S. Stanislavsky and Nemirovich-Danchenko), as well as scientists (Timiryazev, D. Mendeleev). Periodically, poems by Soviet poets (P. Antokolsky, V. Mayakovsky) are also published. Announcements about new films, primarily Soviet films, are widely presented, with brief descriptions of the plot and ideological content.

In district publications, in addition to messages about new books and recommendations to read certain books, other educational materials are published. For example, there are notes and articles about the nature of Antarctica, Kamchatka, the Far East, Siberia, and other Republics of the USSR.

The identity of a citizen of the Moldavian SSR is constructed similarly to the identity of a citizen of the USSR. Clichéd phrases in the headlines include "In our native Moldavia" and "In the fields of our native Moldavia." The successes of the republic are characterized by phrases like "Glorious results" and "Labor victories of Moldovan collective farmers." In some issues, articles and notes in Moldovan (Romanian) language are published. The topics of these materials vary, from reports on the situation on the labor front and speeches by party leaders to short anecdotal stories about the lives of ordinary people and satirical sketches. This step was likely taken because, as noted earlier, Moldovan villages were part of the Comrat district.

In the first ten issues, especially the first five (from 1948 to 1953), there is a significant amount of articles and materials about labor heroes - Moldovans, including those living in other regions of the Republic. A special category consists

of articles about Moldovan culture. The authors of these materials write with great respect and reverence about Moldovan/Chisinau artists - singers, dancers, musicians, who delighted the residents of Comrat: "It is difficult to convey in a few words the joy and delight of the city's residents expressed at these two concerts."

These methods of presenting material are undoubtedly aimed at influencing readers and evoking a sense of solidarity with other citizens of the country. Thus, it was a way of familiarizing people with Soviet culture and achievements in science.

Regional and Local Identity

The newspaper also contributed to the formation of local regional identity. Primarily, this involved fostering a sense of community, first at the village level, and then at the district level. In this regard, the manifestation of the labor achievements of residents of particular settlements was quite effective. Especially indicative were brief notes or articles that mentioned the names of the settlements, or in the case of a report about a labor leader, indicated the village they were from. The titles of the materials spoke for themselves: "Labor Victories of Vineyard Workers from Kongaz", "Successes of Avdarma Residents During Harvest Time", "Comrat Tobacco Growers Forge Ahead". Messages about sports victories at the district and republic levels were also intended to evoke feelings of pride. According to our observations, the village of Avdarma was particularly renowned for its labor successes, with mentions appearing much more frequently than other settlements.

In one issue from 1958, in an article entitled "Studying the History of the City," authored by a teacher from the boarding school K. Podosinnikov, it was reported that the school's geography and local history club was collecting information about the history of Comrat (Podosinnikov, 1958). Students were asking questions such as why our city is called Comrat, how many years the city has existed, and where its original location was. This material contained information about the existence of a local history club at the boarding school. In fact, this club was the precursor to the Comrat Regional Historical and Local Lore Museum. It was established at the initiative and with the direct participation of Anatoly Marinov, a native of Comrat, who at that time headed the district Center of Culture. The opening of the museum room took place on February 14, 1964, in the building of the Pioneer Center (House).

The question of creating a full-fledged museum was raised repeatedly over several years, but local authorities remained indifferent. At that time, A. Marinov had accumulated a significant amount of materials for the museum, including a personal photo archive on the history of the region. The museum collec-

tions were supplemented by the efforts of students who brought various items, souvenirs, antique objects, and ceramic fragments.

Events and meetings with participants of historical events, veterans of World War II, and creative people living in the region were held in the newly opened museum room. All these events were captured on film by A. Marinov and are currently stored in the museum's archives.

Articles describing the labor activities of ordinary collective farmers, workers, and employees can also be found. For example, in the article "People of Our Ton," published in the December issue of the "Vlast Sovetov" newspaper in 1961, it is recounted how Dmitry Bolgar, a young man from Comrat, became interested in cars at a very young age, completed driving courses, and now successfully worked at one of the MTS (Machine and Tractor Stations), transporting agricultural products and "traveling the roads of Moldavian land." The author of the article notes the hard work of the driver, responsibility for his work, and true passion for his profession.

Furthermore, materials dedicated to military service should evoke a sense of friendship and belonging to one's homeland. In such articles, it was reported that a certain young man from a certain village was successfully serving in the ranks of the Soviet Army or Navy, and that parents and fellow villagers could be proud of him. Typically, these materials were based on letters of gratitude (addressed to parents or village leadership) written by unit commanders where the youths served.

Publications from this period also show the first steps towards toponymic indication of regional identity. This concerns the toponym "Budjak" or the Budjak Steppe. This toponym is extremely rare, and even then, it is mostly related to the climate characteristics of the region, which cannot be qualified as an indication of territorial identity.

The traits we listed, characterizing the general appearance of district newspapers, were present in them almost throughout the entire Soviet period. The difference is that starting from 1969, the pompous rhetoric of article titles declined and became more mundane. The exceptions were the issues of newspapers dedicated to festive dates such as May 1st, November 7th, Victory Day, as well as professional holidays (Food Industry Worker's Day, Winemaker's Day, Radio Day, Press Day, etc.).

The ethnonym „Gagauz”

The ethnonym "Gagauz" first appeared in the "Vlast Sovetov" newspaper in 1953 in an article entitled "About the Gagauz People" in the "Answers to Readers' Questions" section, i.e., before the death of Stalin. It is quite possible that the interest in this topic was more likely among the emerging rural intelligen-

tsia. However, this is just a hypothesis that needs clarification. This material provides statistical data on the number and distribution of Gagauz people, stating that the problem of their origin is insufficiently studied. Additionally, it is mentioned that there are two hypotheses - Turkic and Slavic (Bulgarian), that Gagauz people speak a special Gagauz language, which belongs to the Turkic language group, and it is emphasized that the Gagauz language has been significantly influenced by Slavic languages - Russian and Bulgarian. Furthermore, a brief historical overview of the migration of Gagauz people from Bulgaria to Russia and the main milestones of their history is schematically presented. In the conclusion, in the spirit of communist ideology and propaganda of the role of the Communist Party of the Soviet Union (CPSU), it is stated that the Party cares about the cultural development of the people and reports on their labor successes for the good of the Motherland. Interestingly, the article concludes by noting that until now, Gagauz people have been illiterate, but currently, an alphabet for the Gagauz language and writing system are being developed (About the Gagauz People, 1953).

Ответы на вопросы читателей

О ГАГАУЗСКОЙ НАРОДНОСТИ

«Такие гагаузы, каково их происхождение? — с таким вопросом обратился в редакцию ряд читателей. отвечаем на этот вопрос.

Гагаузы — одна из многих наций нашей многонациональной страны. Живут они в южной ССР (Комратский, Гунгский, Конгазский, Ясский и Вулканештаинский), в Украинской малякская и Запорожская области). Есть гагаузы в народных республиках Молдавии и Румынии. По некоторым данным на всем земном шаре читается около 200 гагаузов.

Происхождение гагаузов не до конца изучено. Возможно, — потомки тюркских племен, половцев и других переселившихся в Россию в начале XVIII века из Северного Кавказа в Восточную Сибирь, где они приняли православие и испытали сильное

влияние болгарской культуры.

По другому предположению, основная масса гагаузов состоит из потомков болгар, насильственно оторванных во времена господства султанской Турции на Балканах (14—19 века), но сохранивших православное исповедание. По этому предположению в состав гагаузов вошли незначительные остатки тюркских племен.

Гагаузы говорят на особом гагаузском языке, который относится к тюркской языковой группе. Значительную роль в формировании гагаузского языка сыграли славянские языки — русский и болгарский.

Благодаря многовековой совместной жизни с болгарскими гагаузы по своему быту, обычаям и хозяйственной деятель-

ности мало чем отличаются от болгар.

Большая часть гагаузов переселилась в Россию в первой половине 19 века во время русско-турецких войн, спасаясь от турецкого ига, массового уничтожения и насильственной ассимиляции. При содействии и помощи русского правительства гагаузы прочно осели в Бессарабии и в других местах России. От гнета румынско-боярских властей часть гагаузов в 1861 — 62 годах бежала в Приазовье из Измаильского уезда, временно отошедшего к Румынии (в 1878 году эта территория вновь была присоединена к России).

Положение гагаузов в Бессарабии резко ухудшилось в годы ее оккупации боярской Румынией (1918 — 1940 годы), которая подвергла их жестокому национальному и экономическому гнету.

С 1940 года бессарабские гагаузы вошли в состав СССР и получали все возможности для

всестороннего развития. Вторая мировая война и фашистская оккупация принесли гагаузам неисчислимые бедствия. Да СССР над фашистами хватчиками принесла освобождение.

Благодаря заботам Коммунистической партии Советского Правительства население гагаузов развивается в экономическом и культурном отношении. Многие гагаузские семьи переехали в Молдавию и Румынию. Многие гагаузские семьи вышли в передовые ряды строительства коммунизма. Растет культура гагаузов, кадры и интеллигенция.

До воссоединения с Советским Союзом не было своего письменного языка. В последнее время развивается письменность и язык для гагаузов в СССР и Украинской

The second mention of the word “Gagauz” appears in a note about a folk art show at the Comrat Center of Culture. Alongside the names of Moldovan folk dances, Gagauz dances are also mentioned: Duz-Ava and Kadindja (Plotnikov, 1955).

nationality. For T. Shevchuk (presumably her married name), the Bashkalyans are an ethnic environment, just as she represents another ethnic group to them, primarily distinguished by language. It is quite possible that the Bashkalyans referred to the teacher as a Gagauz woman. It is well known that when in an ethnic and linguistic minority, people tend to be more aware of their ethnic identity. In this case, we see an example of situational ethnic identity phenomenon.

Interestingly, the ethnonym “Gagauz” is not mentioned in the newspaper’s pages for the rest of that year. What’s surprising is that there was no mention of the fact that in 1957, the Gagauz people gained literacy for the first time.

The third occurrence of the ethnonym “Gagauz” and the term “Gagauz” is recorded in 1958 in an article about a folk talent show dedicated to the artistic self-expression of students from the schools of the district: “Almost all the performers included Gagauz, Moldovan, Bulgarian dances, and dances of

Later, in 1957, the ethnonym “Gagauz” is recorded in one of the issues of the publication in an article entitled “From Darkness to Light” (Shevchuk, 1957), written by T. Shevchuk, a teacher at the Bashkaly Middle School. The author indicates her ethnic background: “I am Gagauz, born and raised in the village of Avdarma.” The article goes on to describe life before and after the arrival of Soviet power, highlighting that the Party provided the opportunity to receive a good education.

In our view, the demonstration of ethnic identity in this case is not accidental. The author of the article, being a native of the Gagauz village of Avdarma, lives in the neighboring village of Bashkalya, the vast majority of whose residents are Moldovans and speak the language of their

the peoples of the USSR in their program.” “In addition to the dance groups of these schools, the jury noted individual performers, such as the Gagauz national dance ‚Kadynzha’.. performed by a 3rd-year student, Maria Kristova, from Avdarma Middle School” (Podosinnikov, 1958).

In another article, lexemes and phrases such as “Gagauz people,” “Gagauz song,” “ensemble of Gagauz folk dance,” “Gagauz dance ‚Kadynzha,” “Gagauz folk dances ‘Keraca avasy,’ ‘Gyz ava,’ ‘Ferli kundak’,” the song “Lenin is always with you” in Gagauz, set to the music of Gagauz folk instruments, are mentioned (Balyuk, 1958).

In 1959, on January 8th, there was a note about the arrival of the famous ballet master Igor Moiseyev in Moldova. It was reported that the king of folk dance visited Comrat and “wanted to familiarize himself with the program and performance of the Gagauz folk dance and song ensemble” (Balyuk, 1959). It is known that in 1959, the literary collection “Bujaktan sešlär” (“Voices of Budjak”) was published; it collected folklore and authorial texts in the Gagauz language. This was a very significant event in the ethnocultural life of the Gagauz people, as this collection was the first (in the Soviet period) book published in the Gagauz language. However, there was no mention of it in the district newspaper.

In 1961, in a material dedicated to the collective farm worker from the village of Chok-Maidan Praskovye Arnaut, the term “Gagauz” is mentioned in a different context. The author of the article, describing the appearance of the girl, emphasizes her modesty and notes that the girl enthusiastically talked about her collective farm, “about where, what brigade the fields are located. And her hands, from excitement, could not keep still, they were fingering beads, adjusting a large, white, Gagauz-style scarf” (Urazovskaya, 1961).

Thus, during the specified chronological period, there is no clearly expressed regional identity in the Comrat district newspaper: there is no mention of Budjak as the homeland of the Gagauz people. Newspaper materials focus on the affiliation of workers to one or another village, contributing to the formation of a sense of kinship with specific settlements. The main propaganda emphasis is on shaping the identity of a Soviet citizen and a citizen of the Moldavian SSR. Mentions of the Gagauz people and their ethnic identity are relatively rare but do occur in the Comrat district newspaper. The ethnonym “Gagauz” was first recorded in 1953, four years before the advent of literacy. Only once in one of the issues does this ethnonym appear as a sign of self-identification, meaning the author of the article declares their ethnic belonging by calling themselves a Gagauz. In several other articles dedicated to culture, phrases such as “Gagauz folk dance,” “Gagauz folk song,” “Gagauz national costume,” etc., are encountered. In total, during the specified chronological period, the mention of the ethnonym “Gagauz” and phrases like “Gagauz national,” “Gagauz folk” appear 19 times.

We have found that during this period, there was not a single mention in the Comrat district newspaper of the Gagauz people gaining literacy in 1957 or of the publication in 1959 of the first collection of folklore and literary texts “Bujaktan seslär” (“Voices of Budjak”) in the Soviet era. This is probably because in 1961, at the 22nd Congress of the CPSU, Nikita Khrushchev declared the creation of a community called the “Soviet people” in the new CPSU program. The idea of internationalism was not rejected, but with the proclamation of this thesis, efforts by party organs were directed at the local level to suppress the national factor. On the one hand, the Gagauz people were given the opportunity for ethno-cultural development (literature in their native language, musical creativity, visual arts), but on the other hand, measures were taken to prevent the development of nationalist tendencies.

Overall, the analysis of newspaper publications dedicated to ethnic topics allows us to form an understanding of a particular era and examine how the dynamics of transmitting ethnic information evolved over time.

Bibliography:

1. Балюк С. Гремят песни на пяти языках. Районный праздник песни и танца в Комрате. Власть Советов, среда, 28 мая 1958 г., № 64 (1357).
2. Балюк С. «Король танцев» СССР в Комрате. Власть Советов, 8 января 1959 г., № 3 (1606).
3. Лужко М. Люди нашего города. Всегда в пути, всегда в дороге. Власть советов, 29 декабря, пятница, № 153 (1912).
4. О гагаузской народности. Власть Советов, 11 февраля, 1953 г. № 16 (533).
5. Плотников Н. Смотр народного творчества. Власть Советов, 2 июня 1955 г. № 66 (891)
6. Подосинников К. Изучают историю города. Власть Советов. 25 апреля, 1958 г.
7. Подосинников К. Смотр юных талантов. Власть Советов, , 25 мая 1958 г., № 63 (13-56).
8. Уразовская М. Девушка из Чок-Майдана. Власть советов, 11 сентября 1961, №111 (1870)
9. Шевчук Т. Из тьмы к свету. Власть Советов, пятница, 20 сентября 1957, №116 (1253).

Information about the Author:

Name, first name: Diana Nicoglo

Scientific title, teaching degree: PhD in History, Senior Researcher

Institutional Affiliation: Research Institute of Gagauzia named
after M.V. Marunevich

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0248-8703>

Email: diananicoglo@gmail.com

STUDIAREA ISTORIEI GĂGĂUZILOR ÎN ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ

Anatol PETRENCU

Summary: Studying the history of the Gagauz in Romanian historiography. The topicality of the topic was determined by the organization and conduct of the two round tables of historians from Chisinau and those from Comrat, as well as the detection of many unresearched or little studied problems by historians from the Republic of Moldova.

The purpose proposed in this communication is the examination of the Bibliography related to the Gagauz from the Romanian space and its compartmentalization according to chronological and thematic principles.

For the interwar period, I studied the publications of various authors, published on the pages of the „Viata Bessarabiei” magazine and exhibited at the Comrat Round Table.

Key words: studying, the origin of the Gagauz people, customs, traditions, Romanian historiography.

Cuvinte-cheie: studiul, originea poporului găgăuz, obiceiuri, tradiții, istoriografia românească.

Actualitatea temei a fost determinată de organizarea și desfășurarea celor două mese rotunde ale istoricilor de la Chișinău și celor de la Comrat, precum și de depistarea multor probleme necercetate sau puțin studiate de către istoricii din Republica Moldova.

Scopul propus în această comunicare este examinarea *Bibliografiei* referitoare la găgăuzii din spațiul românesc și compartimentarea acestora pe principii cronologice și tematice.

Pentru *perioada interbelică* am studiat publicațiile diversilor autori, inserate pe paginile revistei „Viața Basarabiei” și expuse la Masa rotundă de la Comrat³⁷².

Revista „Viața Basarabiei” [VB], editată lunar de Asociația culturală „Cuvânt Moldovenesc” în perioada ianuarie 1932 – iulie 1944, este o sursă istorică deosebit de importantă, în vederea recuperării informațiilor publicate,

³⁷² Petrencu, Anatol. Găgăuzii pe paginile revistei „Viața Basarabiei” (1932-1944) (manuscris)

inclusiv a istoriei, obiceiurilor, dreptului, folclorului găgăuzilor. Astfel, în *VB*, 1942, nr. 10-11, Iulian Friptu a publicat articolul *Din trecutul orașului Comrat*, în care expune istoria localității, numărul populației în 1827 (p. 39), componența etnică a localnicilor, îndeletnicirile lor, evenimentele mai însemnate care au avut loc la Comrat (a fost vorba de deschiderea liceului real din Comrat – singura comună rurală din Rusia care avea liceu).

Studiul nostru a demonstrat că cele mai multe materiale publicate în revista *VB* se referă la personalitatea și opera protoiereului Mihail Ciachir. Acest subiect a atras atenția cercetătorilor noștri; sub patronajul Mitropoliei Chișinăului și Țintregii Moldove au fost organizate două Conferințe științifice consacrate vieții și activității protoiereului Mihail Ciachir, în 2018 fiind publicată și o culegere de studii³⁷³. Alcătuitoarii volumului nu doar au adunat articolele din revista „Viața Basarabiei”, dar și le-au tradus în limba rusă, adăugând *Anexe* cu imagini ale protoiereului Mihail Ciachir, imagini de cărți, publicate de M. Ciachir etc. Sunt deja cunoscute și valorificate operele protoiereului Mihail Ciachir referitoare la religiozitatea găgăuzilor, obiceiurile religioase ale găgăuzilor: curbanele sau sacrificiile, obiceiuri la naștere și botez

Un rol important în cunoașterea originii și istoriei găgăuzilor îl au studiile protoiereului Mihail Ciachir intitulate: *Originea Găgăuzilor*, în *VB*, 1933, nr. 9; 1934, nr. 5; *Istoria găgăuzilor*, publicată în revista *VB*, 1933, nr. 10; precum și articolul *Dreptatea la găgăuzii din Basarabia*, în *VB*, 1935, nr. 10, p. 11-14.

La decesul protoiereului Mihail Ciachir, scriitorul Nicolae Costenco a semnat un necrolog în care l-a considerat pe cărturarul găgăuz „fratele mai mare al scriitorilor basarabeni” și a continuat: „Dacă pentru moldovenime numele lui Mihail Ciachir rămâne înscris în cartea de aur a istoriei basarabene, pentru neamul conlocuitorilor cu moldovenii în Basarabia de sud, găgăuzii, Mihail Ciachir e „Apostolul” care în limba lor a tălmăcit cărțile sfinte”.

Bineînțeles, istoria și obiceiurile găgăuzilor din perioada interbelică nu se limitează doar la cele scrise pe paginile revistei „Viața Basarabiei”. Au fost și alte publicații. Aici este un câmp de lucru pentru viitor.

După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial și întronarea regimurilor comuniste atât în România, cât și (re-instalarea acestuia) la Chișinău, noile stăpâniri au impus un mod specific de interpretare a istoriei, știința fiind supusă ideologiei comuniste, în special – prin omiterea unor pagini stânjenitoare pentru liderii comuniști sau prin excluderea cercetării în ansamblu. Astfel, am studiat *Bibliografia Istorică a României*, editată de Academia Română și Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca, volumele I (1944-1969), II

³⁷³ *Protoiereul Mihail Ciachir*. Articole privind istoria și cultura găgăuzilor din Basarabia, publicate în revista „Viața Basarabiei”./ Alcătuitoari Victor Țvircur, Ivan Duminiță, Vitalii Sârf, Chișinău, S.n., 2018, 164 p.

(1969-1974) și volumul ce a cuprins scrisul istoric românesc în anii 1974-1979 și am constatat că istoricii români nu au scris nu doar despre găgăuzi, ci despre Basarabia în ansamblu. Asta pentru că tema dată a fost tabu pentru cercetare.

Dincoace de Prut, în anii Puterii sovietice, au fost editate studii în limba rusă referitoare la istoria, limba și obiceiurile găgăuzilor. Astfel, în 1952, Diacenko V. D. a publicat lucrarea „Antropologhiceskoe issledovanie gagauzov Moldavskoi SSR”, I.I. Meșceriuc „Soșialino-economiceskoie razvitie bolgarskih i gagauzskih sel v Iujnoi Bessarabii (1808-1856), M. N. Guboglu „Etniceskaia prinadlejnost-i gagauzov” articol publicat în revista „Sovetskaia Etnografia”, 1967, nr. 3. Au fost publicate studii referitoare la limba găgăuză, semnate de L. A. Pokrovskaia, „Gramatica gagauzskogo iazâka. Fonetica i morfologhia, Moscova, 1964, Dionisie Tanasoglu a semnat mai multe studii, între care „Pravila orfografii gagauzskogo iazâka” etc., dar nu prea multe.

Mihail Guboglu și Dionisie Tanasoglu au semnat articolele „Găgăuzii” și „Limba găgăuză” în *Enciclopedia Sovietică Moldovenească*, vol. 2, Chișinău, 1971. Autorii au afirmat că „Etnogeneza găgăuzilor nu este stabilită definitiv. Unii autori susțin că găgăuzii ar fi bulgari turcizați. Majoritatea cercetătorilor din URSS și de peste hotarele ei susțin însă ideea provenienței turcice a găgăuzilor, socotindu-i urmași ai uzilor, pecenegilor, cumaniilor, care în sec. 9-14 vin din stepele Azovului, ajungând până în Balcani. Aici trec treptat la viața sedentară și adoptă creștinismul...” și alte pagini ale istorie privind locul de constituire a naționalității găgăuze.

Bineînțeles, autorii au fost nevoiți să accepte tezele ideologiei comuniste, de felul: „cotropitorii otomani nu au reușit să-i asimileze pe găgăuzi”, ei, găgăuzii, „participă la lupta împotriva jugului turcesc”; „intrarea Basarabiei în componența Rusiei a avut o mare însemnătate progresistă pentru soarta găgăuzilor”, „în anii Puterii sovietice înfloarește economia și cultura poporului găgăuz” etc. Autorii au prezentat scurte date despre literatura și muzica găgăuzilor, iar articolul despre limba găgăuză este prezentat aparte de Dionisie Tanasoglu (p. 230-231).

După căderea regimurilor comuniste, cercetarea istorică, inclusiv a trecutului găgăuzilor, se schimbă radical. Consultând *Bibliografia Istorică a României* pentru perioada 1989-1994, observăm apariția rubricii *Minoritățile naționale din România*, în care au fost incluse studiile referitoare la maghiari, secui, evrei, romi, sârbi, pentru găgăuzi, deocamdată – lipsă. În volumul IX (1994-1999) titlul rubricii respective s-a schimbat în „Minorități naționale din România. Relații interetnice” cu studii referitoare la tătari, germani, evrei, maghiari, polonezi, albanezi, armeni etc. Nu este greu de observat că autorii articolelor sunt reprezentanți ai acestor etnii sau istorici români care au studiat limba și cultura etniei respective. De ex., istoria polonezilor din România și relațiile româno-polone

au fost cercetate de specialiștii cunoscuți Daniel Hrenciuk și Florin Pintescu de la Suceava, de Florin Anghel din Constanța, specialiști ce cunosc limba polonă și au făcut stagii de documentare în Polonia.

Iată că abia în 2004 *Bibliografia Istorică a României* (vol. X, 1999-2004) fixează primul articol referitor la găgăuzi. Este vorba de istoricul bucureștean, medievistul Constantin Rezachevici; articolul este intitulat „Găgăuzii. Originea lor” și publicat la Chișinău, în revista *Cugetul*, 2001, nr. 1, p. 14-23.

Pentru perioada post-comunistă literatura istorică despre găgăuzi este multă, diversă, prezentată din varii perspective. Vom aduce câteva exemple.

În 2007, dl dr. Oleg Bercu a publicat articolul „Viața cotidiană în societatea găgăuză (înainte și după al Doilea Război Mondial)”, în *Pro-Basarabia, repere istorice și naționale*, Iași, 2007, p. 189-202.

Tot în 2007, la Chișinău, cunoscutul istoric și diplomat Fiodor Angheli a publicat o monografie voluminoasă (639 p.) intitulată „Ocerki istorii gagauzov – potomkov oguzov (seredina VIII – nacealo XXI vv.)” (*Schițe privind istoria găgăuzilor – descendenți ai oguzilor (mijlocul sec. al VIII-lea – începutul sec. al XXI-lea)*). Autorul monografiei a expus istoria popoarelor din Asia, marea migrațiune a popoarelor din secolele 4-6, a scris despre uzi, căpceaci, cumani, oguzi etc., despre trecerea nomazilor tiurcici în Imperiul Bizantin. Autorul tratează problema etnogenezei poporului găgăuz (care s-a încheiat în sec. al 15-lea). Autorul scrie despre războaiele ruso-otomane, despre trecerea bulgarilor și găgăuzilor în sudul Basarabiei, anexate de Rusia țaristă.

Cu referire la Basarabia în cadrul României întregite, autorul a scris doar negativ, făcând trimitere la cărțile lui Victor Stepaniuc, Izeaslav Levit, ale altor istorici; România interbelică, în viziunea lui F. Angheli, a fost un strat terorist, regimul din Basarabia era unul polițienesc, de ocupație etc., etc.; autorul scrie despre diverse revolte ale basarabenilor, inclusiv și în mod special – ale găgăuzilor. Ca să-și întărească opinia, F. Angheli prezintă și numita „răscoală de la Tătar-Bunar”, care, în realitate, a fost o incursiune a unui *comando* sovietic și care nu a avut nimic cu găgăuzii. În opinia lui F. Angheli, anii 1941-1944 au fost ani ai „ocupației germano-româno-fasciste”, iar Mareșalul Ion Antonescu este etichetat drept „fascist”.

Bineînțeles, perioada sovietică a fost prezentată de autor ca o binefacere pentru găgăuzi: școli, educație în limba rusă etc. Dar F. Angheli mai scrie: „Если гагаузы до самого развала СССР занимали одно из последних мест в Молд. ССР по количеству, получивших высшее образование, то это была вина не Советской власти, а тех государственных чиновников титульной нации, которые при распределении благ неизменно отдавали предпочтение своим кровным братьям. И не только в вопросе получения высшего образования» (p. 454) În traducere: „Dacă până la destrămarea URSS găgăuzii au

ocupat unul din ultimele locuri în RSS Moldovenească în privința persoanelor cu studii superioare, în asta nu a fost vina Puterii sovietice, ci a administratorilor de stat ai națiunii titulare, care la împărțirea bunurilor, invariabil ofereau (aceste bunuri) fraților lor de sânge. Și nu doar în problema obținerii studiilor superioare”. Autorul găgăuz Fiodor Angheli nu doar trișează problema instruirii în URSS, dar și încearcă să bage zădărnici între românii basarabeni („națiunea titulară”) și etnicii găgăuzi. Documentele studiate demonstrează că Puterea sovietică a promovat o politică acerbă de rusificare a popoarelor URSS, de pe urma dominației ideologice a PCUS au avut de suferit toate popoarele neruse, inclusiv găgăuzii. Nu Chișinăul stabilea politica de pregătire a cadrelor, ci Moscova, prin Ministrul Educației al URSS.

Între noile realizări ale istoricilor basarabeni (români și găgăuzi) pot fi menționate monografia lui Ștefan Bejan³⁷⁴, cărțile (trei volume) lui Constantin Kurdoglo despre represiunile și deportările etnicilor găgăuzi în Siberia, în anii 1940-1941 și 1944-1952. Istoricul de la Comrat, dr. Stepan Bulgar a redactat un șir de cărți foarte bine documentate despre trecutul găgăuzilor.

În altă ordine de idei, istoricii și publiciștii de la Chișinău au editat colecția de monografii intitulată „Localitățile Republicii Moldova. Itinerar documentar-publicistic ilustrat”, în care au prezentat și istoria localităților cu populație găgăuză. De ex., or. Comrat, în vol. 4, 2002, p. 463 și urm.

Concluzie: În urma investigației realizate, constatăm că este nevoie de o nouă citire a documentelor, a presei timpului, a bibliografiei existente și de o nouă expunere, o prezentare corectă a istoriei noastre comune. De asemenea, este important să depășim tezele ideologiei bolșevice privind trecutul nostru comun. Se cere o redactare corectă a istoriei din perioada țarismului, a celei interbelice, atunci când Basarabia a fost parte a României, a primei ocupații sovietice (1940-1941), a perioadei celui de-al Doilea Război Mondial, a celei de a doua ocupații rusești (1944-1991). Și, bineînțeles – anii independenței de stat a Republicii Moldova.

Informația despre autor:

Nume, prenume: Anatol Petrencu

Gradul științific, titlul didactic: doctor habilitat, profesor universitar

Funcția deținută: Președintele Asociației Istoricilor din Republica Moldova “Alexandru Moșanu”

Afilierea instituțională: Universitatea de Stat din Moldova

ORCID: 0000-0002-5449-1023

E-mail: anatol_petrencu@yahoo.com

³⁷⁴ Ștefan Bejan, Găgăuzii: origine, evoluție istorică, așezarea în spațiul Basarabiei, Chișinău, Editura ARC, 2022.

THE STUDY OF GAGAUZ HISTORY ROMANIAN HISTORIOGRAPHY

Anatol PETRENCU

Summary: Studying the history of the Gagauz in Romanian historiography. The topicality of the topic was determined by the organization and conduct of the two round tables of historians from Chisinau and those from Comrat, as well as the detection of many unresearched or little studied problems by historians from the Republic of Moldova.

The purpose proposed in this communication is the examination of the Bibliography related to the Gagauz from the Romanian space and its compartmentalization according to chronological and thematic principles.

For the interwar period, I studied the publications of various authors, published on the pages of the „Viata Bessarabiei” magazine and exhibited at the Comrat Round Table.

Key words: studying, the origin of the Gagauz people, customs, traditions, Romanian historiography

Cuvinte-cheie: studiul, originea poporului găgăuz, obiceiuri, tradiții, istoriografia românească.

For the interwar period, I studied the publications of various authors, inserted in the pages of the “Viața Basarabiei” magazine and presented at the round table in Comrat³⁷⁵.

The magazine “Viața Basarabiei” [VB], published monthly by the Cultural Association “Cuvânt Moldovenesc” from January 1932 to July 1944, is an extremely important historical source for recovering published information, including the history, customs, law, and folklore of the Gagauz people. For example, in VB, 1942, issue 10-11, Iulian Friptu published the article “Din trecutul orașului Comrat” (From the past of Comrat), in which he presents the history of the locality, the population number in 1827 (p. 39), the ethnic composition of the locals, their occupations, and the significant events that took place in Comrat (such as the opening of the Real High school in Comrat – the only rural commune in Russia that had a high school).

³⁷⁵ Anatol Petrencu, Găgăuzii pe paginile revistei „Viața Basarabiei” (1932-1944) (manuscris)

Our study has shown that most of the materials published in the VB magazine are related to the personality and work of the archpriest Mihail Chiakir. This topic has attracted the attention of our researchers; under the patronage of the Metropolitan of Chișinău and all of Moldova, two scientific conferences dedicated to the life and work of Archpriest Mihail Ciachir were organized, and in 2018 a collection of studies was published³⁷⁶. The compilers of the volume not only collected articles from the magazine „Viața Basarabiei” but also translated them into Russian, adding appendices with images of Archpriest Mihail Ciachir, book illustrations published by M. Chiakir, etc. The works of Archpriest Mihail Chiakir concerning the religiosity and religious customs of the Gagauz people are already well-known and appreciated. These include studies on Gagauz religious customs such as curbanele or sacrifices, birth and baptism customs.

An important role in understanding the origin and history of the Gagauz people is played by the studies of Archpriest Mihail Ciachir, entitled „Originea Găgăuzilor” (The Origin of the Gagauz) in VB, 1933, no. 9; 1934, no. 5; „Istoria găgăuzilor” (The History of the Gagauz) published in the VB magazine, 1933, no. 10; as well as the article „Dreptatea la găgăuzii din Basarabia” (Justice for the Gagauz in Bessarabia) in VB, 1935, no. 10, p. 11-14.

Upon the death of Archpriest Mihail Ciachir, writer Nicolae Costenco penned an obituary in which he considered the Gagauz scholar as the „elder brother of Bessarabian writers” and continued: “If for Moldovans, the name of Mihail Chiakir remains inscribed in the golden book of Bessarabian history, for the co-inhabitants with Moldovans in southern Bessarabia, the Gagauz, Mihail Ciachir is the ‘Apostle’ who translated the holy books into their language.”

Of course, the history and customs of the Gagauz people during the inter-war period are not limited to what was written in the pages of the magazine “Viața Basarabiei”. There were other publications as well. This presents a field of work for the future.

After the end of the Second World War and the establishment of communist regimes both in Romania and (its reinstallation) in Chișinău, the new rulers imposed a specific mode of interpreting history, with science being subjected to communist ideology, especially by omitting inconvenient pages for communist leaders, or by excluding research altogether. Therefore, we studied the “Bibliografia Istorică a României” (Historical Bibliography of Romania), edited by the Romanian Academy and the “George Barițiu” Institute of History from Cluj-Napoca, volumes I (1944-1969), II (1969-1974), and the volume that covered

³⁷⁶ *Protoiereul Mihail Ciachir. Articole privind istoria și cultura găgăuzilor din Basarabia, publicate în revista „Viața Basarabiei”*. Alcătuitori Victor Țvirunc, Ivan Duminiță, Vitalii Sârf, Chișinău, S.n., 2018, 164 p.

Romanian historical writing in the years 1974-1979. We found that Romanian historians did not write only about the Gagauz people but about Bessarabia as a whole. This was because the given topic was taboo for research.

Across the Prut River, during the Soviet era, studies in Russian were published regarding the history, language, and customs of the Gagauz people. For instance, in 1952, Diacenko V. D. published the work "Antropologhiceskoie issledovanie gagauzov Moldavskoi SSR" (Anthropological Study of the Gagauz People of the Moldavian SSR), I.I. Meșceriuc published "Soșialino-economiceskoie razvitie bolgarskih i gagauzskih sel v Iujnoi Bessarabii (1808-1856)" (Socio-economic Development of Bulgarian and Gagauz Villages in Southern Bessarabia, 1808-1856), and M. N. Guboglu published "Etniceskaia prinadlenosti gagauzov" (Ethnic Affiliation of the Gagauz People) in the journal "Sovetskaia Etnografia" in 1967, no. 3. Studies regarding the Gagauz language were also published, including L. A. Pokrovskaia's "Gramatica gagauzskogo iazâka. Fonetica i morfologhia" (Grammar of the Gagauz Language. Phonetics and Morphology), Moscow, 1964, and Dionisie Tanasoglu authored several studies, such as „Pravila orfografii gagauzskogo iazâka” (Rules of Gagauz Orthography), among others.

Mihail Guboglu and Dionisie Tanasoglu authored the articles "Găgăuzii" (The Gagauz) and „Limba găgăuză” (The Gagauz Language) in the "Enciclopedia Sovietică Moldovenească" (Soviet Moldavian Encyclopedia), vol. 2, Chișinău, 1971. The authors stated that "The ethnogenesis of the Gagauz people is not definitively established. Some authors argue that the Gagauz are Turkicized Bulgarians. However, most researchers from the USSR and abroad support the idea of the Turkish origin of the Gagauz, considering them descendants of the Uzes, Pe”chenegs, Cumans, who in the 9th-14th centuries came from the Azov steppes, reaching the Balkans. Here they gradually transitioned to a sedentary life and adopted Christianity..." and other historical facts regarding the formation of the Gagauz nationality.

Of course, the authors were obliged to accept the theses of communist ideology such as "the Ottoman conquerors failed to assimilate the Gagauz people", the Gagauz people "participated in the fight against Turkish rule"; "the entry of Bessarabia into Russia was of great progressive significance for the fate of the Gagauz people", "during the Soviet era, the economy and culture of the Gagauz people flourished", etc. The authors provided brief information about Gagauz literature and music, while the article on the Gagauz language was presented separately by Dionisie Tanasoglu (pp. 230-231).

After the fall of the communist regimes, historical research, including that of the Gagauz past, underwent a radical change. Consulting the "Bibliografia Istorică a României" (Historical Bibliography of Romania) for the period 1989-

1994, we observe the appearance of the section “Minoritățile naționale din România” (National Minorities in Romania), which includes studies related to Hungarians, Szeklers, Jews, Roma, Serbs, but for the Gagauz people, there is still a lack of research. Volume IX (1994-1999) changed the title of this section to “Minorități naționale din România. Relații interetnice” (National Minorities in Romania. Interethnic Relations) with studies related to Tatars, Germans, Jews, Hungarians, Poles, Albanians, Armenians, etc. It is easy to observe that the authors of the articles are representatives of these ethnic groups or Romanian historians who have studied the language and culture of the respective ethnicity. For example, the history of Poles in Romania and Romanian-Polish relations were studied by well-known specialists such as Daniel Hrenciuk and Florin Pintescu from Suceava, Florin Anghel from Constanța, experts who know Polish and have conducted research in Poland.

Only in 2004, the “Bibliografia Istorică a României” (Historical Bibliography of Romania), volume X (1999-2004), records the first article regarding the Gagauz people. It was written by the historian from Bucharest, medievalist Constantin Rezachevici, and titled “Găgăuzii. Originea lor” (The Gagauz People. Their Origin), published in Chișinău, in the journal *Cugetul*, 2001, no. 1, pp. 14-23.

For the post-communist period, historical literature about the Gagauz people is plentiful, diverse, and presented from various perspectives. Here are a few examples:

For the post-communist period, historical literature about the Gagauz people is plentiful, diverse, and presented from various perspectives. Here are a few examples:

In 2007, Dr. Oleg Bercu published the article “Viața cotidiană în societatea găgăuză (înainte și după al Doilea Război Mondial)” (Daily Life in Gagauz Society (Before and After World War II)), in *Pro-Basarabia, repere istorice și naționale*, Iași, 2007, pp. 189-202.

Also in 2007, in Chișinău, the well-known historian and diplomat Fiodor Angheli published a voluminous monograph (639 p.) entitled “Ocerki istorii gagauzov – potomkov oguzov (seredina VIII – nacealo XXI vv.)” (Sketches on the History of the Gagauz People - Descendants of the Oghuz Turks (mid 8th century - early 21st century)). The author explored the history of peoples in Asia, the great migrations of peoples in the 4th-6th centuries, writing about Uzes, Tatars, Cumans, Oghuz Turks, etc., about the migration of Turkic nomads into the Byzantine Empire. The author addressed the issue of the ethnogenesis of the Gagauz people (which ended in the 15th century), wrote about the Russo-Ottoman wars, the migration of Bulgarians and Gagauz people to southern Bessarabia, annexed by Tsarist Russia.

In 2007, Dr. Oleg Bercu published the article “Daily Life in Gagauz Society (Before and After World War II)” in “Pro-Basarabia, Historical and National Landmarks”, Iași, 2007, pp. 189-202. With reference to Bessarabia within Greater Romania, the author portrayed it in a negative light, referring to the works of Victor Stepaniuc, Izeaslav Levit, and other historians. According to F. Angheli’s perspective, interwar Romania was depicted as a terrorist regime, and the administration in Bessarabia was described as a police state of occupation, etc. The author wrote about various revolts among the Bessarabians, including, specifically, the Gagauz people. To reinforce his opinion, F. Angheli presented the so-called “Tătar-Bunar rebellion”, which in reality was a Soviet commando raid and had nothing to do with the Gagauz people. In F. Angheli’s view, the years 1941-1944 were years of “Germano-Romanian-fascist occupation”, and Marshal Ion Antonescu was labeled as “fascist”.

Of course, the Soviet period was presented by the author as a blessing for the Gagauz people: schools, education in the Russian language, etc. However, F. Angheli also wrote: „If until the collapse of the USSR the Gagauz people occupied one of the last places in the Moldavian SSR in terms of the number of people with higher education, this was not the fault of the Soviet authorities, but of the state officials of the titular nation, who invariably gave preference to their blood brothers when distributing goods. And not only in the issue of obtaining higher education” (p. 454). The Gagauz author, Fiodor Angheli, not only distorts the issue of education in the USSR but also tries to sow discord between the Moldovan Romanians (the titular nation) and the Gagauz ethnic group. The documents studied demonstrate that the Soviet regime promoted a harsh policy of Russification of the peoples of the USSR, and all non-Russian peoples suffered from the ideological dominance of the Communist Party of the Soviet Union, including the Gagauz people. It was not Chișinău that determined the policy of training cadres, but Moscow through the Ministry of Education of the USSR.

Among the new achievements of Moldovan historians (Romanian and Gagauz) can be mentioned the monograph by Ștefan Bejan³⁷⁷. The books (three volumes) by Constantin Kurdoglo about the repressions and deportations of the Gagauz people to Siberia in the years 1940-1941 and 1944-1952 are noteworthy. Historian Dr. Stepan Bulgar from Comrat has also authored a series of well-documented books about the Gagauz people’s past.

In another vein, historians and journalists from Chișinău have edited a collection of monographs entitled “Localities of the Republic of Moldova: Documentary-Publicistic Illustrated Itinerary”, which presents the history of lo-

³⁷⁷ Ștefan Bejan, *Găgăuzii: origine, evoluție istorică, așezarea în spațiul Basarabiei*, Chișinău, Editura ARC, 2022.

calities with Gagauz population. For example, the city of Comrat is covered in volume 4, 2002, p. 463 and following.

In conclusion, based on the investigation conducted, it is clear that there is a need for a new interpretation of documents, contemporary press, existing bibliography, and a new presentation, a correct portrayal of our common history. It is also important to overcome the Bolshevik ideology's theses regarding our shared past. A correct rendition of the history from the Tsarist period, the interwar period when Bessarabia was part of Romania, the first Soviet occupation (1940-1941), the period of World War II, the second Russian occupation (1944-1991), and, of course, the years of independence of the Republic of Moldova are required.

Information about the author:

Name, surname: Anatol Petrencu

Scientific degree, teaching title: Habilitated Doctor, Full University Professor

Position held: President of the Association of Historians from the
Republic of Moldova „Alexandru Moșanu”

Institutional affiliation: State University of Moldova

ORCID: 0000-0002-5449-1023

E-mail: anatol_petrencu@yahoo.com

СУДЬБЫ ГАГАУЗОВ, НЕ РАЗДЕЛЕННЫЕ ПРУТОМ: МИХАИЛ ПЕТРОВИЧ ГУБОГЛУ И МИХАИЛ НИКОЛАЕВИЧ ГУБОГЛО

Светлана РОМАНОВА

*Человеческая память не просто конец информации,
она формирует опыт, соотносит прошлое с настоящим и будущим,
индивидуальное с родовым, единичное с общим, преходящее с устойчивым.*

В.А. Шкуратов

Summary: The fates of the gagauzes not separated by the Prut: Mikhail Petrovich Guboglu and Mikhail Nikolaevici Guboglo.

This paper is written on the basis of analyzing literary sources, publications and personal memories, authors. It is dedicated to the scientists who made a significant contribution to the development of international Gagauz studies and historical science. Among the Gagauz people at different times there were many talented people who, day after day, created and are creating their small and great deeds not only in their homeland in Gagauzia, but also far beyond its borders, in various countries of the world. They not only achieved and are achieving certain successes in the professional field, but also gained worldwide fame, remaining faithful to their people. This publication is a tribute to the memory of world-famous scientists who glorified their people and made a significant contribution to world science. The Gagauz people, who yearned for their small homeland, for the traditions of their ancestors, for their native Gagauz dialect. Outstanding personalities, with a multidisciplinary identity, who, despite the vicissitudes of fate, remained worthy sons of their people, faithful to science.

Keywords: Gagauz, history, scientist, Turkology, Guboglo family, scientific and cultural heritage, honorary citizen.

Cuvinte-cheie: Găgăuz, istorie, om de știință, Turkologie, familia Guboglo, patrimoniu științific și cultural, cetățean de onoare.

Среди гагаузов в разные времена было немало талантливых людей, которые день за днем творили и творят свои малые и великие дела не только на родине в Гагаузии, но и далеко за ее пределами, в различных

странах мира. Они не просто добились и добиваются определённых успехов на профессиональном поприще, а и получили всемирную известность, сохраняя верность своему народу.

В контексте сказанного, показателен пример всемирно известных выходцев из семейства Губогло. Много лет, разделённые рекой Прут, родственники, будущие светила науки, жили в разных государствах: Михаил Петрович Губоглу в Румынии, а Михаил Николаевич Губогло в СССР, России. Оба Михаила – уроженцы с. Трашполи, ныне м. Чадыр-Лунга и оба члены большой и дружной семьи Губогло: 40-е годы XX века разделили двух Михайлов, дядю и племянника. Разными оказались их судьбы - Михаил Петрович в 1940-1945 годах в Ясском университете занимал должность ассистента. Михаил Николаевич в 1949 году с семьей был депортирован в Сибирь, где проживал до 1956 года.

Однако, оба своими научными изысканиями двигали вперед не только мировую и региональную историческую науку, но и сохраняли, популяризировали язык, культуру, обычаи и традиции гагаузского народа. Судьба двух Михайлов продемонстрировала, что, несмотря на происходившие эпохальные события и трудности, гагаузы умеют достигать цели, проявляя выдержку, напористость, ответственность, уважение к памяти предков, патриотизм.

Семья Губогло дала Гагаузии двух академиков, двух талантливых людей: Михаил Петрович Губоглу - известный ученый, тюрколог, крупнейший востоковед, графолог, читал лекции в Сорбонне; и Михаил Николаевич Губогло - советский и российский историк и этнолог, доктор исторических наук, Заслуженный деятель науки Российской Федерации (1999), Почётный член Академии наук Республики Молдова (2003). Оба ученых удостоены звания Почетный гражданин Чадыр-Лунги.

Михаил Петрович Губоглу родился в с. Чадыр-Лунга, Бендерского уезда 4 ноября 1911 года в семье Хубов-Губогло Петра Дмитриевича и Екатерины Дмитриевны. Об этом свидетельствует запись в метрической книге Чадыр-Лунгской церкви «Имя родившегося, Михаил. Чадыр-Лунгский поселянин Петр Дмитриевич Губогло и законная жена его Екатерина Дмитриевна первобрачные оба, православного вероисповедания». До наших дней в семье Губогло передают историю о крестинах маленького Михаила из поколения в поколение «Михаила крестили первым в новой церкви, после ее освящения. Приступив к обряду, архиерей сказал о том, что ребенок достоин редкой и великой чести – быть крещеным первым в новой церкви и в жизни ему быть, как даст Бог, первым среди разбойников или среди ученых людей»³⁷⁸.

³⁷⁸ Губоглу, М.П. Гагаузы в свете истории. Комрат, 2022, с.6.

Михаил был с детства любознательным ребенком, учился с интересом, любил читать. Закончил начальную школу в родном селе в 1925 году и изъявил желание учиться дальше и уезжает учиться в Бендеры в лицей им. Штефана чел Маре. В 1933 году, получив степень бакалавра, готовится к дальнейшей учебе. В 1934 году поступает на исторический факультет Черновицкого университета и все годы обучения увлекается тюркологией. В качестве темы лицензионной работы выбирает тему об истории своего народа «Gagauzii în lumina istoriei», где содержится богатый фольклорный, литературно-творческий и словарно-терминологический материал. Получив в 1938 году степень лиценциата, Михаил Петрович принимает решение заняться преподавательской деятельностью и продолжить научные исследования. Уже в 1940 году он - молодой специалист в области истории, назначается научным секретарем и лектором на кафедру Тюркологии Ясского университета. Кроме занятия любимым делом, Михаил Губоглу изучает языки, что впоследствии дает ему возможность писать результаты своих изысканий на турецком, английском, французском, итальянском, румынском и русском языках, но главное – он получает доступ к османским архивам в Турции.

В 1945 году Михаил Петрович переезжает в Бухарест, куда его перевели работать в качестве профессора в Бухарестский университет. Этому переводу, в немалой степени способствовала работа Михаила Петровича под руководством тюрколога с мировым именем Франца Бибингера, завершившаяся написанием очерка «Султаны и оттоманские высшие должностные лица».

Михаил Губоглу был руководителем отдела в Институте балканских исследований в Бухаресте, доцентом факультета восточных языков Бухарестского университета; членом Общества исторических наук и Ассоциации востоковедов. Занимался исследовательской работой и преподавал в Институте истории при Академии Румынии – Institutul de istorie al Academiei Române – с 1948 по 1963 год, а также в Институте исследований Юго-Восточной Европы с 1963 по 1968 год.

В 40-70 гг. XX века Михаил Губоглу, помимо преподавания в Румынии, читает лекции в Турции, Болгарии, Франции, Польше, занимается научными изысканиями и работает в архивах Стамбула, Софии, Парижа, выступает с научными докладами на различных международных научных форумах. Из-под его пера выходят более 150 крупных работ по истории, палеографии, графологии. Среди них «Каталог турецких документов», «Турецкий фольклор в произведениях Д. Кантемира», «Д. Кантемир и история Османской империи», 51 статья была опубликована в Румынии, 10 в иностранных изданиях, 45 рецензий к книгам по востоковедению и

тюркологии. На сегодняшний день некоторые его работы не опубликованы, находятся еще в рукописях. Надеемся, что они увидят свет.

К концу жизненного пути Михаил Петрович Губоглу – это известный ученый, тюрколог, крупнейший востоковед, графолог, был создателем каталогов, синоптических таблиц, палеографических альбомов, указателей. Он опубликовал некоторые турецкие источники, важные для формирования понимания истории Румынии «Турецкие хроники по истории Румынии», «Востоковедение в Румынии», «Гагаузско-румынско-турецкий словарь». Михаил Петрович проявил свои способности и как переводчик, перевел на турецкий язык поэму М.Эминеску «Лучафэрул».

Находясь в Стамбуле на научной конференции, Михаил Петрович Губоглу почувствовал себя плохо, где и скончался 12 мая 1989 года.

Научное творчество ученого отмечено многочисленными наградами и званиями. Вот некоторые из них:

- член-корреспондент турецкого общества историков, впоследствии член-корреспондент Турецкой Академии истории,
- Почетный член-корреспондент Турецкой академии наук по истории,
- Почетный гражданин г.Чадыр-Лунга.

Семья Губогло дала Гагаузии и миру двух выдающихся ученых, академиков – это известный ученый Михаил Петрович Губоглу и его племянник, Михаил Николаевич Губогло — доктор исторических наук, профессор, Заслуженный деятель науки Российской Федерации, Почетный академик Академии наук Республики Молдова.

Михаил Николаевич Губогло родился 25 октября 1938 году в семье Губогло Николая Петровича и Губогло Деметры Степановны. Когда Михаилу было 10 лет, его семью репрессировали (при реализации операции «Юг») и с другими репрессированными жителями Чадыр-Лунги отправили в Курганскую область. Как писал Михаил Николаевич в автобиографической книге «Спыхи прошлого–блики будущего», там он окончил среднюю школу и встретился со своим дядей. В 1957 году семья вернулась на родину в Чадыр-Лунгу, где поселились в доме по улице Ленина 47. Этот дом и сегодня сохранился, в нем живет брат Михаила Николаевича Губогло Владимир, родившийся в Курганской области.

По возвращении в Чадыр-Лунгу Михаил поступил на работу в СМУ-б. Семья, ценившая образование, поддержала стремление сына учиться дальше. В 1958 году он поступает в Кишиневский госуниверситет им. В.И.Ленина, на исторический факультет. Талантливого студента заметил и поддержал В. К. Тотров, который способствовал переводу Михаила Губогло в Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова. Сын репрессированных в 1963 году завершив учебу в университете,

поступил на обучение в аспирантуру, где под руководством известного советского и российского ученого Г. Е. Маркова в 1967 году защитил кандидатскую диссертацию на тему «Малые тюркоязычные народы Балканского полуострова. К вопросу о происхождении гагаузов». Так Михаил Николаевич продолжил дядино начинание по исследованию страниц истории своего народа.

Молодой ученый начал свою трудовую деятельность в 1966 году в Институте этнографии АН СССР (ныне институт антропологии и этнологии РАН) и проработал в нем всю жизнь. В 1984 году он защитил докторскую диссертацию «Этносоциальный аспект развития национально-русского двуязычия в СССР». В 1985 году ему присвоено звание профессора.

В 1988 - 2005 годах Михаил Николаевич занимает пост заместителя директора института антропологии и этнологии РАН. В 1997-1999 годах был президентом Ассоциации этнографов и антропологов России. Вместе с Ю.В. Арутюняном и Л.М. Дробижевой Михаил Николаевич стоял у истоков советской (российской) этносоциологии. Широта научных интересов позволила Михаилу Николаевичу оставить серьезные наработки в ряде смежных научных областей: социолингвистике, этно-политологии и др.

Михаил Николаевич Губогло – автор многих научных проектов. Вот некоторые из них:

- ответственный редактор серии «Национальные движения в СССР в постсоветском пространстве» (за период 1991–2002 гг. опубликовано 110 томов);

- с 2001 по 2006 гг. – проект «Электрокардиограмма (ЭКГ) социальных изменений»;

- проект российско-молдавских конференций и исследований, которые вылились в десяти томное издание «Курсом развивающейся Молдовы» (2006 - 2010).

Михаил Николаевич Губогло – автор двадцати пяти книг, свыше 500 научных статей и выступлений на научных конференциях. В интервью Нате Чеботарь на вопрос «Кто служит Вам идеалом среди исторических личностей?» Михаил Николаевич ответил: «Далеко ходить не буду: моим идеалом всегда был мой дядя – выдающийся востоковед, выдающийся графолог Михаил Губоглу, человек, отдавший свой талант и все свои силы науке. Он расшифровывал письма турецких султанов, написанные на староосманском языке. Причем переводил их на современный французский».

Губогло Михаил Николаевич писал о дяде, М.П. Губоглу, в труде «Идентификация идентичности» «я бережно отношусь, храня память о талант-

ливом тюркологе, внесшем крупный вклад в румынскую и турецкую палеографию. Полимерность его идентичности состояла в том, что свой талант классического востоковеда отдал служению Румынии и Турции, а в симпатиях остался верен своей родине - Бессарабии и России» (2003, с.6).

Михаил Николаевич поддерживал своих соратников в годы становления и развития гагаузской автономии. Он понимал, что гагаузскому народу нужны свои ученые, при его участии защитилась плеяда гагаузских ученых-историков: П. М. Пашалы, А. Г. Нягова, Д. Е. Никогло и др.

Научные изыскания Михаила Николаевича отмечены многочисленными международными наградами, премиями и званиями, в том числе в России, Республике Молдова и Гагаузии:

- Заслуженный деятель науки Российской Федерации,
- Почётный член Академии наук Республики Молдова,
- Орден Республики Молдова «Ordinul de Onoare»
- награжден высшей наградой Гагаузии «Орден Гагаузии»
- Орден Дружбы Социалистической Республики Вьетнам,
- получил премию имени Н. Н. Миклухо-Маклая,
- Почетный гражданин Гагаузии,
- Почетный гражданин г.Чадыр-Лунга.
- удостоен Благодарности Президента Российской Федерации «За заслуги в научной и педагогической деятельности, подготовке квалифицированных специалистов»,
- почетный профессор Комратского университета.

Эта публикация - дань памяти ученым с мировым именем, прославившим свой народ и внесшим весомый вклад в мировую науку. Гагаузам, тосковавшим по своей малой родине, по традициям своих предков, по родному гагаузскому говору. Выдающимся личностям, с многопрофильной идентичностью, которые, несмотря на перипетии судьбы, оставались достойными сынами своего народа, верными науке.

Литература:

1. Çetin A. Türkolog M. Guboğlu'nun Türk Tarih ve Kültürü araştırmalarına dair bibliyografya denemesi. 70 doğum yılı münasebetiyle. – İstanbul, f.a.
2. Dron, I. Mihail Guboglu, În: *Capitala*. Chişinău, 4 noiembrie 2000.
3. *Enjeux politiques, économiques et militaires en mer Noire (XIVe-XXIe siècles): Études à la mémoire de Mihail Guboglu*. Sous la direction de F. Bilici, I. Candea, A. Popescu. – Brăila, 2007. – 763 p.
4. Gheorghe, E. Guboglu Mihail – membru corespondent al Societății turce de istorie. În : *Revista Arhivelor*. București, 1981. Nr. 3. P. 377-382

5. Булгар, С. Михаил Губоглу. 1911–1989 . В: Булгар С. Гагаузские судьбы. Деятели культуры и науки: 200 лет истории. Кишинев, 2003. С. 75-77.
6. Губогло, М. Н. Несостоявшийся соблазн. В: Губогло М.Н. Спологи прошлого. Автобиографические заметки. Кишинев, 2008. С. 214-218.
7. Демир, Д. Профессор Михаил Губоглу. В: Знамя. Чадыр-Лунга, 20 декабря 1990.
8. Корлэтяну, Н. Ученый, которого не должны забывать. В: *Moldova suverană*. Ch., 1996. – 23 octombrie; Вести Гагаузии. Комрат, 23 ноября 1996.
9. Курогло, С. История и культура гагаузов в научном исследовании профессора М. П. Губоглу. В: Вестник Славянского университета. Кишинэу, 2001. Вып. 5. С. 157-165
10. Чеботарь, П.А « Ачык гез» №9, 1999, с.4

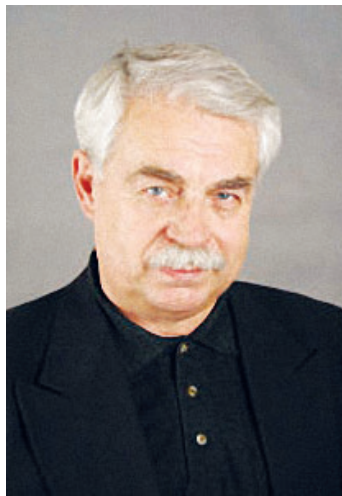
Приложение

Два Михаила (Из архива семьи Няговой А.Г.)

М.П. Губоглу (Из Facebook)

М.Н. Губогло (Из википедии)

Informații despre autor

Nume, prenume: Svetlana Romanova

Gradul științific: doctoranda, cercetător științific

Afilieră instituțională: Centrul de Cercetări Științifice "M. Marunevici"
din UTA Gagauz Yeri, Comrat, Moldova

ORCID: 0000-0001-7506-4699

E-mail: romanova62@list.ru

**THE DESTINIES OF THE GAGAUZES, NOT
SEPARATED BY THE PRUT: MIKHAIL PE-
TROVICH GUBOGLU AND
MIKHAIL NIKOLAEVICH GUBOGLO**

Svetlana ROMANOVA

*Human memory is not just the end of information;
it shapes experience, relates the past to the present and future,
the individual to the ancestral, the transient to the stable.*

V.A. Shkuratov

Summary: The fates of the Gagauz people not separated by the Prut: Mikhail Petrovich Guboglu and Mikhail Nikolaevici Guboglo. This paper is based on the analysis of literary sources, publications, and personal memories of the authors. It is dedicated to the scientists who made a significant contribution to the development of international Gagauz studies and historical science. Among the Gagauz people at different times, there were many talented individuals who, day after day, created and are creating their small and great deeds not only in their homeland in Gagauzia but also far beyond its borders, in various countries of the world. They not only achieved and are achieving certain successes in the professional field but also gained worldwide fame, remaining faithful to their people. This publication is a tribute to the memory of world-famous scientists who glorified their people and made a significant contribution to world science. The Gagauz people, who yearned for their small homeland, for the traditions of their ancestors, for their native Gagauz dialect. Outstanding personalities, with a multidisciplinary identity, who, despite the vicissitudes of fate, remained worthy sons of their people, faithful to science.

Keywords: gagauz, history, scientist, Turkology, Guboglo family, scientific and cultural heritage, honorary citizen.

Cuvinte-cheie: găgăuz, istorie, om de știință, Turkologie, familia Guboglo, patrimoniu științific și cultural, cetățean de onoare.

Among the Gagauz people at different times, there were many talented individuals who, day after day, created and continue to create their small and great deeds not only in their homeland in Gagauzia but also far beyond its bor-

ders, in various countries of the world. They not only achieved and are achieving certain successes in the professional field but also gained worldwide fame, remaining faithful to their people.

In this context, the example of the world-renowned descendants of the Guboglo family is illustrative. For many years, separated by the Prut River, relatives and future luminaries of science lived in different states: Mikhail Petrovich Guboglu in Romania, and Mikhail Nikolaevich Guboglo in the USSR, Russia. Both Michaels, natives of the village of Traspol, now Chadyr-Lunga, and both members of the large and friendly Guboglo family, were separated by the 1940s, the uncle and the nephew. Their destinies turned out to be different - Mikhail Petrovich from 1940 to 1945 worked as an assistant at the Iasi University. Mikhail Nikolaevich in 1949 with his family was deported to Siberia, where he lived until 1956.

However, both through their scientific research moved forward not only the world and regional historical science but also preserved, popularized the language, culture, customs, and traditions of the Gagauz people. The fate of the two Michaels demonstrated that despite the epochal events and difficulties, the Gagauz people know how to achieve their goals, showing perseverance, determination, responsibility, respect for the memory of their ancestors, and patriotism.

The Guboglo family gave Gagauzia two academicians, two talented individuals: Mikhail Petrovich Guboglu - a renowned scholar, Turkologist, leading orientalist, graphologist, who lectured at the Sorbonne; and Mikhail Nikolaevich Guboglo - a Soviet and Russian historian and ethnologist, Doctor of Historical Sciences, Honored Scientist of the Russian Federation (1999), Honorary Member of the Academy of Sciences of the Republic of Moldova (2003). Both scientists were awarded the title of Honorary Citizen of Chadyr-Lunga.

Mikhail Petrovich Guboglu was born in the village of Chadyr-Lunga, Bender district, on November 4, 1911, in the family of Khubov-Guboglo Petr Dmitrievich and Ekaterina Dmitrievna. This is evidenced by the entry in the metric book of the Chadyr-Lunga church "The name of the newborn, Mikhail. Chadyr-Lunga peasant Petr Dmitrievich Guboglo and his lawful wife Ekaterina Dmitrievna, both first-married, of the Orthodox faith." To this day, the Guboglo family passes down the story of little Mikhail's baptism from generation to generation "Mikhail was baptized first in the new church, after its consecration. Starting the rite, the bishop said that the child was honored with a rare and great honor - to be baptized first in the new church, and in life, he would be, God willing, the first among the robbers or among the learned people"³⁷⁹.

³⁷⁹ Губоглу М.П.. Гагаузы в свете истории. Комрат, 2022, с.6.

Michael was a curious child from childhood, studied with interest, and loved reading. He completed primary school in his native village in 1925 and expressed a desire to continue his education, so he went to study in Bender at the Stefan cel Mare Lyceum. In 1933, after receiving a bachelor's degree, he prepared for further education. In 1934, he entered the Historical Faculty of Chernivtsi University and was fascinated by Turkology throughout his years of study. For his thesis topic, he chose the history of his people, "Gagauzii în lumina istoriei", which contained rich folklore, literary, and terminological material. After obtaining his bachelor's degree in 1938, Mikhail Petrovich decided to pursue teaching and continue his research. In 1940, he, already a young specialist in history, was appointed as the scientific secretary and lecturer at the Turkology Department of the Iasi University. In addition to his favorite occupation, Mikhail Guboglu studied languages, which later allowed him to write the results of his research in Turkish, English, French, Italian, Romanian, and Russian, but most importantly, he gained access to Ottoman archives in Turkey. In 1945, Mikhail Petrovich moved to Bucharest, where he was transferred to work as a professor at Bucharest University. This transfer was largely facilitated by Mikhail Petrovich's work under the guidance of the renowned Turkologist Franz Babinger, which culminated in the essay "Sultans and Ottoman High Officials". Mikhail Guboglu headed the department at the Institute of Balkan Studies in Bucharest, was an associate professor at the Faculty of Eastern Languages of Bucharest University, a member of the Society of Historical Sciences, and the Association of Orientalists. He conducted research and taught at the Institute of History of the Romanian Academy from 1948 to 1963, as well as at the Institute of Southeast European Studies from 1963 to 1968. From the 1940s to the 1970s, in addition to teaching in Romania, Mikhail Guboglu lectured in Turkey, Bulgaria, France, Poland, conducted research, and worked in the archives of Istanbul, Sofia, and Paris, presenting scientific reports at various international scientific forums. Over 150 major works on history, paleography, and graphology came out under his pen. Among them are "Catalog of Turkish Documents", "Turkish Folklore in the Works of D. Cantemir", "D. Cantemir and the History of the Ottoman Empire". Fifty-one articles were published in Romania, ten in foreign editions, and forty-five reviews of books on Oriental studies and Turkology. Some of his works remain unpublished and are still in manuscripts. We hope they will see the light of day. By the end of his life, Mikhail Petrovich Guboglu, a renowned scholar and Turkologist, was the creator of catalogs, synoptic tables, paleographic albums, and indexes. He published some Turkish sources important for understanding the history of Romania, such as "Turkish Chronicles on the History of Romania", "Oriental Studies in Romania", and "Gagauz-Romanian-Turkish Dictionary".

Mikhail Petrovich also demonstrated his abilities as a translator by translating Mihai Eminescu's poem "Luceafărul" into Turkish.

While attending a scientific conference in Istanbul, Mikhail Petrovich Guboglu fell ill and passed away on May 12, 1989.

The scientific achievements of the scholar were marked by numerous awards and titles. Here are some of them:

Corresponding member of the Turkish Historical Society, later a corresponding member of the Turkish Academy of History.

Honorary Corresponding Member of the Turkish Academy of Sciences in History.

Honorary citizen of Chadyr-Lunga.

The Guboglu family gave Gagauzia and the world two outstanding academics: the well-known scholar Mikhail Petrovich Guboglu and his nephew, Mikhail Nikolaevich Guboglo, a Doctor of Historical Sciences, professor, Honored Scientist of the Russian Federation, and Honorary Academician of the Academy of Sciences of the Republic of Moldova.

Mikhail Nikolaevich Guboglo was born on October 25, 1938, into the family of Nikolay Petrovich Guboglu and Demetra Stepanovna Guboglo. When Mikhail was 10 years old, his family was repressed (during the implementation of Operation "South") and, along with other repressed residents of Chadyr-Lunga, was sent to the Kurgan Oblast. As Mikhail Nikolaevich wrote in his autobiographical book "Echoes of the Past - Glimpses of the Future", there he completed secondary school and met his uncle. In 1957, the family returned to their homeland in Chadyr-Lunga, where they settled in a house on Lenin Street, 47. This house still stands today, and Mikhail Nikolaevich's brother, Vladimir, who was born in the Kurgan Oblast, still lives there.

Upon returning to Chadyr-Lunga, Mikhail started working at SMU-6. The family, valuing education, supported their son's desire to continue studying. In 1958, he entered the V.I. Lenin Kishinev State University, Faculty of History. The talented student was noticed and supported by V.K. Totrov, who facilitated Mikhail Guboglo's transfer to Moscow State University named after M.V. Lomonosov. The son of the repressed in 1963, having completed his studies at the university, entered the graduate school, where under the guidance of the famous Soviet and Russian scientist G.E. Markov, in 1967, he defended his candidate dissertation on the topic "Minor Turkic-speaking Peoples of the Balkan Peninsula. On the Issue of the Origin of the Gagauz People".

So Mikhail Nikolaevich continued his uncle's legacy by researching the pages of his people's history. The young scholar began his professional career in 1966 at the Institute of Ethnography of the USSR Academy of Sciences (now the Institute of Anthropology and Ethnology of the Russian Academy of Scienc-

es) and worked there all his life. In 1984, he defended his doctoral dissertation „Ethnosocial Aspects of the Development of National-Russian Bilingualism in the USSR”. In 1985, he was awarded the title of professor.

From 1988 to 2005, Mikhail Nikolaevich held the position of Deputy Director of the Institute of Anthropology and Ethnology of the Russian Academy of Sciences. From 1997 to 1999, he was the president of the Association of Ethnographers and Anthropologists of Russia. Together with Y.V. Arutyunyan and L.M. Drobizheva, Mikhail Nikolaevich stood at the origins of Soviet (Russian) ethnology. The breadth of his scientific interests allowed him to make significant contributions to a number of related scientific fields: sociolinguistics, ethno-politics, and others.

Mikhail Nikolaevich Guboglo was the author of many scientific projects. Here are some of them:

Responsible editor of the series “National Movements in the USSR and the Post-Soviet Space” (110 volumes were published during the period from 1991 to 2002).

From 2001 to 2006, the project “Electrocardiogram (ECG) of Social Changes”.

Russian-Moldovan conference and research project, which resulted in the ten-volume edition “Course of Developing Moldova” (2006 - 2010).

Mikhail Nikolaevich Guboglo is the author of twenty-five books, over 500 scientific articles, and presentations at scientific conferences. In an interview with Nata Chebotar, when asked “Who serves as your ideal among historical figures?” Mikhail Nikolaevich replied: “I won’t go far: my ideal has always been my uncle - an outstanding Turkologist, outstanding graphologist Mikhail Guboglu, a person who devoted his talent and all his strength to science. He deciphered the writings of Turkish sultans written in Old Ottoman Turkish. Moreover, he translated them into modern French.”

Guboglo Mikhail Nikolaevich wrote about his uncle, M.P. Guboglu, in the work “Identification of Identity”: “I cherish the memory of the talented Turkologist who made a significant contribution to Romanian and Turkish paleography. The polymorphism of his identity consisted in the fact that he devoted his talent as a classical orientalist to serving Romania and Turkey, while remaining faithful to his homeland - Bessarabia and Russia.” (2003, p.6)

Mikhail Nikolaevich supported his colleagues during the formation and development of Gagauz autonomy. He understood that the Gagauz people needed their own scholars. With his participation, a galaxy of Gagauz historians defended their dissertations: P.M. Pashaly, A.G. Nyagov, D.E. Nikoglo, and others.

Mikhail Nikolaevich’s scientific research has been recognized with numerous international awards, prizes, and titles, including in Russia, the Republic of Moldova, and Gagauzia:

- Honored Scientist of the Russian Federation,
- Honorary member of the Academy of Sciences of the Republic of Moldova,
- Order of the Republic of Moldova “Ordinul de Onoare” (Order of Honor),
- Awarded the highest honor of Gagauzia, the “Order of Gagauzia”,
- Order of Friendship of the Socialist Republic of Vietnam,
- Awarded the N.N. Miklouho-Maclay Prize,
- Honorary Citizen of Gagauzia,
- Honorary Citizen of the city of Chadyr-Lunga.
- Received the Gratitude of the President of the Russian Federation “For merits in scientific and pedagogical activities, training qualified specialists”,
- Honorary Professor of Comrat State University.

This publication is a tribute to the memory of world-renowned scientists who glorified their people and made a significant contribution to global science. It is dedicated to the Gagauz people who longed for their homeland, the traditions of their ancestors, and their native Gagauz language. These outstanding individuals had multifaceted identities and, despite the twists and turns of fate, remained worthy sons of their people, devoted to science.

Bibliography:

1. Çetin A. Türkolog M. Guboğlu'nun Türk Tarih ve Kültürü araştırmalarına dair bibliyografya denemesi. 70 doğum yılı münasebetiyle. – İstanbul, f.a.
2. Dron I. Mihail Guboglu // Capitala. – Ch., 4 noiembrie 2000.
3. Enjeux politiques, économiques et militaires en mer Noire (XIVe–XXIe siècles): Études à la mémoire de Mihail Guboglu. Sous la direction de F. Bilici, I. Candea, A. Popescu. – Brăila, 2007. – 763 p.
4. E. Gheorghe, Guboglu Mihail – membru corespondent al Societății turce de istorie // Revista Arhivelor. – București, 1981. – Nr. 3. – P. 377-382
5. Булгар С. Михаил Губоглу. 1911–1989 // Булгар С. Гагаузские судьбы. Деятели культуры и науки: 200 лет истории. – Кишинев, 2003. – С. 75-77.
6. Губогло М. Н. Несостоявшийся соблазн // Губогло М.Н. Сполохи прошлого. Автобиографические затеси. – Кишинев, 2008. – С. 214-218.
7. Демир Д. Профессор Михаил Губоглу // Знамя. – Чадыр-Лунга, 20 декабря 1990.
8. Корлэтяну Н. Ученый, которого не должны забывать // Moldova suverană. – Ch., 1996. – 23 octombrie; Вести Гагаузии. – Комрат, 23 ноября 1996.
9. Курогло С. История и культура гагаузов в научном исследовании профессора М. П. Губоглу // Вестник Славянского университета. – Кишинэу, 2001. – Вып. 5. – С. 157-165
10. Чеботарь П.А «Ачык гез». №9, 1999, с.4.

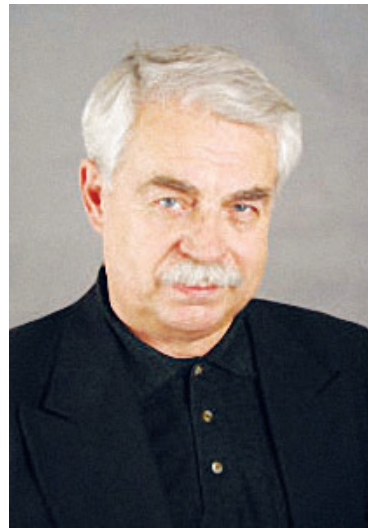
Appendix

Two Mikhaels (From the archive of the Nyagova family A.G.)

“M.P. Guboglu (From Facebook)”

“M.N. GUBOGLU (From Wikipedia)”

Information about the author

Name, surname: Svetlana Romanova,
scientific researcher at the “M. Marunevici”

Scientific degree, teaching title: PhD candidate, Scientific

Institutional affiliation: Research Center of UTA Gagauzia, Comrat, Moldova

ORCID: 0000-0001-7506-4699

E-mail: romanova62@list.ru

ПЕРЕХОДНЫЙ ПЕРИОД В РАЙОНАХ МОЛДОВЫ, ПРЕИМУЩЕСТВЕННО НАСЕЛЕННЫХ ГАГАУЗАМИ (1990–1994)

Николай ТЕРЗИ

Summary: The transition period in the regions populated mainly by Gagausia of Moldova (1990–1994).

The article provides an overview of the socio-political situation from 1990 to 1994, when Moldova experienced one of the most challenging periods of its formation and was on the brink of an interethnic conflict. It highlights the efforts of the Gagauz people, the majority of level-headed representatives of the entire population of the country, and international European structures to prevent the escalation of confrontation into a hot phase. Collective efforts led to the adoption of the Law on the Special Legal Status of Gagauzia on December 23, 1994, putting an end to the five-year conflict in Budjak.

Key words: Gagauz halki, Budjak, deputies, conclusion, congress, UTA Gagauz Yeri.

Cuvinte-cheie: Gagauz halki, Budjak, deputați, încheiere, congres, UTA Gagauz Yeri.

В конце 80-х годов в республиках бывшего Советского Союза резко усилились центробежные силы, ратовавшие за самостоятельность. В Кишиневе верх взяли радикальные силы, требовавшие, по сути дела, ликвидацию молдавской государственности, объединения с Румынией. В противовес им в Комрате возникло движение «Гагауз Халкы» - «Гагаузский народ», в Чадыр-Лунге - «Бирлик» - «Единство», в Вулканештах - «Ватан» - «Родина». Их появление на политической сцене гагаузского народа стало живым откликом на ситуацию в молдавском обществе в целом.

21 мая 1989 года на объединительном съезде эти три движения объединились под общим названием «Гагауз Халкы». В докладах и выступлениях лидеров общественных движений и участников съезда основной акцент был сделан на необходимости создания Гагаузской Автономии. Было принято обращение делегатов съезда к высшему руководству республики с требованием «создать правительственную комиссию по разработке принципов создания автономии гагаузского народа». В августе,

по настоянию депутатов-гагаузов, Президиум Верховного Совета Молдавской ССР образовал специальную Комиссию для изучения обращений гагаузов о создании автономии гагаузского народа.

Серьезную политическую акцию лидеры «Гагауз Халкы» провели 12 ноября 1989 года, когда состоялся Чрезвычайный съезд представителей гагаузского народа. На нем делегаты объявили об образовании Гагаузской Автономной Советской Социалистической Республики в составе Молдавской ССР. Ни Кишинев, ни Москва к этому не были готовы и восприняли это, по информации некоторых средств западной печати, как не подкрепленный ничем значительным ультиматум.

На следующий день Президиум Верховного Совета МССР отменил решения Чрезвычайного съезда, объявив их антиконституционными. Проведение съезда осудил и Центральный комитет Компартии Молдавии. Тогда, 3 декабря 1989 года было созвано второе его заседание, делегаты съезда избрали Временный комитет для утверждения гагаузской автономии.

В феврале 1990 года впервые в истории Молдавской ССР демократическим путем был избран ее высший законодательный орган, в состав которого вошли и 12 представителей гагаузского народа.

Развернулась борьба за руководящие посты в Верховном Совете, в результате которого перевес оказался на стороне радикалов народного фронта, были приняты герб и флаг Румынии в качестве государственного, позднее румынский гимн «Desteapta-te, Romane!». В мае 1990 года главой Правительства был назначен Мирча Друк, с именем которого связаны самые драматические страницы истории гагаузского народа последнего десятилетия 20 века. Нельзя не сказать и о решениях второго съезда Народного фронта Молдовы (30 июня-1 июля 1990 г.), в которых открыто речь шла, по сути, о ликвидации молдавской государственности и пренебрежении к интересам немолдавских этносов, исторически проживающих в Молдавской ССР.

Лидеры «Гагауз Халкы» 22 июля 1990 года провели третье заседание Чрезвычайного съезда представителей гагаузского народа, на нем было подтверждено о провозглашении Гагаузской АССР в составе Молдавской ССР.

27 июня 1990 года республиканский Верховный Совет на своем заседании окончательно отказал гагаузскому народу в праве на самоопределение в форме автономии. Кроме того, две постоянные комиссии Верховного Совета МССР официально объявили гагаузов не коренным населением юга Молдовы, народом иммигрантом, живущим на «аннексированной территории», исконно принадлежащей молдаванам. Принятые

документы на этом заседании явились катализатором активной фазы развития событий в гагаузском регионе.

Конечно, никто тогда не хотел вникать в историю беспристрастно, а история гласит, что территория Буджака была завоевана и присоединена к Молдавскому княжеству и была в ее составе менее ста лет. С 1484 года Буджак принадлежал уже Османской империи, которая в 1503 году образовала на этой территории райо(административно-территориальная единица), которая просуществовала до 1806-1812 годов. Таким образом, часть гагаузов переселилась де-факто из одной административно-территориальной единицы Османской империи в другую административно-территориальную единицу Османской империи, а другая часть гагаузов переселилась в Буджак, когда эта территория уже была отвоена Российской империей у Османской империи.

В рамках решений, принятых на заседаниях Чрезвычайного съезда депутатов всех уровней гагаузского народа, начался интенсивный сбор исторических документов для подготовки экспертного заключения о правомерности требований гагаузского народа об автономии.

Первое экспертное заключение по вопросу создания национальной государственности гагаузского народа в Советском Союзе было опубликовано 19 июня 1990 года в газете «Ленинское слово» под редакцией доктора исторических наук Михаила Губогло и научного сотрудника центра изучения национальных отношений при секции общественных наук АН СССР И.Истошина. Главное заключалось в следующем: была определена этническая самостоятельность гагаузов, численность которых составляла около 200 тысяч человек в СССР, из них около 160 тысяч-в Молдавской ССР. Отмечалось, что гагаузский народ проживает компактно и, что рентабельность хозяйственной деятельности на основных государственных предприятиях, расположенных в местах их проживания, превышает среднереспубликанский уровень. Подчеркивался субъективный фактор-воля гагаузского народа, выраженная на чрезвычайных съездах.

Авторы заключения пришли к важным выводам. Первое: создание гагаузской национальной государственности в ССР Молдова жизненно необходимо для гагаузского народа и имеет достаточные для этого основания. Второе: оптимальной формой такой государственности представляется создание Гагаузской автономной советской социалистической республики, что обеспечивало бы на тот момент реальный государственный суверенитет гагаузского народа. Третье: обретение гагаузским народом своей государственности - закономерно и решение этого вопроса есть дело времени, затягивание же решения может лишь усилить межнациональный конфликт и без того обострившийся.

10 июля 1990 года было напечатано экспертное заключение Н.Темешева, председателя научного совета правления Советского фонда культуры по сохранению культуры малых народов СССР, члена-корреспондента АН СССР и Н.Федорова, кандидата наук, члена экспертной комиссии и заведующего кафедрой теории государства и права юридического факультета Кишиневского госуниверситета. Свое заключение представил В.Узун, доктор экономических наук, заведующий отделом Всесоюзного НИИ экономики сельского хозяйства. 17 июля было опубликовано заключение доктора юридических наук, профессора, заведующего кафедрой теории и истории государства и права юридического факультета Одесского госуниверситета, эксперта-консультанта комиссии Президиума ВС ССРМ по вопросам автономии гагаузского народа Сурикова. Свое обоснование предоставили М.Орзих, доктор юридических наук, профессор Одесского госуниверситета и И.Каракаш, доктор юридических наук, доцент Одесского госуниверситета.

19 августа 1990 года состоялся съезд депутатов всех уровней гагаузского региона - сельских, городских, районных советов и Верховных советов ССРМ и СССР, который провозгласил о создании Гагаузской республики. Повестка дня была насыщенная: о заключении Комиссии Президиума ВС ССРМ об образовании автономии гагаузского народа; об освобождении гагаузов от политико-правовых обязательств по отношению к МССР в связи с признанием ВС ССРМ незаконным факт образования МССР от 2 августа 1940 года и осуждением пакта Молотова - Риббентропа; об утверждении границ Гагаузской республики; об утверждении даты проведения выборов в Верховный Совет Гагаузской республики; об утверждении структуры управления до формирования ВС ГР и путях экономического развития; проект Союзного договора и Декларация «О свободе и независимости гагаузского народа от Республики Молдова».

20 августа Президиум ВС ССРМ отменил решение съезда, поручив руководству МВД, КГБ, Прокуратуры ССРМ провести тщательную проверку обстоятельств подготовки и проведения форума в Гагаузии, установить организаторов и привлечь их к ответственности. Прокуратура ССРМ 22 августа возбудила уголовное дело по факту провозглашения Гагаузской республики. 24 августа приказом министра внутренних дел был создан оперативный штаб для мониторинга ситуации в Гагаузии. Перед ним была поставлена задача охраны особо важных объектов юга Молдовы, для чего МВД откомандировало туда часть личного состава. Для демонстрации своей силы министерство стало проводить регулярные рейды отрядов специального назначения в города и крупные села под надуманным предлогом охраны урожая. Открыто выражалось недоверие к гагауз-

ским силовикам, в первую очередь к работникам милиции. МВД приняло решение вывезти из южных районов охотничьи ружья, централизованно хранившиеся в отделах милиции в межохотничий период. Затем изъяли и отправили в Кишинев табельное оружие милиционеров, оставив его только дежурным в РОВД. Райотделы усиливались прикомандированными работниками РОВД прилегающих районов. В Кишиневе появлялась одна антигагаузская газетная статья за другой, резолюции унионистских митингов штамповались как на конвейере и все было направлено на усиление психологического давления на гагаузское население. 13 и 26 сентября 1990 года милиция задержала нескольких гагаузских активистов. Центральная власть делала все для того, чтобы не допустить выборов в ВС Гагаузской республики, стала формировать отряды волонтеров, первые колонны которых 23 октября двинулись на юг. Штаб во главе с Премьер-министром М.Друк расположился в Чимишлии. Ответом было постановление временного комитета по созданию Гагаузской республики «О создании республиканской патрульно-постовой службы», в каждом населенном пункте формировались отряды самообороны. На всех подъездных путях устанавливались блокпосты с тяжелой техникой, выставлялись железобетонные преграды.

В Комрате понимали опасность и обращались ко всем силам, способным помочь. В первую очередь обратились в Москву, но от политического руководства СССР официального ответа не получили: там лавировали между Кишиневом и Комратом. В ход пошла народная дипломатия: вулканештские активисты обратились за помощью к руководству воинской части дислоцированную в Болграде, которое, не имея соответствующих санкций от Министерства обороны на прямое вмешательство в конфликт, объявило, что группа вновь призванных военнослужащих дезертировала, находятся на территории Гагаузии и могут угрожать военкоматам. Вечером 23 октября пять-шесть боевых разведывательно-десантных машин Болградской дивизии въехали в зону конфликта вопреки попытке молдавской милиции этому воспрепятствовать. Это стало потрясением для руководства Молдовы и послужило грозным предупреждением чересчур горячим головам. На третий день десантники уехали. А ситуация продолжала осложняться, милиция и волонтеры уплотнили кольцо блокады. На подступах к Гагаузии, по информации молдавских СМИ, сосредоточились от 100 до 120 тысяч волонтеров и работников милиции, но в Комрате утверждали, что их вдвое меньше, не более 50-60 тысяч. Целью завышения масштабов события было подчеркнуть, что основная часть молдавского общества массово и единодушно выступила против стремления гагаузского народа к самоопределению.

Все эти события ускорили выборы в ВС Гагаузской республики. Они начались досрочно, вечером 25 октября, к вечеру 26 октября бюллетени были подсчитаны и доставлены в центральную избирательную комиссию. Стали известны имена избранных в ВС Гагаузской республики депутатов.

Выборы больно ударили по авторитету центральной власти и тех, кто поддерживал агрессию против гагаузского народа. Вечером 25 октября открылась чрезвычайная сессия ВС ССРМ, на котором М.Снегур предложил ввести чрезвычайное положение на территории Комратского, Чадыр-Лунгского, Вулканештского районов и двух сел Бессарабского района на два месяца, начиная с 14 часов 26 октября. Был образован временный комитет по чрезвычайному положению во главе с первым заместителем премьер-министра А.Сангели. На обозначенных территориях этот комитет имел право запрещать проведение забастовок, собраний, митингов, уличных шествий, демонстраций, контролировать СМИ, ограничивать въезд и выезд. Но это были уже чисто декларативные запреты - гагаузская территория не контролировалась центральной властью.

27 октября 1990 года на помощь гагаузскому населению прибыли добровольцы из Приднестровья, что укрепило дух защитников Гагаузии, а точка в горячей фазе противостояния между Кишиневом и Комратом была поставлена с прибытием на территорию Гагаузии подразделения внутренних войск СССР под командованием генерал-полковника Ю. Шаталина. Начались переговоры между руководством СССР и МССР, 30 октября была достигнута договоренность и начался вывод рабочих отрядов приднестровцев из Гагаузии. В тот же день состоялся съезд ВС ГР и избрано руководство: председателем - С.Топал, заместителем - М.Кендигелян.

Можно спорить - и спорят до сих пор, выясняя, чья главная заслуга в том, что в октябре 1990 года в Буджаке была предотвращена резня гагаузского народа: советских военных, приднестровских рабочих, молдавской милиции, десантников из Болграда? Но когда речь заходит о сплоченности гагаузского народа в те дни, все соглашаются, что это и был главный фактор. А угроза была реальная. Огромную роль в предотвращении кровопролития в тот период сыграли структуры Совета Европы и ОБСЕ, которые признавали тот факт, что не гагаузы осадили Кишинев и другие населенные пункты Молдовы, а силы Кишинева и других районов Молдовы пошли на Гагаузию, окружили ее и угрожали стереть с лица земли.

После выборов в ВС Гагаузской республики, 3 ноября делегация в составе всех конфликтующих сторон поехала в Москву на встречу с Президентом СССР М.Горбачевым. На встрече присутствовали Председатель Совета министров СССР Н.Рыжков, Председатель ВС СССР А.Лукиянов, а в составе молдавской делегации входили М.Снегур, И.Хадыркэ, И.Смир-

нов, С.Топал и К.Таушанжи. Отдельная встреча состоялась М.Горбачева с П.Лучинским. По результатам этих встреч 22 декабря 1990 года был издан указ М.Горбачева «О мерах по нормализации обстановки в Молдове», который не был принят ни одной из сторон.

Первая половина 1991 года прошла в вялотекущих, малопродуктивных переговорах Кишинева и Комрата, а в августе, после путча в Москве, были арестованы и помещены в тюрьму лидеры Комрата - С.Топал и М. Кендигелян. В Гагаузии началась борьба за их освобождение, 1 октября С.Топал и М.Кендигелян были освобождены из тюрьмы. 1 декабря С.Топал был избран Президентом Гагаузской республики.

1992-1993 годы прошли в условиях серьезного противостояния между Кишиневом и Приднестровьем. Проблемы с Гагаузской республикой отошли на второй план. Монотонные обсуждения в Парламенте не приближали принятия закона о гагаузской автономии, но главным было то, что не было вооруженных конфликтов на границах гагаузских районов и не проливалась кровь людей. Был молчаливый нейтралитет. В таких условиях постоянные комиссии Парламента приступили к рассмотрению двух проектов автономии гагаузов, представленных в конце 1991 года под названием «Гагауз Ери» и «Гагауз Или». Было выбрано название «Гагауз Ери», а содержание, в процессе более двухлетнего рассмотрения, подверглось кардинальной ревизии, однако, несмотря на предпринятые усилия, законопроект не удалось принять и в течении 1993 года.

Как известно, в феврале 1994 года состоялись выборы в Парламент Молдовы. Приняла участие в выборах после долгих переговоров и Гагаузия. После этих выборов процесс рассмотрения гагаузского вопроса стал более конкретным, переговорам был придан более цивилизованный характер. На отношения Кишинева и Комрата положительное влияние начала оказывать деятельность Президента Турции Сулеймана Демиреля, возглавившего государство в мае 1993 года. В начале июня 1994 года состоялось важное событие международного характера в жизни нашей страны - состоялся официальный визит в Республику Молдова Президента Турции Сулеймана Демиреля. Во время визита, на официальных и не официальных встречах, Сулейман Демирель подчеркивал важность решения гагаузского вопроса мирным путем, путем конструктивного диалога.

Проект Закона о гагаузской автономии в первом чтении был вынесен на обсуждение депутатов Парламента 28 июля 1994 года. Перед этим, 18-22 июня, в Кишиневе и Комрате находилась группа экспертов из Совета Европы. 21 июня Правительство обсудило проект Закона и дало положительное заключение, а 27 июня в письменном виде документ одобрили и эксперты Совета Европы.

Бурное обсуждение этого исторического документа закончилось результативно: 28 июля 1994 года 76 голосами «за» и 20 «против» Закон о Гагаузии в первом чтении был принят. И сразу же закрутились интриги вокруг вопроса принятия Закона в окончательном чтении.

Исторический день настал 23 декабря 1994 года. Уверенности в том, что Закон будет принят, не было. Голосование проходило беспрецедентно: за каждую статью голосовали отдельно. Жаркие споры возникли по первой статье, которая гласила: «В случае, если Республика Молдова теряет свой суверенитет как независимое государство, за гагаузским народом сохраняется право на внешнее самоопределение». Но после подсчета голосов было объявлено, что статья принята.

Поздним вечером 23 декабря Парламент РМ принял в целом Закон об особом правовом статусе Гагауз Ери: 69 депутатов проголосовали «за», двое «против», 16 депутатов-унионистов в знак протеста покинули зал заседания. На этом была поставлена точка. Подготовка и обсуждение проекта продолжалось четыре с половиной года. Но закончилось ли на этом противостояние между Кишиневом и Комратом? Увы, нет!

Библиография:

1. Терзи, Н.П. Жизнь и память, Кишинев, 2021.
2. Губогло, М.Н. Этничность, Москва, 2018.
3. Кендигелян, М.В. Гагаузская Республика. Борьба гагаузов за национальное самоопределение, 1989-1995, Комрат, 2009.
4. Шабашов, А.В. Гагаузы, Одесса, 2002.
5. Ангели, Ф.А. Гагаузская автономия. Люди и факты(1989-2005), Кишинев, 2002.
6. Шабашов, А.В. Этногенез и этническая история гагаузов, Кишинев, 2002.
7. Губогло, М.Н. Гагаузы в мире и мир гагаузов, Комрат-Кишинев, 2012.

Informații despre autor

Nume, prenume: Nicolai Terzi

Gradul științific: doctor în drept

Funcția deținută: lector

Afilierea instituțională: Universitatea de Stat din Comrat

E-mail: nicterkom@mail.ru

THE TRANSITION PERIOD IN MOLDOVAN DISTRICTS POPULATED MAINLY BY

Nicolai TERZI

Summary: The transition period in the regions populated mainly by Gagausia of Moldova (1990–1994). The article provides an overview of the socio-political situation from 1990 to 1994, when Moldova experienced one of the most challenging periods of its formation and was on the brink of an interethnic conflict. It highlights the efforts of the Gagauz people, the majority of level-headed representatives of the entire population of the country, and international European structures to prevent the escalation of confrontation into a hot phase. Collective efforts led to the adoption of the Law on the Special Legal Status of Gagauzia on December 23, 1994, putting an end to the five-year conflict in Budjak.

Key words: Gagauz halki, Budjak, deputies, conclusion, congress, UTA Gagauz Yeri.

Cuvinte-cheie: Gagauz halki, Budjak, deputați, încheiere, congres, UTA Gagauz Yeri.

The article provides an overview of the socio-political situation from 1990 to 1994, when Moldova experienced one of the most challenging periods of its formation and was on the brink of an interethnic conflict. It highlights the efforts of the Gagauz people, the majority of level-headed representatives of the entire population of the country, and international European structures to prevent the escalation of confrontation into a hot phase. Collective efforts led to the adoption of the Law on the Special Legal Status of Gagauzia on December 23, 1994, putting an end to the five-year conflict in Budjak.

In the late 1980s, centrifugal forces advocating for independence intensified in the former Soviet republics. In Chișinău, radical forces took the lead, essentially demanding the liquidation of Moldovan statehood and unification with Romania. In contrast, movements such as “Gagauz Halky” - “Gagauz People” in Comrat, “Birlik” - “Unity” in Ceadâr-Lunga, and “Vatan” - “Homeland” in Vulcaneshty emerged. Their appearance on the political scene of the Gagauz people was a direct response to the situation in Moldovan society as a whole.

On May 21, 1989, at a unifying congress, these three movements merged under the common name “Gagauz Halky”. In the speeches and presentations of the leaders of the public movements and participants of the congress, the main emphasis was placed on the need to create the Gagauz Autonomy. Delegates of the congress addressed the republic’s top leadership, demanding the “creation of a government commission to develop the principles of Gagauz autonomy”. In August, at the insistence of Gagauz deputies, the Presidium of the Supreme Soviet of the Moldavian SSR formed a special Commission to study the appeals of the Gagauz people regarding the creation of Gagauz autonomy.

The leaders of “Gagauz Halky” carried out a serious political action on November 12, 1989, during the Extraordinary Congress of Representatives of the Gagauz People. Delegates declared the formation of the Gagauz Autonomous Soviet Socialist Republic within the Moldavian SSR. Neither Chișinău nor Moscow was prepared for this and reportedly perceived it as an ultimatum without significant backing, according to some Western media sources.

The next day, the Presidium of the Supreme Soviet of the MSSR annulled the decisions of the Extraordinary Congress, declaring them unconstitutional. The Central Committee of the Communist Party of Moldavia also condemned the congress. Subsequently, on December 3, 1989, its second session was convened, and the congress delegates elected a Temporary Committee to establish Gagauz autonomy.

In February 1990, for the first time in the history of the Moldavian SSR, its highest legislative body was democratically elected, including 12 representatives of the Gagauz people. A struggle for leadership positions in the Supreme Soviet unfolded, resulting in a shift in favor of the radical forces of the Popular Front, which adopted the coat of arms and flag of Romania as state symbols, and later the Romanian anthem “Deșteaptă-te, române!” (Wake up the Romanian). In May 1990, Mircea Druc was appointed as Prime Minister, with whom the most dramatic pages of the Gagauz people’s history in the last decade of the 20th century are associated. It is also worth mentioning the decisions of the second congress of the Moldovan Popular Front (June 30 - July 1, 1990), which openly discussed the liquidation of Moldovan statehood and disregard for the interests of non-Moldovan ethnic groups historically living in the Moldovan SSR.

The leaders of “Gagauz Halky” held the third extraordinary meeting of representatives of the Gagauz people on July 22, 1990, where the proclamation of the Gagauz SSR within the Moldovan SSR was confirmed.

On June 27, 1990, the republican Supreme Soviet, at its session, definitively denied the Gagauz people the right to self-determination in the form of autonomy. In addition, two permanent committees of the MSSR Supreme Soviet officially declared the Gagauz people as non-indigenous to the south of Moldova, as

immigrants living on “annexed territory” traditionally belonging to Moldovans. The documents adopted at this session served as a catalyst for the active phase of developments in the Gagauz region.

Within the decisions made at the extraordinary congresses of deputies of all levels of the Gagauz people, intensive gathering of historical documents began to prepare an expert opinion on the legitimacy of the Gagauz people’s demands for autonomy.

The first expert opinion on the issue of creating national statehood for the Gagauz people in the Soviet Union was published on June 19, 1990, in the newspaper “Leninskoe Slovo” (Lenin’s word) under the editorship of Dr. Mikhail Guboglo, a historian, and scientific researcher of the National Relations Study Center at the Social Sciences Section of the USSR Academy of Sciences, I. Istoshin. The main points were as follows: the ethnic autonomy of the Gagauz people, numbering about 200 thousand people in the USSR, with around 160 thousand in the Moldovan SSR, was identified. It was noted that the Gagauz people live compactly and that the profitability of economic activity in the main state enterprises located in their places of residence exceeds the average republican level. The subjective factor - the will of the Gagauz people expressed at extraordinary congresses - was emphasized.

The authors of the opinion reached important conclusions. First: the creation of Gagauz national statehood in the Moldovan SSR is vital for the Gagauz people and has sufficient grounds for it. Second: the optimal form of such statehood is the creation of the Gagauz Autonomous Soviet Socialist Republic, which would provide real state sovereignty for the Gagauz people at that time. Third: the acquisition of statehood by the Gagauz people is inevitable and resolving this issue is only a matter of time; delaying the decision will only exacerbate the already tense interethnic conflict.

On July 10, 1990, an expert opinion was published by N. Temeshev, the chairman of the scientific council of the Soviet Cultural Foundation on the Preservation of the Cultures of Small Nations of the USSR, and a corresponding member of the USSR Academy of Sciences, along with N. Fedorov, a candidate of sciences and a member of the expert commission and head of the Department of Theory of State and Law at the Law Faculty of the Kishinev State University. Their conclusion was presented by V. Uzun, a doctor of economics and head of the department at the All-Union Research Institute of Agricultural Economics. On July 17, a conclusion by S. Surykov, a doctor of legal sciences, professor, and head of the Department of Theory and History of State and Law at the Law Faculty of Odessa State University, and an expert-consultant of the commission of the Presidium of the Supreme Council of the MSSR on the autonomy of the Gagauz people, was published. M. Orzikh, a doctor of legal sciences and profes-

sor at Odessa State University, and I. Karakash, a doctor of legal sciences and associate professor at Odessa State University, provided their justification.

On August 19, 1990, a congress of deputies at all levels of the Gagauz region – rural, urban, district councils, and the Supreme Councils of the MSSR and the USSR – proclaimed the creation of the Gagauz Republic. The agenda was packed: the conclusion of the Commission of the Presidium of the Supreme Council of the MSSR on the formation of autonomy for the Gagauz people; the release of the Gagauz people from political and legal obligations towards the MSSR in connection with the recognition by the Supreme Council of the MSSR of the illegal formation of the MSSR on August 2, 1940, and the condemnation of the Molotov-Ribbentrop Pact; the approval of the borders of the Gagauz Republic; the approval of the date of elections to the Supreme Council of the Gagauz Republic; the approval of the management structure before the formation of the Supreme Council of the Gagauz Republic and the paths of economic development; the draft Union Treaty and the Declaration “On the Freedom and Independence of the Gagauz People from the Republic of Moldova”.

On August 20, the Presidium of the Supreme Council of the MSSR annulled the Congress’s decision, instructing the leadership of the Ministry of Internal Affairs, the KGB, and the Prosecutor’s Office of the MSSR to conduct a thorough investigation into the preparation and holding of the forum in Gagauzia, identify the organizers, and hold them accountable. On August 22, the Prosecutor’s Office of the MSSR initiated a criminal case on the fact of proclaiming the Gagauz Republic. On August 24, by the order of the Minister of Internal Affairs, an operational headquarters was established to monitor the situation in Gagauzia. Its task was to guard strategically important objects in southern Moldova, for which the Ministry of Internal Affairs deployed part of its personnel there. To demonstrate its power, the ministry began conducting regular raids of special units in cities and large villages under the pretext of protecting the harvest. Open distrust was expressed towards Gagauz law enforcement officers, primarily towards the militia. The Ministry of Internal Affairs decided to confiscate hunting rifles from the southern regions, which were centrally stored in police departments during the hunting season. Then they confiscated and sent the service weapons of the police officers to Chisinau, leaving only the duty weapons at the district police departments. Police stations were reinforced with additional personnel from neighboring districts. In Chisinau, one anti-Gagauz newspaper article after another appeared, unionist meeting resolutions were stamped out like on a conveyor belt, and everything was aimed at increasing psychological pressure on the Gagauz population. On September 13 and 26, 1990, the police detained several Gagauz activists. The central government did everything to prevent the elections to the Supreme Council of the Gagauz Republic, forming

volunteer squads. The first columns of which moved south on October 23. The headquarters, headed by Prime Minister M. Druk, was located in Chimișlia. In response, the temporary committee for the creation of the Gagauz Republic issued a resolution "On the Creation of the Republican Patrol-Post Service", and self-defense squads were formed in every settlement. Checkpoints with heavy equipment were set up on all access roads, and concrete barriers were erected.

In Comrat, they understood the danger and appealed to all forces capable of helping. They first turned to Moscow, but did not receive an official response from the political leadership of the USSR; they were wavering between Chisinau and Comrat. People's diplomacy came into play: activists from Vulcanesti appealed to the command of the military unit stationed in Bolgrad for help, which, without the appropriate sanctions from the Ministry of Defense for direct intervention in the conflict, declared that a group of newly conscripted soldiers had deserted, were in the territory of Gagauzia, and could threaten military enlistment offices. In the evening of October 23, five or six combat reconnaissance and landing vehicles from the Bolgrad division entered the conflict zone despite attempts by the Moldovan police to prevent this. This was a shock to the leadership of Moldova and served as a serious warning to the overly hot-headed. On the third day, the paratroopers left. And the situation continued to worsen; the police and volunteers tightened the blockade ring. According to Moldovan media reports, between 100,000 and 120,000 volunteers and police personnel were concentrated on the approaches to Gagauzia, but Comrat claimed that there were half as many, no more than 50,000-60,000. The purpose of exaggerating the scale of the events was to emphasize that the majority of Moldovan society had massively and unanimously opposed the Gagauz people's desire for self-determination.

All these events accelerated the elections to the Supreme Council of the Gagauz Republic. They began ahead of schedule, on the evening of October 25, and by the evening of October 26, the ballots had been counted and delivered to the Central Election Commission. The names of the elected deputies to the Supreme Council of the Gagauz Republic became known.

The elections dealt a painful blow to the authority of the central government and those who supported aggression against the Gagauz people. In the evening of October 25, an emergency session of the MSSR Supreme Council was held, during which M. Snegur proposed to impose a state of emergency in the territories of Comrat, Chadyr-Lunga, Vulcanesti districts, and two villages of the Bessarabian district for two months, starting from 14:00 on October 26. A temporary committee for the state of emergency was formed, headed by the First Deputy Prime Minister A. Sangeli. In the designated territories, this committee had the right to prohibit strikes, rallies, meetings, street processions, demon-

strations, control the media, and restrict entry and exit. But these were purely declarative prohibitions - the Gagauz territory was not under the control of the central government.

On October 27, 1990, volunteers from Transnistria came to the aid of the Gagauz population, which bolstered the spirit of the defenders of Gagauzia, and the end of the hot phase of confrontation between Chisinau and Comrat was marked by the arrival of internal troops of the USSR under the command of Lieutenant General Yu. Shatalin on the territory of Gagauzia. Negotiations between the leadership of the USSR and MSSR began, and on October 30, an agreement was reached, and the withdrawal of Transnistrian work brigades from Gagauzia began. On the same day, the congress of the Supreme Council of Gagauzia took place, and the leadership was elected: S. Topal as Chairman and M. Kendigelyan as Deputy.

One can argue, and people still do, about whose main merit it was that the massacre of the Gagauz people was prevented in Budjak in October 1990: Soviet military, Transnistrian workers, Moldovan police, or paratroopers from Bolgrad? But when it comes to the unity of the Gagauz people in those days, everyone agrees that this was the main factor. And the threat was real. The Council of Europe and the OSCE played a huge role in preventing bloodshed during that period, recognizing the fact that it was not the Gagauz who besieged Chisinau and other towns in Moldova, but the forces of Chisinau and other areas of Moldova that went to Gagauzia, surrounded it, and threatened to wipe it off the face of the earth.

After the elections to the Supreme Council of the Gagauz Republic on November 3, a delegation consisting of all conflicting parties went to Moscow to meet with President of the USSR Mikhail Gorbachev. The meeting was attended by Prime Minister of the USSR N. Ryzhkov, Chairman of the Supreme Council of the USSR A. Lukyanov, and the Moldovan delegation included M. Snegur, I. Khadyrke, I. Smirnov, S. Topal, and K. Taushanji. A separate meeting was held between M. Gorbachev and P. Luchinsky. As a result of these meetings, on December 22, 1990, a decree was issued by M. Gorbachev "On Measures to Normalize the Situation in Moldova", which was not accepted by either side.

The first half of 1991 passed in sluggish, unproductive negotiations between Chisinau and Comrat, and in August, after the coup in Moscow, the leaders of Comrat, S. Topal and M. Kendigelyan, were arrested and imprisoned. The struggle for their release began in Gagauzia, and on October 1, S. Topal and M. Kendigelyan were released from prison. On December 1, S. Topal was elected President of the Gagauz Republic.

The years 1992-1993 passed amid serious confrontation between Chisinau and Transnistria. Problems with the Gagauz Republic faded into the back-

ground. Monotonous discussions in Parliament did not bring the adoption of the law on Gagauz autonomy any closer, but the main thing was that there were no armed conflicts on the borders of Gagauz districts, and no blood was shed. There was silent neutrality. In such conditions, the permanent committees of Parliament began to consider two projects of Gagauz autonomy, presented at the end of 1991 under the names “Gagauz Yeri” and “Gagauz Ili”. The name “Gagauz Yeri” was chosen, and the content, during more than two years of consideration, underwent a radical revision, but despite efforts, the bill could not be passed throughout 1993.

As is known, parliamentary elections were held in Moldova in February 1994. Gagauzia took part in the elections after long negotiations. After these elections, the process of considering the Gagauz issue became more concrete, and negotiations took on a more civilized character. The activity of Turkish President Suleyman Demirel, who took office in May 1993, began to have a positive influence on the relations between Chisinau and Comrat. In early June 1994, an important event of international significance took place in our country - the official visit of Turkish President Suleyman Demirel to the Republic of Moldova. During the visit, in official and unofficial meetings, Suleyman Demirel emphasized the importance of resolving the Gagauz issue peacefully through constructive dialogue.

The draft Law on Gagauz Autonomy was put up for discussion by Parliament deputies on July 28, 1994. Prior to this, from June 18 to 22, a group of experts from the Council of Europe was in Chisinau and Comrat. On June 21, the Government discussed the draft law and gave a positive conclusion, and on June 27, the document was approved in writing by the Council of Europe experts.

The heated discussion of this historic document ended successfully: on July 28, 1994, with 76 votes “for” and 20 “against”, the Law on Gagauzia was adopted in the first reading. And immediately intrigues began regarding the adoption of the Law in the final reading.

The historic day came on December 23, 1994. There was no certainty that the Law would be adopted. The voting was unprecedented: each article was voted on separately. Fiery debates arose over the first article, which stated: „In the event that the Republic of Moldova loses its sovereignty as an independent state, the Gagauz people retain the right to external self-determination. “But after the votes were counted, it was announced that the article was accepted.”

Late in the evening on December 23, the Parliament of Moldova adopted the Law on the Special Legal Status of Gagauzia: 69 deputies voted “for,” two voted “against,” and 16 unionist deputies left the session hall in protest. That was the end of it. The preparation and discussion of the project continued for four and a half years. But did the confrontation between Chisinau and Comrat end there? Unfortunately, no!

Bibliography:

Terzi N.P. Life and Memory, Chisinau, 2021.

Guboglo M.N. Ethnicity, Moscow, 2018.

Kendigelyan M.V. Gagauz Republic. Gagauz Struggle for National Self-Determination, 1989-1995, Comrat, 2009.

Shabashov A.V. Gagauzes, Odessa, 2002.

Angeli F.A. Gagauz Autonomy. People and Facts (1989-2005), Chisinau, 2002.

Shabashov A.V. Ethnogenesis and Ethnic History of the Gagauzes, Chisinau, 2002.

Guboglo M.N. Gagauzes in the World and the World of Gagauzes, Comrat-Chisinau, 2012.

Information about the author

Name, surname: Nikolay Terzi, Lecturer at the Faculty of Law,

Scientific degree: Doctor of Law

Position held: lecturer

Institutional affiliation: State University of Comrat.

E-mail: nicterkom@mail.ru

ISTORICII DE LA CHIȘINĂU ȘI CEI DE LA COMRAT – ÎN CĂUTAREA ADEVĂRULUI

În lunga viață a Republicii Moldova, istoricii de la Chișinău nu au avut discuții cu colegii lor de la Comrat privind diverse probleme ale trecutului. Pe data de 20 decembrie 2023, Asociația Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu” a făcut primul pas spre conlucrare cu colegii lor istorici din UTA Găgăuzia. În incinta Universității de Stat din Moldova (USM), în sala 530 „Gheorghe Brătianu”, alături de specialiștii din Centrul Științific de Cercetări din Găgăuzia „M.V.Marunevici”, am desfășurat prima masă rotundă cu tema „Pagini din istoria găgăuzilor din Moldova: trecut și prezent. Perioada sovietică”. La eveniment au participat specialiștii din domeniul trecutului din Chișinău și Comrat.

A urmat a doua Masa rotundă, cu genericul „Pagini din istoria găgăuzilor din Republica Moldova: trecut și prezent. Perioada interbelică” (21 martie 2024), de data această în incinta Universității de Stat din Comrat, cu prezența rectorului Serghei Zaharia, a Irinei Constantinova, directoarea Centrului Științific de Cercetări din Găgăuzia „M.V.Marunevici”, a unui numeros public, alcătuit din profesori de istorie din localitate, precum și elevi din liceul teoretic „Mihai Eminescu” din localitate, instituție de învățământ cu predare în limba română.

Recent (5 aprilie), în Sala Senatului a USM, a avut loc Conferința națională cu tema „Aspecte socioculturale ale găgăuzilor în istoria Republicii Moldova. Integrarea găgăuzilor în spațiul socio-cultural, economic, politic și juridic al Republicii Moldova”, la care au luat parte prof.univ. dr. Igor Șarov, rector USM, dr. Igor Bercu, decanul Facultății de Istorie și Filosofie, prof. univ., dr.hab. Nicolae Osmochescu, prof.univ., dr.hab. Victor Țvirunc, Elena Cristian, Ofițer de programe în domeniul drepturilor omului, Misiunea OSCE în R.Moldova, Irina Constantinova, directoarea Centrului Științific de Cercetări din Găgăuzia „M.V.Marunevici”, precum și specialiștii de la Comrat (dr.Stepan Bulgar, dr.Diana Nicoglo, dr.Svetlana Romanova, dr. Nicolae Terzi) și de la Chișinău (dr.Victoria Fonari, dr.Ruslan Șevcenco ș.a).

Întâlnirile și discuțiile avute au demonstrat existența multor probleme, legate de trecutul nostru comun și de perspectivele viitorului. Sunt teme, a căror tratare nu produce divergențe între specialiștii noștri și cei din UTA Găgăuzia. Sunt însă alte teme a căror interpretare necesită studii aprofundate, interpretări contemporane pe baza recitirii documentelor existente și a descoperirii documentelor noi, a studierii presei timpului, a memoriilor etc. Un impediment în prezentarea trecutului rămân dogmele propagandei sovietice, strecurate cu bună știință în istoriografia URSS. Sperăm că, având argumentele pe masă, cu răbdare și bunăvoință, vom putea depăși problemele existente, vom căuta faptele ce ne-au unit pe noi, basarabenii, fie români, fie găgăuzi, fie alte grupuri etnice. Suntem convingși: în Uniunea Europeană ne vom prezenta uniți în idealurile pe care le servim.

Anatol PETRENCU, istoric
Literatura și Arta, 2024, 11 aprilie, p.2.

HISTORIANS FROM CHISINAU AND THOSE FROM COMRAT, IN SEARCH OF THE TRUTH

In the long life of the Republic of Moldova, the historians from Chisinau did not have discussions with their colleagues from Comrat regarding various problems of the past. On December 20, 2023, the Association of Historians from the Republic of Moldova „Alexandru Moșanu” took the first step towards collaboration with their historical colleagues from UTA Gagauzia. In the premises of the State University of Moldova (USM), in room 530 „Gheorghe Brătianu”, together with the specialists from the Scientific Research Center of Gagauzia „M.V. Marunevici”, we held the first round table with the theme „Pages from the history of Gagauz people from Moldova: past and present. The Soviet period”. Specialists from the field of the past from Chisinau and Comrat participated in the event.

The second round table followed with the generic „Pages from the history of the Gagauz people from the Republic of Moldova: past and present. The inter-war period” (March 21, 2024), this time in the premises of the State University of Comrat, with the presence of the rector Serghei Zaharia, Irina Constantinova, the director of the Scientific Research Center of Gagauzia „M.V. Marunevici”, and a large audience, made up of teachers of history from the locality, as well as students from the theoretical high school „Mihai Eminescu” from the locality, an educational institution with teaching in the Romanian language.

Recently (April 5) in the Senate Hall of the USM, the national conference was held with the theme „Sociocultural aspects of the Gagauz people in the history of the Republic of Moldova. The integration of Gagauz people in the socio-cultural, economic, political and legal space of the Republic of Moldova”, which was attended by university professor Dr. Igor Șarov, rector of USM, Dr. Igor Bercu, dean of the Faculty of History and Philosophy, prof. university, dr.hab. Nicolae Osmochescu, university professor, dr.hab. Victor Țvirčun, Elena Cristian, Program Officer in the field of human rights, OSCE Mission in the Republic of Moldova, Irina Constantinova, director of the Scientific Research Center in Gagauzia „M.V. Marunevici”, as well as specialists from Comrat (Dr. Stepan Bulgar, Dr. Diana Nicoglo, Dr. Svetlana Romanova, Dr. Nicolae Terzi) and from Chisinau (Dr. Victoria Fonari, Dr. Ruslan Șevcenco et al.).

The meetings and discussions held demonstrated the existence of many problems, related to our common past and future prospects. There are topics, the treatment of which does not cause divergences between our specialists and those from UTA Gagauzia. However, there are other topics whose interpretation requires in-depth studies, contemporary interpretations based on the re-reading of existing documents and the discovery of new documents, studying the media of the time, memoirs, etc. An obstacle in the presentation of the past

remains the dogmas of Soviet propaganda, knowingly slipped into the historiography of the USSR. We hope that having the arguments on the table, with patience and goodwill, we will be able to overcome the existing problems, we will look for the facts that united us, the Bessarabians, whether Romanians, Gagauz, or other ethnic groups. We are convinced: in the European Union we will present ourselves united in the ideals we serve.

Anatol PETRENCU, historian
Literatura și Arta, 2024, april 11, p.2.

De la stânga la dreapta: Argentina Fron, masterandă; Igor Bercu, decan al Facultății de Istorie și Filosofie; Irina Romanova, doctorandă; Nicolai Terzi, doctor în drept; Irina Constantinova, director al Centrului de Cercetări Științifice "M.Marunevici", Comrat; Vitalii Boikov, secretar științific al Centrului de Cercetări Științifice "M.Marunevici", Comrat; Anatol Petrencu, doctor habilitat, profesor universitar, moderator al Conferinței; Elena Cristian, ofițer de programe în domeniul drepturilor omului, OSCE; Ruslan Șevcenco, doctor în istorie, director de proiect; Victoria Fonari, doctor în filologie, conferențiar, membru al Comitetului Organizatoric al Conferinței; Stepan Bulgar, doctor în istorie, cercetător științific superior; Halil Serrac, liceul Orizont; Petru Cebotar; Nadejda Mănăstîrlî, PNUD Moldova

Publicații despre conferință:

1. <https://independentnews.ro/2024/04/05/istoric-politica-de-stat-a-r-moldova-trebuie-sa-dez Minta-miturile-pro-rusesti-despre-gagauzi/>
2. <https://deschide.md/ro/stiri/social/147941/Istoricul-Ruslan-%C8%98ev-cenco-Politica-de-stat-trebuie-s%C4%83-fie-orientat%C4%83-spre-dezmin%C8%9Birea-miturilor-pro-ruse%C8%99ti-despre-g%C4%83g%C4%83uzi.htm>
3. <https://nordnews.md/istoricul-ruslan-sevcenco-politica-de-stat-trebuie-sa-fie-orientata-spre-dez Mintirea-miturilor-pro-rusesti-despre-gagauzi/>
4. <https://radiochisinau.md/istoricul-ruslan-sevcenco-politica-de-stat-trebuie-sa-fie-orientata-spre-dez Mintirea-miturilor-prorusesti-despre-gagauzi---195049.html>
5. <https://ziua.md/istoricul-ruslan-sevcenco-politica-de-stat-trebuie-sa-fie-orientata-spre-dez Mintirea-miturilor-rusesti-despre-gagauzi/>
6. https://www.jurnaltv.md/news/c3a8845f01f87bd0/integrarea-gagauzilor-discutata-la-usm.html?utm_source=RSS&utm_medium=RSS&utm_campaign=RSS
6. <https://www.jurnaltv.md/news/694d4642dbf3f873/konferenciya-po-integracii-gagauzov.html>
7. <https://voceabasarabiei.md/forum-cu-leonid-smolnitchi-09-04-2024/>
8. <https://voceabasarabiei.md/ruslan-sevcenco-istoric-politicile-oficiale-trebuie-orientate-spre-demontarea-miturilor-prorusesti-despre-gagauzi/>
9. <https://youtu.be/D1ypSghXR3U?si=SRnmObxdIML84Sz2>
10. <https://tvr moldova.md/article/22a1d989312eb9e9/istoricul-ruslan-sevcenco-politica-de-stat-trebuie-sa-fie-orientata-spre-dez Mintirea-miturilor-pro-rusesti-despre-gagauzi.html>
11. <http://w1.news.yam.md/ro/story/15072036>
12. <https://disinfo.md/istoricul-sevcenco-miturile-pro-rusesti-despre-gagauzi-trebuie-dez Mintite-la-nivelul-politicii-de-stat/>
13. <https://moldovalibera.md/v-kishineve-obsudili-vazhnost-integracii-gagauzov-v-moldavskoe-obshhestvo/>
14. https://www.youtube.com/watch?v=MRku8Vsl_yI
15. <https://www.youtube.com/watch?v=Rm31oxMYS50>
16. <https://www.facebook.com/realitatealive.md/videos/1143904013300595/>
17. https://www.youtube.com/watch?v=DNivkpeFT_U
18. <https://www.tiktok.com/@moldova2.0/video/7355477359568358662>
19. <https://voceabasarabiei.md/forum-cu-leonid-smolnitchi-09-04-2024/>
20. Șevcenco R. Relațiile științifice între savanții din Chișinău și Comrat sunt în ascensiune// Făclia, 2024, 26 aprilie, p.2. nr.16 (3796)
21. Petrencu A. Istoriile de la Chișinău și cei de la Comrat, în căutarea adevărului// Literatura și Arta, 2024, 11 aprilie, p.2.